

פתח דבר

ספר מלכים מתאר כארבע מאות שנות שלטון מלוכה של עם ישראל. זו התקופה הארוכה ביותר בתולדות עם ישראל שבה היה העם ריבון בארצו. בספר מתגשמות הברכות והקללות כפי שכתוב בתורה - הליכה בדרך ה' מביאה לשגשוג ולברכה, ונטישת דרך ה' מביאה לאבדון ולחורבן. הספר פותח בתיאור מלכות שלמה בתפארתה, מלכות המבורכת בשלום ובשגשוג רוחני וחומרי. עם מות שלמה התרחש קרע בעם ישראל והממלכה נחלקה לשתיים - ממלכת ישראל וממלכת יהודה. הספר עוקב אחר הידרדרותה של ממלכת ישראל וחורבנה בידי האשורים בשנת 722 לפני הספירה, ומסיים בחורבנה של ממלכת יהודה כעבור כ-140 שנה בשנת 586 לפני הספירה, בידי הבבלים.

בספר מלכים שזורות סוגיות מחשבתיות ואמוניות רבות הקשורות בקיום של עם ישראל בארצו. מהבחינה הדתית עוסק הספר רבות בשאלת נאמנותם של המלכים המנהיגים לדרך ה', במידת ההשפעה של תרבויות זרות על תפיסת עולמם, וביחסם לנביאים המשמיעים באוזניהם את דבר ה'. מהבחינה המדינית עוסק הספר בהתמודדותם של המלכים עם עמי האזור השכנים ועם המעצמות השליטות בתקופתם. בנוסף עוסק הספר גם בסוגיית מערכת היחסים בין שני חלקי העם המפוצלים - ממלכות יהודה וישראל. הדגשת סוגיות אלו במהלך הלימוד מסייעת להבנת הספר, ובעיקר להבנת משמעותו בבחינת נבואה שנצרכה לדורות.

הפסוקים האחרונים של ספר מלכים מתארים את שיפור תנאי מאסרו של יהויכין מלך יהודה שהוגלה לבבל ומעוררים ציפייה ותקווה לבאות - שיבת ישראל לארצו ולעצמאותו. לימוד הספר בימינו, עת זכינו לשוב לארצנו ולחיות בה תחת שלטון יהודי, מזמן מפגש משמעותי ופורה בין עבר להווה.

שנזכה ללמוד וללמד.
בברכת הצלחה רבה,
מפמ"ר תנ"ך, ד"ר איילת סידלר.

לימוד ספר מלכים בבקיאות

בעזרת החוברת שלפניכם, ספר מלכים יילמד ברמת בקיאות הדורשת היכרות עם התכנים של כשלושים מפרקי הספר בהתבסס על הבנת פשטי המקראות. במקרים בהם פשטי המקראות אינם בהירים דיים, שולבה בחוברת פרשנות.

הלימוד כולל התייחסות למקומות משמעותיים בהם התרחשו המאורעות המסופרים בספר מלכים וכן למיקומם הגיאוגרפי של עמי האזור והמעצמות בתקופת המלכים. לצורך כך שולבו בחוברת מפות שונות.

הפרטים הרבים מהם מורכב ספר מלכים נשזרים לרעיונות החוזרים ונשנים לאורך הספר. לרעיונות אלו קראנו נושאי רוחב. זיהוי הרעיונות מעניק לפרטים משמעות, ומסייע להבנת התהליכים המתוארים בספר. להלן נציין את נושאי הרוחב אותם בחרנו להדגיש בספר.

נושאי הרוחב בספר מלכים

עקרון הסיבתיות הכפולה

הסיבתיות הכפולה, היא עיקרון יסודי השזור בספר מלכים ובתנ"ך כולו. על פי עיקרון זה האירועים בעולם מתרחשים על-פי השגחת ה' על ההיסטוריה מחד, ומאידיך הם תוצר של פעילות אנושית המושתתת על בחירה חופשית. כך מסתבר שמאחורי כל אירוע עומד מניע אלוקי מחד, ומניע היסטורי-אנושי מצד שני.

מנהיג ומנהיגות

מנהיג הוא האיש העומד בראש העם ובידו ניתן הכוח להוביל את העם לפסגות או חלילה לדרדר אותו לתהומות. התנהלותם של אבות האומה הציבה את תשתית ההנהגה בישראל, וראשון המנהיגים ואולי הבכיר שבהם הוא משה. המלוכה היא אחד מדגמי המנהיגות המקובלים במקרא (דגמים נוספים הם: שופטים, זקנים, כהנים וכו') ספר מלכים משרטט את דמותם של המלכים ובהם מלכי יהודה צאצאי בית דוד ומלכי ישראל שחלקם מונו על ידי נביא ה' וחלקם על ידי העם. אמת המידה לדמותם של המלכים בספר היא עשיית הישר בעיני ה'. עיון בפועלם של מלכים ומנהיגים נוספים בספר, מאפשר התבוננות בדמותם המורכבת, בדרך קבלת החלטות שלהם ובמשמעות החלטותיהם בדורם ולדורות הבאים. ספר מלכים מזמן לנו דיון באחריות המוטלת על מנהיג, בתכונות הנדרשות להצלחתו ובגורמים המשפיעים על דמותו והנהגתו ועוד.

בית המקדש

בית המקדש נבנה בפתחו של ספר מלכים ונחרב בסופו. בכך מסמל המקדש את החזון הגדול מחד ואת השבר הנורא מאידך. המקדש, בהיותו מקום אחד ויחיד לעבודת ה', מוביל לביסוס האמונה בא'ל אחד ומהווה מרכז רוחני שבכוחו לאחד את העם סביב עבודת ה'.

לאחר פילוג הממלכה המאוחדת לשתי ממלכות - יהודה וישראל, המשיך המקדש להתקיים בנחלת יהודה, ואילו בממלכת ישראל הוקמה אלטרנטיבה לעבודת ה' מחוץ למקדש. הניתוק של ממלכת ישראל מן המקדש בירושלים היה בעוכריהן של שתי הממלכות וגרם לאיבה ואף למלחמה ביניהן.

בתוך ממלכת יהודה, היחס למקדש לובש ופושט צורה לאורך הספר. יש מלכים המפארים ומשפצים אותו ואחרים המרוקנים אותו מתכולתו. יש המכניסים בו מרכיבים זרים ויש המטהרים אותו. כך מהווה המקדש תמונת מראה למצבה של ממלכת יהודה עד לחורבנו. תפקידו של בית המקדש בספר מלכים מזמן לנו דיון על משמעותו ותפקידו של הבית שאליו אנחנו כוספים ועל בניינו אנחנו מתפללים מדי יום.

מלך ונביא

פניית העם לשמואל הנביא הובילה להקמת מוסד המלוכה בישראל. בידי המלך הופקדו סמכויות הנהגה רחבות, אך הוא כפוף למשפט התורה והוא אמור לזכור בכל עת את מלך מלכי המלכים שמעליו. סיפורם של מלכי ישראל הוא פעמים רבות סיפור התמודדות של מלך בשר ודם עם מלכותו של הקב"ה. הנביאים מייצגים את דבר ה' בעולם ותפקידם בספר מלכים הוא להביא את דבר ה' למלך. מבחינה זו משמש הנביא מעין "מבקר המדינה", מבקר בלתי תלוי המבקר ללא משוא פנים את המלך על מעשיו ופעולותיו הדתיות והמדיניות. תפקיד נוסף של הנביא בספר הוא להמליך מלכים שיקימו שושלות, ולעודד מהפכות להסרת בתי מלוכה מכיסאן. לאור האמור מתברר מקורם של העימותים בין מלך לנביא לאורכו של ספר מלכים.

הנביאים בספר מלכים שונים זה מזה בדפוסי פעולתם, והם מייצגים פנים שונות של הופעת דבר ה' בעולם. הספר מתאר מצבים בהם המלך ועמו נענו לדבר ה' שבפי הנביא, ומצבים שבהם סירבו לשמוע לדבר ה'.

רוב הנביאים המתוארים בספר מלכים, מפילוג המלוכה ועד חורבן ממלכת ישראל, פעלו דווקא בממלכת ישראל ולא בממלכת יהודה. בפעילותם הם ייצגו את דבר ה' בין יושבי הממלכה, שהיו מנותקים ממקדש ה' שבירושלים.

ישראל והעמים

עם ישראל חי ופועל בהיסטוריה בין העמים הסובבים אותו כעם ה'. אלוקיו, בורא העולם, משגיח ומנהל את עולמו בצדק וברחמים, ותובע תביעות מוסריות מעמו ומן העולם כולו. הספר פותח בתיאור הגעתם של נציגי העמים לארץ כדי ללמוד מחכמת שלמה, ומסיים בתהליך הפוך בו עם ישראל כולו מתפזר בין העמים.

קשריו הדיפלומטיים של עם ישראל עם העמים הסובבים אותו, שבאו לעיתים לידי ביטוי בקשרי מסחר, ולעיתים אף בקשרי נישואין בין בתי מלוכה, השפיעו על מצבו הדתי והמדיני של העם. מיקומה הגיאוגרפי של ארץ ישראל בתווך בין המעצמה המצרית בדרום למעצמות הצפון (ארם, אשור ובבל וגם צור וצידון), הביא פעמים רבות למעורבות מרצון או מאונס בסכסוכים שביניהם, והשפיע על מידת ריבונותה של המלוכה בישראל.

עם ישראל - אחדות ופילוג

ספר מלכים פותח בתיאור ממלכת שלמה המאוחדת והגדולה. עם מותו של שלמה הגיע השבר הגדול של פילוג הממלכה המאוחדת, שנמשך עד לחורבן ממלכת ישראל וגלות עשרת השבטים, ובמובן מסוים עד היום. הפילוג שהחל בימי רחבעם בן שלמה, הפך לעיונות בין הממלכות עד כדי מלחמות אחים ביניהן תוך עירוב עמים זרים. לרוב, הובילו המלחמות להחלשתן של הממלכות. לחילופין לעיתים ניתן לראות בספר מלכים שיתוף פעולה בין הממלכות, כשממלכת ישראל היא הדומיננטית. הספר מפגיש אותנו עם תקופות של פילוג ומלחמה בתוך העם

ובכך מזמן התבוננות בחשיבותה של האחדות הלאומית באמצעות דוגמאות של שיתוף פעולה בין הממלכות, ולחילופין באמצעות הצבעה על האסון הגדול עד כדי מלחמת אחים שטומן הפיצול בתוכו.

מצב רוחני - מצב מדיני

אמת המידה לדמותם של המלכים בספר היא עשיית הישר בעיני ה' או הרע בעיני ה'. הצלחתו של המלך לא נמדדת בהיבט הביטחוני, הכלכלי או המדיני אלא בהיבט הרוחני. לאורך הספר עבודת ה' מהווה תנאי בסיסי לקיומה של הממלכה. עם זאת כאשר בוחנים את היחס בין המצב הדתי של המלך והעם לבין המצב המדיני עולה תמונה מורכבת: ימי שלמה בהם פותח הספר מתארים ימי שיא רוחני ומדיני. ירידה במצב הרוחני גוררת אחריה גם פגיעה מדינית. עם זאת במהלך הספר ניתן לגלות שלא תמיד קיים יחס ישיר בין המצב הרוחני למצב המדיני. אדרבה, לעיתים ימי השפל הרוחני מלווים בהצלחה מדינית.

מבנה החוברת ועיצוב הפסוקים

החוברת מבוססת על חלוקת הספר לשבע יחידות תוכן. בחומר לבגרות כללנו שש יחידות תוכן שכל אחת מהן משתרעת על פני מספר פרקים בספר, ויחדיו הן מרכיבות את הסיפור של הספר (סיפורי אלישע לא נכללים בשלב זה בתוכנית הלימודים לבגרות ולכן לא מופיעים בחוברת). בפתח כל יחידה צוינו גם פרקים שאינם נלמדים על מנת להציג את הרצף הסיפורי של הפרק. פרקים אלו סומנו בצבע אפור.

תוכן החוברת

פרקים ופסוקים	יחידת הלימוד
מלכים א': פרק א' פסוקים לב-מ פרק ב' פסוקים א-ד, י-יב פרק ג' פרק ד' פסוקים א-ז, כ פרק ה' פרק ו' פסוקים א', לז-לח פרק ז' פסוקים א-יב פרק ח' פסוקים י-יא, כב, כט, מא, נב פרק ט' פרק י' פרק י"א פסוקים א-יד, כג	יחידה 1 מלכות שלמה
פרק י"א פסוקים כו-מג פרק י"ב פרק י"ד פרק ט"ו פרק ט"ז פסוקים א-כח	יחידה 2 פילוג הממלכה
פרק ט"ז פסוקים כט-לד פרק י"ז פרק י"ח פרק י"ט פרק כ"א מלכים ב': פרק ב' פסוקים א-טו	יחידה 3 אליהו ואחאב

פרקים ופסוקים	יחידת הלימוד
פרק ח' פסוקים טז-כט פרק ט' פרק י' פרק י"ד פרק ט"ו פסוקים א-יב	יחידה 4 מהפכות ותמורות
פרק ט"ו פסוקים יג-לח פרק ט"ז פרק י"ז פרק י"ח פרק י"ט פסוקים א-ז, כ, לב-לז פרק כ' פסוקים א-ו, כ-כא	יחידה 5 הכיבוש האשורי
פרק כ"א פרק כ"ב פרק כ"ג פרק כ"ד פרק כ"ה	יחידה 6 סופה של ממלכת יהודה וחורבן המקדש

מבנה היחידות בחוברת

הנושאים ביחידה

כל יחידת לימוד בחוברת מחולקת למספר נושאים הקשורים בנושא המרכזי של היחידה. מתחת לכותרת מצוינים הפרקים והפסוקים העוסקים בנושא זה. בראש כל יחידה בחוברת מופיע ציר המציג את כלל הנושאים הנלמדים ביחידה. בתחתית כל עמוד מצוי סרגל של רצף הפרקים, שיסייע לכם הלומדים למקם את היחידה בספר מלכים. החוברת מתארת בלשונה את ההתרחשויות המופיעות בכתוב ומשולבים בה גם פסוקים המעוצבים באופן שיוסבר להלן.

המשימות ביחידה

בכל יחידה נדרש התלמיד לבצע משימות שונות

- **משימת קריאה** - על פי רוב מוצעת משימה לקריאה מונחית של יחידת הפסוקים. מומלץ לקרוא את הפסוקים בהתאם למשימת הקריאה.
- **שאלה למחשבה** - לאורך החוברת תמצאו שאלות המעלות נקודות למחשבה ועיון. לשאלות אלו אין תשובה נכונה אחת מובהקת, והן נועדו לסייע בהבנת הסיפור, להעמיק בסיפור, ולקשר בין סיפור אחד לסיפורים נוספים בספר.

• **עיון במפה** - לאורך החוברת מופיעות מפות המייצגות את ההתרחשויות הנלמדות בפרקים. ישנן מפות הכוללות מקומות שעליכם לזהות לקראת מבחן הבגרות, וישנן מפות שנועדו לסייע בהבנת המתואר בפסוקים. לפני כל מפה תמצאו הנחיה ללימוד המפה ולעיתים גם משימת עיון, שיסייעו לכם להתמצא במפה. בסוף החוברת מופיעה רשימה מסודרת של כל המפות הנדרשות לבחינת הבגרות.

• **הידעתם?** - ידע להרחבה והעשרה. מידע המסייע בהבנת ההתרחשויות ומרחיב את הידע מעבר לנאמר בפסוקים.

• **שאלות חזרה** - בסוף כל יחידה תמצאו שאלות חזרה, על פי המבנה הבא:

• שאלות ידע

• שאלות ידע רחב

• שאלות העמקה והרחבה

השאלות מקיפות את הנלמד ביחידה ומטרתן לסייע בחזרה על הנלמד ביחידה ובהכנה לקראת בחינת הבקיאות.

עיצוב הפסוקים

הפסוקים בחוברת מעוצבים על פי העקרונות הבאים:

- **חלוקה לשורות** - הפסוק מחולק לשורות על פי רוב בהתאמה לטעמי המקרא. עם זאת, משיקולים שונים (גרפיים - משפטים ארוכים מדי, או תוכניים - אפשרויות קריאה שונות וכדו') עשויה החלוקה לשורות לחרוג מן החלוקה המתחייבת מטעמי המקרא.
- **דיבור ישיר** - דיבור ישיר של הדמויות הודגש.
- **ציון הפרק** - מופיע רק בהופעתו הראשונה.

צוות כתיבה: יפעת מור - רוזנסון ואשרית פרידמן

ליווי: ד"ר איילת סידלר - מפמ"ר תנ"ך בחמ"ד

עריכת תוכן: ד"ר רבקה רביב

ייעוץ תוכן: פרופ' ישראל רוזנסון, הרב ד"ר שוקי רייס, ד"ר דביר רביב

עריכה לשונית: אב"י ונגרבר

עימוד ועיצוב: סטודיו ולדמן

יחידה 1: מלכות שלמה

מלכים א פרקים א'-י"א

הנושאים ביחידה							
היחלשות הממלכה היחלשות חטאי שלמה ועונשו	שגשוג הממלכה				התגלות ה' הראשונה בגבעון חכמה ומשפט	צוואת דוד ראשית מלכות שלמה	המלכת שלמה
	קשרי חוץ - חירם מלך צור מלכת שבא ומצרים	בניית בית המלך ומפעלי בנייה נוספים	בניית בית המקדש תפילת שלמה התגלות ה' השנייה לשלמה	התעצמות כלכלית וביטחונית			
מלכים א פרק י' (פסוקים יד, כא, כו-כט)	מלכים א פרק ג' (פסוק א)	מלכים א פרק ז' (פסוקים א-יב)	מלכים א פרק ה' (פסוקים טו-לב)	מלכים א פרק ד' (פסוקים א-ז)	מלכים א פרק ג' (פסוקים ה-כח)	מלכים א פרק ב' (פסוקים א-ד, י-יב)	מלכים א פרק א' (פסוקים לב-מ)
פרק י"א (פסוקים א-י"ד, כג, כו)	פרק ה' (פסוקים טו-לב)	פרק ט' (פסוקים טו-כב)	פרק ו' (פסוקים א, לז-לח)	פרק ה' (פסוקים א-ח)	פרק ה' (פסוקים ט-יד)	פרק ג' (פסוקים ד-א)	
	פרק ט' (פסוקים י-יד, טז, כו-כח)		פרק ח' (פסוקים י-יא, כב, כט, מא, נב)	פרק י' (פסוקים יד-כט)			
	פרק י' (פסוקים א-יג, כח-כט)		פרק ט' (פסוקים א-ט)				
	פרק י"א (פסוקים א-ב)						

* צמיחתה ושגשוגה של ממלכת שלמה מתוארת על פני מספר פרקים. במהלך היחידה נלמד על מאפייניה השונים של הממלכה על פי הנושאים המופיעים בטבלה ולא על פי רצף הפרקים. שימו לב כי תחת כל נושא מצוינים הפרקים והפסוקים הקשורים באותו נושא.

מבוא ליהודה

ביחידה זו נלמד על ארבעים שנות מלכותו של שלמה בהם פותח ספר מלכים. גבולות ממלכת שלמה היו רחבים וממלכתו הייתה חזקה ומבוססת צבאית, ביטחונית וכלכלית.

הפסוקים שלהלן מתארים את מלכות שלמה בשיאה:

ד' כ. יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב אכלים ושתים ושמים.
ה' ה. וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה.

ימי שלמה ידועים כימי הזוהר של מלכות ישראל ונחשבים "תור הזהב" של תקופת המלוכה כולה. עם זאת, עוצמתה של הממלכה, יחסי החוץ הרבים, ובכלל זה נישואין לנשים נוכריות, הפכו לממלכה לרועץ. לאחר מות שלמה, מיד עם המלכת בנו, התפצלה הממלכה נחלשה וירדה מזוהרה.

נקרא את הפסוקים, נלמד ונעמיק בסיפורה של ממלכת ישראל בימי שלמה.

1 | המלכת שלמה

פרק א', פסוקים לב-מ

מלך חדש על ישראל

ספר מלכים פותח בתיאור חולשתו של דוד ערב מותו. דוד התמהמה במינוי יורש ואדוניה בנו ניצל זאת, ויחד עם אנשים מחצר המלך תכנן למשוך את עצמו למלך. נתן הנביא, שראה את מעשה אדוניה, פנה לבת שבע, אם שלמה, ויחד הם שכנעו את דוד להקדים ולהמליך על ישראל את שלמה בנו, שעל המלכתו הוא נשבע בעבר. דוד נענה לבקשתם וחזר על התחייבותו:

"כִּי פֶאֶשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְךָ בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי שְׁלֹמֹה בְנִי יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֹשֵׁב עַל כִּסֵּי תַחְתָּי כִּי בֶן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה" (מלכים א' ל).

בפסוקים הבאים נלמד על טקס ההמלכה של שלמה בגיחון.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, שימו לב לשאלות:

- זהו בפסוקים פעולות הקשורות בטקס ההמלכה.
- חשבו, כיצד תורמים המאפיינים השונים של הטקס למעמד ההמלכה.

פרק א

- לב. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ דָּוִד קְרָאוּ לִי לְצִדּוֹק הַכֹּהֵן וְלִנְתָן הַנָּבִיא וְלִבְנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע וְיָבֵאוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ.
- לג. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לָהֶם קְחוּ עִמְכֶם אֶת עֲבָדֵי אֲדֹנֵיכֶם וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת שְׁלֹמֹה בְנִי עַל הַפֶּרֶדָה אֲשֶׁר לִי וְהוֹדַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גִּחֹן. וּמִשָּׁח אֹתוֹ שָׁם צִדּוֹק הַכֹּהֵן וְנָתַן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל וַתִּקְעוּתֶם בְּשׁוֹפָר וַאֲמַרְתֶּם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה. וְעֲלִיתֶם אַחֲרָיו וּבָא וַיֹּשֵׁב עַל כִּסֵּי וְהוּא יִמְלֹךְ תַּחְתָּי וְאֹתוֹ צִוִּיתִי לְהִיטֵת נָגִיד עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְהוּדָה.
- לו. וַיֵּצֵא בְנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע אֶת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אָמֵן בֶּן יֹאמֵר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ.
- לז. כַּאֲשֶׁר הָיָה ה' עִם אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ בֶּן יְהוֹיָדָע (יהו) עִם שְׁלֹמֹה וַיַּגְדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסֵּא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ דָּוִד.
- לח. וַיֵּרֶד צִדּוֹק הַכֹּהֵן וְנָתַן הַנָּבִיא וּבְנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע וְהַכֹּהֲנִים וְהַפְּלִתִים וְהַרְכַּבוּ אֶת שְׁלֹמֹה עַל פֶּרֶדַת הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּלְכוּ אֹתוֹ עַל גִּחֹן.
- לט. וַיִּקַּח צִדּוֹק הַכֹּהֵן אֶת קֶרֶן הַשֶּׁמֶן מִן הָאֵהָל וַיִּמְשַׁח אֶת שְׁלֹמֹה וַיִּתְקְעוּ בְּשׁוֹפָר וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה. וַיַּעֲלוּ כָּל הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מְחַלְלִים בְּחַלְלִים וְשִׂמְחִים שְׂמֵחָה גְדוֹלָה וַתִּבְקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם.

צדוק הכהן, נתן הנביא ובניהו בן יהוידע התמנו על ידי דוד למשוך את שלמה למלך. הם הרכיבו את שלמה על פרדת המלך דוד, הורידו אותו אל מעיין הגיחון הצמוד לעיר, משחו אותו בשמן ותקעו בשופר. בתגובה קרא כל העם: "יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה". משם הם חזרו לעיר בליווי נגינת חלילים ובשמחה גדולה: "וַיַּעֲלוּ כָּל הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מְחַלְלִים בְּחַלְלִים וְשִׂמְחִים שְׂמֵחָה גְדוֹלָה וַתִּבְקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם" (מלכים א' מ).

מעייין הגיחון, שם ציווה דוד להמליך את שלמה, נמצא קרוב לעיר דוד.
מעייין הגיחון, שהיה מקור המים המרכזי של ירושלים, נובע בתחתית נחל קדרון, ממזרח לעיר דוד בירושלים.
המשמעות היא ששלמה, המלך הנבחר, נמשח למלך סמוך לעיר הבירה.

2 | צוואת דוד וראשית מלכות שלמה

פרק ב', פסוקים א-ד, י-יב פרק ג', פסוקים א-ד

לפני מותו חזק דוד את שלמה בנו וציווה עליו לקיים את מצוות ה', ולנהוג בחכמה בכל מעשיו:

פרק ב'

- א. ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו לאמר.
- ב. אנכי הלך בדרך כל הארץ וחוקת והיית לאיש.
- ג. ושמת את משמרת ה' אלקיך ללכת בדרךיו לשמור חקתיו מצותיו ומשפטי ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם.
- ד. למען יקים ה' את דברו אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם ללכת לפני באמת בכל לבבם ובכל נפשם לאמר לא יפרת לך איש מעל פסא ישראל.

צוואת דוד לשלמה פתחה באזהרה ללכת בדרך ה'. בפסוק ד, מזכיר דוד לשלמה את התנאי להמשך קיום מלכות בית דוד - הליכה בדרך ה'. בהמשך הצוואה (פסוקים ה-ט, לא נכללים בתוכנית הלימודים) הזכיר דוד אנשים שפגעו או חזקו בעבר את מלכותו. דוד ציווה את שלמה לגמול לאנשים אלה בהתאם למעשיהם.

מיד אחרי צוואת דוד, הכתוב מספר על מותו ומסכם את ימי מלכותו:

- י. וישב דוד עם אבתי ויקבר בעיר דוד.
- יא. והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלם מלך שלשים ושלש שנים.
- יב. ושלמה ישב על פסא דוד אביו ותפן מלכתו מאד.

שאלה למחשבה -

שלמה היה בנו של דוד המלך והוא החוליה הראשונה בשושלת בית דוד. הוא ירש את המלוכה מאביו ונכנס "לנעליו הגדולות". חשבו - מה עשוי העם לצפות ממנו? מה עשויות להיות הציפיות של שלמה מעצמו?

לאחר מות דוד, מלך שלמה על ישראל. הכתוב מדגיש את שבתו על כיסא דוד אביו, ומציין שמלכותו הייתה מבוססת וחזקה: "ושלמה ישב על פסא דוד אביו ותפן מלכתו מאד" (מלכים א ב', יב).

גם בסוף פרק ב', אחרי שהשלים שלמה את מה שנתבקש בצוואת דוד, חוזר הכתוב ומדגיש כי: "והממלכה נכונה ביד שלמה" (מלכים א ב', מו).

בפני שלמה עמדה המשימה להמשיך את מלכות דוד אביו, וכפי שנראה להלן הוא הוביל את הממלכה לשיאים חדשים מבחינות רבות - מפעלי בנייה רבים ובראשם בניית בית המקדש, ביסוס ירושלים כעיר הבירה, קשרי חוץ, שגשוג כלכלי ועוד.

הפסוקים הפותחים את תיאור מלכות שלמה בפרק ג' מרכזים מספר היבטים של מלכותו.

משימת קריאה

קראו פרק ג' פסוקים א-ד, שימו לב לשאלות:

זהו בפסוקים התייחסות ל:

- מצב רוחני
- מפעלי בנייה
- קשרי חוץ
- ביסוס ירושלים כעיר הבירה
- המשכיות לבית דוד

פרק ג

- א. וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת פְּרֻעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּקַּח אֶת בַּת פְּרֻעָה וַיְבִיאָהּ אֶל עִיר דָּוִד עַד כָּלֹתוֹ לִבְנוֹת אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת בֵּית ה' וְאֶת חֹמֹת יְרוּשָׁלַם סָבִיב.
 ב. רַק הָעַם מִנְּבָחִים בְּבָמוֹת כִּי לֹא נִבְנְהוּ בֵּית לַשֵּׁם ה' עַד הַיָּמִים הָהֵם.
 ג. וַיֹּאחֶזֶב שְׁלֹמֹה אֶת ה' לְלָקֵת בַּחֲקוֹת דָּוִד אָבִיו רַק בְּבָמוֹת הוּא מִנְּבָח וּמִקְטִיר.
 ד. וַיִּלְךְ הַמֶּלֶךְ גְּבַעְנָה לְיַבֹּחַ שָׁם כִּי הִיא הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֲלֶיךָ עֹלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא.

הפסוקים פותחים באזכור נישואי שלמה לבת פרעה, שהם חלק מקשרי החוץ הענפים שפיתח שלמה. בפסוקים גם נזכרת בנייתו של בית המלך ובניית בית המקדש - כחלק מביסוס ירושלים כמרכז רוחני ושלטוני של ממלכת ישראל. הפסוקים מתארים גם את המצב הרוחני בראשית ימי מלכותו. "וַיֹּאחֶזֶב שְׁלֹמֹה אֶת ה'", שלמה מוצג כמי שאהב את ה' (ביטוי מיוחד במינו שנאמר רק על שלמה המלך!).

בפסוקים ג-ד מסופר ששלמה הקריב קרבנות בבמות. בתקופה שקדמה לבניית המקדש היה מותר להקריב קרבנות לה' במזבחות מחוץ למקום המקדש, כמו שעשה שלמה בבמה בגבעון. לאחר שהוקם בית המקדש נאסרה הקרבה מחוצה לו, ואיסור זה נקרא איסור במות (המשנה בזבחים פי"ד: "באו לירושלים. נאסרו הבמות, ולא היה להם עוד היתר").

בניגוד לבית המקדש שהיה מוקד עיקרי ומרכזי לעבודת ה', היו פזורות במות במקומות שונים. יחד עם זאת, בפסוק ד מוזכרת 'במה גדולה', שהייתה מקום מרכזי להקרבת קרבנות ציבור (דעת מקרא). לאחר הקמת המקדש, ספר מלכים מדגיש את הביקורת על עבודת ה' בבמות. עבודה זו התקיימה גם בימיהם של מלכים צדיקים, שהצליחו לעקור את העבודה זרה מישראל, אך לא הצליחו להסיר את עבודת ה' בבמות (לדוגמה, בפרק ט"ו נלמד על אסא שהיה מלך צדיק אך לא הצליח להסיר את הבמות). רק שני מלכים ממלכי יהודה - המלכים חזקיהו ויאשיהו (מלכים ב פרקים י"ח וכ"ג) התמודדו בהצלחה עם העבודה בבמות וביטלו אותה.

במהלך התקופה הוקמו גם במות (מזבחות) לעבודה זרה. כבר בסוף ימיו של שלמה המלך מזכיר הכתוב בנייה של במות שונות לעבודה זרה שהוקמו בירושלים (מלכים א י"א).

3 | התגלות ה' הראשונה

הכמה ומשפט

פרק ג', פסוקים ה-כח
פרק ה', פסוקים ט-יד

מה היה סוד ההצלחה של שלמה?

שאלה למחשבה -

מה יכול שלמה לבקש מה' כדי להצליח בתחומים השונים הנדרשים לביסוס ממלכתו?
מה צריך מנהיג כדי לחזק את ממלכתו?

התגלות ה' הראשונה לשלמה פרק ג', ה-טו

- ה. בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלוקים שאל מה אתה לך.
- ו. ויאמר שלמה אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול כְּאִשֶׁר הָלַךְ לִפְנֵיךָ בְּאֵמֶת וּבְצִדְקָה וּבִישׁוּרֵת לִבָּב עִמָּךְ וַתִּשְׁמָר לוֹ אֶת הַחֶסֶד הַגָּדוֹל הַזֶּה וַתִּתֵּן לוֹ בֵּן יֹשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ כִּיֹּם הַזֶּה. ועתה ה' אלוקי אתה המלכת את עבדך תחת דוד אבי ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא.
- ז. וְעַבְדְּךָ בְּתוֹךְ עַמְּךָ אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ עִם רַב אֲשֶׁר לֹא יִמְנָה וְלֹא יִסְפֹּר מְרֹב. ונתת לעבדך לב שומע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה.
- ח. ויטיב הדבר בעיני ה' כי שאל שלמה את הדבר הזה.
- ט. ויאמר אלוקים אליו יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים ורבים ולא שאלת לך עשר ולא שאלת נפש איביך ושאלת לך הבין לשמע משפט. הנה עשיתי כדברך.
- י. הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריו לא יקום כמוך. וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם כבוד אשר לא היה כמוך איש במלכים כל ימך.
- יא. ואם תלך בדרכי לשמו חקי ומצותי כאשר הלך דוד אביך והארכת את ימך.
- יב. ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית ה' ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו.

שלמה הלך לזבוח לה' בגבעון שמצפון לירושלים, שם הייתה הבמה המרכזית להקרבת קרבנות באותה תקופה. בגבעון נגלה ה' לשלמה בחלום, והעניק לו מיד בתחילת ימי מלכותו את ההזדמנות לבקש את כל מה שירצה: "שאל מה אתה לך" (מלכים א ג', ה).

את דבריו לה' פתח שלמה בהכרת הטוב. הוא הודה לה' על החסד שעשה עם דוד אביו, והציג עצמו כנער קטן, הזקוק להדרכת ה' וברכתו בצאתו להנהיג את עם ישראל המכונה בפסוקים 'עם רב'. מעניין לראות ששלמה, שיכול היה לבקש כל דבר - אם לטובתו האישית ואם להצלחת מלכותו בתחומים שונים, בחר לבקש: "ונתת לעבדך לב שומע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה" (מלכים א ג', ט). שלמה ביקש יכולת

להקשיב לדברי העם ולשפוט את מעשיהם בצדק. בבקשתו זו הוא הציג את מערכת ערכיו - לא מדובר במנהיג המחפש לעצמו תוספת של כבוד ושררה, אלא מנהיג שמבקש קודם כל להיטיב עם בני עמו ולנהוג כלפיהם בהגינות ובישור.

ה' שמע את בקשתו של שלמה ופתח בדברי הערכה לשלמה על שלא בחר לבקש על עצמו או על ממלכתו: "לֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ יָמִים רַבִּים וְלֹא שָׁאַלְתָּ לְךָ עֹשֶׁר וְלֹא שָׁאַלְתָּ נֶפֶשׁ אִיבִיךָ וְשָׁאַלְתָּ לְךָ הֶבִין לְשֹׁמֵעַ מִשְׁפָּט". בעקבות זאת, הבטיח ה' לשלמה חכמה אף יותר ממה שביקש: "נִתְּתִי לְךָ לֵב חָכָם וְנִבּוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יִקּוּם כָּמוֹךָ" (מלכים א ג', יב), והוסיף גם הבטחות לגדולה ועושר שייחדו את מלכות שלמה יותר מכל מלכי ישראל: "אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָּמוֹךָ אִישׁ בְּמַלְכִים כָּל יְמֶיךָ" (מלכים א ג', יג).

הבטחה נוספת שניתנה לשלמה מלווה בתנאי - שהוזכר גם בצוואת דוד, ה' הבטיח לשלמה אורך ימים על ממלכתו, ואת המשך השושלת לבניו ולזרעו, רק בתנאי שילך בדרך ה' וישמור מצוותיו. לאחר חלום ההתגלות בגבעון חזר שלמה לירושלים, והעלה עולות לה' לפני ארון ברית ה'.

משפט הנשים פרק ג', טז-כח

סיפור משפט הנשים הסמוך לסיפור ההתגלות מלמד שהבטחת ה' לשלמה מומשה מיד. סיפור זה ממחיש את החכמה הגדולה של שלמה שניתנה לו מאת ה':

- טז. או תבאנה שתים נשים ונות אל המלך ותעמדנה לפניו.
- יז. ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת יושבת בבית אחד ואלד עמה בבית.
- יח. ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית וזלתי שתים אנחנו בבית.
- יט. וימת בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו.
- כ. ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת בנה המת השכיבה בחיקי.
- כא. ואקם בבקר להניק את בני והנה מת ואת בונן אליו בבקר והנה לא היה בני אשר ילדתי.
- כב. ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובגך המת ואת אמרת לא כי בגך המת ובני החי ותדברנה לפני המלך.

אל שלמה באו שתי נשים שתבעו בעלות על תינוק אחד. שתי הנשים, שגרו בבית אחד, ילדו שני תינוקות. אחד התינוקות נפטר וכל אחת מהנשים טענה שהתינוק החי שייך לה. האישה האחת האשימה את האישה השנייה במות בנה. לדבריה, התינוק נפטר כתוצאה מכך שהאם שכבה עליו בשנתה, ולאחר שנכחה במותו היא החליפה בין התינוק החי לתינוק המת. האישה השנייה דחתה את ההאשמה וטענה שהתינוק החי הוא בנה.

כיצד פסק שלמה במשפט זה?

- ג. ויאמר המלך ואת אמרת זה בני החי ובגך המת ואת אמרת לא כי בגך המת ובני החי.
- ד. ויאמר המלך קחו לי חרב ויבאו החרב לפני המלך.
- ה. ויאמר המלך גורו את הילד החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת.
- ו. ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך כי נכמרו רחמייה על בנה ותאמר בי אדני תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו ואת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גורו.
- ז. וינען המלך ויאמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתוהו היא אמו.
- ח. וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבם לעשות משפט.

מאחר שלא היו עדים, שלמה היה צריך להחליט מי מהנשים דוברת אמת. שלמה בחכמתו אמר לחתוך את הילד החי לשניים, ולחלקו בין שתי הנשים. אחת הנשים נזעקה מיד וביקשה לא לחתוך אותו אלא להעבירו חי לאישה האחרת, ואילו האישה האחרת הסכימה לגזר דינו של המלך שלמה.

בעקבות תגובת הנשים, פסק שלמה שהאם שרצתה להשאיר את התינוק בחיים היא אמו, ונתן לה את התינוק.

שאלה למחשבה -

לפי דעתכם, מה הביא את שלמה להציע לחתוך את התינוק?
כיצד באה לידי ביטוי חכמתו במשפט זה?

משפט הנשים פרסם את חכמת המשפט של שלמה בכל ישראל: **וַיִּשְׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיֵּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט** (מלכים א' ג', כח).

סיפור זה, הפותח את ימי מלכותו של שלמה, מדגים את ניסיונו של שלמה לקיים את צוואת אביו ולבסס את מלכותו על ערכי משפט וצדק לעם. הדבר מודגש גם בהמשך, כאשר שלמה בנה את בית המלך בירושלים, ויחד אולם וכיסא לצורך המשפט: **וַיֹּאמֶר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט שָׁם אֶלֶם הַמִּשְׁפָּט עֲשֵׂה וְסִפּוֹן בְּאֵרוֹ מִהַקְרָקַע עַד הַקְרָקַע** (מלכים א' ז', ז), דבר המלמד על כך ששלמה ראה את תפקידו כשופט כתפקיד מרכזי.

כיצד באה לידי ביטוי חכמתו של שלמה בהנהגת ממלכתו?

בפרק ה' מתאר הכתוב את ייחודה של חכמת שלמה, ששימשה אותו גם מחוץ לאולם בית המשפט. שלמה הפך להיות החכם באדם והיה לו ידע רחב מאוד בתחומים רבים. בפסוקים שלהלן מוזכרים המשלים והשירים שחיבר שלמה, באמצעותם הוא הנחיל את חכמתו לשומעיו.

פרק ה

- ט. וַיִּתֵּן אֱלֹקִים חָכְמָה לְשִׁלְמֹה וַתְּבוּנָה רַבָּה מְאֹד וְרַחֵב לֵב כְּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם.
- י. וַתֵּרֶב חָכְמַת שִׁלְמֹה מִחָכְמַת כָּל בְּנֵי קִדְּשׁ וּמִכָּל חָכְמַת מִצְרַיִם.
- יא. וַיְחַבֵּם מִכָּל הָאָדָם מֵאִתֵּן הָאֱלֹהִים וַהֲיִמּוֹן וְכֹלְכָל וְדַרְדַּע בְּנֵי מְחֹל וַיְהִי שְׁמוֹ בְּכָל הַגּוֹיִם סָבִיב.
- יב. וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאַלְף.
- יג. וַיְדַבֵּר עַל הַעֲצִים מִן הָאֵרֶז אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְעַד הָאוֹב אֲשֶׁר יֵצֵא בְּקִיר וַיְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף וְעַל הָרֶמֶשׂ וְעַל הַדְּגָיִם.

הידעתם?

לפי מסורת חז"ל לשלמה המלך מיוחסים שלושה מספרי התנ"ך:
ספר משלי, העוסק בחכמה ובמוסר, ובו פתגמים ומשלים הנוגעים באדם, בחברה ובאמונה ויראת שמיים.
מגילת קהלת, ובה דברי חכמה, ועצות מעשיות לחיים כמו גם אזהרות. במגילה חקר שלמה את השאלה מה יעניק לאדם משמעות לחייו. מסקנתו בסוף החיבור היא כי יראת שמיים והליכה בדרכי ה' היא הדרך הנכונה: **"סוף דְבַר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹקִים יִרָא וְאֵת מִצְוֹתָיו שָׁמֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם"** (קהלת י"ב, יג).
מגילת שיר השירים, בה מוצגים שירי אהבה בין בני זוג. שירים אלו מקובל על פי מסורת חז"ל לפרש באופן אלגורי, כמשל ליחסי עם ישראל ואלוקיו.

שאלה למחשבה -

באיזה אופן תרמה חכמתו של שלמה לתפקידו כמנהיג של עם ישראל?

אחרי שהכתוב מתאר את חכמת שלמה, נאמר:

”וַיָּבֹאוּ מִכָּל הָעַמִּים לִשְׁמֹעַ אֶת חֲכָמַת שְׁלֹמֹה מֵאֵת כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת חֲכָמָתוֹ” (מלכים א ה', יד) שלמה חיבר משלים ושירים שפרסמו את חכמתו בכל העמים, והפכו את ירושלים למרכז עולמי (ה' ט-יד). פרסום חכמתו סייע לכינון ולחיזוק קשריו עם שליטים רבים. הכתוב קושר בין חכמת שלמה לקשריו עם חירם מלך צור (ה', טו, כא, כו) וכן קושר גם את ביקור מלכת שבא עם חכמתו (י' א-ח).

בפרק י' נלמד על שליטים רבים שבאו לבקר בממלכתו כדי לשמוע את חכמתו: ”וַיִּגְדַּל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מִכָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ לְעֹשֶׂר וּלְחֲכָמָה. וְכָל הָאָרֶץ מִבְּקָשִׁים אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה לִשְׁמֹעַ אֶת חֲכָמָתוֹ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים בְּלִבּוֹ” (מלכים א י', כג-כד). ביקורים אלו העשירו את בית המלוכה: ”וַהֲמָה מִבָּאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וּשְׁלֹמוֹת וְנִשְׁקָ וּבְשָׂמִים סוּסִים וּפָרָדִים דְּבַר שָׁנָה בְּשָׁנָה” (שם, כה).

4 | שגשוג הממלכה – התעצמות כלכלית וביטחונית

פרק ד', פסוקים א-ז; פרק ה', פסוקים א-ח
פרק י', פסוקים יד-כט

כיצד בא לידי ביטוי השגשוג הכלכלי והביטחוני בממלכת שלמה?

חז"ל כינו את שלמה "גדול העולם" (סנהדרין כא ע"ב), ותיארו אותו כ"מלך גדול מסוף העולם ועד סופו" (שיר השירים רבה פ"א). כפי שנראה בפסוקים החכמה הרבה שבה חנן ה' את שלמה הייתה הבסיס החשוב של מלכותו, ויחד עם ברכת ה' שליוותה אותו הוא הצליח להגיע להישגים רבים בכל התחומים.

מינוי שרים ונציבים

	פרק ד'
כדי לנהל ממלכה צריך מערכת שלטון מאורגנת ומסודרת שתתפקד היטב בכל רחבי המדינה. בפסוקים נזכרים השרים בממלכת שלמה לפי שמות ותפקידים: מזכיר, רעה המלך, סופרים, כהנים ואחרים על הצבא, על הניצבים, על הבית ועל המס.	א. ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. ב. ואלה השרים אשר לו ועריהו בן צדוק הכהן. ג. אליהורף ואחיה בני שישא ספרים יהושפט בן אחילוד המזכיר. ד. ובניהו בן יהוידע על הצבא וצדוק ואביתר כהנים. ה. ועריהו בן נתן על הנצבים וביוד בן נתן כהן רעה המלך. ו. ואחישר על הבית ואדנירם בן עבדא על המס. ז. ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בשנה יהיה על האחד (אחד) לכלכל.
	פרק ה'
הממלכה חולקה לשנים עשר מחוזות, ובראש כל מחוז עמד נציב. בפסוקים מוזכרים שמות שנים עשר הניצבים שמינה שלמה. כל נציב אחראי לכלכלת בית המלך חודש בשנה. תפקידם של הניצבים מתואר גם בפרק ה' פסוקים ז-ח.	ז. וכלכלו הנציבים האלה את המלך שלמה ואת כל הקרב אל שלחן המלך שלמה איש חדשו לא יעדרו דבר. ח. והשערים והתבן לסוסים ולרכש ובאו אל המקום אשר יהיה שם איש כמשפטו.

גבולות ממלכת שלמה פרק ה', פסוקים א-ה

פרק ה'	
א. וְשִׁלְמֹה הָיָה מוֹשִׁיל בְּכָל הַמַּמְלָכוֹת מִן הַנְּהָר אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם	בפסוקים מוזכרים הגבולות הרחבים של ממלכת שלמה, גבולות שהושגו בעקבות מלחמותיו של דוד אביו.
ב. מִגִּשְׁשִׁים מִנְחָה וְעֹבְדִים אֶת שִׁלְמֹה כָּל יְמֵי חַיָּו. וַיְהִי לְחֵם שִׁלְמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כּוֹר סֶלֶת וְשִׁשִּׁים כּוֹר קֶמַח.	פסוקים ב-ג מתארים את כמות האוכל העצומה בארמונו של שלמה המעידה על המצב הכלכלי הטוב ועל הארגון האדמיניסטרטיבי בממלכה.
ג. עֲשָׂרָה בָּקָר בְּרָאִים וְעֲשָׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן לְבַד מֵאֵיל וְצִבִי וְיַחְמוּר וּבְרָבְרִים אַבּוּסִים.	שלמה שלט גם בכל הממלכות השכנות והפך את שטח הממלכה לגדול ביותר אי פעם.
ד. כִּי הוּא רָדָה בְּכָל עֵבֶר הַנְּהָר מִתַּפְסַח וְעַד עֵזָה בְּכָל מַלְכֵי עֵבֶר הַנְּהָר	הממלכות השכנות נאלצו להעלות מס למלך שלמה.
וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל עֵבְרָיו מִסְבִּיב.	שלמה הקנה לבני עמו, שישיבו "מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע" ימים של שלוה וביטחון, שלא היו כדוגמתם בכל תקופת התנ"ך.
ה. וַיָּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבִטָּח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כָּל יְמֵי שִׁלְמֹה.	

עיון במפה:

פסוקים שונים מתארים את גבולות ממלכתו של שלמה:

וְשִׁלְמֹה הָיָה מוֹשִׁיל בְּכָל הַמַּמְלָכוֹת מִן הַנְּהָר אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם מִגִּשְׁשִׁים מִנְחָה וְעֹבְדִים אֶת שִׁלְמֹה כָּל יְמֵי חַיָּו (ה', א)

כִּי הוּא רָדָה בְּכָל עֵבֶר הַנְּהָר מִתַּפְסַח וְעַד עֵזָה בְּכָל מַלְכֵי עֵבֶר הַנְּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל עֵבְרָיו מִסְבִּיב (ה', ד)

וַיָּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבִטָּח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כָּל יְמֵי שִׁלְמֹה (ה', ה)

וַיַּעַשׂ שִׁלְמֹה בְּעֵת הַהִיא אֶת הַחֹג וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבֹא חֲמַת עַד נַחַל מִצְרַיִם (ח', סה)

שימו לב כי יש להבדיל בין פסוקים המתארים את גבולות ההתיישבות של עם ישראל, לבין פסוקים המתארים את תחומי השליטה וההשפעה של שלמה על הממלכות הרבות שבאזור.

גבול התיישבותם של ישראל מתואר בביטוי המוכר: 'מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע'. דן, מסמלת את נקודת היישוב הצפונית, ובאר שבע את נקודת היישוב הדרומית, לפני המדבר. הביטוי 'מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע' מופיע גם בספר שמואל (שמ"א ג', כ; י"ז, יא). במפה מסומן תחום השליטה הרחב של ממלכת שלמה. על פי הכתוב, כל הממלכות מעברו המערבי של נהר פרת היו מעלים לשלמה מנחה ומסים.

מפה 1 - תחומי השליטה של ממלכת שלמה

בתיאור הכתוב את ימי מלכותו של שלמה שזורים ביטויים המלמדים שמדובר בימי השיא של ממלכת ישראל:

”יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב אכלים ושותים ושמחים” (מלכים א ד', כ)

”וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה” (שם ה', ה)

שאלה למחשבה -

כיצד ניתן להבין את התיאור - 'איש תחת גפנו ותחת תאנתו' ?
מה ניתן ללמוד מהשימוש בביטוי זה על ממלכת שלמה?

היזוק הצבא הישראלי – הסוסים בממלכת שלמה פרק ה', ו; פרק י', כו-כט

<p>פרק ה'</p> <p>ו. ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים למרכבו ושנים עשר אלף פרשים.</p> <p>שלמה דאג לחיזוק משמעותי של הצבא, שהפך לצבא קבע אדיר, מצויד במרכבות סוסים ובחיל פרשים.</p> <p>בפרק ט' מסופר ששלמה בנה ערי רכב וערי פרשים שבהן חנו מרכבות המלחמה והסוסים (ט' יט)</p>	<p>פרק י'</p> <p>כו. ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אלף וארבע מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם.</p> <p>כו. ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים ואת הארוז נתן בשקמים אשר בשפלה לרב.</p> <p>כח. ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקנה סחרי המלך יקחו מקנה במחיר.</p> <p>כט. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוסים בחמשים ומאה וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יצאו.</p>
<p>הפסוקים מתארים את עוצמתה של ממלכת שלמה. המרכיב המרכזי שנזכר הוא הבאת סוסים ומרכבות עבור הגדלת הצבא. נשים לב שהכתוב מדגיש את העובדה שמקורם של הסוסים היה במצרים, מה שקשור לקשרי החוץ הנרחבים שהיו לשלמה, ובכלל זה נישואיו לבת פרעה.</p>	<p>כו. ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אלף וארבע מאות רכב ושנים עשר אלף פרשים וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם.</p> <p>כו. ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים ואת הארוז נתן בשקמים אשר בשפלה לרב.</p> <p>כח. ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקנה סחרי המלך יקחו מקנה במחיר.</p> <p>כט. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוסים בחמשים ומאה וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יצאו.</p>

העושר בממלכת שלמה פרק י', יד-כה

הרחבת הגבולות של הממלכה והתחזקות הצבא הובילו לשליטה על חלקים נרחבים מדרכי מסחר בינלאומיות של ימי התנ"ך ("דרך הים" ו"דרך המלך") שהעבירו סחורות מצפון לדרום, והעשירו את ממלכת שלמה. הפסוקים הבאים מלמדים על העושר הרב בממלכת שלמה, שבא לידי ביטוי בריבוי כסף וזהב.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, שימו לב לשאלות:

- זהו בפסוקים לפחות שלושה דברים שעשה שלמה בעזרת הזהב שברשותו.
- חשבו, במה דברים אלו תרמו לחיזוק ממלכתו?

פרק י'

- יד. ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת שש מאות ששים ושיש כפר זהב.
- טו. לבד מאנשי התרים ומסחר הרקלים וכל מלכי הערב ופחות הארץ.
- טז. ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש מאות זהב יעלה על הצנה האחת.
- יז. ושלש מאות מגנים זהב שחוט שלישת מגנים זהב יעלה על המגן האחת ויתנם המלך בית יער הלבנון.
- יח. ויעש המלך כסא שן גדול ויצפהו זהב מופז.

- יט. שיש מעלות לכפה וראש עגל לכפה מאחריו וידת מזה ומזה אל מקום השבת ושנים אריות עמדים אצל הידות.
- כ. ושנים עשר אריות עמדים שם על שיש המעלות מזה ומזה לא נעשה כן לכל ממלכות.
- כא. וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה.
- כב. כי אני תרשיש למלך בים עם אני חירם
- אחת לשלש שנים תבוא אני תרשיש נשאת זהב וכסף שנהבים וקפים ותכיים.
- כג. ויגדל המלך שלמה מפל מלכי הארץ לעשר ולחכמה.
- כד. וכל הארץ מבקשים את פני שלמה לשמע את חכמתו אשר נתן אלהים בלבו.
- כה. והמה מבאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות ונשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה.

שלמה הצליח להביא לפריחה עצומה ולשגשוג ממלכת ישראל בימיו. עושרו הרב בא לידי ביטוי בחיזוק הצבא (מגני זהב, רכישת נשק וסוסים), בניית סמלי שלטון (כיסא מלכות מפואר, כלי זהב לבית המלוכה), מסחר ענף (אוניות מתרשיש) וקשרי חוץ (חירם מלך צור).

בזכות שלמה זכה עם ישראל לכבוד עצום בקרב העמים, בפאר ובהדר שלא היו כדוגמתם. כפי שמתואר: "ויגדל המלך שלמה מפל מלכי הארץ לעשר ולחכמה" (י', כג).

נשים לב, שהפסוק קושר בין חכמתו של שלמה לבין עושרו הרב, כפי שכבר הזכרנו בראשית היחידה. בהמשך, נלמד על ההשלכות של ריבוי הכסף והזהב וריבוי הסוסים על שלמה ועל ממלכתו.

5 | שגשוג הממלכה - בניית בית המקדש

פרק ה', פסוקים טו-לב; פרק ו', פסוקים א, לז-לח
פרק ח', פסוקים י-יא, כב, כט, מא, נב; פרק ט', פסוקים א-ט

”וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם” (שמות כ”ה, ח) כיצד הוגשם חזון בניית בית המקדש?

שיאם של ימי שלמה בא לידי ביטוי במפעל הבנייה הראשי של שלמה - הקמת המקדש, שמטרתו היסודית הייתה השראת שכינת ה' באופן תמידי בישראל, כדברי התורה ”וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנֵתִי בְּתוֹכָם” (שמות כ”ה, ח). הקמת המקדש הייתה גם חלומה הגדול של דוד המלך. לאחר ששלמה ביסס את ממלכתו וארגן את המערכות השלטוניות, הוא פנה לממש חלום זה.

הסיוע של חירם מלך צור לבניית המקדש פרק ה', טו-לב

לצורך בניית המקדש, פנה שלמה לחירם מלך צור וביקש את עזרתו בהבאת עצי ארזים מלבנון.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, שימו לב לשאלות:

- מה ביקש שלמה מחירם, ומה חירם נתן לו בתמורה?
- באיזה הקשר מוזכר דוד בפסוקים?

פרק ה

- טו. וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ צוֹר אֶת עֲבָדָיו אֶל שְׁלֹמֹה כִּי שָׁמַע כִּי אָתוּ מְשָׁחוּ לְמֶלֶךְ תַּחַת אֲבִיהוּ
כִּי אָהָב הָיָה חִירָם לְדָוִד כָּל הַיָּמִים.
טז. וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל חִירָם לֵאמֹר:
יז. אֲתָה יָדַעְתָּ אֶת דָּוִד אָבִי כִּי לֹא יָכַל לְבַנּוֹת בַּיִת לַיהוָה ה' אֱלֹהֵינוּ
מִפְּנֵי הַמְּלָחְמָה אֲשֶׁר סָבְבוּהוּ עַד תַּת ה' אִתָּם תַּחַת כַּפּוֹת רִגְלֵי (רגלו).
יח. וְעַתָּה הִנֵּי ה' אֱלֹהֵינוּ לִי מִסְבִּיב אֵין שָׁטָן וְאֵין פְּגַע רָע.
יט. וְהִנְנִי אֹמֵר לְבַנּוֹת בַּיִת לַיהוָה ה' אֱלֹהֵינוּ
כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל דָּוִד אָבִי לֵאמֹר בְּנֵךְ אֲשֶׁר אֲתָן תַּחְתֶּיךָ עַל כִּסְאֲךָ הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לַיהוָה
וְעַתָּה צֹוֹה וּיְכַרְתֶּם לִי אֲרוֹזִים מִן הַלְּבָנוֹן וְעֲבָדֵי יָהּ עִם עֲבָדֶיךָ וְשָׂכָר עֲבָדֶיךָ אֲתָן לָךְ
כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר כִּי אֲתָה יָדַעְתָּ כִּי אֵין בְּנֵי אִישׁ יָדַע לְכַרֵּת עֵצִים כְּצֹדִים.
כא. וַיְהִי כִשְׁמַע חִירָם אֶת דְּבָרֵי שְׁלֹמֹה וַיִּשְׂמַח מְאֹד
וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ה' הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לְדָוִד בֶּן חָכֵם עַל הָעַם הָרַב הַזֶּה.
כב. וַיִּשְׁלַח חִירָם אֶל שְׁלֹמֹה לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ אֵלַי
אֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת כָּל חֲפָצְךָ בְּעֵצֵי אֲרוֹזִים וּבְעֵצֵי בְרוֹשִׁים.

- כג. עבדי ירדו מן הלבנון וְאֵנִי אֲשִׁימָם דְּבָרוֹת בְּיָם עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּשְׁלַח אֵלַי וְנִפְצְתִים שָׁם וְאֵתָה תִּשָּׂא וְאֵתָה תַעֲשֶׂה אֶת חֲפְצֵי לְתֵת לְחֵם בֵּיתִי.
- כד. וַיְהִי חִירוֹם נָתַן לְשִׁלְמָה עֲצֵי אַרְזִים וְעֲצֵי בְרוֹשִׁים כָּל חֲפָצָיו.
- כה. וְשִׁלְמָה נָתַן לְחִירָם עֲשָׂרִים אֶלֶף כֶּרֶם מִכֶּלֶת לְבֵיתוֹ וְעֲשָׂרִים כֶּרֶם שְׁמֹן כְּתִית פֹּה יָתַן שִׁלְמָה לְחִירָם שָׁנָה בְּשָׁנָה.
- כו. וְהָיָה נָתַן חֲכֵמָה לְשִׁלְמָה כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ וַיְהִי שָׁלֵם בֵּין חִירָם וּבֵין שִׁלְמָה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם.

שאלה למחשבה -

מדוע שיתף שלמה את חירם בחזון לבניית המקדש לה'?

צור הייתה ממלכה ששכנה צפונית לישראל על חוף הים התיכון. צור מתוארת בתנ"ך כממלכה עשירה וחזקה, והיא שימשה כמרכז מסחרי בינלאומי. היה לה צי אוניות גדול, בעזרתו הגיעו הסוחרים שלה לארצות רבות והתעשרו מאוד.

לדוד המלך היו קשרים טובים עם חירם מלך צור, ושלמה בנו המשיך לבסס קשרים אלה. הכתוב מספר כי כששמע חירם על עליית שלמה למלוכה הוא שלח אליו עבדים כדי לברכו. בתגובה, שלמה פנה אליו בבקשה לסייע בבניית המקדש.

שלמה ציין בדבריו את רצונו של דוד לבנות בית לה', מפעל שנמנע ממנו כיוון שהיה עסוק במלחמות. הוא הזכיר את הבטחת ה' לדוד, שבית המקדש ייבנה על ידי בנו.

לצורך הבנייה ביקש שלמה מחירם ארזים, עצים משובחים הגדלים בלבנון מצפון לממלכת שלמה: "וְעֵצֵה צִוָּה וַיִּכְרְתוּ לִי אַרְזִים מִן הַלְּבָנוֹן... (ה', כ). שלמה ביקש גם עזרה בכריתת העצים: "כִּי אֵתָה יִדְעָתָּ כִּי אֵין בְּנֵי אִישׁ יָדַע לְכַרֵּת עֲצִים כְּצֹדֵים". חירם קיבל את בקשתו של שלמה, ואף הוסיף ונתן לו עצי ברושים. בתמורה, ביקש חירם לכלכל את ביתו בתבואה ושמן הגדלים בשטחה של ממלכת שלמה, שהם חלק משבעת המינים בהם השתבחה ארץ ישראל.

מלבד חומרי הגלם, צריך היה שלמה כוח אדם רב שיעסוק בבנייה ובניהול הפרויקט הגדול של בניית המקדש. לשם כך הוא קבע מס:

- כו. וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שִׁלְמָה מִסּ מִכָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמָּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ.
- כז. וַיִּשְׁלַחֵם לְבִנְיָמִן עֲשָׂרֵת אֶלְפִים בְּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיֶה בְּלִבְנוֹן שְׁנַיִם חֲדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וְאַדְנָיִרָם עַל הַמָּס.
- כט. וַיְהִי לְשִׁלְמָה שְׁבַעִים אֶלֶף נִשְׂא סָבֵל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֲצֵב בְּהָר.
- ל. לְבַד מְשָׂרֵי הַנְּצָבִים לְשִׁלְמָה אֲשֶׁר עַל הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת אֶלְפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרָדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בְּמִלְאכָה.
- לא. וַיִּצְוּ הַמֶּלֶךְ וַיִּסְעוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיִסֵּד הַבַּיִת אֲבָנֵי גֹזִית.
- לב. וַיִּפְסְלוּ בְנֵי שִׁלְמָה וּבְנֵי חִירוֹם וְהַגְּבָלִים וַיִּכְיֶנוּ הָעֲצִים וְהָאֲבָנִים לְבָנוֹת הַבַּיִת.

בימי התנ"ך היה נהוג להטיל על התושבים 'מס עובד' לצורכי הממלכה. הכוונה היא שאנשים עבדו בעבור השלטון תקופה מסוימת שנקבעה להם - ימים, שבועות ואפילו חודשים. אנשי המלאכה שלקח שלמה מתוך העם, נדרשו לצאת לתקופות 'מילואים' של חודש פעם בשלושה חודשים, כדי לפקח על שינוע העצים מלבנון. נוסף להם, מינה שלמה עשרות אלפים לעבודות סבלות ולחציבת אבנים לבניין.

כך נעשה מפעל בניית המקדש למפעל לאומי של כל העם והממלכה.

בניית בית המקדש - תאריכים חשובים

פרק ו', א, לז-לח

הכתוב מספר שבניית בית המקדש החלה 480 שנה לאחר שעם ישראל יצא ממצרים, בשנה הרביעית למלכות שלמה בחודש השני הוא חודש אייר (המכונה בתנ"ך זיו). בית המקדש נבנה במהלך שבע שנים ובנייתו הסתיימה בחודש השמיני הוא חודש מרחשוון (המכונה בתנ"ך בול) ואז נערכה חנוכתו.

פרק ו'

א. ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זו הוא החדש השני למלך שלמה על ישראל ויבן הבית לה:

לז. בשנה הרביעית יסד בית ה' בירח זו.
לח. ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש השמיני פלה הבית לכל דבריו ולכל משפטו ויבנהו שבע שנים.

השראת השכינה במקדש

פרק ח', פסוקים י-יא

בפרק ח' מסופר שבחודש תשרי, כשנה לאחר סיום הבנייה, הועלה ארון ה' ממקומו בעיר דוד אל המקדש. שלמה הקהיל את העם למקדש לכבוד האירוע הגדול של חנוכת המקדש (מלכים א ח', ב). הכתוב מתאר את הגעיה השיא של חנוכת המקדש:

פרק ח'

י. ויהי בצאת הכהנים מן הקדש והענין מלא את בית ה'.
יא. ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענין כי מלא כבוד ה' את בית ה'.

הכתוב מתאר את ענן השכינה ממלא את בית המקדש ובכך ממחיש את כניסתה כביכול של השכינה לתוך המקדש והפיכתו למקום להשראת שכינה על ישראל. ולמעשה, למקום המרכזי לעבודת ה' (הזכרנו בפרק ג' את הבמות שנאסרו לאחר בניית המקדש).

הפסוקים הללו מזכירים את חנוכת המשכן במדבר, שעם סיום הקמתו התמלא המשכן בכבוד ה':

ויכס הענין את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן.
ולא יכלו משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענין וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ', לד-לה).

השראת השכינה במקדש מותנית בשמירה על מצוות ה' כפי שנודע לשלמה כבר בתחילת בניית המקדש:

ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר:
הבית הזה אשר אתה בנה אם תלך בחקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם והקמתי את דברי אתך אשר דברתי אל דוד אביך.
ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל. (מלכים א ו', יא-יג)

תפילת שלמה פרק ח' פסוקים כב, כט, מא, נב

כב. ויעמוד שלמה לפני מזבח ה'
נגד כל קהל ישראל ויפוש בפיו השמים

במהלך חנוכת המקדש נשא שלמה תפילה ארוכה שעיקרה הבקשה להפוך את בית המקדש למוקד לתפילת האדם אל ה'.

- כט. להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמנע אל התפילה אשר יתפלל עבדך אל המקום הזה.
מא. וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך.
נב. להיות עיניך פתוחות אל תחנונת עבדך ואל תחנונת עמך ישראל לשמנע אליהם בכל קראם אליך.

בתפילתו ביקש שלמה שהקב"ה יפנה השגחתו אל בית המקדש בכל עת, ושישמע לתפילתו שלו ולתפילת כל המתפללים באשר הם - לתפילת עם ישראל, ואף לתפילת הנוכרים.

מתפילת שלמה אנו למדים שבית המקדש, מקום השראת השכינה, הוא לא רק מקום להקרבת קרבנות אלא גם "בית תפילה". מכאן ואילך בשעת התפילה אנו מתפללים לכיוון המקדש אשר בירושלים.

שאלה למחשבה -

מה חשיבותו וכוחו של מקום אחד ומרכזי לעבודת ה'?

התגלות ה' השנייה לשלמה פרק ט', א-ט

לאחר תפילת שלמה וחנוכת המקדש, התגלה ה' לשלמה בשנית.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, שימו לב לשאלות:

- מה הבטיח ה' לשלמה בנוגע לבית המקדש?
- במה מותנה קיום מלכות בית דוד?
- מהם שני העונשים שיבואו על עם ישראל אם לא ישמרו מצוות ויעבדו עבודה זרה?

פרק ט'

- א. ויהי ככלות שלמה לבנות את בית ה' ואת בית המלך ואת כל חשק שלמה אשר חפץ לעשות.
ב. וירא ה' אל שלמה שנית כאשר נראה אליו בגבעון.
ג. ויאמר ה' אליו שמעתי את תפלתך ואת תחנונתך אשר התחננתה לפני הקדושתני את הבית הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים.
ד. ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב ובאשר לעשות ככל אשר צויתוך חקי ומשפטי תשמור.

- ה. והקמתי את כסא ממלכתך על ישראל לעולם
 כְּאִשֶׁר דִּבַּרְתִּי עַל דָּוִד אֲבִיךָ לֵאמֹר לֹא יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל.
 ו. אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצותי חקתי אשר נתתי לפניכם
 והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם.
 ז. והכרתי את ישראל מעל פני האדמה אשר נתתי להם
 ואת הבית אשר הקדשתי לשמי לשלח מעל פני והיה ישראל למשל ולשנינה בכל העמים.
 ח. והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם ושרק
 ואמרו על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ולבית הזה.
 ט. ואמרו על אשר עובו את ה' אלוקיהם אשר הוציא את אבתם מארץ מצרים
 ויחזקו באלהים אחרים וישתחוו וישתחוו להם ויעבדו
 על כן הביא ה' עליהם את כל הרעה הזאת.

כמו ההתגלות הראשונה (בתחילת פרק ג'), גם התגלות ה' השנייה לשלמה פותחת בהבטחה לשלמה שה' ימלא את בקשתו. בהמשך, מופיעה אזהרה ללכת בדרך ה' ולשמור את מצוותיו. אם מלכי ישראל והעם, לא ילכו בדרך ה' ויעבדו עבודה זרה, הם ייענשו בגלות, ובית המקדש, מקום השראת השכינה, מקום רם ונישא וסמל לגדולתה ועוצמתה של ממלכת ישראל, ייחרב.

חורבן המקדש יביא לכך שעם ישראל יהיה "למשל ולשנינה בכל העמים" - עם ישראל ישמש נושא לפתגם שנון וחריף (דעת מקרא). בכל העמים ידברו על גורלו של עם ישראל אשר ננטש על ידי ה' כדוגמה לגורל מר ואכזר. "והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם ושרק" - בית המקדש שהיה צריך להיות עליון, ייהפך סמל לאירוע קשה, שיביא את כל מי שעובר בירושלים לתהות בשל חורבנו.

האזהרה הזאת סופה שהתממשה לאחר כארבע מאות שנה, בסופו של ספר מלכים, כשיצאו ישראל לגלות ונחרב המקדש בעוונותיהם של ישראל.

6 | שגשוג הממלכה - בניית בית המלך ומפעלי בנייה נוספים

פרק ז', פסוקים א-יב; פרק ט', פסוקים טו-כב

כיצד תורמים מפעלי הבנייה הרבים לביסוס מלכותו של שלמה?

במקביל לבניית המקדש, בנה שלמה את בית המלך במשך שלוש עשרה שנה.

משימת קריאה

פרק ז' מתאר את גודלו ופארו של בית המלוכה:

קראו את הפסוקים, שימו לב לשאלות:

- מהם האולמות השונים של בית המלוכה?
- מה בוחר הכתוב להדגיש בנוגע לעיצוב הבית ולאופן בנייתו?

פרק ז'

- ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה ויכל את כל ביתו.
- ויבן את בית יער הלבנון מאה אמה ארכו וחמשים אמה רחבו ושלישים אמה קומתו על ארבעה טורי עמודי ארזים וכרתות ארזים על העמודים.
- וספן בארזו ממעל על הצלעות אשר על העמודים ארבעים וחמשה חמשה עשר הטור.
- ושקפים שלשה טורים ומחזה אל מחזה שלש פעמים.
- וכל הפתחים והמזוזות רבעים שקוף ומול מחזה אל מחזה שלש פעמים.
- ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארכו ושלישים אמה רחבו ואולם על פניהם ועמודים ועב על פניהם.
- ואולם הכסא אשר ישפט שם אולם המשפט עשה וספון בארזו מהקרקע עד הקרקע.
- וביתו אשר ישב שם חצר האחרת מבית לאולם כמעשה הזה היה.
- ובית יעשה לבת פרעה אשר לקח שלמה כאולם הזה.
- כל אלה אבנים יקרות כמדודות גזית מגררות במגרה מבית ומחוץ וממסד עד הטפחות ומחוץ עד החצר הגדולה.
- ומיסד אבנים יקרות אבנים גדולות אבני עשר אמות ואבני שמונה אמות.
- ומלמעלה אבנים יקרות כמדודות גזית וארז.
- וחצר הגדולה סביב שלשה טורים גזית וטור כרתת ארזים ולחצר בית ה' הפנימית ולאולם הבית.

לביית המלך היו כמה אולמות גדולים:

בית יער הלבנון - מעין מעון קיץ למלכים, עם הרבה חלונות, המיועד למנוחת המלכים, ובנוי מטורי עצי ארז שהובאו מלבנון. (רד"ק)

אולם העמודים - בית עמודים הוא אולם בנוי על עמודים, ששימש כמבואת כניסה. (רש"י)

אולם הכסא הוא אולם המשפט - שם ישב המלך בשופטו את ישראל. (אברבנאל)

ביתו הפרטי של שלמה, הוקם בחצר פנימית מאחורי אולם המשפט בבית העמודים. (מצודת דוד)

ובנוסף - בנה שלמה לבת פרעה בית משלה, מה שמלמד על מעמדה הרם בתוך חצר המלוכה.

שאלה למחשבה -

מה הם היתרונות והחסרונות של בניית ארמון מפואר למלך?

מלבד בניית בית המקדש ובית המלך, יזם שלמה מפעלי בנייה רבים בארץ ישראל כולה.

פרק ט'

- טו. וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המזבח ואת חומת ירושלים ואת חצור ואת מגדו ואת גור.
- טז. פרעה מלך מצרים עלה וילכד את גור וישרפה באש ואת הכנעני הישב בעיר הרג ויתנה שלחים לבתו אשת שלמה.
- יז. ויבן שלמה את גור ואת בית ה' ואת חצור ואת חתון.
- יח. ואת בעלת ואת תדמור (תמר) במדבר בארץ.
- יט. ואת כל ערי המסכנות אשר היו לשלמה ואת ערי הרכב ואת ערי הפרשים ואת חשק שלמה אשר חשק לבנות בירושלם ובלבנון ובכל ארץ ממזרח.
- כ. כל העם הנוטר מן האמורי החתי הפרזי החוי והיבوسی אשר לא מבני ישראל המה.
- כא. בנייהם אשר נטרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרימם ויעלים שלמה למס עבד עד היום הזה.
- כב. ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו ושיריו ושלישיו ושירי רכבו ופרשיו.

שלמה בנה שלוש ערים מרכזיות - חצור, מגידו וגזר (פסוק טו), ובנוסף בנה עוד שלוש ערים נוספות.

מפה 2 - ערים מרכזיות שבנה שלמה על דרך הים

עיון במפה:

- זהו במפה את הערים שבנה שלמה, על פי המסופר בפסוקים.

'דרך הים' היא דרך בינלאומית עתיקה שחיברה את מצרים מדרום עם מסופוטמיה (ארצות הפרת והחידקל: ממלכות מצפון-מזרח לארץ ישראל, כמו, ארם, אשור, בבל). הדרך עברה בארץ ישראל, ובכך הפכה את ארץ ישראל לנתיב מעבר מרכזי בין הממלכות הגדולות ששלטו באזור. שלמה בנה את הערים המרכזיות על ציר זה - הסבירו, מה חשיבות המיקום של שלוש ערים אלו?

מלבד הערים המוזכרות בנה שלמה ערים בכל רחבי הממלכה ששימשו את ממלכתו למטרות שונות:

ערי מִסְכָּנוֹת - ערי מנהל ובהן מחסנים.

ערי הרכב - ערים בהן חנו מרכבות המלחמה.

ערי הַפְּרָשִׁים - ערים בהן חנו הסוסים.

בפסוק יט, מוזכר הביטוי 'חֶשֶׁק שלמה'. משמעות הביטוי היא שלשלמה הייתה יכולת לבנות כל מה שחפץ. על פי פסוקים כ-כב, במפעלי הבנייה לקחו חלק צאצאי העמים שנותרו בארץ שאינם מבני ישראל (האמרי החתי ועוד).

ביחידה הבאה נעסוק בהשלכות של הבנייה המרובה שביצע שלמה בממלכתו.

7 | שגשוג הממלכה - קשרי הוץ

פרק ג' פסוק א, פרק ה' פסוקים טו-לב, פרק ט' פסוקים י-יד, טז, כו-כח, פרק י' פסוקים א-יג, כח-כט, פרק י"א פסוקים א-ב

כיצד עשויים להשפיע יחסי החוץ על אופי הממלכה?

קשרי שלמה עם חירם מלך צור פרק ה', טו-לב; פרק ט', י-יד, כו-כח

למדנו שלשם בניית המקדש השתמש שלמה בעצי ארזים יקרים שהובאו מן הלבנון, בתמורה לתבואה ושמן מארץ ישראל (מלכים א ה', טו-לב). הסכם זה, היה כרוך בכריתת ברית בין שלמה לחירם מלך צור: "ויהי נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו ויהי שלום בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם" (מלכים א ה', כו). הברית הייתה מבוססת על אינטרסים משותפים לשני הצדדים.

בפרק ט' מסופר כי לאחר בניית המקדש ובית המלך, המשיך הקשר היציב בין הממלכות.

פרק ט'

- י. ויהי מקצה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים את בית ה' ואת בית המלך.
- יא. חירם מלך צור נשא את שלמה בעצי ארזים ובעצי ברושים ובהב לכל חפצו או נתן המלך שלמה לחירם עשרים עיר בארץ הגליל.
- יב. ויצא חירם מצר לראות את הערים אשר נתן לו שלמה ולא ישרו בעיניו.
- יג. ויאמר מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי ויקרא להם ארץ כבול עד היום הזה.
- יד. וישלח חירם למלך מאה ועשרים כפר זהב.
- ...
- כו. ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר אשר את אלות על שפת ים סוף בארץ אדום.
- כז. וישלח חירם באני את עבדיו אנשי אניות ידעי הים עם עבדי שלמה.
- כח. ויבאו אופירה ויקחו משם זהב ארבע מאות ועשרים כפר ויבאו אל המלך שלמה.

חירם המשיך לספק לשלמה עצים לצורכי תנופת הבנייה בכל הארץ, כמו גם זהב שהוא גרף מרווחי המסחר המשותף שלהם בים. בשלב מסוים, נתן שלמה לחירם את השמן והתבואה שהפיקו עשרים ערים בגליל, באזור שגבל עם ממלכת צור (אברבנאל). חירם לא התרשם מאיכות התבואה והשמן המופקים מערים אלו וטען שמדובר באזור שאינו ראוי ליישוב, והוא כינה אותו בכינוי גנאי "ארץ כבול" (מלכים א ט', יג).

למרות התקלה הזאת המשיכו קשרי הסחר הימי בין ישראל לצור. בעזרת חירם בנה שלמה נמל בעציון גבר ליד אילת בחוף ים סוף, ובנה צי של אוניות. כך נפתח נתיב ימי להובלת סחורות ממקומות רחוקים ובפרט מאפריקה.

לחירם היה אינטרס כלכלי לשמור על קשרים אלו עם שלמה, כיוון שבממלכת ישראל עברו דרכי מסחר חשובות שהובילו ממסופוטמיה למצרים (דרך הים שעברה לאורך אזור החוף הישראלי, ודרך המלך שעברה ממזרח לירדן ועברה דרך עציון גבר).

סיכום יחסי הברית בין שלמה לחירם:

לפניכם רשימת התחייבויות של שלמה מלך ישראל כלפי חירם מלך צור. ושל חירם כלפי שלמה.

חירם נתן לשלמה:

- ארזים וברושים לבניית בית המקדש
- זהב
- ארבע מאות ועשרים ככר זהב מאופיר (אופיר ממוקמת כפי הנראה באפריקה)
- חירם סייע לשלמה בבניית צי אוניות ובהשטון

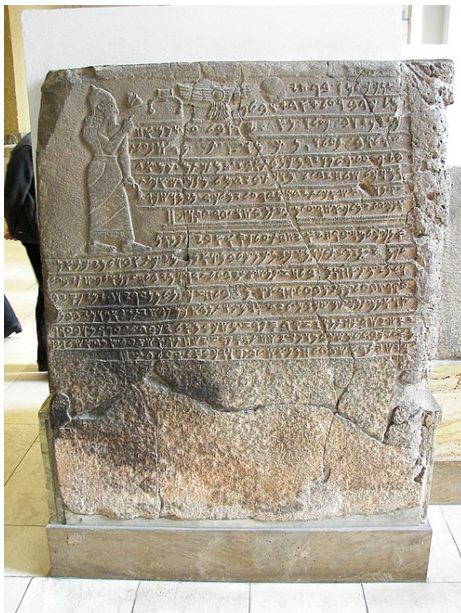
שלמה נתן לחירם:

- 20 כור שמן
- 20,000 כור חטים
- אנשים שעזרו בכריתת העצים בלבנון
- [את היבול של] 20 ערים בגליל

הידעתם?

הפיניקים

לוח אבן מהמאה ה־9 לפנה"ס, ועליו כתובת בפיניקית, על פי ויקיפדיה

הכנענים יושבי ממלכות החוף הצפוני - צור וצידון - מכונים 'פיניקים' על ידי ההיסטוריונים.

הפיניקים היו עם כנעני, אשר ישבו במקור ברצועת חוף צרה באזור שבין צפון סוריה ועד העיר עכו, ומאוחר יותר בתקופה הרומית גם לאורך מישור החוף הדרומי של ארץ ישראל. ההתיישבות הפיניקית הראשונה לאורך החוף הלבנוני החלה בסביבות האלף השלישי לפנה"ס. הערים המרכזיות בהן ישבו היו צור, צידון וגבל.

הפיניקים היו יורדי-ים שייסדו מושבות רבות ברחבי אגן הים התיכון ועסקו במסחר ימי פורה.

רצועת החוף הצרה בה ישבו הפיניקים, לא אפשרה להם לפתח חקלאות נאותה, לפיכך פנו באופן טבעי לים. הפיניקים היו בעיקר דייגים וסוחרים ימיים. הם ייצאו סחורות כנעניות ובהן כלים ואריגים צבועים ארגמן וסחרו בהן בערי הים התיכון. גם המסחר בארזי הלבנון תפס מקום נכבד בקרב הפיניקים. עצי הברוש והארז שימשו את הפיניקים גם לבניית ספינות משוטים מרובות חותרים ששימשו אותם הן למטרות מסחר הן למטרות מלחמה.

פרט לכך, הפיניקים נחשבים לממציאי הזכוכית העשויה מחול.

כן נפוצה בערי הפיניקים תעשיית עיבוד בדים וצביעתם ותעשיית צורפות זהב, באבני חן ובשנהב. מלבד תרומתם לפיתוח המסחר באגן הים התיכון, יש המייחסים להם את ראשית השימוש בכתב אלפביתי. הכתב העברי העתיק קרוב מאוד לכתב הפיניקי.

קשרי שלמה עם מלכת שבא פרק י', א-יג

קשרי המסחר בין חירם ושלמה, ובניית צי אוניות בעציון גבר, פתחו את הממלכה לקשרים עם מקומות רחוקים נוספים. על רקע זה אנחנו למדים בפרק י' על ביקורה של מלכת שבא אצל שלמה.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, שימו לב לשאלות:

- מה שמעה מלכת שבא?
- מה ראתה בבואה אל שלמה?
- מה אמרה מלכת שבא לשלמה?

פרק י'

- ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לישם ה' ותבא לנסתו בחידות.
- ותבא ירושלמה בחיל כבד מאד גמלים נשאים בשמים וזהב רב מאד ואבן יקרה ותבא אל שלמה ותדבר אליו את כל אשר היה עם לבבה.
- ויגד לה שלמה את כל דבריה לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה.
- ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה.
- ומאכל שולחנו ומושב עבדיו ומעמד משרתו ומלבשיהם ומשקיו ועלתו אשר יעלה בית ה' ולא היה בה עוד רוח.
- והאמר אל המלך אמת היה הדבר אשר שמעתי בארצי על דברך ועל חכמתך.
- ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הגד לי החצי הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי.
- אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד השמעים את חכמתך.
- יהי ה' אלקיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת ה' את ישראל לעולם וישמך למלך לעשות משפט וצדקה.
- ותתן למלך מאה ועשרים כפר זהב ובשמים הרבה מאד ואבן יקרה לא בא כבשם ההוא עוד לרב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה.
- וגם אני חירם אשר נשא זהב מאופיר הביא מאפיר עצי אלמגים הרבה מאד ואבן יקרה. ויעש המלך את עצי האלמגים מסעד לבית ה' ולבית המלך וכנרות ונבלים לשרים לא בא כן עצי אלמגים ולא נראה עד היום הזה.
- והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן לה כיד המלך שלמה ותפן ותלך לארצה היא ועבדיה.

מלכת שבא שמעה על שלמה ועל חכמתו יוצאת הדופן ובאה לנסות אותו בחידות. הכתוב לא מוסר לנו את תוכן החידות, אך בסופו של דבר שלמה צלח את מבחנה של מלכת שבא וכפי שניתן לראות בפסוקים, היא התרשמה מאוד. הכתוב מדגיש כי מלכת שבא שמעה ששלמה ייחס את גדולתו וחכמתו לה, ואכן, לאחר שראתה את חכמתו העצומה היא מברכת את ה': 'יהי ה' אלקיך ברוך אשר חפץ בך לתתך על כסא ישראל באהבת ה' את ישראל לעולם וישמך למלך לעשות משפט וצדקה' (י', ט).

בסוף הביקור העניקה מלכת שבא לשלמה מתנות נכבדות וגם שלמה נתן למלכה מאוצרותיו המיוחדים.

בפסוק יא חוזר הכתוב להזכיר את האוניות ששלמה הוציא עם חירם, ואת קשרי המסחר שלו. ייתכן שאחת הסיבות לבואה של מלכת שבא קשורה באינטרס כלכלי-מסחרי. שלמה וחירם מלך צור פתחו קו סחר ימי

דרומי, וכך נכנסו לטריטוריה של שבטי ערב שהובילו סחורות בשיירות גמלים. ייתכן שבעקבות זאת מגיעה מלכת שבא לצורך משא ומתן כלכלי על דרכי הסחר (דעת מקרא).

שאלה למחשבה -

באיזה אופן מסמל ביקור מלכת שבא את ימי השיא של מלכות שלמה?

שבא הייתה ממלכה רחוקה שבדרך כלל לא ניהלה קשרים ישירים עם ממלכות האזור. ביקורה של מלכת שבא הבאה מרחוק לשמע חכמתו וגדולתו של שלמה, משקף את ההכרה הבינלאומית בגדולתו של שלמה, ולמעשה מבטא את ההישגים של הממלכה גם בהיבט הרוחני, וגם בהיבט הכלכלי והביטחוני. ההכרה בגדולתו של שלמה הביאה את העמים האחרים להכיר אף הם גם בגדולתו ה' ולשבח אותו. שלמה הצליח להגיע להגשמת האידיאל: מלכות אדם המייצגת את מלכות ה' בעולם, ומקדשת את שם ה' בעולם.

קשרי שלמה עם פרעה מלך מצרים פרק ג', פסוק א'; פרק ט', פסוק טז; פרק י', כח-כט; פרק י"א, א-ב

בנוסף על קשרי המסחר הימיים, לקח שלמה חלק גם במסחר היבשתי, בדרכי המסחר הבינלאומיות שעברו בממלכה הישראלית. הכתוב מתאר את קשרי המסחר עם מצרים:

פרק י'

כח. ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקנה סחרי המלך יקחו מקנה במקור.
כט. ותעלה ותצא מרפכה ממצרים בשש מאות כסף וסוסים בחמשים ומאה.
וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יצאו.

שליטתו של שלמה בדרכי המסחר היבשתיות שעברו בממלכה, הובילה לשליטה במסחר הסוסים שהובלו ממצרים צפונה למלכי ארם והחתים. מסחר זה היה חשוב ביותר כיוון שהסוסים שימשו את המרכבות של הצבאות השונים.

הקשר בין שלמה למצרים לא הסתכם בקשרים כלכליים בלבד. כזכור, בפרק ג' קראנו על קשרי נישואין בין שלמה לפרעה מלך מצרים: "ויתחתן שלמה את פרעה מלך מצרים ויקח את בת פרעה ויביאה אל עיר דוד עד פלתו לבנות את ביתו ואת בית ה' ואת חומת ירושלים וירושלם סביב" (מלכים א' ג', א).

קשרי נישואין היו בתקופות היסטוריות רבות בסיס לקשרים מדיניים (גם דוד המלך נשא את מעכה בת תלמי מלך גשור). אחת הפעולות הראשונות שעשה שלמה עם עלותו לכס המלוכה הייתה נישואיו לבת פרעה. בדרך זו חיזק שלמה את הברית עם מצרים, והגן על גבולו הדרומי.

העיר גזר ממוקמת סמוך לדרך המסחר הבינלאומית (דרך הים), ולכן לפרעה מלך מצרים היה אינטרס לכבוש אותה ולשלוט בה. במסגרת הקשרים בין הממלכות, העיר הוענקה לשלמה כנדוניה (שליחים - בלשון ספר מלכים) עם נישואיו לבת פרעה, ושלמה בנה אותה מחדש: "פרעה מלך מצרים עלה וילבד את גור וישרפה באש ואת הכנעני הישב בעיר הרג ויתנה שליחים לבתו אשת שלמה" (מלכים א' ט', טז).

לבית פרעה היה כנראה מעמד מיוחד בקרב נשותיו של שלמה, והדבר ניכר בכך ששלמה בנה לה בית מיוחד (מלכים א' ז', ח). בשלב מסוים הועתק ביתה למילוא (מלכים א' ט', כד). מעשה זה היה אחד הגורמים לביקורת על שלמה (מלכים א' י"א).

הקשרים של שלמה עם מצרים משמשים מקור לביקורת של הכתובים על שלמה. ניתן לראות זאת באזכורה המפורש של בת פרעה בתיאור קשריו של שלמה עם נשותיו הנוכריות: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת

פרעה מואביות עמנויות אדמיות צדנית חתנית. מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו את לבבכם אחרי אלקיהם בהם דבק שלמה לאהבה" (מלכים א' י"א, א-ב).

גם מסחר הסוסים עם מצרים מתחבר לאיסור לשוב למצרים, הנאמר בתורה בהקשר למצוות המלך: "ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס" (דברים י"ז, טז).

אופי היחסים של שלמה עם מצרים היה אם כך מורכב. מצד אחד מדובר בברית שלום, שמטרתה הייתה חיזוק הממלכה. מצד שני, נראה בפרק י"א כי ברית זו פגעה בחוסנה הרוחני של הממלכה, והיא לא מנעה ממלך מצרים לכרות בריתות עם אויביו של שלמה, ולתת להם מקלט במצרים (מלכים א' י"א).

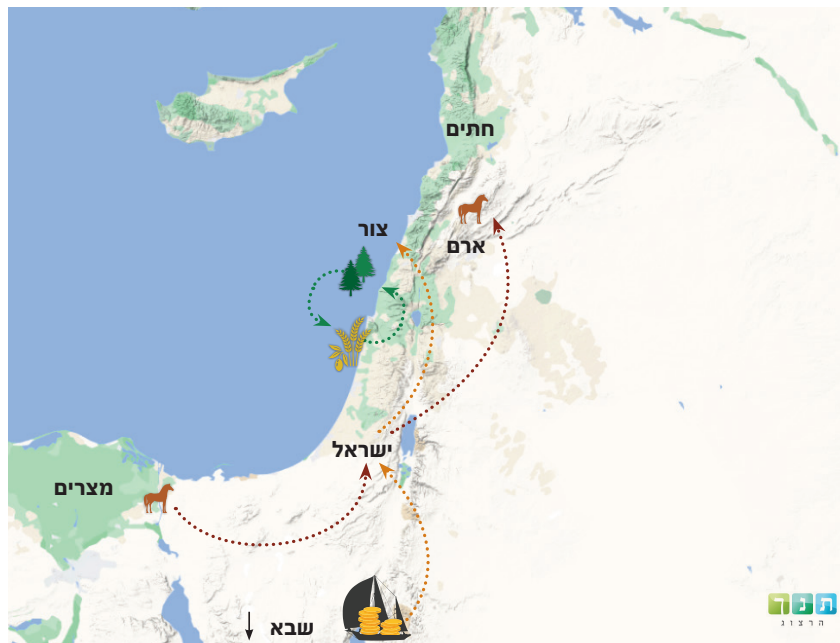

עיון במפה:

המפה שלפניכם מסכמת את קשרי המסחר העיקריים של שלמה. שימו לב לשתי הממלכות המרכזיות שנמצאות אתו בקשר - צור ומצרים.

- כיצד מועיל הקשר עם שלמה לממלכות הללו?
- איזה מאפיין של ארץ ישראל בא לידי ביטוי במפה זו?

מפה 3 - קשרי המסחר העיקריים של שלמה

8 | היחלשות הממלכה - הטאי שלמה ועונשו

פרק י', פסוקים יד, כא, כו-כט
פרק י"א, פסוקים א-יג, יד, כג

מה הביא להיחלשות הממלכה?

לקראת סוף ימיו של שלמה הפסוקים מתארים הידרדרות רוחנית דתית שהביאה בסופו של דבר לעונש חמור - פיצול הממלכה אחרי ימיו של שלמה לשתי ממלכות.

הכתוב משתמש באותו ביטוי בתחילת ימי שלמה ולקראת סופם:

בתחילת ימיו של שלמה הכתוב מציין "וַיֵּאָהֵב שְׁלֹמֹה אֶת ה'" (מלכים א ג', ג)

ובסוף ימיו: "וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה אָהַב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת רַבּוֹת" (מלכים א י"א, א)

בסוף פרק י' מתואר עושרה הרב של הממלכה - ריבוי הכסף והזהב וריבוי הסוסים.

בתחילת פרק י"א, הכתוב מספר על כך ששלמה אהב נשים נוכריות רבות והתחתן איתן, הן הטו את לבבו וגרמו לו לסור מדרך ה': "וַיְהִי לְעֵת זְקֵנָת שְׁלֹמֹה נָשָׂיו הָטוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שְׁלֵם עִם ה' אֱלֹהָיו כְּלָבֵב דָּוִד אָבִיו" (מלכים א י"א, ד).

במצוות מינוי מלך המופיעה בספר דברים מזכרים שלושה דברים, שאסור למלך להרבות בהם:

לא להרבות סוסים

לא להרבות כסף וזהב

לא להרבות נשים

איסורים אלו נועדו למנוע מהמלך לסטות מדרך ה'. העוצמה הצבאית (סוסים) והעושר הרב (כסף וזהב) עלולים להביא את המלך לגאווה (דעת מקרא), ויחד עם התרבות הזרה שיביאו אתן הנשים הנוכריות, כל אלו עלולים להשפיע לרעה על המלך.

הפסוקים בספר מלכים, מלמדים ששלמה עבר על שלושת האיסורים שנאמרו למלך בספר דברים:

האיסורים למלך - דברים י"ז, טז-טז	ימי שלמה
רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס	<p>פרק י'</p> <p>כו. ויאסף שלמה רכב ופרשים ויהי לו אלף וארבע מאות רכב ושנים עשר אלף פרישים וינחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם.</p> <p>כו. ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן בשקמים אשר בשפלה לרב.</p> <p>כח. ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים ומקוה סחרי המלך יקחו מקוה במחיר.</p> <p>כט. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יצאו.</p>
ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו	<p>פרק י"א</p> <p>א. והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה מואביות עמניות אדמיות צדנית חתית.</p> <p>ב. מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכס אכן יטו את לבבכם אחרי אלהיהם בהם דבק שלמה לאהבה.</p> <p>ג. ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות ויטו נשיו את לבו.</p>
וכסף וזהב לא ירבה לו מאד	<p>פרק י'</p> <p>יד. ויהי משקל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת שיש מאות ששים ושיש כפר זהב.</p> <p>... כא. וכל פלי משקה המלך שלמה זהב וכל פלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה.</p>

לעת זקנתו של שלמה גרמו נשותיו הרבות להכנסת עבודה זרה לממלכה:

פרק י"א

- ד. ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם ה' אלקיו כלבב דויד אביו.
- ה. וילך שלמה אחרי עשתרת אלהי צדנים ואחרי מלכם שקץ עמנים.
- ו. ויעש שלמה הרע בעיני ה' ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו.
- ז. או יבנה שלמה במה לכמוש שקץ מואב בהר אשר על פני ירושלם ולמלך שקץ בני עמון.
- ח. וכן עשה לכל נשיו הנכריות מקטירות ומזבחות לאלהיהן.

נשים לב שמן הכתוב עולה ששלמה הלך אחרי אלוהים אחרים (פסוק ה) ואף בנה במות לעבוד בהן עבודה זרה (פסוק ז). לצד זה הכתוב מציג הערכה שלילית בדרך מאופקת: "ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דויד אביו" (פסוק ד), "ולא מלא אחרי ה' כדוד אביו" (פסוק ו), ויש הדגשה שמי שעבד עבודה זרה בבמות היו נשותיו של שלמה

”מקטירות ומזבחות לאלהיהן” (פסוק ח). חז”ל הסיקו מכך ששלמה עצמו לא עבד עבודה זרה אלא רק נשותיו, וחטאו היה שלא מיחה בהן (מסכת שבת נו ע”ב).
בעקבות חטאים אלו, נענש שלמה על ידי ה’.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, שימו לב לשאלות:

- מהו העונש שניתן לשלמה?
- מהי הסיבה לעונש המוזכרת בפסוקים?
- ט. ויתאנף ה' בשלמה כי נטה לבבו מעם ה' אלקי ישראל הנראה אליו פעמים.
- י. וצוה אליו על הדבר הזה לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים ולא שמר את אשר צוה ה'.
- יא. ויאמר ה' לשלמה יען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי וחקתי אשר צויתי עליך קרע אקרע את הממלכה מעליך ונתתיה לעבדך.
- יב. אך בימיך לא אעשנה למען דוד אביך מיד בנג אקרענה.
- יג. רק את כל הממלכה לא אקרע שבט אחד אתן לבנג למען דוד עבדי ולמען ירושלם אשר בחרתי.

תגובת ה' למצב הרוחני בממלכה הייתה קשה. שלמה התבשר שה' יעניש אותו בקריעת הממלכה. משמעות הדבר היא שבימי בנו תיקרע ממלכת בית דוד.

עם זאת ישנה הבטחה ששבט אחד יישאר תחת מלכות בית דוד, ובאופן זה תישמר ההמשכיות של שושלת המלוכה כפי שהובטח לדוד.

בהמשך הפרק (בפסוקים יד-כח) מתוארים השטנים (האויבים) שהקים ה' על שלמה עוד בימיו:
רזון בן אלידע, הדד האדומי - אויבים מחוץ שיבואו מעמים זרים (ארם ואדום)

- יד. ויקם ה' שטן לשלמה את הדד האדמי מורע המלך הוא באדום.
- יג. ויקם אלקים לו שטן את רזון בן אלידע אשר ברח מאת הדדעור מלך צובה אדניו.

ירבעם בן נבט - אויב מבית שיקום עליו מתוך ישראל (משבט אפרים) עליו נלמד ביחידה הבאה.

מבט על היהודה נושאי רוחב

בית המקדש

הספר פותח בתיאור כינונה של מלכות שלמה, שבמרכזו תיאור בניית בית המקדש, המלמד על מרכזיות המקדש בתקופת המלוכה, הן כמקום שכינה והן כמוקד שלטון. הקמת המקדש היא התגשמות הבטחת ה' לדוד. לאורך הספר נראה כי המקדש מהווה מקום מרכזי בחיי העם בפרט בכל הנוגע לממלכת יהודה. סביב המקדש נקשרו סוגיות רבות הקשורות למצבו הרוחני של העם, לאופייה של המלוכה, למצב החברתי והכלכלי וליחסי הממלכות (ישראל ויהודה) עם העמים מסביב.

בפרקים ה'-ט', מתואר תהליך בניית המקדש, וסיומו ברגע השיא של השראת השכינה, המלווה בהתגלות ה' ובתפילת שלמה. בית המקדש מוצג כמקום שכינתו של הקב"ה, כפי שאמר ה' לשלמה: "וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים" (מלכים א ט', ג).

באותה התגלות נאמרה האזרה על המקדש, המלמדת על התהליך ההיסטורי, המתואר בספר מלכים למן הקמת המקדש ועד לחורבנו: "אִם שׁוּב תִּשָּׁבוּן אֶתֶם וּבִנִּיכֶם מֵאַחֲרַי וְלֹא תִשְׁמְרוּ מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְהִכְרַתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם וְאֶת הַבַּיִת אֲשֶׁר הִקְדַּשְׁתִּי לְשִׁמִּי אֲשַׁלַּח מֵעַל פָּנָי..." (מלכים א ט', ו-ז).

מצב רוחני – מצב מדיני

פרקי שלמה מבטאים את הקשר ההדוק בין מצב מדיני למצב רוחני. בימי שלמה הממלכה חזקה ועשירה, העמים סביבה מכירים בעוצמתה ושמעה מגיע עד למרחקים. במרכז הממלכה מוקם בית מקדש לעבודת ה', ה' משרה את שכינתו במקדש, והמלך הופך את בית ה' למקום החשוב ביותר בממלכה. מקום המרכז את עבודת ה' להקרבת קרבנות ולתפילות של היחיד והציבור. ההכרה של העמים בהצלחה של עם ישראל מביאה אותם להכיר בגדולת ה' כמו בסיפור על מלכת שבא.

עם זאת, הכתוב קושר את נישואי שלמה לנשים נוכריות, שהיו נישואים פוליטיים וביטאו את הקשרים שנוצרו עם המלכויות השכנות, להידרדרות במצב הרוחני, ובהמשך גם לירידה במעמדה המדיני, לכוחה ולאחדותה של ממלכת שלמה.

מנהיג ומנהיגות

בהתגלות הראשונה של ה' לשלמה בגבעון, שלמה בחר לבקש חכמה. בקשה זו מלמדת על עמדתו של שלמה כמנהיג, ועל המסר של ספר מלכים ביחס למנהיגות ראויה. סיפור משפט שלמה, הבא מיד לאחר בקשת החכמה, מהווה דוגמה לאופי מנהיגותו של שלמה, אשר עשה משפט צדק, והשתמש באופן ראוי בחכמתו.

ישראל והעמים

בפרקים ה'-י', אנחנו קוראים על התעצמות ממלכת שלמה, גם מן ההיבט המדיני. כך פותח פרק ה': "וְשָׁלְמָה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל הַמְּמַלְכוֹת מִן הַנְּהָר אֲרָץ פְּלִשְׁתִּים וְעַד גְּבוּל מִצְרַיִם מִגִּשְׁתִּים מְנַחֵה וְעַבְדִּים אֶת שְׁלֹמֹה כָּל יְמֵי חַיָּו" (מלכים א' ה', א).

לאורך ספר מלכים, נראה כי היו עליות וירידות באופי הקשרים של מלכי יהודה וישראל עם העמים השכנים.

ימי מלכותו של שלמה מדגימים את המורכבות שביחסי ישראל והעמים. אלו ימי פריחה ושגשוש ויחסיו של שלמה עם העמים מבוססים על כוחו וחכמתו ועל הכרה באופייה הרוחני-דתי הייחודי של ממלכתו כמייצגת את האמונה בה'. יחסי ישראל והעמים באים לידי ביטוי בקשרים המיוחדים שנוקמו בין שלמה וחירם מלך צור. שלמה המשיך את היחסים הטובים שהיו לדוד אביו עם חירם מלך צור, ונעזר בו לבניית בית המקדש ובית המלך.

מעבר לחלקו של חירם בבניית המקדש יש לו חלק בהתחזקות מעמדה הכלכלי של הממלכה הישראלית. לצור היה מעמד של מרכז סחר עולמי לכל ממלכות האזור והשותפות של שלמה עם צור וייצוא התבואה והשמן מישראל העשירה את ממלכת שלמה. הברית עם חירם אפשרה גם לפתוח נמל בעציון גבר, שהיה עד אז בשליטה של אדום, והעניקה לממלכת שלמה שליטה בסחר שהתנהל בים סוף.

בתפילת שלמה, לאחר בניית המקדש, ביקש שלמה מהקב"ה: "וְגַם אֶל הַנְּכָרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא וְבָא מֵאֲרָץ רְחוֹקָה לְמַעַן שְׁמֹךְ. כִּי יִשְׁמְעוּן אֶת שְׁמֹךְ הַגָּדוֹל וְאֶת יָדְךָ הַחֹזֶקֶה וְזָרְעֵךְ הַנְּטוּיָה וְבָא וְהִתְפַּלֵּל אֶל הַבַּיִת הַזֶּה" (ח', מא-מב).

שלמה ראה בבית המקדש מוקד משיכה גם עבור העמים האחרים.

ביקורה של מלכת שבא, מממש תקווה זו. מלכת שבא: "... שָׁמְעַת אֶת שְׁמֵעַ שְׁלֹמֹה לְשֵׁם ה'..." (מלכים א' י', א), הגיעה לירושלים תוך הכרה בעוצמתה הרוחנית והחומרית של ממלכת שלמה.

ההידרדרות בסוף ימי שלמה, קשורה לקשרי הנישואין של שלמה עם נשים מן הממלכות באזור. נישואים שהיו חלק בלתי נפרד מן הקשרים הדיפלומטיים בין הממלכות, כמו למשל נישואי שלמה לבת פרעה מלך מצרים. אמנם נישואים אלו הביאו לחיזוק ממלכת שלמה בהיבט הצבאי והכלכלי, אך גם הביאו להשפעה של התרבות הנוכרית ובעקבותיה להידרדרות רוחנית.

שאלות הזרה ליחידת מלכות שלמה

שאלות ידע לחלק א

שאלות קצרות:

1. היכן התרחש טקס המלכת שלמה? מהו "אמצעי התחבורה" בו הגיע שלמה לטקס? (א')
2. ציינו שתי פעולות שנעשו בטקס המלכת שלמה וכתבו מי ביצע כל פעולה. (א')
3. כיצד הגיב העם להמלכה? ציינו שתי פעולות שעשה העם בטקס ההמלכה (א')
4. מה ציווה דוד את שלמה לפני מותו? (ב', עפ"י פסוקים א-ד בלבד)
5. מה ביקש שלמה מה' בהתגלות הראשונה בגבעון? כיצד הגיב ה' לבקשה? (ג')
6. בהתגלות ה' הראשונה לשלמה הבטיח ה' לשלמה שלוש הבטחות. ציינו מהן הבטחות אלו. באיזו מן ההבטחות הוסיף ה' תנאי לקיום ההבטחה ומהו תנאי זה? (ג')
7. באיזה עניין ביקשו שתי הנשים את משפטו של שלמה? (ג')
8. על פי מה קבע שלמה מי היא אמו האמיתית של התינוק? (ג')
9. ציינו שני תחומי אחריות של שרים בממלכת שלמה. (ד')
10. ציינו שני דברים המייחדים את חכמת שלמה. (ה')
11. מדוע שלח חירם מלך צור עבדים אל המלך שלמה? (ה')
12. מה ביקש שלמה מחירם? כיצד הוא נימק את בקשתו? (ה')
13. מה היה הסכם הסחר בין שלמה לחירם? (ה')
14. מדוע ביקש שלמה דווקא מחירם מוצרים לבניית בית המקדש? (ה')
15. מהו התאריך שבו החלה בניית בית המקדש ומהו התאריך בו היא הסתיימה? (ו')
16. כמה שנים בנה שלמה את בית המקדש? כמה שנים בנה את ביתו? (ו'-ז')
17. אילו אולמות היו בבית המלך? למה שימש כל אחד מהם? (ז')
18. מה מבטיח ה' לשלמה בנוגע לבית המקדש? (ט') מהו התנאי לקיום מלכות בית דוד שהשמיע ה' בהתגלותו השנייה לשלמה? (ט')
19. על פי דברי ה' לשלמה בהתגלות השנייה אליו כתבו מהם שני העונשים שיבואו על עם ישראל ומדוע יבואו עליהם. (ט')
20. ציינו שתי ערים ששלמה בנה. (ט')
21. מי לכד את העיר גזר ולמי נתן אותה? (ט')
22. מה הם ערי המסכנות, ערי הרכב וערי הפרשים ולמה שימשו? (ט')
23. מה שמעה מלכת שבא ומה ראתה בבואה אל שלמה? (י')

24. כיצד הגיבה מלכת שבא לדברים שראתה בבואה לשלמה? (י')
25. ציינו שני דברים שעשה שלמה בעזרת הזהב שברשותו. במה תרמו דברים אלו לחיזוק ממלכתו? (י')
26. מה היה חטאו של שלמה על פי המתואר בפסוקים בפרק י"א? (י"א)
27. מה היה עונשו של שלמה? (י"א)

מי אמר למי ובאיזה הקשר

1. ושמרת את משמרת ה' אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטי ויעדותיו ככתוב בתורת משה (ב')
2. שאל מה אתן לך (ג')
3. ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא (ג')
4. ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע (ג')
5. הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריו לא יקום כמוך (ג')
6. תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו (ג')
7. גם לי גם לך לא יהיה גורו (ג')
8. הניח ה' אלקי לי מסביב אין שטן ואין פגע רע (ה')
9. צוה ויכרתו לי ארוזים מן הלבנון ועבדי יהיו עם עבדיך ושכר עבדיך אתן לך ככל אשר תאמר (ה')
10. אני אעשה את כל חפצך בעצי ארוזים ובעצי ברושים (ה')
11. להיות עינך פתוחת אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם לשמע אל התפלה... (ח')
12. הקדשתי את הבית הזה אשר בנתה לשום שמי שם עד עולם והיו עיני ולבי שם כל הימים (ט')
13. מה הערים האלה אשר נתתה לי אחי (ט')
14. ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי והראינה עיני והנה לא הגד לי החצי הוספת חכמה וטוב אל השמועה אשר שמעתי (י')
15. אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה העמדים לפניך תמיד השמעים את חכמתך. (י')
16. קרע אקרע את הממלכה מעליך ונתתיה לעבדך אך בימך לא אעשנה למען דוד אביך מיד בנך אקרענה (י"א)

באיזה הקשר נאמר/מוזכר

1. והעם מחללים בחללים ושמחים שמחה גדולה ותבקע הארץ בקולם (א')
2. הבמה הגדולה בגבעון (ג')
3. שתי נשים (ג')
4. גורו את הילד החי לשנים (ג')
5. וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו (ג')
6. וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע (ה')
7. ארבעים אלף ארוות סוסים (ה')
8. עצי ארוזים ועצי ברושים (ה')

9. שבָּעֵיִם אֶלֶף נִשָּׂא סָבֵל וְשִׁמְנִים אֶלֶף חֲצִיב בָּהָר (ה')
10. בֵּית יַעֲרֵר הַלְּבָנוֹן (ז')
11. אוֹלָם הַכֶּסֶּא (ז')
12. וְהֵעֵן מִלֵּא אֶת בֵּית ה' (ח')
13. וְלֹא יִכְלוּ הַכֹּהֲנִים לְעִמּוֹד לְשִׁרְתָּ מִפְּנֵי הָעֵן כִּי מִלֵּא כְבוֹד ה' אֶת בֵּית ה' (ח')
14. וְהַבַּיִת הַזֶּה יִהְיֶה עֲלִיּוֹן כָּל עֵבֶר עָלָיו יִשָּׂם וְשָׂרָק וְאָמְרוּ עַל מִה עָשָׂה יְהוָה כִּכָּה לְאַרְץ הָאֵת וּלְבַיִת הַזֶּה (ט')
15. אֶרֶץ כְּבוֹל (ט')

ציינו שני פרטים על הדמויות הבאות (מאפיין אישיותי, פעולה שעשו, קשר בינם לבין דמות אחרת, דבר שאמרו וכדו'):

- שלמה המלך
- בת פרעה (ג', ט', י"א)
- חירם מלך צור (ה')
- מלכת שבא (י')

מה קרה בכל אחד מהמקומות הבאים:

- גיחון (א')
- גבעון (ג', ט')

על מי נאמר/מוזכר ובאיזה הקשר:

1. וַיִּחַפְּסֵם מִפֶּלֶא הָאָדָם (ה')
2. וַיְדַבֵּר שְׁלִישֶׁת אֲלָפִים מִשָּׁל וַיְהִי שִׁירוֹ חֲמִשָּׁה וְאֶלֶף (ה')
3. וַיִּלְכְּדוּ אֶת גֹּר וַיִּשְׁרְפוּהָ בְּאֵשׁ וְאֶת הַכְּנַעֲנִי הַיֵּשֵׁב בְּעִיר הָרֶג וַיְהַנְּהָ שְׁלֹחִים לְבָתוֹ אֵשֶׁת שְׁלֹמֹה (ט')
4. וַתְּבֹא יְרוּשָׁלַיִם בַּחֵיל כְּבֹד מְאֹד גְּמִלִים נִשְׂאִים בְּשָׂמִים וְזָהָב רַב מְאֹד וְאֶבֶן יָקָרָה (י')
5. וַתִּתֵּן לְמֶלֶךְ מֵאָה וְעֶשְׂרִים כֶּפֶר זָהָב וּבִשְׂמִים הַרְבֵּה מְאֹד וְאֶבֶן יָקָרָה לֹא בָּא כִּבְשָׂם הַהוּא עוֹד לְרַב (י')
6. וַיְהִי לוֹ נָשִׁים שָׂרוֹת שִׁבְעַת מֵאוֹת וּפְלִגְשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת (י"א)

שאלת מפה

- במפה שלפניכם מסומנים שלושה מקומות ללא שם.
- סמנו במפה את המקומות הבאים: חצור, מגידו, גזר.
 - הסבירו את הקשר של שלושת המקומות האלו לשלמה.
 - במה שונה העיר גזר מהערים חצור ומגידו?

שאלות ידע רחב לחלק ב

1. ביקור מלכת שבא

מלכת שבא אומרת לשלמה - "אֵמֶת הָיָה הַדְּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּאֶרֶץ..."

- מה היא שמעה?
מה היא ראתה בבואה אל שלמה?
מה ההתרשמות שלה משלמה וממלכתו?
- בפרקים הקודמים קראנו על ממלכת שלמה, הביאו עובדות מפרקים אלו וכן מפרק י', שיכולות להוות בסיס להתרשמות זו של מלכת שבא משלמה המלך וממלכתו (אפשר לצטט/להביא את מה שמלכת שבא אומרת).

2. חכמת שלמה

"וְנָתַתְּ לְעֶבְרָךְ לֵב שֹׁמֵעַ לְשֹׁפֵט אֶת עַמְךָ לְהִבִּין בֵּין טוֹב לְרָע" (מלכים א ג', ט)

א. בהתגלות ה' לשלמה בגבעון, מה הבטיח ה' לשלמה ללא תנאי? מה הבטיח ה' לשלמה עם תנאי?

ב. כיצד באה חכמתו של שלמה לידי ביטוי, בפרקים ג'-י?
התייחסו לשלושה מתוך התחומים הבאים:

1. התחום הרוחני

2. ארגון וביסוס הממלכה

3. התחום הכלכלי

4. ביטחון ומדיניות חוץ

שאלת העמקה והרחבה לחלק ג

בית המקדש

א. מה ביקש שלמה בתפילתו במעמד חנוכת המקדש?

ב. מימי שלמה ועד ימי יאשיהו עבר בית המקדש שינויים רבים. מה עשה יאשיהו שתרם לחיזוק מעמדו של בית המקדש? תארו שלוש פעולות שעשה.

ג. מאז בניית בית המקדש בימי שלמה ועד לחורבנו בימי צדקיהו, שיקף מעמדו של בית המקדש את מצבו הרוחני והמדיני של העם.

הסבירו טענה זו והדגימו על ידי שלוש פעולות, המתוארות בספר מלכים, שעשו מלכים שונים ופגעו במעמדו של המקדש.

מקורות התמונות:

לוח אבן מהמאה ה-9 לפנה"ס, ועליו כתובת בפיניקית Pergamon Museum, CC SA 1.0, via Wikimedia Commons

יחידה 2: פילוג הממלכה

מלכים א, פרקים י"א-ט"ז

הנושאים ביחידה					
מלכות רחבעם קריעת הממלכה חטאי ירבעם	אישה האלוקים מיהודה והנביא מבית אל	הנבואה לירבעם על בית ירבעם ועל ישראל סוף ימי רחבעם	אבים בן רחבעם מלך יהודה אסא בן אבים מלך יהודה נדב בן ירבעם מלך ישראל	בעשא בן אחיה מלך ישראל אלה בן בעשא מלך ישראל זמרי ותבני עמרי מלך ישראל	מרד ירבעם נבואת אחיה
מלכים א פרק י"ב (פסוקים כו-מג)	מלכים א פרק י"ג	מלכים א פרק י"ד	מלכים א פרק ט"ו (פסוקים א-לא)	מלכים א פרק ט"ז (פסוקים א-כח)	מלכים א פרק י"א (פסוקים לב-לד)

מבוא ליהודה

שלמה המלך הגשים את החזון לבנות בירושלים בית לה', זכה לעושר רב וחוכמתו נודעה למרחקים. הוא חיזק וביסס את הממלכה הגדולה שירש מדוד אביו, שגבולותיה היו גבולות הארץ שהובטחה לאבות.

מן הפרקים האחרונים בפרקי שלמה עולה תמונה של ירידה הדרגתית, שהובילה להתפוררות הממלכה מבחינה רוחנית, ביטחונית ומדינית.

ימי מלכות שלמה חותמים תקופה של כשמונים שנה שבהם התקיימה ממלכת ישראל המאוחדת (בימי שאול, דוד ושלמה). תקופה זו מכונה ימי הממלכה המאוחדת.

תהליך ההידרדרות של הממלכה והעם נמשך ביתר שאת גם לאחר מות שלמה, ואנחנו נחשפים לאחד האירועים הדרמטיים והכואבים בתולדות ישראל: פילוג הממלכה המאוחדת, ופיצולה לשתי ממלכות - ממלכת יהודה וממלכת ישראל.

ממלכות אלו המשיכו להתקיים זו בצד זו כ-200 שנה, עד חורבן ממלכת ישראל.

ביחידה זו נלמד כיצד התרחש פילוג הממלכה לשתי ממלכות, ועל חלקם של שני המלכים הראשונים בתקופת הפילוג, ירבעם בן נבט שעתיד למלוך על ישראל ורחבעם בן שלמה שימשיך את שושלת בית דוד.

הפילוג שהחל בימי רחבעם וירבעם, הפך את הממלכות לעוינות זו לזו עד כדי מלחמות אחים, תוך עירוב עמים זרים. לרוב, הובילו המלחמות להחלשתן של הממלכות, ועם זאת היו תקופות בהן היה שיתוף פעולה ביניהם, שבעטיו שגשגו שתי הממלכות.

נקרא את הפסוקים, נלמד ונעמיק בסיפור פילוג הממלכה.

1 | מרד ירבעם ונבואת אהיה

מלכים א, פרק י"א פסוקים כו-מ

מי הוא ירבעם בן נבט ומה חלקו בפילוג הממלכה?

ירבעם בן נבט - היכרות ראשונית פרק י"א, כו-כח

בפרק י"א מתוארת הידרדרות דתית ומדינית שהחלה בסוף מלכות שלמה. שלמה המלך נשא נשים רבות, ולעת זקנתו, הכתוב מציין: "נָשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם ה' אֱלֹהָיו" (י"א, ד) הקב"ה התגלה לשלמה, ובישר לו על קריעת הממלכה.

בסוף הפרק, אנחנו פוגשים בירבעם בן נבט, דמות שיהיה לה חלק מכריע בהגשמת הנבואה על קריעת הממלכה לשתי ממלכות.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

- מה הכתוב מספר על ירבעם?

פרק י"א

- כו. וירבעם בן נבט אפרתי מן הצרדה וישם אמו צרועה אשה אלמנה עבד לשלמה ויגם יד במלך.
- כו. וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו.
- כח. והאיש ירבעם גבור חיל וירא שלמה את הנער כי עשה מלאכה הוא ויפקד אתו לכל סבל בית יוסף.

ירבעם היה 'אפרתי' בן לשבט אפרים (בשונה מן הביטוי 'אפרתי' - מהעיר אפרת - בית לחם במגילת רות א', ב), מהעיר צרדה, ואמו צרועה הייתה אלמנה. הוא היה פקיד בממלכת שלמה, הממונה על בניית המילוא בירושלים, ושלמה הפקיד אותו "לכל סבל בית יוסף", כלומר, על כל עובדי הכפייה והמס משבטי אפרים ומנשה (הנחשבים "בית יוסף") שגויסו למיזמי הבנייה הממלכתיים.

הפסוקים מלמדים כי ירבעם מרד במלך שלמה: "ויגם יד במלך".

מה הביא את ירבעם למרוד בשלמה?

על פי המסופר בפסוק כז הרקע למרד קשור בעובדה ש: "שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו". כלומר, שלמה השלים חלק בחומה שבנה דוד אביו ("בנה את המלוא").

הכתוב לא פירש כיצד השלמת בניית המילוא קשורה למרד. חז"ל ופרשנים רבים סבורים כי הפסוקים מתארים שינויים בעיר דוד שעשה שלמה ושרוח העם לא הייתה נוחה מהם. לפי רבי יוחנן במסכת סנהדרין קא ע"ב מדובר בסגירת פתח בחומת העיר שדוד המלך פרץ בעבור עולי הרגלים. שינוי זה הקשה על העלייה לרגל למקום המקדש (דעת מקרא).

ביחידה הקודמת למדנו על מפעלי הבנייה הרבים של שלמה. ייתכן, שיש בביקורת של ירבעם על בניית המילוא, ביטוי לתלונה שתישמע במפורש בפרק הבא - בגלל מפעלי הבנייה הרבים של שלמה (כמו בניית בית המקדש, בית המלך, ערי רכב ועוד) הוכבד העול הכלכלי והפיזי על עם ישראל.

נבואת אחיה השילוני פרק י"א, כט-מ

מיד אחרי שמסופר על מרד ירבעם, אנחנו קוראים על מפגש גורלי וחשוב של ירבעם עם אחיה השילוני, הנביא שהתגורר בעיר שילה. הנביא מצא את ירבעם בשדה והצהיר בפניו שהוא זה שעתידי למלוך על עשרת השבטים לאחר קריעת הממלכה עליה בישר ה' לשלמה.

ירבעם מוצג כאן כאחד מן השטנים שבאו על שלמה, המוזכרים בפסוקים יד-כח, ופגעו בממלכה.

שאלה למחשבה:

מדוע נבחר ירבעם להיות המלך הראשון של ממלכת ישראל לאחר הפילוג?

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מהו המעשה הסמלי שעשה אחיה הנביא? מה משמעותו?
- חשבו על מעשה סמלי דומה המופיע בתנ"ך.

- כט. ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלם וימצא אתו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכפס בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה.
- ל. ויתפש אחיה בשלמה החדשה אשר עליו ויקרעה שנים עשר קרעים.
- לא. ויאמר לירבעם קח לך עשרה קרעים כי כה אמר ה' אלוקי ישראל הנני קרע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרה השבטים.
- לב. והשבט האחד יהיה לו למען עבדי דוד ולמען ירושלם העיר אשר בחרתי בה מכל שבטי ישראל.
- לג. יען אשר עובוני וישתחוו לעשתרת אלהי צדנין לכמוש אלהי מואב ולמלכם אלהי בני עמון ולא הלכו בדרך לעשות הישר בעיני וחקתי ומשפטי כדוד אביו.
- לד. ולא אקח את כל הממלכה מידו כי נשיא אשתנו כל ימי חיינו למען דוד עבדי אשר בחרתי אתו אשר שמר מצותי וחקתי.
- לה. ולקחתי המלוכה מיד בנו ונתתייה לך את עשרת השבטים.
- לו. ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני בירושלם העיר אשר בחרתי לי לשום שמי שם.
- לז. ואתך אקח ומלכת בכל אשר תאוו נפשך והיית מלך על ישראל.
- לח. והיה אם תשמע את כל אשר אצנך והלכת בדרך ועשית הישר בעיני לשמור חקותי ומצותי כאשר עשה דוד עבדי והייתי עמך ובנתי לך בית נאמן כאשר בנתי לדוד ונתתי לך את ישראל.

לט. ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים.

מ. ויבקש שלמה להמית את ירבעם

ויקם ירבעם ויברח מצרים אל שישק מלך מצרים ויהי במצרים עד מות שלמה.

אחיה השילוני בישר לירבעם בן נבט כי הוא עתיד להיות מלך על ישראל. ירבעם היה בעת ההיא לבדו בשדה, ואחיה היה לבוש שמלה חדשה. כאשר ראה את ירבעם הוא קרע את שמלתו החדשה לשנים עשר קרעים. (אברבנאל)

הנביא אחיה נתן עשרה מהקרעים לירבעם לאות כי אחרי מות שלמה ימלוך על עשרה שבטים, ולבית דוד תישאר מלוכה על שבט יהודה. מפסוקים כט-ל לא ברור מי בעל השמלה החדשה ונחלקו חז"ל האם זו שמלתו של אחיה או שמלתו של ירבעם ומכל מקום קריעת הבגד מסמלת את קריעת הממלכה. ככלל, קריעת בגד מסמלת שבר עמוק, אבל ואובדן זהות (גם בספר שמואל א כ"ד, ד, דוד קרע את כנף מעילו של שאול המלך ויש בכך ביטוי סמלי לחולשתו של שאול לעומת כוחו של דוד).

אחיה השילוני הדגיש שיציבות הממלכה החדשה שירבעם יעמוד בראשה תלויה במעשיו. ההבטחה לירבעם הייתה שרק אם יעשה הישר והטוב בעיני ה', ה' יהיה איתו ומלכותו תתקיים.

על פי פסוק מ שלמה רצה להמית את ירבעם (ככל הנראה בגלל המרד המתואר בפסוקים כו-כח) הדבר נודע לירבעם והוא קם וברח למצרים.

2 | המלכת רחבעם וקריעת הממלכה

מלכים א, פרק י"א פסוקים מא-מג,
פרק י"ב פסוקים א-כד

מה הביא לפילוג בפועל?

התימת ימי שלמה פרק י"א, מא-מג

בפסוקים האחרונים בפרק י"א מסכם הכתוב את ימי חייו של שלמה המלך.

- מא. ויתר דברי שלמה וכל אשר עשה וחקמתו הלא הם כתובים על ספר דברי שלמה.
- מב. והימים אשר מלך שלמה בירושלם על כל ישראל ארבעים שנה.
- מג. וישב שלמה עם אבתיו ויקבר בעיר דוד אביו ומלך רחבעם בנו תחתיו.

שלמה מלך ארבעים שנה על ישראל, ובנו רחבעם עלה למלוך תחתיו.

בפרק י"א פגשנו את ירבעם בן נבט, שמרד במלך שלמה ובעקבות כך נאלץ לברוח למצרים.

בפרק י"ב, נראה כי ירבעם שקיבל את נבואת אחיה השילוני על כך שימלוך תחת שלמה, שב כעת לעמוד בראש העם (בלי שבטי יהודה ובנימין), והוא זה שהוביל את המאבק נגד רחבעם בן שלמה, מהלך שהביא בפועל לפילוג הממלכה.

צפו בסרטון, המספר את סיפור הפילוג:

<https://www.youtube.com/watch?v=xvS3tvrXUig>

המלכת רחבעם בשכם פרק י"ב, א-טו

אחרי מות שלמה יצא העם להמליך את רחבעם בנו, אך טקס ההמלכה לא התקיים כמתוכנן, וקיבל תפנית מעניינת:

פרק י"ב

- א. וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אתו.
- ב. והיה כשמע ירבעם בן נבט והוא עודנו במצרים אשר ברח מפני המלך שלמה וישב ירבעם במצרים.
- ג. וישלחו ויקראו לו ויבא (ויבאו) ירבעם וכל קהל ישראל וידברו אל רחבעם לאמר.
- ד. אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך.
- ה. ויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושובו אלי וילכו העם.

ירבעם בן נבט נקרא לחזור ממקום מחבואו במצרים והגיע לשכם, שם התקיימה המלכת רחבעם. באותו מעמד התעמת ירבעם עם רחבעם והציג בפניו את תלונות העם.

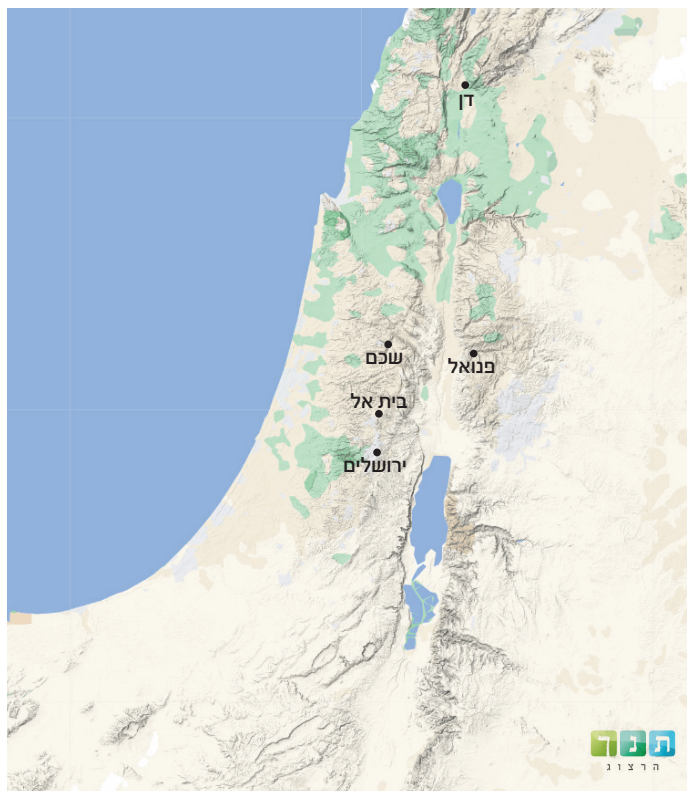
העם ביקש מרחבעם להקל מעול המיסים ששלמה אביו הטיל. שלמה המלך נזקק לעובדים רבים כדי להשלים את מפעלי הבנייה הגדולים שבנה בירושלים ובכל ערי הממלכה, והעם שועבד במשך שנים בעבודות הבנייה האינטנסיביות של הממלכה.

לא נאמר במפורש מה יקרה אם רחבעם לא ימלא את דרישתם, אך ניתן להבין כי אם רחבעם לא יקבל את הדרישה ולא יקל עליהם, הם ימרדו בו.

אחרי ששמע את תלונת העם, רחבעם שלח את העם והורה להם לשוב בעוד שלושה ימים כדי לשמוע את החלטתו.

בהתנהגות של העם בטקס ההכתרה ישנם שני רמזים נוספים לכך שהעם איים על רחבעם במרד:

מפה 4 - המלכת רחבעם

1. מיקום טקס ההכתרה

התאספות העם בשכם השוכנת בנחלת אפרים, ולא בירושלים, שהייתה בירת הממלכה החל מימי דוד ואילך, והייתה בקצה נחלת יהודה, יכולה להוות רמז לכך שמדובר יותר במרד של שבטי יוסף שבירתם הייתה בשכם מאשר קבלת עול מלכותו של רחבעם בן שלמה משבט יהודה.

עיון במפה:

זהו במפה את הערים: שכם וירושלים.

בפרק א' קראנו על המלכת שלמה המלך שהתרחשה בעיר הבירה ירושלים בנחלת שבט יהודה. חשבו - מה המשמעות של בחירת העם להתכנס להמלכת רחבעם בשכם ולא בירושלים?

2. הקריאה של העם לירבעם שכבר נודע כאויבו של שלמה

רמז נוסף לכוונת העם להתנגד למלכות רחבעם, ניתן לראות בכך שהם קראו לירבעם בן נבט, משום שידעו על מרידתו בשלמה ובריחתו למצרים.

ומה עשה רחבעם בינתיים?

משימת קריאה

קראו פסוקים ו-יא בפרק י"ב ושימו לב לשאלות:

- מי הן שתי הקבוצות אליהן פנה רחבעם כדי לקבל עצה?
 - מהן שתי העצות שהוא קיבל?
 - חשבו - באיזו עצה יבחר רחבעם? מדוע דווקא בה?
- וַיַּעַז הַמֶּלֶךְ רַחְבֵּעַם אֶת הַזְקֵנִים אֲשֶׁר הָיוּ עֹמְדִים אֵת פְּנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו בְּהִיטּוֹ חַי לֵאמֹר:
אֵיךְ אַתֶּם נוֹעְצִים לְהָשִׁיב אֶת הָעַם הַזֶּה דְבַר.
 - וַיְדַבְּרוּ (וַיְדַבֵּר) אֵלָיו לֵאמֹר אִם הַיּוֹם תִּהְיֶה עֲבָד לָעַם הַזֶּה וְעַבְדְּתֶם
וְעִנִּיתֶם וְדַבַּרְתֶּם אֵלֵיהֶם דְּבָרִים טוֹבִים
וְהָיוּ לָךְ עֲבָדִים כָּל הַיָּמִים.
 - וַיַּעֲזֹב אֶת עֲצַת הַזְקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲזֹהוּ וַיַּעַז אֶת הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ אֲשֶׁר הָעֹמְדִים לִפְנָיו.
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מָה אַתֶּם נוֹעְצִים וְנָשִׁיב דְבַר אֶת הָעַם הַזֶּה
אֲשֶׁר דְּבָרוּ אֵלַי לֵאמֹר הַקֵּל מִן הָעֹל אֲשֶׁר נָתַן אָבִיךָ עָלֵינוּ.
וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו הַיְלָדִים אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לָעַם הַזֶּה
אֲשֶׁר דְּבָרוּ אֵלֶיךָ לֵאמֹר אָבִיךָ הַכְּבִיד אֶת עֲלֵנוּ וְאַתָּה הַקֵּל מֵעָלֵינוּ
כֹּה תִדְבַר אֲלֵיהֶם קִטְנֵי עֲבָה מִמֵּתֵי אָבִי.
 - וְעַתָּה אָבִי הָעֹמֵם עָלֵיכֶם עַל כָּבֹד וְאֲנִי אוֹסִיף עַל עַלְכֶם
אָבִי יִסַּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאֲנִי יִסַּר אֶתְכֶם בְּעֻקְרָבִים.

רחבעם הבין שהמצב מורכב, ולכן הוא לא ענה לעם באופן מידי, אלא לקח פסק זמן לחשיבה, במהלכו הוא התייעץ עם שני סוגי יועצים: "הזקנים" - יועצים ותיקים, עוד מימי שלמה המלך. "הילדים" - יועצים צעירים, חדשים בתפקידם, או חברים שלו.

הזקנים הסבירו לרחבעם שעליו להיות טוב אל העם עכשיו כדי שלא ימרדו בו: "אם-היום תהיה-עבד לעם... ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל-הימים" (ז).

רחבעם פנה גם אל הילדים בבקשת עצה. הילדים לא חסו על העם כלל, ויעצו לרחבעם לבשר לעם שבמקום הורדת מיסים צפויה העלאת מיסים. הילדים השתמשו בלשון ציורית ויעצו לו לומר לעם: "אבי יסר אתכם בשוטים ואני יסר אתכם בעקרבים" (יא).

מילים אלו הפכו למטבע לשון גם בעברית המודרנית, שמשמעה: 'עד כמה שהיה לכם קשה בעבר, מכאן ואילך יהיה לכם קשה עוד יותר'.

הביטוי "אבי יסר אתכם בשוטים" קשור למס עובד - לעיתים הוכו העובדים בידי הממונים עליהם "בשוט" - רצועה המחברת אל מקל לשם הלקאה והצלפה (מילון אוקספורד).

הכאה מכאיבה במיוחד היא שוט שבקצהו מחוברים קוצים או מתכת נוקשה ("בעקרבים").

משימת קריאה

קראו פסוקים יב-טו בפרק י"ב ושימו לב לשאלות:

- באיזו עצה בחר רחבעם?
- כיצד מסביר הכתוב את בחירתו?

- יב. ויבן ירבעם וְכָל הָעָם אֶל רְחִבְעָם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר שׁוּבוּ אֵלַי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי.
- יג. וַיֵּצֵן הַמֶּלֶךְ אֶת הָעָם קָשָׁה וַיַּעֲבֹב אֶת עֲצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲזֹהוּ.
- יד. וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם בְּעֲצַת הַיְלָדִים לֵאמֹר אָבִי הַכְּבִיד אֶת עַלְכֶם וְאַנִּי אֲסִיף עַל עַלְכֶם אָבִי יִסֵּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאַנִּי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בְּעִקְרָבִים.
- טו. וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל הָעָם כִּי הָיְתָה סִבָּה מֵעַם ה' לְמַעַן הָקִים אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד אַחִיָּה הַשִּׁילְנִי אֶל יִרְבְּעָם בֶּן נִבְט.

בסופו של דבר החליט רחבעם ללכת אחר עצת הילדים, למרות שהייתה עצה גרועה וכוונתית.

בפסוק טו הכתוב גילה שהבחירה של רחבעם היא ביטוי לרצון ה' לממש את העונש שנגזר בעקבות חטאי שלמה: "כִּי הָיְתָה סִבָּה מֵעַם ה' לְמַעַן הָקִים אֶת דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד אַחִיָּה הַשִּׁילְנִי אֶל יִרְבְּעָם בֶּן נִבְט" (טו).

בפסוק זה בא לידי ביטוי עקרון הסיבתיות הכפולה השזור בספר מלכים. על פי עיקרון זה האירועים בעולם מתרחשים בהתאם לידו המכוונת של ה' מחד (הנבואה על קריעת הממלכה), ומאידך הם תוצר של פעילות אנושית המושתתת על בחירה חופשית (הבחירה של רחבעם שהובילה למרד) כך שלכל התרחשות יש מניע אלוקי ומניע "ארצי".

קריעת הממלכה פרק י"ב, טז-כד

משימת קריאה

קראו פסוקים טז-כ בפרק י"ב ושימו לב לשאלות:

הפסוקים שלפניכם מתארים את רגע השיא של פיצול הממלכה בפועל.

- מה חלקם בסיפור של המלכים - רחבעם וירבעם, ומה חלקם של בני העם - שבטי ישראל ושבט יהודה?

- טו. וַיֵּרָא כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֱלֹהִים וַיִּשְׁבוּ הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ דִּבֶּר לֵאמֹר מִה לָּנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשָּׁי לְאַהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל עַתָּה רְאֵה בֵּיתְךָ דָּוִד וַיִּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲלָיו.
- יז. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיִּשְׁבִּים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחִבְעָם.
- יח. וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחִבְעָם אֶת אֲדָרָם אֲשֶׁר עַל הַמָּס וַיְרַגְמוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בּוֹ אֶבֶן וַיָּמָת וְהַמֶּלֶךְ רְחִבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בְּמִרְכָּבָה לְנוֹס יְרוּשָׁלַם.
- יט. וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד עַד הַיּוֹם הַזֶּה.
- כ. וַיְהִי כִשְׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁב יִרְבְּעָם וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל הָעֵדָה וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרָי בֵּית דָּוִד וּזְלַתִּי שִׁבְט יְהוּדָה לְבָדוּ.

העם שנאסף בשכם לא היה מוכן לקבל את גזירותיו ואיומיו של רחבעם ולכן קרא בקול גדול: "מִה לָּנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשָּׁי" (טו). בקריאה זו הם נתנו ביטוי לרצונם להתנתק מרחבעם שייצג את מלכות בית דוד. הפסוקים מתארים את הפיצול שהתרחש בעם: "... וַיִּלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲלָיו. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיִּשְׁבִּים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ עֲלֵיהֶם רְחִבְעָם" (טז-יז). * נשים לב שגם בספר שמואל נאמרת קריאה דומה כביטוי להתנגדות לשלטון בית דוד: "אִין לָנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה לָנוּ בְּבֶן יִשָּׁי אִישׁ לְאַהֲלָיו יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב' כ', א).

העם ממליך על עצמו את ירבעם בן נבט, בדיוק כפי שניבא אחיה השילוני בפרק הקודם:

"וַיְהִי כִשְׁמַע כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי שָׁב יִרְבְּעָם וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ אֹתוֹ אֶל הָעֵדָה וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה אַחֲרָי בֵּית דָּוִד וּזְלַתִּי שִׁבְט יְהוּדָה לְבָדוּ" (כ).

בפועל התחלקה הממלכה המאוחדת לשתיים: ממלכת יהודה בדרום הארץ, וממלכת ישראל בצפון הארץ. השבטים שנשארו תחת מלכות בית דוד היו: שבט יהודה, ואליו הצטרפו: שבט בנימין (שנחלתו הייתה מצפון לנחלת יהודה) ושבט שמעון (שנחלתו הייתה צמודה ליהודה מדרום באזור באר שבע). בחלקה הצפוני של ממלכת יהודה הייתה העיר ירושלים, ובליבה בית המקדש, המרכז הרוחני והשלטוני מימי דוד ושלמה. כל שאר השבטים הצטרפו לממלכת ישראל תחת הנהגתו של ירבעם בן נבט ומרכז הממלכה החדשה היה בעיר שכם.

עיון במפה:

עיינו במפה ושימו לב לחלוקה לשתי ממלכות ולמאפיינים הייחודיים של כל אחת מהממלכות: ממלכת ישראל הייתה גדולה יותר, גבלה במספר רב יותר של מדינות, הייתה לה גישה לים התיכון שאיפשרה לקיים קשרי מסחר ממקומות רבים. ממלכת יהודה הייתה קטנה יותר, שכנה על גבול המדבר וללא גישה לים התיכון. המרכז השלטוני שלה הייתה העיר ירושלים ובתוכה המרכז הדתי של כל העם - בית המקדש.

מפה 5 - ממלכת יהודה וממלכת ישראל

כיצד הגיב רחבעם להמלכת ירבעם על ישראל?

משימת קריאה

קראו פסוקים כא-כד בפרק י"ב ושימו לב לשאלות:

- כיצד הגיב רחבעם לפילוג ממלכתו?
 - מדוע נשלח שמעיה הנביא אל רחבעם?
- כא. וַיבֹּא (ויבאו) רַחֲבֵעַם יְרוּשָׁלַם וַיִּקְהַל אֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה וְאֶת שֶׁבֶט בְּנֵימִן מֵאֵה וּשְׁמֹנִים אֶלֶף בָּחוּר עֹשֶׂה מִלְחָמָה לְהִלָּחֵם עִם בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב אֶת הַמְּלוּכָה לְרַחֲבֵעַם בֶּן שְׁלֹמֹה.
- כב. וַיְהִי דְבַר הָאֱלֹקִים אֶל שְׁמַעְיָה אִישׁ הָאֱלֹקִים לֵאמֹר.
- כג. אָמַר אֵל רַחֲבֵעַם בֶּן שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֵל כָּל בֵּית יְהוּדָה וּבְנֵימִן וַיֹּתֵר הָעָם לְאֹמֶר.
- כד. כֹּה אָמַר ה' לֹא תִעָלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּן עִם אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאֲתֵי נְהִיָּה הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּשְׁמְעוּ אֶת דְּבַר ה' וַיָּשֻׁבוּ לְלֶכֶת כַּדְּבַר ה'.

רחבעם ראה שממלכתו נקרעה מעליו, והוא יצא מיד למלחמה נגד שבטי ישראל ובראשם ירבעם על מנת להשיב את המלוכה. הוא אסף כמאה ושמונים אלף איש משבטי יהודה ובנימין, אך הנביא שמעיה נשלח אליו על מנת להביא אליו את דבר ה', שאסר עליו לצאת למלחמה, מאחר שהפילוג נעשה בדבר ה', ולכן עתיד להתקיים. דברי הנביא שמעיה רומזים גם לסכנה ממלחמת אחים.

שאלה למחשבה:

בפני אילו אתגרים יעמוד העם מעתה ואילך, כאשר הוא מפוצל בין שתי ממלכות? חשבו על אתגרים דתיים, כלכליים, ביטחוניים ולאומיים.

3 | הטאי ירבעם

מלכים א, פרק י"ב פסוקים כה-לג

כיצד ניסה ירבעם בן נבט לבסס את שלטונו?

פילוג המלוכה הפך לעובדה מוגמרת, וירבעם פנה לבסס את מלכותו העצמאית. הכתוב מתאר שני תחומים בהם פועל ירבעם: מפעלי בנייה לחיזוק ממלכתו ועריכת שינויים בעבודת ה'.

1. מפעלי בנייה:

ירבעם שיקם וביצר את העיר שכם וישב בה. בהמשך, הוא חיזק גם את העיר פנואל (הנמצאת בעבר הירדן המזרחי. שתי הערים מוזכרות בספר בראשית ובספרי הנביאים ואירעו בהן אירועים משמעותיים בתולדות עם ישראל). ייתכן כי המעבר לפנואל נבע מהקושי להגן על העיר שכם (דעת מקרא).

כה. ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים וישב בה ויצא משם ויבן את פנואל.

2. שינויים בעבודת ה':

בפסוקים, אנחנו קוראים על ארבעה שינויים בעבודת ה' שעשה ירבעם.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מה הניע את ירבעם להציע שינויים בדרך עבודת ה'?
- מהם ארבעת השינויים שעשה ירבעם בדרך עבודת ה'?

כו. ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד.

כז. אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלם

ושב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה

והרגני ושבו אל רחבעם מלך יהודה.

כח. ויזעז המלך ויעש שני עגלי זהב

ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העליך מארץ מצרים.

כט. וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדרן.

ל. ויהי הדבר הזה לחטאת וילכו העם לפני האחד עד דן.

לא. ויעש את בית כמות ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי.

לב. ויעש ירבעם חג בחדש השמיני בחמשה עשר יום לחדש כחג אשר ביהודה

ויעל על המזבח כן עשה בבית אל לזבח לעגלים אשר עשה

והעמיד בבית אל את כהני הכמות אשר עשה.

לג. ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל

בחמשה עשר יום בחדש השמיני בחדש אשר ברא מלבו (מלבד)

ויעש חג לבני ישראל ויעל על המזבח להקטיר.

ויעש שני עגלי זהב

ירבעם חשש ששבטי ישראל שתחת שלטונו יעלו לירושלים, ובכך יתקרבו וישפיעו מממלכת יהודה, לכן הוא הקים שני מוקדים חדשים לעבודת ה' - בעיר בית אל ובעיר דן. נשים לב כי הוא לא קרא להפסיק לעבוד את ה', וכינה את העבודה בבית אל ובדן - עבודת ה': "הנה אלהיך ישראל אשר העלונך מארץ מצרים" (י"ב, כח). עשיית העגלים מזכירה את מעשה העגל בספר שמות (גם שם העגל משמש לעבודת ה' לא ראויה).

עיון במפה:

• זהו את הערים דן ובית אל במפה.

חשבו - מדוע הציב ירבעם דווקא בהן את העגלים?

מפה 6 - עגלי הזהב בדן ובבית אל

ירבעם בחר להציב את העגלים בבית אל, בגבול הדרומי של הממלכה החדשה, ובעיר דן, בגבולה הצפונית. הצבת העגלים בבית אל עשויה למנוע נהירה לבית המקדש שנמצא בממלכת יהודה.

הידעתם?

תל דן ("תל אל-קאדי", "תל השופט"), הוא אחד מתלי העתיקות הגדולים בארץ, המשמר את שרידיה של עיר קדומה, בת כ-5,000 שנה. התל נמצא כחצי קילומטר מצפון לקיבוץ דן, בתחומה של שמורת טבע תל דן. בתל נתגלה השער הקדום ביותר בעולם במלוא גובהו (בזכות העובדה שהיה קבור תחת האדמה) השער הוא מהתקופה הכנענית, אולי מזמן הקמת העיר בתקופת השופטים בזמן הסיפור הידוע על פסל מיכה. בתקופת השופטים (אמצע האלף השלישי לפנה"ס), קמה במקום עיר כנענית בשם ליש (מעניין שלישי הוא שם האבן שייצגה את שבט דן על אפודו של הכהן הגדול). בספר שופטים מתואר שבני שבט דן כבשו את העיר, אשר תוארה כמקום שקט ובטוח (שופטים פרק י"ח).

לאחר פיצול הממלכה המאוחדת במאה ה-10 לפנה"ס בנה ירבעם בן נבט, מלך ישראל, מקדשים בבית אל ובדן. העיר ניצבה בסמוך לגבול ישראל וארם ועברה מספר פעמים מיד ליד.

לאחר גלות ישראל בשנת 722 לפנה"ס המשיך להתקיים יישוב בעיר, כתוצאה מחילופי האוכלוסין שעשו האשורים.

(על פי אנציקלופדיה יהודית. דעת. הערך תל דן).

אתר הפולחן בתל דן

ויעש את בית כמות

לצד העגלים בבית אל ובדן הקים ירבעם "בית כמות". כוונתו הייתה ליצור מקומות להקרבת קרבנות לה' כתחליף לבית ה' בירושלים (אברבנאל). הקמת המקדש בירושלים בימי שלמה שינתה באופן מהותי את עבודת ה', ומאז הקמתו היא אמורה על פי הדין בתורה להתרכז רק בירושלים. בבניית בתי כמות ירבעם החזיר את המצב לקדמותו - לפני הקמת המקדש עבודת ה' נעשתה בכל מקום. עבודת ה' בכמות הללו ובבמות נוספות שהוקמו במהלך השנים, ליוותה את ממלכת ישראל גם אחרי ימי ירבעם עד לחורבנה של הממלכה.

ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי

גם בעניין זה נהג ירבעם בהתאם לכיוון הכללי של תיקוניו: כשם שאין צורך במקום מיוחד, שרק בו יכולה להתבצע עבודת ה', כך אין גם צורך בבני אדם מיוחדים, שרק הם מתאימים לביצוע העבודה. ירבעם סבר, שאם יהפוך את העבודה לעממית יותר, ילך העם אחרי תיקוניו ברצון, כפי שאכן היה.

ויעש ירבעם חג בחדש השמיני

ירבעם לא המציא חג, אלא שינה את מועד חג הסוכות, כתוצאה מכך נוצר פער קבוע בין לוח השנה בממלכת יהודה ללוח השנה בממלכת ישראל. החג שתיקן ירבעם נחוג ברוב עם בבית אל בחודש מרחשוון, במקום בו עמד אחד העגלים, והעבודה התבצעה על ידי הכהנים שהעמיד ירבעם מן העם.

4 | העונש לירבעם, לבית ירבעם ולישראל

מלכים א, פרק י"ד פסוקים א-כ

כיצד הובילה מחלת בנו של ירבעם לנבואה על העונש?

בפרק י"ד אנחנו קוראים על העונש הצפוי לבית ירבעם.

אביה, בנו של ירבעם, חלה, וירבעם ביקש מאשתו שתתחפש לאישה רגילה ותלך אל הנביא אחיה השילוני כדי לשאול אותו האם בנו יבריא. הכתוב מבהיר כי הראייה של אחיה לא הייתה תקינה והייתה היתכנות לכך שאשת המלך תצליח להערים על הנביא:

פרק י"ד

- א. בעת ההיא חלה אביה בן ירבעם.
- ב. ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנמי ולא ידעו כי את אשת ירבעם והלכת שולה הנה שם אחיה הנביא הוא דבר עלי למלך על העם הזה.
- ג. ולקחת בידך עשרה לחם ונקדים ובקבק דבש ובאת אליו הוא יגיד לך מה יהיה לנער.
- ד. ותעש בן אשת ירבעם ותקם ותלך שולה ותבא בית אחיה ואחיהו לא יכל לראות כי קמו עיניו משיבו.

שאלה למחשבה:

מדוע ירבעם ביקש מאשתו להתחפש בבואה אל הנביא? מה המשמעות של התחפושת?

האם אחיה השילוני יזהה את אשת ירבעם?

- ה. ויהי אמר אל אחיהו הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך אל בנה כי חלה הוא כזה וכזה תדבר אליה ויהי כבאה ויהיא מתנברה.
- ו. ויהי כשמע אחיהו את קול רגליה באה בפתח ויאמר באי אשת ירבעם למה זה את מתנברה ואנכי שלוח אליך קשה.

ה' נגלה אל אחיה לפני בואה של אשת ירבעם וגילה לו על דבר בואה, ולכן מיד כשהיא הגיעה, הנביא הטיח בפניה נבואה קשה על בנה ועל בית המלוכה - ה' יכרית את בית ירבעם, ולא יישאר איש מבית ירבעם זכר ממשפחתו.

משימת קריאה

קראו פרק י"ד פסוקים ז-טז ושימו לב לשאלות:

- כיצד מסכם הכתוב את ימי מלכותו של ירבעם?
- מה העונש לירבעם?
- מה העונש לבית ירבעם?
- מה העונש לממלכת ישראל?

<p>לפני שהנביא אחיה מביא את דבר ה' על העונש לירבעם, ביתו וכל ישראל, הוא מדגיש את חטאו של ירבעם שלא הלך בדרך ה' ואף מתאר את הפער בין בחירתו למלך הראשון בממלכת ישראל לבין התנהגותו הרעה, בניגוד למלכים שהיו לפניו.</p>	<p>ז. לְכִי אִמְרִי לְיִרְבְּעָם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲן אֲשֶׁר הִרְמִיתֶךָ מֵתוֹךְ הָעָם וְאַתָּנָךְ נָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל. ח. וְאַקְרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מִבֵּית דָּוִד וְאַתָּנָה לָךְ וְלֹא הָיִיתָ כְּעַבְדֵי דָוִד אֲשֶׁר שָׁמַר מִצְוֹתַי וְאֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרַי בְּכָל לְבָבוֹ לַעֲשׂוֹת רַק הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי. ט. וְתָרַע לַעֲשׂוֹת מְכַל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ וְתִלְךָ וְתַעֲשֶׂה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמִסְכּוֹת לְהַכְעִיסַנִי וְאֹתִי הַשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גֹּךְ.</p>
<p>ה' יכרית את בית ירבעם: משמעות הביטוי היא שהזכרים ('משתין בקיר') לבית ירבעם הם אלו שייענשו, וגם רכושם בבית ('העצור בבית') ובשדה ('עזוב בשדה') יושמד (מצודת דוד). לא יישאר איש מבית ירבעם וזכר ממשפחתו.</p>	<p>י. לָכֵן הֲנִנִּי מִבֵּיא רְעָה אֶל בֵּית יִרְבְּעָם וְהִכְרַתִּי לְיִרְבְּעָם מִשְׁתִּין בְּקִיר עֲצוּר וְעֹזוֹב בְּיִשְׂרָאֵל וּבְעֵרְתֵי אַחֲרַי בֵּית יִרְבְּעָם כְּאֲשֶׁר יִבְעַר הַגִּלְגָל עַד תָּמוּ.</p>
<p>המתים ממשפחת ירבעם לא יזכו לקבורה בכבוד, כחלק מהכרתת שמו של ירבעם.</p>	<p>יא. הַמֵּת לְיִרְבְּעָם בְּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בְּשָׂדֵה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי ה' דָּבַר.</p>
<p>אביה, בנו החולה של ירבעם ימות, אך יהיה היחיד מבית ירבעם שיזכה להיקבר בכבוד.</p>	<p>יב. וְאֵת קוּמֵי לְכִי לְבֵיתְךָ בְּבֹאֶה רְגִלְךָ הָעִירָה וּמֵת הַיֶּלֶד. יג. וְסָפְדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אוֹתוֹ כִּי זֶה לְבָדוֹ יִבָּא לְיִרְבְּעָם אֶל קִבְרָה יַעֲן נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב אֶל ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יִרְבְּעָם.</p>
<p>הכרתת בית ירבעם תבוא בקרוב על ידי מלך חדש שיקום לממלכת ישראל.</p>	<p>יד. וְהָקִים ה' לוֹ מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִכְרִית אֶת בֵּית יִרְבְּעָם זֶה הַיּוֹם וּמָה גַם עֲתָה.</p>
<p>בעקבות חטאי ירבעם, נגזר על ישראל עונש של גלות בעתיד, אך לא כליה מוחלטת. העונש לממלכת ישראל משול ל"קנה במים". כשם שהקנה על שום גמישותו מתנועע ברוח, אך לא נשבר, כך שלא ככליה המוחלטת שתבוא על בית ירבעם בקרוב, ממלכת ישראל תיענש בעתיד בלתי מוגדר בגלות, אך תמשיך להתקיים.</p>	<p>טו. וְהִכָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר יִנִּיד הַקָּנָה בַּמַּיִם וְנִתְּשָׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לְאַבוֹתֵיהֶם וְזָרָם מֵעַבְרָ לְנֶהְרָה יַעֲן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת אֲשִׁרְיָהֶם מִכְּעִיסִים אֶת ה'. טז. וְיִתֵּן אֶת יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָל חֲטָאוֹת יִרְבְּעָם אֲשֶׁר חָטָא וְאֲשֶׁר הִחָטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.</p>

ירבעם, ראשון המלכים בממלכת ישראל שלאחר הפילוג, נענש על חטאיו. אמנם בנו נדב מלך אחריו, אך בימיו תסתיים המלוכה מבית ירבעם. שושלת בית ירבעם לא החזיקה מעמד יותר משני דורות. אחיה השילוני מנבא על העונשים שיבואו על ירבעם, על ביתו ועל ממלכת ישראל. בניגוד לעונשים אלו, ירבעם מתבשר שבנו אביה שחלה יהיה היחיד מצאצאיו שיזכה להיקבר בכבוד. כפי שנראה לאורך ספר מלכים, הכתוב משווה את התנהגותם של רבים ממלכי ישראל לירבעם. חומרתם הרבה של מעשי ירבעם הייתה בכך שהם נטמעו עמוק בתרבות ממלכת ישראל - מלכי ישראל אחריו המשיכו בדרכו, והכתוב מציין זאת בתיאור כל אחד מן המלכים.

לדוגמה: כך נאמר על עמרי מלך ישראל: "וַיֵּלֶךְ בְּכָל דֶּרֶךְ יִרְבְּעָם בֶּן נְבֻט וּבַחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר הִחֲטִיֵּא אֶת יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִים אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלִיָּהִם" (מלכים א ט"ז, כו).

בעקבות זאת, אף בית מלוכה בממלכת ישראל לא החזיק מעמד, וכולם הוכרתו עד שלבסוף ממלכת ישראל נחרבה בידי אשור.

הפילוג שנגזר על ישראל, החל בפיצול ברמה השלטונית - קיומן של שתי ממלכות זו בצד זו, מתוך כוונה שבית המקדש ימשיך לשמש כמקום משותף לעבודת ה'. מעשיו של ירבעם הביאו לכך שהממלכות נפרדו לא רק ברמה השלטונית אלא גם ברמה החברתית-דתית.

סוף ימיו של ירבעם

כשאשת ירבעם חזרה לביתה בתרצה, הנבואה של אחיה מתחילה להתגשם, ואביה, בנו של ירבעם, נפטר ממחלתו. תרצה הייתה עיר בירה זמנית של ממלכת ישראל מימי ירבעם ועד ימיו של עמרי. עד כה ראינו שלוש ערי בירה בממלכת ישראל: שכם, פנואל, תרצה. ניתן להניח שהמעבר מפנואל שנמצאת בעבר הירדן המזרחי לתרצה אשר באזור השומרון, נבע ממקומה המרכזי בממלכת ישראל (את ערי הבירה הראשונות בממלכת ישראל: שכם, פנואל ותרצה - ניתן לראות במפה 6).

בהמשך נראה שעמרי מלך ישראל, מלך בתרצה שש שנים ואחר כך בנה את שמרון וקבע בה את בירת ממלכתו. ייתכן שעמרי הקים את בירתו בשמרון כדי לבסס את שושלת המלוכה החדשה.

הכתוב מסכם את מלכות ירבעם שמלך 22 שנה, ולאחריו מלך בנו - נדב:

- יז. וַתָּקֶם אִשְׁתּוֹ יִרְבְּעָם וַתִּלְךְ וַתִּבְאֵ תְרַצְתָּהּ הִיא בָּאָה בְּסֹף הַבַּיִת וְהִנְעִיר מֵת.
- יח. וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ וַיִּסְפְּדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל כְּדַבַּר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו אַחֲזִיהוּ הַנְּבִיא.
- יט. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יִרְבְּעָם אֲשֶׁר נִלְחַם וְאֲשֶׁר מָלַךְ הֵנֶם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.
- כ. וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יִרְבְּעָם עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה וַיִּשְׁכַּב עִם אֲבֹתָיו וַיִּמְלֹךְ נָדָב בְּנוֹ תַחְתָּיו.

5 | סיכום ימי רחבעם

מלכים א, פרק י"ד פסוקים כא-לא

מה קרה בממלכת יהודה אחרי הפילוג?

אחרי שלמדנו על פילוג הממלכה ועל ירבעם בן נבט נחזור לקרוא על ימי מלכותו של רחבעם בן שלמה וסופו.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

עד כה הכרנו את דרכו של רחבעם בן שלמה, כאשר בחר ללכת אחר עצת הילדים. וכן למדנו על רצונו לצאת למלחמה בממלכת ישראל כדי לנסות ולמנוע את הפילוג.

- מה ניתן ללמוד על המצב הרוחני והמדיני בממלכת יהודה בימי רחבעם?
- מה קרה לכלי המקדש בימי רחבעם?

- כא. ורחבעם בן שלמה מלך ביהודה
בן ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע עשרה שנה מלך בירושלם
העיר אשר בחר ה' לשום את שמו שם מכל שבטי ישראל
ושם אמו נעמה העמנית.
- כב. ויעש יהודה הרע בעיני ה' ויקנאו אתו מכל אשר עשו אבתם בןטאתם אשר חטאו.
כג. ויבנו גם המה להם במות ומצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן.
כד. וגם קדש היה בארץ עשו ככל התועבת הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל.
כה. ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק (שושק) מלך מצרים על ירושלם.
כו. ויקח את אצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח
ויקח את כל מגני הזהב אשר עשה שלמה.
כז. ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת
והפקיד על יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך.
כח. ויהי מדי בא המלך בית ה' ישאום הרצים והשיבום אל תא הרצים.
כט. ויתר דברי רחבעם וכל אשר עשה הלא המה כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה.
ל. ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל הימים.
לא. וישכב רחבעם עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד ושם אמו נעמה העמנית
וימלך אביס בן תחתיו.

רחבעם בן שלמה מלך על יהודה ופגע בעולם הרוחני-דתי שכווננו סבו דוד ואביו שלמה. רחבעם התיר לעם לבנות במות לעבודת ה', למרות האיסור בתורה לעבוד את ה' מחוץ לבית המקדש, ובנוסף הכתוב מציין שהעם עבד עבודה זרה.

נשים לב שבפסוק כב הכתוב מעריך את המצב הרוחני בימי רחבעם במילים אלו: "ויעש יהודה הרע בעיני ה'". בדרך כלל, ספר מלכים מתייחס במשפט מסכם זה רק למלך, ואילו בפסוק זה מודגש כי ההתנהלות הייתה של כל הממלכה, והעם היה שותף לה.

מסע שיסק

מיד אחרי תיאור מצבה הרוחני של ממלכת יהודה, מסופר על מסע שיסק מלך מצרים. אותו מלך שירבעם בן נבט הסתתר אצלו בימי שלמה, עלה בימי רחבעם על ירושלים והצליח לפגוע במקדש. הוא לקח מאוצרות בית ה' ומאוצרות המלך, ובין היתר לקח את מגיני הזהב שעשה שלמה. במקום מגיני הזהב, רחבעם הכין מגיני נחושת פשוטים.

מסע שיסק פגע בכבודו של בית המקדש, וכן במעמדה של ירושלים, שני סמלי ממלכת יהודה המובהקים ביותר. זו הפעם הראשונה בה נפגע המקדש בידי ממלכות זרות, אך כפי שנראה בהמשך, ממלכות רבות ימשיכו לשדוד מאוצרות המקדש ובית המלך עד לחורבנם הסופי בידי הבבלים.

האם יש קשר בין מסע שיסק ובין מצבו הרוחני של העם?

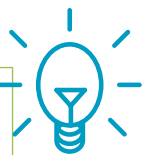
מסע שיסק מופיע מיד לאחר תיאור המצב הרוחני הירוד בימי רחבעם. בכך יוצר הכתוב קשר ברור בין חטאי רחבעם לבין הפלישה של שיסק מלך מצרים, ומעביר מסר ברור, שהמצב הרוחני של המלך והעם משפיע ישירות על המצב המדיני והפוליטי (נציין כי ספר דברי הימים אומר דבר זה באופן מפורש, דברי הימים ב י"ב, ב: "וַיְהִי בַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמֶלֶךְ רַחְבֵּעַם עָלָה שִׁיֶּשֶׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל יְרוּשָׁלַם כִּי מָעְלוּ בָהּ").

הידעתם?

דברי הימים, מהספרים המאוחרים בתנ"ך (בחלק של כתובים), נכתב בתקופה הפרסית. חלקו הראשון של הספר (הקרוי "דברי הימים א") מתחיל בסיכום כרונולוגי החל מבריאת העולם ועד למותו של שאול בגלבוע ומציג בעיקר רשימות ייחוסין רבות. בהמשך הוא מתמקד בתיאור ימי מלכות דוד. חלקו השני ("דברי הימים ב") עוסק בתולדות ממלכת יהודה ובשושלת מלכי בית דוד מימיו של שלמה ועד לחורבן בית המקדש הראשון. הספר חוזר פעמים רבות על אירועים שכבר סופרו בספרים אחרים, מוסיף סיפורים ומידע בנוגע למה שהתרחש בתקופת המלוכה בבית המקדש. לעיתים הוא משנה את פרטי הסיפורים ופרשני המקרא עמלו על הבנת השינויים.

הידעתם?

תיאור מסע הכיבושים של שיסק בישראל, על קיר מקדש בעיר כרנך

מסע שיסק נחשב לאחד האירועים הצבאיים הגדולים והחשובים שהתרחשו בארץ-ישראל בתקופת המלוכה, והיווה פגיעה צבאית, מדינית וכלכלית חמורה הן לממלכת יהודה והן לממלכת ישראל. ספר דברי הימים (דברי הימים ב פרק י"ב) מתאר את מסע שיסק כמסע שפגע באופן נרחב גם בערים נוספות ביהודה.

מקור נוסף ששופך אור על מסע שיסק נתגלה בכתובת עתיקה בכרנך שבמצרים. הכתובת מתארת בהרחבה את המסע, ואת הערים אותן כבש שיסק במסעו. מן הכתובת עולה, שמסע שיסק פגע גם בערי ממלכת ישראל של ירבעם.

6 | יהודה וישראל

מלכים א, פרק ט"ו - פרק ט"ז פסוקים א-כח

שתי ממלכות נפרדות - אחים או יריבים?

אחרי שהכרנו את המלכים הראשונים של הממלכה המפולגת - ירבעם ורחבעם, נעסוק ביחסים בין שתי הממלכות בתקופה הראשונה שלאחר הפילוג.

ראינו בסוף פרק י"ד כי - "וּמְלַחְמָה הָיְתָה בֵּין רְחִבְעָם וּבֵין יִרְבֵּעָם כָּל הַיָּמִים" (ל), והדברים חוזרים גם בפרק ט"ו - "וּמְלַחְמָה הָיְתָה בֵּין רְחִבְעָם וּבֵין יִרְבֵּעָם כָּל יְמֵי חַיָּיו" (ו).

שאלה למחשבה:
לאחר שהממלכה התפצלה לשתי ממלכות, עולה השאלה - כיצד ייראו היחסים בין שתי הממלכות? האם הם ימשיכו להרגיש כאחים בני עם אחד? או שמא הקרע ילך ויעמיק?

מרגע שהתפצלה הממלכה, והפכה לשתי ממלכות, מופיעים בספר מלכים סיפורים על מלכי יהודה ועל מלכי ישראל בנפרד, בזה אחר זה.

משימת קריאה והתבוננות בטבלת המלכים:

מלכי יהודה וישראל מימי שלמה ועד החורבן

מעצמות האזור	מלכי ישראל	מלכי יהודה	היחידה
	שלמה (40)		יחידה 1 מלכות שלמה
מצרים	ירבעם (22)	רחבעם (17)	יחידה 2 פילוג הממלכה
	נדב (2)	אבים (3)	
ארם	בעשא (24)	אסא (41)	יחידה 3 אחאב ואליהו
	זמרי (7 ימים) תבני (6)	אלה (2) עמרי (12)	
		יהושפט (25)	
		יהורם (8) אחזיה (1) עתליה (6)	
		יהוא (28)	
		יהואחז (17)	
		יהואש (16)	
		ירבעם (41)	
		אמציה (29)	
		יהואש (40)	
	זכריה (6 חודשים)		

הטבלה שלפניכם מציגה את סדר המלכים המתואר בפסוקים, וכן את בתי המלוכה, מספר שנות מלכותו של כל מלך, ואת המעצמות ששלטו בתקופות השונות.

התבוננו בטבלה ובפסוקים. שימו לב ל:

- מספר השנים שמלכו המלכים השונים
- המצב הרוחני בעם
- בתי המלוכה השונים
- הקשרים שבין הממלכות

חשבו מה ניתן ללמוד על ממלכת יהודה, ממלכת ישראל, מצבו של העם בכלל והקשרים שבין הממלכות?

בפרקים ט"ו-ט"ז, מופיעים מלכים של ממלכת יהודה וממלכת ישראל. בפסוקים שלהלן תראו שעל אף הפילוג הנביא ממשיך לתאר את קורות הממלכות זו בצד זו.

אבים בן רחבעם מלך יהודה פרק ט"ו, א-ח

פרק ט"ו

- א. ובשנת שמונה עשרה למלך ירבעם בן נבט מלך אבים על יהודה.
- ב. שלש שנים מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת אבישלום.
- ג. וילך בכל חטאות אביו אשר עשה לפניו ולא היה לבבו שלם עם ה' אלהיו כלבב דוד אביו.
- ד. כי למען דוד נתן ה' אלקיו לו ניר בירושלם להקים את בנו אחריזו ולהעמיד את ירושלם.
- ה. אשר עשה דוד את הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר צוהו כל ימי חייו רק בדבר אוריה החתי.
- ו. ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו.
- ז. ויתר דברי אבים וכל אשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם.
- ח. וישב אבים עם אבתיו ויקברו אתו בעיר דוד וימלך אסא בנו תחתיו.

פרק ט"ו פותח באבים (שנקרא גם אביה), בנו של רחבעם, שמלך בירושלים בסך הכול שלוש שנים, עוד בימי רבעם בן נבט.

הכתוב מציין שאבים עשה הרע בעיני ה', ושהיריבות בין הממלכות שהחלה בימי רחבעם וירבעם המשיכה גם בימי אבים. לאחר מות אבים עלה למלוכה אסא בנו.

אסא בן אבים מלך יהודה פרק ט"ו, ט-כד

- ט. ובשנת עשרים לירבעם מלך ישראל מלך אסא מלך יהודה.
- י. וארבעים ואחת שנה מלך בירושלם ושם אמו מעכה בת אבישלום.
- יא. ויעש אסא הישר בעיני ה' כדוד אביו.
- יב. ויעבר הקדשים מן הארץ ויסר את כל הגללים אשר עשו אבתיו.
- יג. וגם את מעכה אמו ויסרה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה ויכרת אסא את מפלצתה וישרף בנחל קדרון.
- יד. והבמות לא סרו רק לבב אסא היה שלם עם ה' כל ימיו.
- טו. ויבא את קדשי אביו וקדשי (וקדשו) בית ה' כסף וזהב וכלים.
- טז. ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם.
- יז. ויעל בעשא מלך ישראל על יהודה ויבן את הרמה לבלתי תת יצא ובא לאסא מלך יהודה.
- יח. ויקח אסא את כל הכסף והזהב הנותרים באוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך (מלך) ויתנם ביד עבדיו וישלחם המלך אסא אל בן הדד בן טברמן בן חזיון מלך ארם הישב בדמשק לאמר.
- יט. ברית ביני ובינך בין אבי ובין אביך הנה שלחתי לך שחד כסף וזהב לך הפרה את בריתך את בעשא מלך ישראל ויעלה מעלי וישמע בן הדד אל המלך אסא וישלח את שרי החילים אשר לו על ערי ישראל ויך את עיון ואת דן ואת אביל בית מעכה ואת כל בנות על כל ארץ נפתלי.
- כא. ויהי כשמע בעשא ויחדל מבנות את הרמה וישב בתרצה.
- כב. והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי וישאו את אבני הרמה ואת עציה אשר בנה בעשא ויבן בס המלך אסא את גבע בגמון ואת המצפה.

כג. וַיִּתֵּן כָּל דְּבָרֵי אֲסָא וְכָל גְּבוּרָתוֹ וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהָעֲרִים אֲשֶׁר בָּנָה
הָלְאָה הֵמָּה כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמֶלֶךְ יְהוּדָה
רַק לֵעֵת וְקָנְתוּ חֶלְהָ אֶת רִגְלָיו.

כד. וַיִּשְׁכַּב אֲסָא עִם אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר עִם אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנֵו תַחְתָּיו.

אסא בנו של אבים מלך ארבעים ואחת שנה. בניגוד לאביו (אבים) וסבו (רחבעם), אסא הלך בדרכי ה': "וַיַּעַשׂ אֲסָא הַיֵּשָׁר בְּעֵינֵי ה' בְּדָוִד אָבִיו" (ט"ו, יא).

מהם המעשים החיוביים שעשה אסא?

- ביטל בתי זנות (לפי דעת מקרא הכוונה לזנות שהייתה חלק מהפולחן האלילי) (פסוק יב)
- הסיר פסלי אלילים (פסוק יב)
- הוריד מגדולה את מעכה אימו, שעבדה עבודה זרה (פסוק יג)
- הביא למקדש אוצרות שהוא ואביו הקדישו (פסוק טו)
- הצליח להסיר את העבודה הזרה מיהודה, אך למרות ההפיכה החיובית שעשה, עדיין עבדו את ה' בבמות (פסוק יד)

מהו טיב היחסים בין הממלכות בימי אסא?

בימיו של אסא מלך יהודה, מלך בעשא על ישראל. כפי שנראה בהמשך, בעשא לא היה שייך לשושלת של ירבעם בן נבט (ומכונה בית ירבעם), והוא הקים בית מלוכה חדש בישראל הנקרא על שמו - בית בעשא.

הכתוב מתמקד במערכת היחסים בין אסא לבעשא, שהמשיכו את הסכסוך בין הממלכות.

המלחמה בין אסא לבעשא הייתה כל כך קשה עד שאסא מלך יהודה ביקש סיוע מבן הדד מלך ארם. בקשת סיוע זו מלמדת על היחסים הרעועים בין הממלכות בתקופה זו, ועל חולשתו של אסא מלך יהודה מול כוחו של בעשא מלך ישראל.

בעקבות פנייתו של אסא לבן הדד מלך ארם לעזרה, פגע בן הדד בצפון ממלכת ישראל, כפי שכתוב בפסוק כ:
"וַיִּשְׁמַע בֶּן הַדָּד אֶל הַמֶּלֶךְ אֲסָא וַיִּשְׁלַח אֶת שָׂרֵי הַחַיִּלִּים אֲשֶׁר לוֹ עַל עַרְי יִשְׂרָאֵל וַיַּךְ אֶת עֵיזֹן וְאֶת דָּן וְאֶת אָבֵל בֵּית מַעֲכָה וְאֶת כָּל כְּנָרֹת
עַל כָּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי."

עיון במפה:

מפה 7 - השתלטות בן הדד מלך ארם על צפון ממלכת ישראל

המפה שלפניכם ממחישה את עוצמת הפגיעה של בן הדד בצפון הממלכה. מלך ארם כבש מספר ערים בגבולה הצפוני של הממלכה, היושבות על דרך הים - דרך מרכזית בתקופה זו. בנוסף, השתלט בן הדד על אזורים נרחבים: ארץ כנרת וארץ נפתלי.

שאלה למחשבה:

מה מלמדת ההתבוננות במפה על מעשה אסא? כיצד ההשתלטות של בן הדד על האזור הצפוני של ממלכת ישראל, בשליחות אסא, מבטאת את עומק הפיצול והיריבות בין הממלכות?

נדב בן ירבעם מלך ישראל פרק ט"ו, כה-לא

- כה. ונדב בן ירבעם מלך על ישראל בשנת שתיים לאסא מלך יהודה וימלך על ישראל שנתים.
- כו. ויעש הרע בעיני ה' ויולך בדרך אביו ובחטאתו אשר החטיא את ישראל.
- כז. ויקשור עליו בעשא בן אחיה לבית יששכר ויכהו בעשא בגבתון אשר לפלשתים ונדב וכל ישראל צרים על גבתון.
- כח. וימתהו בעשא בשנת שלש לאסא מלך יהודה וימלך תחתינו.

- כט. וַיְהִי כַמְלֹכוֹ הַפֶּה אֶת כָּל בֵּית יִרְבֵּעַם לֹא הָשְׂאִיר כָּל נִשְׁמָה לְיִרְבֵּעַם עַד הַשְּׂמֹדוֹ
 כְּדַבֵּר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו אַחֲזִיָּה הַשִּׁילֹנִי.
 ל. עַל חַטָּאוֹת יִרְבֵּעַם אֲשֶׁר חָטְאוּ וְאֲשֶׁר הִחֲטִיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל
 בְּכַעֲסוֹ אֲשֶׁר הִכְעִים אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.
 לא. וַיֹּתֵר דְּבָרֵי נֹדֵב וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה הֵלֵא הֵם פְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.

הפסוקים חוזרים לתאר את המתרחש בממלכת ישראל ומספרים על חילופי השלטון בממלכה. נדב בנו של ירבעם מלך על ישראל שנתיים בלבד. כמו אביו, גם הוא לא הלך בדרכי ה'. עונשו של נדב היה שבעשא בן אחיה משבט יששכר חתר תחתיו למלוכה והרג אותו (פסוק כ"ז). בנוסף הכה בעשא את כל המקורבים לבית ירבעם ובכך מימש את נבואתו של אחיה השילוני על גורל בית ירבעם (המתוארת בפרק י"ד).

מה משמעות המושג בית מלוכה ?

בית מלוכה הוא שושלת מלכותית, שבה מלוכה עוברת מאב לבן, בדרך כלל לבן בכור. שושלת מלוכה הנמשכת לאורך זמן, אמורה להביא ליציבות שלטונית: העם ידע מראש מי המלך הבא, ולא היה צורך בתקופת מעבר בין המלכים שהובילה פעמים רבות לסכסוכים פנימיים. המציאות של בתי מלוכה מתחלפים, מאפיינת את ממלכת ישראל, שלא כממלכת יהודה, אשר הייתה קטנה יותר, ומשלה בה שושלת בית דוד, כהבטחת ה'.

התחלופה של בתי המלוכה והמלכים בממלכת ישראל שאינם מאריכים ימים, גרמה לחוסר יציבות שלטונית ופגעה בחוזקה של הממלכה.

לאורך ספר מלכים, מלכים שונים מממלכת ישראל נענשו על מעשיהם בקטיעת בית המלוכה ונפילתו. הדבר נחשב לעונש, מכיוון שהמלוכה במהותה, אמורה להמשיך מדור לדור, מאב לבן.

ראינו כבר את העונש לבית ירבעם ובפרק הבא נתבשר במה שצפוי לבית בעשא, בהמשך נלמד על בתי מלוכה נוספים שנענשו ולא זכו לבסס את מלכותם.

בעשא בן אחיה מלך ישראל פרק ט"ו פסוקים לב-לד, פרק ט"ז פסוקים א-ז

את בעשא מלך ישראל הכרנו בתיאור ימי מלכותו של אסא מלך יהודה וראינו את הנזק הרב שנגרם לממלכת ישראל כתוצאה מהסכסוך בין הממלכות. בעשא מלך על ישראל במשך עשרים וארבע שנה, וגם הוא כמו המלכים לפניו, עשה הרע בעיני ה'. כתוצאה מכך, ה' שלח את יהוא בן חנני, שניבא על נפילתו הצפויה של בית בעשא, שתהיה דומה לנפילתו של בית ירבעם. בתיאור עונשו של בית בעשא משתמש הנביא יהוא בן חנני בביטויים דומים לאלו שבהם השתמש הנביא אחיה השילוני בתיאור עונשו של בית ירבעם.

- לב. וּמְלַחְמָה הָיְתָה בֵּין אֶסָא וּבֵין בְּעֵשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵיהֶם.
 לג. בְּשָׁנַת שְׁלִישׁ לְאֶסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה
 מֶלֶךְ בְּעֵשָׂא בֶן אַחֲזִיָּה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתַרְצָה עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע שָׁנָה.
 לד. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּלְךְ בְּדֶרֶךְ יִרְבֵּעַם וּבַחֲטָאתוֹ אֲשֶׁר הִחֲטִיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל.

פרק ט"ז

- א. וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יְהוּא בֶן חֲנַנִי עַל בְּעֵשָׂא לֵאמֹר.
 ב. יַעַן אֲשֶׁר הִרְמִיתֶךָ מִן הָעֵפֶר וְאַתְּנֶנְךָ נֶגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל
 וַתִּלְךְ בְּדֶרֶךְ יִרְבֵּעַם וַתַּחֲטִיאוּ אֶת עַמִּי יִשְׂרָאֵל לְהִכְעִיסַנִי בַחֲטָאתָם.

- ג. הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי ביתו ונתתי את ביתך כבית ירבעם בן נבט.
- ד. הַמֵּת לְבַעֲשָׂא בְעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בַּשָּׂדֶה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם.
- ה. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי בַעֲשָׂא וְאַשֵׁר עֲשָׂה וּגְבוּרָתוֹ הֲלֵא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.
- ו. וַיִּשְׁכַּב בַּעֲשָׂא עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבֹּר בְּתַרְצָה וַיִּמְלֹךְ אֱלֹה בֶּנּוּ תַחְתָּיו.
- ז. וְגַם בֶּיַד יְהוָה בֶּן חֲנָנִי הִנְבִּיא דְבַר ה' הָיָה אֵל בַּעֲשָׂא וְאֵל בֵּיתוֹ
- וְעַל כָּל הָרַעָה אֲשֶׁר עֲשָׂה בְעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יָדָיו לְהִיּוֹת כְּבֵית יִרְבֻּעַם
- וְעַל אֲשֶׁר הִפְּה אֹתוֹ.

אלה בן בעשא מלך ישראל פרק ט"ז, ה-יד

- ח. בַּשָּׁנָה עֲשָׂרִים וְשֵׁשׁ שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ אֱלֹה בֶּן בַּעֲשָׂא עַל יִשְׂרָאֵל בְּתַרְצָה שְׁנָתַיִם.
- ט. וַיִּקְשֹׁר עָלָיו עֲבָדָיו זְמָרִי יִשָּׂר מִחֲצִית הָרֶכֶב
- וְהוּא בְּתַרְצָה שְׁתֵּה שְׂכוֹר בֵּית אֶרְצָא אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת בְּתַרְצָה.
- י. וַיָּבֵא זְמָרִי וַיַּפְּהוּ וַיִּמְיִתְהוּ בַּשָּׁנָה עֲשָׂרִים וְשֵׁבַע לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו.
- יא. וַיְהִי בְּמָלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא הַכֹּהֵן אֶת כָּל בֵּית בַּעֲשָׂא
- לֹא הִשְׁאִיר לוֹ מִשְׁתֵּינָן בְּקִיר וּגְאֻלָּיו וְרַעָהוּ.
- יב. וַיִּשְׁמַד זְמָרִי אֶת כָּל בֵּית בַּעֲשָׂא כְּדָבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵל בַּעֲשָׂא בֶּיַד יְהוָה הִנְבִּיא
- יג. אֵל כָּל חַטָּאוֹת בַּעֲשָׂא וְחַטָּאוֹת אֱלֹה בֶּנּוּ
- אֲשֶׁר חַטָּאוּ וְאַשֵׁר הִחְטִיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִים אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַבְלִיָּהֶם.
- יד. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי אֱלֹה וְכָל אֲשֶׁר עֲשָׂה הֲלֵוֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.

אחרי מות בעשא מלך ישראל מלך בנו, אלה.

אלה בן בעשא מלך במשך שנתיים בלבד על ישראל, וירד מכס המלוכה בעקבות מרד שקשר נגדו זמרי, שהיה אחד משרי הצבא. זמרי הרג את אלה והשמיד את הצאצאים לבית בעשא, כפי שניבא הנביא יהוא בן חנני.

מלכי ישראל: זמרי ותבני פרק ט"ז, טו-כב

- טו. בַּשָּׁנָה עֲשָׂרִים וְשֵׁבַע שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ זְמָרִי שִׁבְעַת יָמִים בְּתַרְצָה
- וְהָעָם חָנִים עַל גְּבוּתוֹ אֲשֶׁר לְפָלְשָׁתַיִם.
- טז. וַיִּשְׁמַע הָעָם הַחֲנִים לְאִמּוֹר קָשֶׁר זְמָרִי וְגַם הִפָּה אֶת הַמֶּלֶךְ
- וַיִּמְלְכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת עֲמָרִי שֶׁר צָבָא עַל יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא בְּמַחְנֶה.
- יז. וַיַּעֲלֶה עֲמָרִי וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגְּבוּתוֹ וַיִּצְרוּ עַל תַּרְצָה.
- יח. וַיְהִי כִּרְאוֹת זְמָרִי כִּי נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֵא אֵל אֶרְמוֹן בֵּית הַמֶּלֶךְ
- וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת בֵּית מֶלֶךְ בְּאֵשׁ וַיָּמָת.
- יט. עַל חַטָּאוֹתָיו אֲשֶׁר חָטָא לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה'
- לְלַכֵּת בְּדָרֶךְ יִרְבֻּעַם וּבְחַטָּאוֹתוֹ אֲשֶׁר עֲשָׂה לְהַחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.
- כ. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי זְמָרִי וְקָשֶׁר אֲשֶׁר קָשֶׁר הֲלֵוֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.
- כא. אִו יַחֲלֹק הָעָם יִשְׂרָאֵל לַחֲצֵי
- חֲצֵי הָעָם הָיָה אַחֲרֵי תִבְנִי בֶּן גִּינַת לְהַמְלִיכוֹ וְהַחֲצֵי אַחֲרֵי עֲמָרִי.
- כב. וַיִּזְחַק הָעָם אֲשֶׁר אַחֲרֵי עֲמָרִי אֶת הָעָם אֲחֲרֵי תִבְנִי בֶּן גִּינַת וַיִּמָּת תִּבְנִי וַיִּמְלֹךְ עֲמָרִי.

מרד זמרי התרחש בזמן שישראל נלחמו מול הפלשתים באזור גבתון, שהייתה עיר בגבולה הדרום-מערבי של ממלכת ישראל. זמרי ניצל את ההזדמנות הזו והמליך את עצמו למלך ופגע כאמור בבעשא ובבניו.

זמרי מלך בתרצה בסך הכול שבעה ימים (!)

בינתיים שמעו הלוחמים בפלשתים על המרד של זמרי, והמליכו את עמרי, שהיה אף הוא אחד משרי הצבא בממלכת ישראל. עמרי "וכל ישראל" עלו על תרצה, עיר הבירה של הממלכה, כדי להילחם בזמרי, וכשראה זאת זמרי הוא התאבד תוך כדי שרפת ארמון המלך.

למרות מותו של זמרי עדיין לא הייתה הסכמה רחבה בעם לקבל את עמרי למלך - חצי מהעם בחר למלך את תבני בן גינת, וחצי מהעם בחר בעמרי.

עמרי התחזק, ולאחר מות תבני - התבססה מלכותו בכל ישראל.

עמרי מלך ישראל פרק ט"ז, כג-כח

- כג. בשנת שלשים ואחת שנה לאסא מלך יהודה מלך עמרי על ישראל שהנים עשרה שנה בתרצה מלך שש שנים.
- כד. ויקן את ההר שמרון מאת שומר בכפרים כסף ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שומר אדני ההר שמרון.
- כה. ויעשה עמרי הרע בעיני ה' וירע מכל אשר לפניו.
- כו. וילך בכל דרך ירבעם בן נבט ובחטאתו (ובחטאתיו) אשר החטיא את ישראל להכעיס את ה' אלהי ישראל בהבליהם.
- כז. ויתר דברי עמרי אשר עשה וגבורתו אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל.
- כח. וישכב עמרי עם אביתו ויקבר בשמרון ויקמלך אחאב בנו תחתיו.

עמרי מלך בישראל 12 שנה. תחילת מלכותו בתרצה, ולאחר מכן הכתוב מספר: "ויקן את ההר שמרון מאת שומר בכפרים כסף ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שומר אדני ההר שמרון" (מלכים א ט"ז, כד). עמרי בנה את העיר שמרון, והיא שימשה כעיר הבירה של ממלכת ישראל עד לחורבן הממלכה על ידי האשורים.

על עמרי מסופר שעשה הרע בעיני ה' כחטאות ירבעם בן נבט. עמרי הקים שושלת מלוכה חדשה - בית עמרי (בהמשך נראה שבית המלוכה נקרא לעיתים בית אחאב על שם בנו של עמרי). בית עמרי התקיים ארבעה דורות ונחשב לאחד מבתי המלוכה הרעים ביותר. אחרי מות עמרי מלך בנו אחאב.

עיון במפה

בחמישים שנותיה הראשונות של ממלכת ישראל התחלפו כמה בתי מלוכה, שנדדו בכמה ערי בירה שונות. בית עמרי היה לבית המלוכה היציב הראשון של הממלכה, וקבע את שִׁמְרוֹן כעיר הבירה שלה עד לחורבנה. במפה שלפניכם מסומנות ארבעת ערי הבירה של ממלכת ישראל מימי ירבעם בן נבט ועד לחורבן הממלכה. המספרים מסמנים את הסדר הכרונולוגי של הישיבה בערי הבירה.

מפה 8 - ערי הבירה של ממלכת ישראל

הידעתם?

עיר הבירה שמרון, יוסדה בידי עמרי מלך ישראל. היא נבנתה במקום אסטרטגי וכלכלי חשוב, בצומת דרכים ראשיות. חז"ל שיבחו את עמרי בשל כך: "אמר ר' יוחנן: "מפני מה זכה עמרי למלכות, מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל" (סנהדרין קב).

בנו אחאב הרחיב את גבולות העיר, פאר אותה בהיכלות ובבתי שן יקרים (מלכים א פרק כ"ב).

במשך כ-157 שנים הייתה שמרון בירתה הקבועה של ממלכת ישראל ומקום משכנם של מלכיה ושריה, מרכז מדיני וצבאי, ואף מקום קבורת המלכים. שמרון הייתה גם המרכז הדתי לבית ישראל ועיר מושבם של הנביאים ו"בני הנביאים", שהסתופפו בצילו של הנביא אלישע.

בימי הושע בן אלה וחזקיהו מלך יהודה עלה שלמנאסר החמישי מלך אשור על שמרון, וצר עליה. כעבור שלוש שנים נכבשה שמרון ותושביה הוגלו לאשור (מלכים ב י"ז, ג-ו; י"ח, י-יא).

חפירות ארכאולוגיות חשפו במקום את שרידיו של מבנה מפואר שמקובל לזהותו כארמון שנבנה בידי עמרי ובנו אחאב. האתר הארכאולוגי של העיר שמרון נמצא ליד הכפר סבסטיה שבהרי השמרון. השם סבסטיה שימר את השם "סבסטי" (Sebaste), שניתן לה על ידי הורדוס שבנה אותה מחדש.

שרידים מיסודות ארמון אחאב

מבט על היהידה – נושאי רוחב

עקרון הסיבתיות הכפולה

הפילוג שהתרחש מיד לאחר מות שלמה לא התאחה במשך שנים רבות עד לחורבן של שתי הממלכות. ביחידה זו למדנו על האירועים שהובילו לפילוג הממלכה, וראינו שהסיפור התרחש בשני מישורים.

מישור אחד - המישור האנושי (ארצי-ריאלי), בו סיבות פוליטיות וחברתיות הובילו לפילוג הממלכה.

ומישור אחר - מישור רוחני אלוקי, בו הגזירה האלוקית הובילה את מהלך העניינים בהתאם למצב הרוחני של העם.

סיפורי התנ"ך מלמדים אותנו על השגחת ה' על המתרחש בעולם. לאירועים מסוימים, כמו בדוגמה שלפנינו, נותן התנ"ך הסבר כפול להתרחשות - סיבה אנושית וסיבה אלוקית. הידרדרות המצב הרוחני בסוף מלכותו של שלמה הביאה לגזירה האלוקית על קריעת המלוכה מבית דוד. הגזירה התקיימה בפועל במסגרת אירועים פוליטיים: העם (בהנהגת ירבעם) מרד בשלמה ואחר כך ברחבעם. במקביל מתאר הכתוב את הגורמים האנושיים שהביאו לירידתה של המעצמה שבנה שלמה: השטנים שקמו לו מבחוץ (אדום וארם); והמתחרה (ירבעם) שקם לו מבית, וזכה לתמיכה עממית רחבה. בנו רחבעם לא השכיל להקשיב לעם וכך נוצר קרע בעם, והוא התפצל לשתי ממלכות: יהודה וישראל. תהליכים אלו הם תהליכים טבעיים, והם אינם קשורים, לכאורה, למצב הרוחני של המלך.

בית המקדש

ביחידה הקודמת למדנו שהמקדש היווה מרכז רוחני לעם ובכוחו היה לאחד את העם סביב עבודת ה'. דרישת התורה לעבודת ה' במקדש אחד, ולא בריבוי מקדשים ובמות, משקפת את העובדה שאלוקי ישראל הוא אל אחד ששולט על העולם כולו (מונותאיזם).

ביחידה זו למדנו על שינויים במעמדו של בית המקדש. ירבעם ומלכי ישראל הבאים אחריו חששו שהקשר למקדש ה' ביהודה יפגע במעמדם כמלכים, והציבו למקדש אלטרנטיבה בגבולות ממלכת ישראל (עגלים ובתי במות בבית אל ובדן). לאחר הפילוג הפך מקדש ה' למרכז של ממלכת יהודה בלבד ואילו בממלכת ישראל פנה העם גם לעבודה זרה ממש (כגון עבודת הבעל בתקופת אחאב). הניתוק של ממלכת ישראל מן המקדש בירושלים העמיק את הקרע שבין שתי הממלכות.

גם ביחס לממלכת יהודה שבית המקדש היה בתחומה, מתאר ספר מלכים אירועים הקשורים במקדש. בפרק י"ד מתוארת פגיעה במקדש על ידי שישק מלך מצרים שלקח מאוצרות המקדש, ופגע בכבודו ובמעמדו. בהמשך הלימוד נפגוש באירועים נוספים בהם נפגע המקדש בידי מלכים זרים. ובמקביל נלמד גם על פעילות של מלכים לשיקום המקדש (כמו בדק הבית בימי יאשיהו).

מצב רוחני – מצב מדיני:

ביחידה זו קראנו על מסע שישק מלך מצרים, המתואר בפרק י"ד. מסע שישק מהווה דוגמה למהלך פוליטי-אזורי. יחד עם זאת, מאחר שהכתוב מזכיר את המסע מיד לאחר תיאור חטאי רחבעם, מוצג המסע כעונש גם לרחבעם. בפסוקים בספר מלכים מתוארת רק הפגיעה באוצרות המקדש, בעוד שמספר דברי הימים, וכן מממצאים ארכאולוגיים נראה שמדובר בפגיעה רחבה יותר בממלכות יהודה וישראל. הדגש על הפגיעה במקדש, מעביר מסר ברור - המצב הרוחני של המלך והעם משפיע ישירות על המצב המדיני.

עם ישראל, אחדות ופילוג

יחידה זו עוסקת בנקודת השבר - הפילוג ותחילת דרכן של שתי ממלכות נפרדות.

בפרק ט"ו, כבר בתחילת ימיה של הממלכה המפולגת אנחנו עדים למתח בין הממלכות, הכתוב מתאר סכסוך פוליטי בין בעשא מלך ישראל לאסא מלך יהודה. המלחמה ביניהם הייתה כל כך קשה עד שאסא מלך יהודה ביקש סיוע מבן הדד, מלך ארם. זוהי דוגמה לכך שמלחמת אחים ומתחים פנימיים הביאו את אחד הצדדים לקרוא לגורמים זרים להתערב בנעשה בארץ. ההתערבות גרמה נזק עצום לממלכת ישראל ומכאן ואילך הייתה נתונה ממלכת ישראל ללחץ של מלכי ארם. בהמשך ספר מלכים ניתקל בדוגמאות של מלכים שהסתייעו במלכים זרים כדי להכניע את אחיהם בממלכה המקבילה (ראו לדוגמה מלכים ב פרק ט"ז, ג-ז - פקח בן רמליהו מלך ישראל כרת ברית עם רצין מלך ארם כנגד אחז מלך יהודה, ואחז כרת ברית עם מלך אשור כנגד ממלכת ישראל).

מלך ונביא

ביחידה זו התוודענו למספר קשרים בין מלך לנביא וניתן להתרשם שנביאים פגשו את המלכים בצמתים מרכזיים של מלכותם. אחיה השילוני ליווה את האירוע המרכזי בתולדות ישראל - פילוג המלוכה. במפגש עם ירבעם בן נבט, עדיין בימי שלטונו של שלמה, הוא מבשר לירבעם על המלכתו הצפויה על עשרת שבטי ישראל ופילוג המלוכה. בסוף ימיו של ירבעם, הוא מעביר לאשתו של ירבעם בן נבט, שבאה לנביא בשל בנה החולה את בשורת הכרתת השושלת של ירבעם והעברתה למלך אחר (בעשא). בהמשך, גם בעשא, שימשיך את חטאי ירבעם, יתבשר בידי הנביא יהוא בן חנני, על הכרתתו הצפויה של בית המלוכה שהקים, כעונש על דרכו הרוחנית.

תפקיד אחר של הנביא היה לבשר למלך שהאירוע ההיסטורי הוא מאת ה' ולכן אי אפשר לעצור את המהלך ההיסטורי, ודאי שלא על ידי מלחמת אחים. כך שמעיה איש האלוקים פנה לרחבעם בן שלמה, בעת שביקש לצאת למלחמה על ירבעם בן נבט ולמנוע בכוח צבאי את פילוג הממלכה.

מנהיגות

ספר מלכים, כשמו כן הוא - עוסק במלכים שהנהיגו את האומה. באמצעות סיפוריהם אנו למדים מהי מנהיגות ראויה ולאן היא עשויה להוביל את עם ישראל. לחילופין מלמד אותנו הספר מהי מנהיגות שאינה ראויה ולאן היא עלולה לדרדר את ישראל. ספר מלכים מציג תמונה מורכבת של מנהיגים שבחירותיהם לעיתים ראויות ולעיתים שגויות.

לדוגמה, ביחידה זו למדנו על בחירתו של רחבעם שלא להיענות לבקשת העם, בחירה זו משקפת הכרעה שגויה של מנהיג שנעזר ביועצים לא ראויים. עם זאת, ניתן לזקוף לזכותו של רחבעם את היענותו לצו ה' והימנעותו מפתיחה במלחמת אחים.

מינוי ירבעם למלך ישראל נעשה על ידי נביא ה'. ספר מלכים מלמד אותנו שמינוי אלוקי אינו תנאי מספיק להצלחת המלך. ירבעם שמונה על ידי ה' זנח את התפקיד שהועיד לו ה', ופעל מתוך החשש שיאבד את כיסאו. במעשיו הרחיק את ממלכת ישראל מעבודת ה' הראויה והעמיק את הקרע והפילוג בין ישראל ליהודה.

עניין נוסף שמלמד אותנו ספר מלכים הוא שמנהיג רשע עשוי להביא לעולם בן שיהיה מנהיג צדיק ולהפך. בכך מדגיש ספר מלכים את עקרון הבחירה החופשית של המנהיגים (וממילא של כל בני האדם).

למדנו על אסא מלך יהודה, בנו של אבים ונכדו של רחבעם שבחר בחירה שונה מזו של אביו וסבו, והוביל את העם לתהליך של חזרה לדרך ה'. הוא כרת ברית בין העם לה' ונלחם באילנות. מנגד, בעקבות פלישה של בעשא לשטח מלכות יהודה פנה אסא לעזרתו של מלך זר כדי שיילחם בממלכת ישראל, ובכך חטא אסא (נציין כי בספר דברי הימים ב ט"ז, ז-ב השמיע חנני הרואה דברי ביקורת מפורשים על אסא).

נסכם ונאמר שכבר ביחידה זו נוכחנו במורכבות תפקיד המנהיג, בשיקולים השונים המניעים אותו, ביכולתו לבחור בחירה חופשית, ובאחריות הכבדה המוטלת על כתפיו.

שאלות הזרה ליהודה 2 פילוג הממלכה

שאלות ידע - לחלק א

שאלות קצרות:

1. מי היה ירבעם בן נבט ומה היה התפקיד שלו בממלכת שלמה? (י"א)
2. מה המעשה הסמלי שעשה אחיה השילוני ומהי משמעותו? (י"א)
3. מדוע ברח ירבעם בן נבט למצרים ומה גרם לו לחזור? (י"א)
4. מה ביקש העם מרחבעם ומה ענה להם רחבעם? (י"ב)
5. עם מי נועץ רחבעם ומה אמרה לו כל אחת מקבוצות היועצים? (י"ב)
6. באיזו עצה בחר רחבעם וכיצד מסביר הכתוב בחירה זו? (י"ב)
7. כיצד הגיב העם לבחירה של רחבעם בעצת הילדים ומה קורה מיד לאחר מכן? (י"ב)
8. כיצד הגיב רחבעם לפילוג ממלכתו ומה אומר לו שמעיה איש האלוקים? (י"ב)
9. בעקבות הפילוג, ממה חשש ירבעם בן נבט ומה עשה בגלל חשש זה? (י"ב)
10. ציינו שלושה מחטאיו של ירבעם בן נבט (י"ב)
11. מה ביקש ירבעם מאשתו בעקבות מחלת בנו ומדוע ביקש זאת? (י"ד)
12. מה עשתה אשת ירבעם כדי שאחיה השילוני לא יזהה אותה וכיצד הוא זיהה אותה? (י"ד)
13. מה ניבא אחיה השילוני לאשת ירבעם: על ירבעם? על ביתו? על הילד שלו? (י"ד)
14. מה מדברי אחיה לאשת ירבעם התקיים עוד בימי חייו וכיצד מסביר הכתוב את הסיבה לכך? (י"ד)
15. מה היה המצב הרוחני בימי רחבעם? כיצד הדבר בא לידי ביטוי? (י"ד)
16. מי עלה על ירושלים בימי רחבעם ומה הוא לקח ממנה? מה עשה רחבעם בתגובה? (י"ד)
17. ציינו שני מעשים של אסא מלך יהודה המעידים על כך ש"עשה הישר בעיני ה'". (ט"ו)
18. מה היה טיב היחסים בין אסא מלך יהודה לבעשא מלך ישראל? (ט"ו)
19. אל מי פנה אסא מלך יהודה בבקשת עזרה במאבקו עם מלך ישראל ומה נתן לו בתמורה? (ט"ו)
20. מה היו תוצאות המאבק בין אסא מלך יהודה לבעשא מלך ישראל ומה גרם לכך? (ט"ו)
21. מה ניבא יהוא בן חנני על בעשא ומדוע? (ט"ז)
22. מי הרג את אלה בן בעשא וכיצד מסביר הכתוב את הפגיעה בו? (ט"ז)
23. היכן היה העם כאשר זמרי הכה את אלה בן בעשא וכיצד הגיב העם למעשה זה? (ט"ז)
24. כמה זמן מלך זמרי ומה הביא לסיומ מלכותו? (ט"ז)
25. איזו עיר בנה עמרי ולמה שימשה? (ט"ז)
26. מדוע כתוב על עמרי שהכעיס את אלוקי ישראל יותר מן המלכים שלפניו? (ט"ז)

מי אמר למי ובאיזה הקשר

1. הנני קרע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרה השבטים (י"א)
2. אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו הפכד (י"ב)
3. קטני עבה ממתיני אבי (י"ב)
4. אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים (י"ב)
5. מה לנו חלק בְדוֹד וְלֹא נַחְלָה בְּבֵן יִשְׂרָאֵל (י"ב)
6. לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלְחַמוּן עִם אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שׁוֹבוּ אִישׁ לְבֵיתוֹ כִּי מֵאֲתֵי נְהִיָּה הַדְּבָר הַזֶּה (י"ב)
7. הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (י"ב)
8. הַמֵּת לְיִרְבֶּעַם בְּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת בְּשֹׁדָה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם (י"ד)
9. בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ בֵּין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה שְׁלַחְתִּי לְךָ שַׁחַד פֶּסֶף וְזָהָב (ט"ו)
10. הַמֵּת לְבַעֲשָׂא בְּעִיר יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים וְהַמֵּת לוֹ בְּשֹׁדָה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם (ט"ז)

באיזה הקשר נאמר/מוזכר

- עשרה קרעים (י"א)
- עצת הילדים ועצת הזקנים (י"ב)
- שני עגלי זהב (י"ב)
- חודש אשר בדא מלבו (י"ב)
- כאשר ינוד הקנה אשר במים (י"ד)
- שישק מלך מצרים (י"ד)
- אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך (י"ד וט"ו)

ציינו שני פרטים (מעשים שעשו, אירועים שלקחו בהם חלק...) על הדמויות הבאות:

- ירבעם בן נבט (י"א-י"ב)
- אחיה השילוני (י"א)
- אדורם אשר על המס (י"ב)
- שמעיה איש האלוקים (י"ב)
- אשת ירבעם (י"ד)
- אבים בן רחבעם (ט"ו)
- אסא מלך יהודה (ט"ו)
- בן הדד מלך ארם (ט"ו)
- נדב בן ירבעם (ט"ו)
- בעשא מלך ישראל (ט"ו)
- אלה בן בעשא (ט"ז)

על מי נאמר/מסופר ובאיזה הקשר

1. וַיֵּרָם יָד בַּמֶּלֶךְ (י"א)
2. בָּנָה אֶת הַמְּלֹאָה סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו (י"א)
3. וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם (י"א)
4. וַיַּעֲזֹב אֶת עֵצַת הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר יַעֲזֹהוּ (י"ב)
5. וַיְהַגְּמוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בּוֹ אֲבָן וַיָּמָת (י"ב)
6. וַיַּעַשׂ שָׁנִי עֲגָלֵי זָהָב (י"ב)
7. וַיַּעַשׂ אֶת בַּיִת בַּמּוֹת (י"ב)
8. וַיַּעַשׂ כְּהֵנִים מִקְצוֹת הָעַם אֲשֶׁר לֹא הָיוּ מִבְּנֵי לִוִי (י"ב)
9. לֹא יָכֹל לְרַאוֹת כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשִּׁיבוֹ (י"ד)
10. נִמְצָא בּוֹ דְבַר טוֹב אֵל ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (י"ד)
11. וַיִּקַּח אֶת אֲצִרוֹת בַּיִת ה' וְאֶת אוֹצְרוֹת בַּיִת הַמֶּלֶךְ וְאֶת הַכֹּל לָקַח (י"ד)
12. וַיַּעֲבֵר הַקַּדְשִׁים מִן הָאָרֶץ וַיִּסַּר אֶת כָּל הַגְּלָלִים (ט"ו)
13. וַיִּבֶן אֶת הַרְמָה לְבִלְתֵּי תֵת יֵצֵא וּבֹא לְאִסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה (ט"ו)
14. וַיֵּךְ אֶת עֵינָיו וְאֶת דָּן וְאֶת אָבֵל בַּיִת מַעֲכָה (ט"ו)
15. וַיִּקְשֹׁר עָלָיו בַּעֲשָׂא וַיִּכְהוּ בַּעֲשָׂא בְּגִבְתּוֹן (ט"ו)
16. וַיְהִי כַּמְּלֹכוֹ הַכֹּה אֶת כָּל בַּיִת יִרְבָּעַם לֹא הִשְׁאִיר כָּל נִשְׁמָה (ט"ו)
17. וַיִּקְשֹׁר עָלָיו עֲבָדָיו זְמָרֵי יִשְׂרָאֵל מִחֲצִית הָרֶכֶב (ט"ז)
18. וְהוּא בְּתַרְצָה שֹׁתֵה שְׂכּוֹר בַּיִת אֲרָצָא (ט"ז)
19. וַיְהִי בְּמַלְכוֹ כְּשִׁבְתּוֹ עַל כְּסֵאוֹ הַכֹּה אֶת כָּל בַּיִת בַּעֲשָׂא (ט"ז)
20. וַיִּבֵּא אֶל אֲרָמוֹן בַּיִת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׂרֹף עָלָיו אֶת בַּיִת מֶלֶךְ בְּאֵשׁ וַיָּמָת (ט"ז)
21. וַיִּקַּח אֶת הַהָר שְׁמֵרוֹן מֵאֵת שְׁמֵר בְּכַפְרֵים כְּסָף וַיִּבֶן אֶת הַהָר (ט"ז)
22. וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם שְׁמֵר אֲדֹנֵי הַהָר שְׁמֵרוֹן (ט"ז)
23. וַיִּרַע מִכָּל אֲשֶׁר לָפָנָיו וַיִּלְךְ בְּכָל דֶּרֶךְ יִרְבָּעַם בֶּן נִבְט (ט"ז)

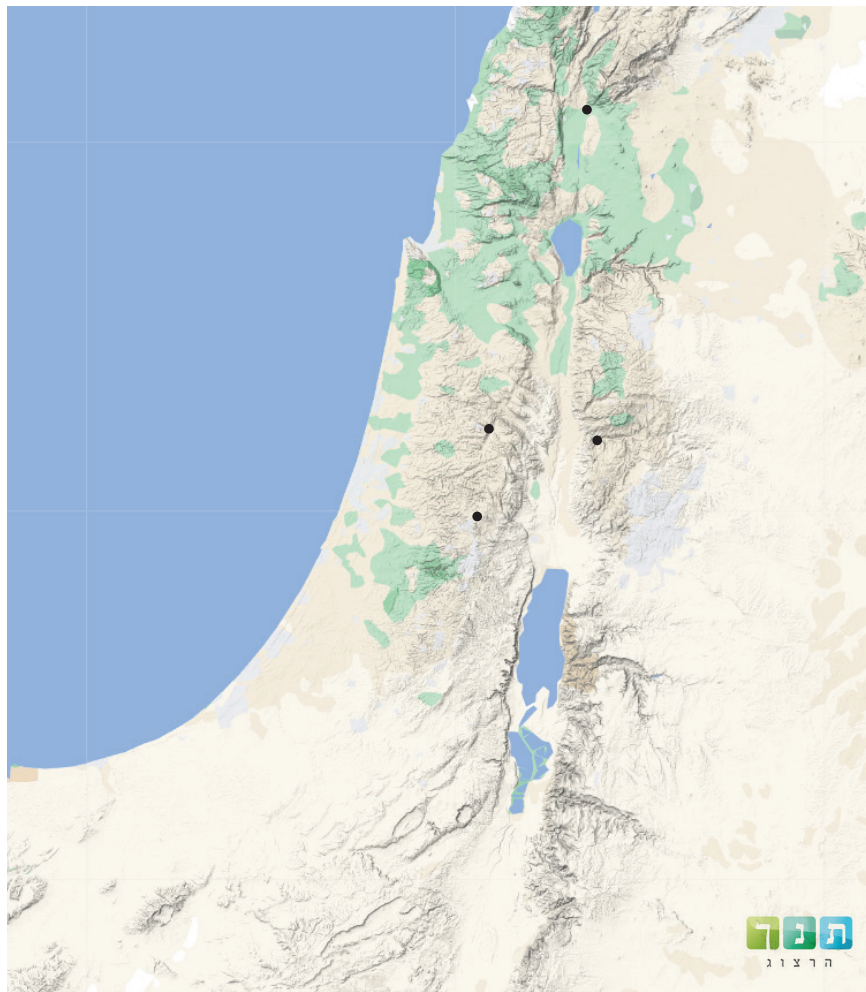
מה קרה בכל אחד מהמקומות הבאים:

- שכם (י"ב)
- בית אל ודן (י"ב)
- שילה (י"ב וי"ד)
- תרצה (י"ד-ט"ז)
- שומרון (ט"ז)

שאלות מפה

במפה שלפניכם מסומנים ארבעה מקומות.

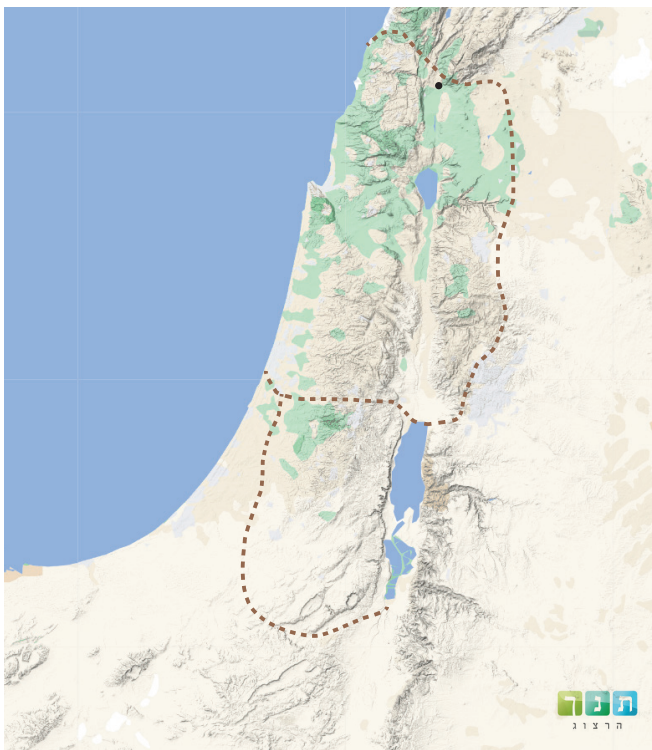
- א. סמנו במפה את המקומות הבאים: שכם, דן, בית אל, פנואל.
- ב. בחרו שלושה מן המקומות והסבירו את הקשר שלהם לירבעם בן נבט.

במפה שלפניכם מסומנים ערי הבירה של ממלכת ישראל בראשיתה.

- א. סמנו את ארבע ערי הבירה: שכם, פנואל, תרצה ושומרון.
- ב. ציינו מלך אחד שישב בתרצה.
- ג. מי בנה את העיר שִׁמְרוֹן ועל שם מי נקראה?

- במפה שלפניכם מסומן קו הגבול בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל.
- א. סמנו איזה שטח שייך לאיזו ממלכה.
 - ב. ציינו שתי ערים בממלכת ישראל וציינו דבר אחד שקשור לכל אחת מהערים.

שאלת ידע רחב - לחלק ב

"ומלחמה היתה בין ירבעם ובין יהוא בן נבט" (מלכים א' י"ד, ל)

- א. על פי המסופר בפרק י"ב, מה רצה רחבעם לעשות בעקבות המלכת ירבעם על ישראל? ומה עשה ירבעם כדי למנוע מישראל לשוב למלכות בית דוד?
- ב. בספר מלכים מסופר על מערכות היחסים בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל. הביאו דוגמה נוספת לשני מלכים שנלחמו זה בזה. הסבירו מה גרם למלחמה שלהם זה בזה ומה הייתה תוצאת המלחמה?

שאלת העמקה והרחבה - לחלק ג

סיבתיות כפולה

"ולא שמע המלך אל העם פי היתה סבה מעם ה' למען הקים את דברו אשר דבר ה' ביד אחיה השילני אל ירבעם בן נבט" (יב, טו)

- א. מה הייתה בקשת העם? מה הייתה תשובת רחבעם? ומה הייתה הנבואה של אחיה לירבעם?
- ב. הסבירו את עקרון "הסיבתיות הכפולה" וכיצד הוא בא לידי ביטוי בסיפור פילוג המלוכה?
- ג. עקרון "הסיבתיות הכפולה" מופיע מספר פעמים בספר מלכים. כיצד עקרון זה בא לידי ביטוי בסיפור חורבן ממלכת ישראל במלכים ב פרק י"ז. הסבירו כל אחת מן הסיבות הכתובות בפרק שהביאו לחורבן. כתבו מה ניתן ללמוד מכך שעיקרון זה שזור בסיפורים רבים בספר מלכים.

מקורות לתמונות ביחידה:

אתר הפולחן בתל דן - Bukvoed, CC BY 4.0, via Wikimedia Commons

תיאור מסע הכיבושים של שישק בישראל, על קיר מקדש בעיר כרנך

Olaf Tausch, CC BY 3.0, via wikimedia

שרידים מיסודות ארמון אחאב מאת Ventura Daniel, CC BY 3.0, via Wikimedia

יחידה 3: אליהו ואחאב

מלכים א, פרק ט"ז - מלכים ב, פרק ב'

הנושאים ביחידה								
עליית אליהו בסערה השמימה	אחזיה מלך ישראל	מלחמות אחאב בארם ימי יהושפט מלך יהודה סוף ימי אחאב	כרם נבות היזרעאלי	מלחמות אחאב בארם	אליהו בהר חורב דבר ה' לאליהו	מעמד הר הכרמל	עבודת הבעל וגזרת הבצורת	אחאב בן עמרי מלך ישראל
מלכים ב פרק ב' (פסוקים א-טו)	מלכים ב פרק א'	מלכים א פרק כ"ב	מלכים א פרק כ"א	מלכים א פרק כ'	מלכים א פרק י"ט	מלכים א פרק י"ח	מלכים א פרק י"ז	מלכים א פרק ט"ז (פסוקים כט-לד)

מבוא ליחידה

ביחידה הקודמת למדנו כיצד התפצל עם ישראל לשתי ממלכות נפרדות, ממלכת יהודה וממלכת ישראל. שני בתי המלוכה הראשונים שקמו בממלכת ישראל, בית ירבעם ובית בעשא, נכרתו כדבר ה'.

בתקופה זו חלה הידרדרות במצב הרוחני דתי ועבודת ה' בבמות (המכונה "חטאות ירבעם") השתרשה בתרבות של ממלכת ישראל, והמשיכה ללוות אותה עד סוף ימיה.

ביחידה זו נעסוק בבית מלוכה שלישי שקם בממלכת ישראל, בית עמרי, שהיה בית המלוכה היציב הראשון של ממלכת ישראל, ובימיו הגיעה הממלכה לעוצמה ולתפארת המזכירים את ימי מלכות שלמה.

לראשונה מאז הפיצול לשתי ממלכות - ממלכות יהודה וישראל שיתפו פעולה וקיבלו את עובדת הפיצול כמוגמרת. יחד עם זאת, אחאב העמיק את הפילוג מבחינה דתית - הוא הכניס לממלכת ישראל את עבודת הבעל האלילית, ולפיכך הוא מתואר בכתוב כמלך אשר עשה "הָרַע בְּעֵינֵי ה' מִכָּל אֲשֶׁר לָפְנָיו" (ט"ז, ל).

נלמד על מאבקו של אליהו הנביא בעבודת הבעל, ועל יחסיו של אליהו הנביא עם אחאב מלך ישראל.

נקרא את הפסוקים, נלמד ונעמיק בסיפורי אליהו ואחאב.

1 | מלכות אהאב בן עמרי

פרק ט"ז, פסוקים כט-לד

כיצד מציג הכתוב את אהאב מלך ישראל?

לאחר מות עמרי, עלה למלוך תחתיו בנו - אחאב. בסוף פרק ט"ז מפגיש אותנו הכתוב לראשונה עם דמותו של אחאב.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, ושימו לב לשאלות:

- מנו את חטאיו של אחאב.
- אילו ביטויים בכתוב מלמדים על חומרת החטאים?

פרק ט"ז

כט. ואַחָאָב בֶּן עַמְרִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנַת שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּמְלֹךְ אַחָאָב בֶּן עַמְרִי עַל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן עִשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. ל. וַיַּעַשׂ אַחָאָב בֶּן עַמְרִי הָרַע בְּעֵינֵי ה' מְכַל אֲשֶׁר לִפְנֵינוּ. לא. וַיְהִי הַנְּקֹל לְכַתּוֹ בַּחֲטָאוֹת יָרְבָּעַם בֶּן נֶבֶט וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת אִיזְבֵּל בַּת אַתְּבַעַל מֶלֶךְ צִידוֹן וַיִּלְכְּ וַיַּעֲבֹד אֶת הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ. לב. וַיִּקַּם מִזְבֵּחַ לַבַּעַל בַּיִת הַבַּעַל אֲשֶׁר בָּנָה בְּשִׁמְרוֹן. לג. וַיַּעַשׂ אַחָאָב אֶת הָאֲשֶׁרָה וַיִּוֹסֵף אַחָאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיֵם אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵינוּ. לד. בְּיָמָיו בָּנָה חִיָּאל בֵּית הָאֱלֹהִים אֶת יְרִיחוֹ בְּאַבְרָם בְּכֹרֹ וַיִּסְדָּה וּבִשְׁגֹב (ובשגיב) צָעִירוֹ הַצִּיב דְּלָתֶיהָ כַּדָּבָר ה' אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון.

כַּדָּבָר ה' אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון. הכתוב מתאר את אחאב כמלך אשר עשה "הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו" (מלכים א' ט"ז, ל). הכתוב מציין כי חטאיו של אחאב גדולים מחטאי ירבעם שבנה את העגלים בבית אל ובדן. אם בימיו של ירבעם עדיין היה מדובר בעבודת ה' בממות באמצעות העגלים שהציב - עליהם הוא הכריז "הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (מלכים א' י"ב, כא), הרי שאחאב הוסיף על חטאי ירבעם רובד בעיית הרבה יותר. מימי אחאב השתרשה בממלכת ישראל עבודה זרה של ממש - עבודה לבעל. אחאב בנה בעיר הבירה של הממלכה שומרון בית מקדש אלילי לעבודת הבעל (ט"ז, לב), והפך את העיר למרכז לעבודה זרה. אחאב נשא לאישה את איזבל בת אתבעל מלך צידון, אישה נוכרייה שהביאה עימה את התרבות האלילית - עבודת הבעל והאשרה. כפי שנראה בהמשך איזבל לא הסתפקה רק בהחדרה של העבודה הזרה אלא ביקשה לקעקע אף את עבודת ה' ורדפה את נביאי ה'.

בפסוק לד, החותם את הצגתו של אחאב, מובא מעשה הנעשה בימיו של אחאב. כזכור, יריחו הייתה העיר הראשונה שנכבשה על ידי יהושע, ולאחר שחרבה, יהושע נשבע להשאיר אותה בחורבנה: "אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר יְקוּם וּבְנָה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ בְּכֹרֹ וַיִּסְדָּה וּבִצְעִירוֹ יִצִּיב דְּלָתֶיהָ" (יהושע ו', כו). על פי השבועה הזו בניו של מי שישבו ויבנה את יריחו ימותו בזמן הבנייה. והנה, בימי אחאב נבנית מחדש העיר יריחו בידי חיאל בית האלי (מבית אל) ובניו מתו במהלך הבנייה של העיר.

כיצד קשור מעשה זה לתיאור דמותו של אחאב?

הכתוב במלכים רומז בסיפור בניית יריחו בימי אחאב על השפעתו השלילית של אחאב על המצב הרוחני של העם. ההתעלמות משבועתו של יהושע מלמדת אותנו שעם ישראל התרחק מיראת ה' ומהאמונה בהשגחת ה' (לפי מלבי"ם).

תוכלו לצפות בסרטון העוסק בדמותו של אחאב:

<https://youtu.be/nXndiRkszLk?si=H9lPpGQRIBWDPMI>

2 | עבודת הבעל וגזרת הבעלות

פרק י"ז

כיצד בחר אליהו הנביא להיאבק בעבודת הבעל?

גזרת הבעלות פרק י"ז פסוק א

כיצד מוצג אליהו הנביא בפסוק א?

בפרק י"ז אנחנו פוגשים לראשונה את אליהו הנביא, במפגש קצר ומשמעותי עם אחאב.

פרק י"ז

א. וַיֹּאמֶר אֱלִיהוּ הַתְּשֻׁבִי מִתְּשֻׁבֵי גִלְעָד אֶל אַחָאָב
חַי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר
כִּי אִם לֹפִי דְבָרִי.

הכתוב פותח בתיאור הגזרה הקשה שגזר אליהו על עם ישראל מבלי למסור פרטים על דמותו של אליהו מעבר להיותו מתושבי גלעד. אליהו נשבע (חַי ה') שלא ירדו גשמים (אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לֹפִי דְבָרִי), ולמעשה גזר בצורת על ישראל שנמשכה כשלוש שנים והביאה לרעב ומצב כלכלי קשה.

מדוע גזר אליהו גזרה על הפסקת ירידת גשמים?

גזרת הבעלות שגזר אליהו היא לא רק עונש על עבודת הבעל. גזרה זו מעמידה את כוחו של ה' למנוע גשם אל מול האמונה בדבר יכולתו של הבעל להביא לגשם, ומטרתה להביא את העם לחדול מעבודת הבעל.

מהי עבודת הבעל?

לפי התפיסה האלילית, האל "בעל" היה אחד האלים החשובים ביותר מאחר שהיה ממונה על הורדת הגשמים. יושבי הארץ, שעסקו בעיקר בחקלאות, היו תלויים כמעט באופן מוחלט בגשמים. זו הסיבה שעבודת הבעל הייתה נפוצה בתרבות הכנענית (גם היום אדמה המושקית ע"י הגשמים בלבד מכונה "אדמת בעל").

התורה מתנגדת לתפיסה האלילית הכנענית - לפי המתואר בחומש דברים ארץ ישראל היא ארץ שיש עליה השגחה מיוחדת של ה': "אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ" (דברים י"א, יב). בארץ ישראל הורדת הגשמים היא בידי ה' (ולא בידי הבעל) והיא תלויה במעשיהם של יושבי הארץ. ירידת הגשמים בארץ ישראל היא חלק ממערכת של שכר ועונש - כשעם ישראל נאמן לקב"ה ומקיים מצוותיו הגשמים יורדים כסדרם: "וְהָיָה אִם שָׁמַעְתֶּם עוֹלָם מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם... וְנָתַתִּי מָטָר אֲרָצְכֶם בְּעֵת זֵרוּת וּמְלֻקוֹשׁ וְאִסַּפְתִּי דָגְנְךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ" (שם, שם יג-יד). אם חלילה יעבדו עבודה זרה ה' יעצור את הגשם: "הַשְּׁמַרְוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ" (שם, שם טז-יז).

שאלה למחשבה:

אליהו בחר להשפיע על עם ישראל באמצעות גזרה קשה (על פי מצודת דוד ט"ז, ד). מה ניתן ללמוד מכך על דרכו של אליהו כנביא?

אליהו בנהל כרית פרק י"ז, ב-ז

לאחר שאליהו גזר את גזרת הבצורת, ה' ציווה עליו ללכת אל נחל כרית. נחל כרית הוא נחל הנשפך לירדן, וכנראה ממוקם ממזרח לו (כפי שתוכלו לראות במפה מספר 9 בעמוד הבא).

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

- חשבו, מדוע ה' ציווה על אליהו להסתתר?

- וַיְהִי דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר.
- לֶךְ מִזֶּה וּפְנִיתָ לְךָ קִדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן.
- וְהָיָה מִהֲנַחַל תִּשְׁתַּה וְאֵת הָעֵרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֵּלְךָ שָׁם.
- וַיֵּלֶךְ וַיַּעַשׂ כַּדְּבַר ה' וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן.
- וְהָעֵרְבִים מִבְּאֵים לוֹ לֶחֶם וּבִשָּׂר בְּבֶקֶר וּלְחֶם וּבִשָּׂר בְּעֵרֵב וּמִן הַנַּחַל יִשְׁתֶּה.
- וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּבֶשׂ הַנַּחַל כִּי לֹא הָיָה גֶשֶׁם בְּאֶרֶץ.

גזרת הבצורת הביאה לכך שבארץ ישראל היה רעב קשה. כפי שנראה בהמשך (פרק י"ח) אחאב ואיזבל רדפו את אליהו בעקבות הגזרה והיה עליו להסתתר מפניהם. משום כך הורה ה' לאליהו ללכת למזרח הממלכה אל נחל כרית, שם יוכל אליהו להסתתר. מן הפסוקים עולה שגם אליהו עצמו, שגזר את הגזרה, סבל מנזקי הבצורת, ולכן ה' דאג לכלכלתו בהיותו בנחל. את מזונו - לחם ובשר, הוא קיבל בדרך נס מהעורבים, וכן שתה מימי הנחל. תיאור הדרך בה התקיים אליהו הנביא בימי הבצורת ממחיש את הקשיים הרבים אתם התמודדו תושבי הממלכה כולה. השהות הממושכת של אליהו בנחל כרית גרמה לכך שאליהו הנביא חווה בעצמו את ההשלכות של הגזרה שגזר על העם (דעת מקרא).

בתום שנה יבש הנחל ואליהו נאלץ למצוא מקום מסתור אחר בו יוכל גם לקבל מזון ומים.

אליהו מתארח בבית האישה מצרפת פרק י"ז, ה-כד

אחרי שיבש הנחל ה' ציווה על אליהו ללכת אל העיר הצפונית צרפת, הנמצאת ליד צידון.

- וַיְהִי דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר.
- קוּם לֶךְ צִרְפָּתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וַיֵּשְׁבֶתָ שָׁם הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אֶלְמָנָה לְכַלְכֵּלְךָ.

במפה שלפניכם מסומנים המקומות בהם היה אליהו בזמן הבצורת. שימו לב שנחל כרית והעיר צרפת ממוקמים קרוב לגבולות הממלכה ובמרחק זה מזה.

מפה 9 - אליהו בזמן הבצורת

שאלה למחשבה:

מדוע צווה אליהו להגיע לנחל כרית ולצרפת?

מדוע נשלח אליהו דווקא אל אישה אלמנה וענייה שתכלכל אותו?

אליהו נדד לכיוון צפון מערב בעקבות הבטחת הקב"ה, שדווקא שם ימצא מקור מחיה. ייתכן שבמהלך הליכתו לצרפת, שנמצאת בקצה הצפוני מערבי של הממלכה, הוא נחשף לסבל העם בעקבות הבצורת.

משימת קריאה

קראו פסוקים י-טז ושימו לב לשיחה בין אליהו לבין האישה.

- מה ביקש אליהו מהאישה?
 - כיצד הגיבה האישה לבקשתו?
 - מה הבטיח לה אליהו?
- י. ויקם וילך צרפתה ויבא אל פתח העיר והנה שם אישה אלמנה מקשישת עצים ויקרא אליה ויאמר קחי נא לי מעט מים בכלי ואשתה.
- יא. ותלך לקחת ויקרא אליה ויאמר לקחי נא לי פת לחם בידך.

- יב. ותאמר חי ה' אלוקיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בכד ומעט שמן בצפחת והנני מקשטת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו.
- יג. ויאמר אליה אליהו אל תיראי באי עשי כדברך אך עשי לי משם עגה קטנה בראשנה והוצאת לי ולך ולבנך תעשי באחרונה.
- יד. כי כה אמר ה' אלוקי ישראל כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תת (תתן) ה' גשם על פני האדמה.
- טו. ותלך ותעשה כדבר אליהו ותאכל היא והוא (הוא והיא) וביתה ימים.
- טז. כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו.

בבואו אל העיר צרפת ראה אליהו אישה אלמנה מקושטת עצים, והבין שזו האלמנה עליה דיבר ה'.

תחילה, ביקש ממנה אליהו מעט מים, אולם כאשר פנתה האישה להביא את מבוקשו הוא הוסיף וביקש ממנה גם "פת לחם". מים ולחם, הם מצרך יקר ערך בזמן בצורת, ולכן בקשתו של אליהו היא למעשה בקשה גדולה מאוד. מה שמביא את האישה לשתף את אליהו במצוקה שלה: "חי ה' אלוקיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בכד ומעט שמן בצפחת והנני מקשטת שנים עצים ובאתי ועשיתיהו לי ולבני ואכלנהו ומתנו" (י"ז, יב). האישה סיפרה שנוותרו לה ולבנה רק חופן קמח ומעט שמן בכד (צפחת), מהם היא מתעתדת להכין מעוג - סוג של מאפה תנור, ולדבריה, לאחר שיאכלו את מעט האוכל שנוותר להם היא ובנה יגועו ברעב. למרות תגובתה המהססת של האישה, אליהו דבק בבקשתו והוא הבטיח לה שאם תקדים ותכין לו אוכל יהיה גם לה וגם לבנה מספיק מזון עד שתיגמר הבצורת - הקמח לא יכלה וכד השמן לא יחסר. האישה בחרה להאמין לאליהו, והנס אכן התרחש: "כד הקמח לא כלתה וצפחת השמן לא חסר כדבר ה' אשר דבר ביד אליהו" (י"ז, טז).

בהמשך הפסוקים מסופר על נס נוסף שעשה אליהו בבית האלמנה בצרפת. גם נס זה קשור בהשלכות הקשות של הבצורת על העם. בנה של האישה חלה אנושות, עד אשר לא נותרה בו נשמה.

משימת קריאה

קראו פסוקים יז-כד ושימו לב לשאלות:

- מה גרם לאישה לטעון כלפי אליהו "מה לי ולך איש האלקים?"
- מה גרם לאישה לומר לאליהו "עתה זה ידעתי כי איש אלקים אתה ודבר ה' בפיו אמת?"
- יז. ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה.
- יח. ותאמר אל אליהו מה לי ולך איש האלקים באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני.
- יט. ויאמר אליה תני לי את בנך ויקחהו מחיקה ויעלהו אל העליה אשר הוא יושב שם וישכבהו על משתו.
- כ. ויקרא אל ה' ויאמר ה' אליהי הגם על האלמנה אשר אני מתגורר עמה הרעות להמית את בנה.
- כא. ויתמדד על הילד שלש פעמים ויקרא אל ה' ויאמר ה' אליהי תשב נא נפש הילד הזה על קרבו.
- כב. וישמע ה' בקול אליהו ותשב נפש הילד על קרבו וחי.
- כג. ויקח אליהו את הילד וירדהו מן העליה הביתה ויתנהו לאמו ויאמר אליהו ראי חי בנך.
- כד. ותאמר האשה אל אליהו עתה זה ידעתי כי איש אלקים אתה ודבר ה' בפיו אמת.

בנה של האישה האלמנה חלה ומת. האישה האלמנה האשימה את הנביא במות הילד: "ותאמר אל אליהו מה לי ולך איש האלקים באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני" (י"ז, יח). האישה הביעה תרעומת כלפי אליהו, על כך שעצם בואו לביתה גרם לכך שה' יזכור את עוונה וימית את בנה (דעת מקרא). האישה אינה מפרשת מהו עוון זה.

בתגובה לדבריה ביקש אליהו מהאישה את בנה, והוא העלה אותו לעליית הגג. שם הוא השכיב את הבן על מיטתו ופנה לה'. פנייתו הראשונה של אליהו אל הקב"ה היא תלונה, שמתייחסת למצוקה של האישה: "הֲגַם עַל הָאֵלֶּמֶנָה אֲשֶׁר אֲנִי מְתַגֵּוֹרֵר עִמָּה הֲרַעוּת לְהַמִּית אֶת בְּנִי" (י"ז, כ).

לאחר שלוש פעמים שאלהו ניסה להחיות את הילד ללא הצלחה, הוא פנה אל ה' בתפילה ובתחינה, שיחיה את בן האלמנה: "ה' אֱלֹהֵי תְּשׁוּב נָא נַפְשׁ הַיֶּלֶד הַזֶּה עָלַי קְרֹבוּ" (י"ז, כא). רק אז נענה ה' לתפילתו. נשים לב כי בשונה מהגזרה שגזר בעצמו, כאן נזקק אליהו לפנות לה'. הכתוב מדגיש שה' קיבל את תפילתו של אליהו במילים: "וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֱלֹהֵיו". זה מלמד על דמותו הייחודית של אליהו ועל הקשר הקרוב שלו לקב"ה - כשם ששמע לבקשת אליהו וקיבל את גזרת הבצורת, כך הוא שמע לבקשתו להציל את הילד.

נס החייאת הילד הביא את האישה להכרה בקב"ה ובנביאו: "עֲתָה זֶה יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים אַתָּה וְדַבַּר ה' בְּפִיךָ אָמֵת" (י"ז, כד).

3 | מעמד הר הכרמל

פרק י"ח

איך הסתיימה הבצורת? האם הושגה המטרה?

המפגש של אליהו ואחאב פרק י"ח, א-יט

לאחר שלוש שנות בצורת, במהלכן מקורות המים התייבשו והעם סבל חרפת רעב, ציווה ה' על אליהו הנביא ללכת להיפגש עם אחאב מלך ישראל, כדי להביא לסיום הבצורת:

פרק י"ח

א. וַיְהִי יָמִים רַבִּים וַדְּבַר ה' הָיָה אֶל אֱלִיהוּ בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לְאֹמֹר לֵךְ הָרְאֵה אֶל אַחְזָב וְאַתְנֶה מָטָר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה.

שאלה למחשבה:

מדוע לדעתכם ה' שלח את אליהו להיפגש עם אחאב כתנאי לביטול הבצורת? מה עשוי או עלול לקרות במפגש זה?

אליהו יצא לדרך, ובינתיים, מה קרה בארמון אחאב?

משימת קריאה

קראו פרק י"ח פסוקים ב-ו, ושימו לב לשאלות:

- מה מלמדים אותנו הפסוקים על עובדיה?
- לשם מה יצאו אחאב ועובדיה למסע בארץ?
- ב. וַיֵּלֶךְ אֱלִיהוּ לְהִרְאוֹת אֶל אַחְזָב וְהִרְעֵב חֹזֶק בְּשִׁמְרוֹן.
- ג. וַיִּקְרָא אַחְזָב אֶל עֲבָדָיו אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְעֲבָדָיו הָיָה יָרָא אֶת ה' מְאֹד.
- ד. וַיְהִי בַּהֲקִרְיֹת אֵיזְבֵּל אֶת נְבִיאֵי ה' וַיִּקַּח עֲבָדָיו מֵאֵה נְבִיאִים וַיַּחֲבִיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמַּעְרָה וְכָל־כֶּלֶם לָחֵם וְמִים.
- ה. וַיֹּאמֶר אַחְזָב אֶל עֲבָדָיו לֵךְ בְּאַרְץ אֵל כָּל מַעֲיְנֵי הַמַּיִם וְאֵל כָּל הַנְּחָלִים אוֹלֵי נְמֻצָא חָצִיר וְנַחְתָּה סוּס וּפָרָד וְלֹא נִכְרִית מִהַבְּהֵמָה.
- ו. וַיַּחֲלִקוּ לָהֶם אֶת הָאָרֶץ לְעֵבֶר בָּהּ אַחְזָב הֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבָדוֹ וְעֲבָדָיו הָיָה הֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבָדוֹ.

בפסוק ב מתאר הכתוב שאליהו יצא לפגוש את אחאב כדי לקיים את ציווי ה'. הפסוק גם מזכיר לנו את הרקע לציווי זה: הבצורת שהחלה לפני שלוש שנים המשיכה להכות בממלכת ישראל וגם בשומרון - מרכז ממלכתו של אחאב, והביאה לרעב חזק וכבד.

במקביל לתיאור יציאת אליהו למפגש עם אחאב, הכתוב מתאר את ההתמודדות של אחאב עם הבצורת הקשה. אחאב קרא לעובדיה, כדי שיצאו לחפש מזון לבהמות "לך בארץ אל כל מעיני המים ואל כל הנחלים אוילי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולא נכרית מהבהמה" (י"ח, ה). אחאב ועובדיה התפצלו וכל אחד מהם הלך לאזור אחר בתקווה למצוא שם את מבוקשם.

יש להניח שאחאב פנה אל עובדיה בגלל תפקידו - "אשר על הבית" - אחראי על ניהול בית הממלכה וכלכלתו. נשים לב כי לפני תיאור הפנייה לעובדיה מציג בפנינו ספר מלכים את עובדיה ומציין שעובדיה היה ירא את ה' (כשמו כן הוא - עובד ה'). הוא ניצל את תפקידו הבכיר לטובה, ופעל כנגד מזימתה של איזבל שחפצה להרוג את כל נביאי ה'. עובדיה סייע בהסתרת מאה נביאים והוא כלכל אותם בתקופת הבצורת הקשה בלחם ומים.

המפגש בין עובדיה לאליהו

בדרכו אל אחאב, פגש אליהו את עובדיה, וביקש ממנו להודיע לאחאב שהוא בדרכו אליו.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים המתארים את המפגש, ושימו לב לשאלה:

- מדוע חשש עובדיה שאחאב יהרוג אותו כאשר יודיע לו שאליהו בדרכו אליו?

- ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו ויכרהו ויפל על פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו.
- ויאמר לו אני לך אמר לאדניך הנה אליהו.
- ויאמר מה חטאתי כי אתה נתן את עבדך ביד אחאב להמיתני.
- חי ה' אלקיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה.
- ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו.
- והיה אני אלך מאתך ורוח ה' ישאך על אשר לא אדע ויבאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני ועבדך ירא את ה' מנערי.
- הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי ה' ואחאב מנביאי ה' מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכלכלם לחם ומים.
- ועתה אתה אמר לך אמר לאדניך הנה אליהו והרגני.
- ויאמר אליהו חי ה' צבאות אשר עמדת לפני כי היום אראה אלו.
- וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד לו וילך אחאב לקראת אליהו.

חרף תפקידו הרשמי בבית אחאב והיותו איש אמונו של אחאב, עובדיה ראה את עצמו כמשרתו של אליהו, ופנה אליו במילים "האתה זה אדני אליהו?".

כשאליהו ביקש מעובדיה ללכת אל המלך אחאב ולהודיע לו שאליהו בדרכו, השמיע עובדיה נאום ארוך בו הוא הסביר מדוע הוא חושש לבצע את בקשת אליהו. עובדיה סיפר לאליהו שאחאב רואה באליהו את האשם המרכזי במצב הקשה של ישראל בשנות הבצורת, ולכן הוא משקיע מאמצים רבים כדי לחפשו. עובדיה חשש לספר לאחאב שפגש את אליהו וכעת הוא בדרכו אליו מכיוון שייתכן שכפי שאליהו נעלם עד עתה, הוא יוסיף להיעלם ועובדיה ייענש בידי אחאב, ולכן שאל: "מה חטאתי כי אתה נתן את עבדך ביד אחאב להמיתני" (י"ח, ט). בנוסף הזכיר עובדיה את היותו עובד ה', ואת עזרתו לנביאי ה', בניסיון להצילם מיד איזבל. ייתכן שעובדיה ציין דברים אלו כדי להסביר את גודל חששו מתגובת אחאב, וייתכן שרצה לעורר את רחמיו של אליהו (דעת מקרא). אליהו בתגובה לחששו של עובדיה, נשבע שעוד באותו היום הוא יראה אל אחאב: "חי ה' צבאות אשר עמדת לפני כי היום אראה אלו" (י"ח, טו). עובדיה חזר אל אחאב ובישר לו על בואו הקרוב של אליהו.

המפגש בין אליהו לאחאב

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

- במה האשימו אחאב ואליהו זה את זה?

יז. וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחְזָב אֶת אֱלֹהֵי וַיֹּאמֶר אַחְזָב אֵלָיו הֲאֵתָה זֶה עֹבֵר יִשְׂרָאֵל.

יח. וַיֹּאמֶר לֹא עֲבָרְתִי אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם אֵתָה וּבֵית אַבְיָן

בְּעֵבְבְּכֶם אֶת מִצֹּת ה' וְתִלְךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים.

יט. וְעַתָּה שְׁלַח קִבְץ אֵלַי אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל אֶל הַר הַכְּרֹמֶל

וְאֶת נְבִיאֵי הַבְּעַל אַרְבַּע מֵאוֹת וְחַמְשִׁים וּנְבִיאֵי הָאֱשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֲכַלִּי שְׁלֹחַן אֵינְבֵל.

כאשר ראה אחאב את אליהו, לאחר שלוש שנות בצורת, הוא הטיח בו דברים קשים: "האאתה זה עובר ישראל?".

בכינוי עֹבֵר יִשְׂרָאֵל מטיח אחאב דברי האשמה כלפי אליהו, שפגע בישראל והעכיר את מצבם - כשם שמים צלולים הופכים למים עכורים כאשר פוגמים בהם. מתוך כעסו של אחאב ודברי העלבון שהטיח באליהו, עולה כי אחאב שדאג לכלכלתם של תושבי הממלכה, ראה בגזרת הבצורת של אליהו ובהשפעתה פגיעה בישראל.

אליהו השיב לאחאב באותו מטבע לשון "וַיֹּאמֶר לֹא עֲבָרְתִי אֶת יִשְׂרָאֵל כִּי אִם אֵתָה וּבֵית אַבְיָן בְּעֵבְבְּכֶם אֶת מִצֹּת ה' וְתִלְךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים". אליהו אמר לאחאב שהבצורת והרעב באו בעקבות המצב הרוחני הקשה והשתרשות עבודת הבעל תחת מלכותו של אחאב.

הביטוי 'עוכר ישראל' משמש עד היום כינוי לאדם שפועל כנגד העם היהודי.

מדבריו של אחאב עולה שהוא בכלל לא הבין את המסר של הבצורת ולמעשה גזרת הבצורת לא הועילה לעקירת עבודת הבעל מישראל. מאחר שגם העם המשיך לעבוד את הבעל, החליט אליהו להבהיר את הדברים באופן חד משמעי, בעימות פומבי בינו לבין עובדי הבעל, שבו תתגלה אפסיות הבעל אל מול גדולת ה'. לשם כך הוא ביקש מאחאב לאסוף אל הר הכרמל את כל העם ואת כל נביאי הבעל והאשרה, כך שכולם יהיו שותפים לעימות וייוכחו בתוצאותיו.

מעמד הר הכרמל פרק י"ח, כ-מו

אחאב נענה לבקשת אליהו וקיבץ את העם ואת נביאי הבעל והאשרה להר הכרמל:
כ. וישלח אחאב בכל בני ישראל ויקבץ את הנביאים אל הר הכרמל.

עיון במפה

זהו במפה שלפניכם את הכרמל, המקום אליו קיבץ אליהו את העם ואת נביאי הבעל. הר הכרמל הוא שלוחה צפונית-מערבית של רכס הרי השומרון. הכרמל בולט על רקע נופים אחרים בארץ ישראל משום שהוא, כמו אזורי ההר המרכזי והגליל, מוריק כל השנה ואילו אזורים אחרים בארץ הם מדבריים, או מוריקים רק בעונה הגשומה. הכרמל היה קרוב לאזור שליטתם של הפיניקים, עובדי הבעל, שעריהן המרכזיות היו צור וצידון, ואיזבל בת מלך צידון באה מקרבם.

מפה 10 - מעמד הר הכרמל

שאלה למחשבה:

לאחר שהתבוננתם במפה נסו לשער: מדוע בחר אליהו הנביא לקיים את העימות הפומבי בינו לבין עובדי הבעל דווקא בהר הכרמל?

בעומדו בהר הכרמל, פנה אליהו אל העם במטרה לעורר אותו לבחור בדרך ה'. אליהו פתח בשאלה נוקבת לעם:

כא. וַיִּגַשׁ אֵלֵיהֶוּ אֵל כָּל הָעָם וַיֹּאמֶר עַד מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים
אִם ה' הָאֱלֹהִים לָכוּ אַחֲרָיו וְאִם הַבְּעַל לָכוּ אַחֲרָיו וְלֹא עִנּוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר.

"עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים?" - משמעות הפועל פס"ח בתנ"ך היא דילוג. המילה 'סעיפים' כאן משמעותה מחשבה (רש"י). משמעות שאלת אליהו היא אם כן - עד מתי תמשיכו לדלג בין שתי מחשבות או דעות, עד מתי תעבדו את עבודת הבעל תוך שאתם ממשיכים לעבוד את ה'?

העם לא הגיב לשאלת אליהו, ולכן המשיך אליהו ודיבר אל העם:

כב. וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶוּ אֵל הָעָם אֲנִי נֹתַתִּי נְבִיא לְה' לְבָרִי
וְנְבִיאֵי הַבְּעַל אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ.
כג. וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פְּרִים וַיִּבְחָרוּ לָהֶם הַפֶּר הָאֶחָד וַיִּנְתְּחוּהוּ
וַיִּשְׂמוּ עַל הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יִשְׂמוּ
וְאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֵת הַפֶּר הָאֶחָד וְנִתְּתִי עַל הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא אֲשִׂים.
כד. וַקְּרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֲנִי אֶקְרָא בְּשֵׁם ה' וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲנֶה בְּאֵשׁ הוּא
הָאֱלֹהִים
וַיַּעַן כָּל הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבָר.

אליהו הזמין את העם למעמד בהר הכרמל שעיקרו מבחן פומבי במטרה להוכיח מיהו האלוקים, המבחן ייערך בין אליהו לבין נביאי הבעל. אליהו הציג את עצמו כעובד ה', ומנגד ניצבו 450 נביאי הבעל.

אלהו הציג לפנייהם את תוכנית המעמד - גם אליהו וגם נביאי הבעל ייקחו פר, ינתחו אותו לחלקיו וישימו אותו על גבי עצים על המזבח. כל צד יקרא לאלוהיו, וימתין שהאל יוריד אש על הקורבן. ואז: "וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲנֶה בְּאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים". העם הביע שביעות רצון למשמע הצעתו של אליהו - "וַיַּעַן כָּל הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדְּבָר" (י"ח, כד).

משימת קריאה

קראו פסוקים כה-כט ושימו לב לשאלה:

- אליהו ציווה את נביאי הבעל להיות הראשונים בביצוע המבחן. הוכיחו מן הפסוקים שנביאי הבעל עשו מאמץ רב כדי שתרד אש על המזבח.

כה. וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶוּ לְנְבִיאֵי הַבְּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפֶּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רֵאשִׁינָה כִּי אַתֶּם הַרְבִּיִּים
וַקְּרָאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תִשְׂמוּ.

כו. וַיִּקְחוּ אֵת הַפֶּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ
וַיִּקְרָאוּ בְּשֵׁם הַבְּעַל מִהַבְּקָר וְעַד הַצֹּהָרִים לֵאמֹר הַבְּעַל עֲנֵנוּ וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה
וַיִּפְסְחוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה.

כז. וַיְהִי בַצֹּהָרִים וַיִּהְיֶה בְּהֵם אֵלֵיהֶוּ
וַיֹּאמֶר קְרָאוּ בְּקוֹל גְּדוֹל כִּי אֱלֹהִים הוּא כִּי שָׁיחַ וְכִי שָׁיג לוֹ וְכִי דָרַךְ לוֹ
אוֹלֵי יִשָּׁן הוּא וַיִּקְרָץ.

כח. וַיִּקְרָאוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וַיִּתְגַּדְּדוּ בְּמִשְׁפָּטָם בְּחַרְבוֹת וּבְרִמּוֹחִים עַד שֶׁפָּךְ דָּם עֲלֵיהֶם.
כט. וַיְהִי כַעֲבֹד הַצֹּהָרִים וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה וְאִין קוֹשֵׁב.

נביאי הבעל נצטוו לבחור פר ולהעלות אותו כקורבן, אך לא להעלות אש על גבי המזבח. הם קראו בשם הבעל מהבוקר עד הצהריים ללא הפסקה, בציפייה שיוריד אש שתאכל את בשר הפר, אך הכתוב מספר כי: "וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה". בשעת צהריים, אחרי שעבר זמן ואלוהי הבעל לא הגיב, אליהו היתל בנביאי הבעל, ואמר להם שאולי עליהם לקרוא בקול חזק יותר: "כִּי שָׁיחַ וְכִי שָׁיג לוֹ וְכִי דָרַךְ לוֹ אוֹלֵי יִשָּׁן הוּא וַיִּקְרָץ" - אולי הוא באמצע שיחה או מהלך בדרך או ישן, ולא פנוי לקריאתם. הלעג לבעל וליכולותיו, מכוון לאוזני העם המטה אוזן לעימות של אליהו עם

נביאי הבעל. נביאי הבעל ניסו לפנות לאלוהי הבעל בשנית. כמנהג עובדי הבעל, הם גם פסחו (דילגו) מעל המזבח והתגודדו - שרטו את עצמם עד שפיכת דם (דעת מקרא). בפעם הזו הם אף קראו לבעל בקול חזק יותר. גם "כַּעֲבֹר הַצְּהָרִים", ועד לקראת הערב: "וְאִין קוֹל וְאִין עֲנָה וְאִין קֶשֶׁב".

נביאי הבעל כשלו, ולא עמדו במבחן שהציב להם אליהו. למרות תפילותיהם, לא ירדה אש על מזבחם. לקראת ערב, בסופו של יום, אליהו עמד להקריב קורבן לה', במטרה להוכיח את גדולת ה' ושלטונו. ההכרה של העם בגדולת ה' ושלטונו תביא כפי שנראה בהמשך לסיום הבצורת והבאת הגשם.

ל. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לְכֹל הָעַם גִּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְשׁוּ כָל הָעַם אֵלָיו וַיֹּרְפֵא אֶת מִזְבֵּחַ ה' הַהֲרוּם.

לא. וַיִּקַּח אֱלֹהֵי שְׁתֵּים עָשָׂרָה אַבְנִים כַּמִּסְפָּר שִׁבְטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקַּח אֶשֶׁר הָיָה דָבָר ה' אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יְהִי שִׁמְךָ.

לב. וַיִּבְנֶה אֶת הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם ה' וַיַּעַשׂ תְּעֵלָה כְּבֵית סֹאתִים זָרַע סָבִיב לְמִזְבֵּחַ.

לג. וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיִּנְתַּח אֶת הַפֶּר וַיִּשֶׂם עַל הָעֵצִים.

לד. וַיֹּאמֶר מְלֵאוֹ אַרְבַּעַה כְּדִים מִים וַיִּצְקוּ עַל הָעֵלָה וְעַל הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שָׁנוּ וַיִּשְׁנֻ וַיֹּאמֶר שְׁלֹשׁ וַיִּשְׁלְשׁוּ.

לה. וַיִּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לְמִזְבֵּחַ וְגַם אֶת הַתְּעֵלָה מְלֵא מַיִם.

אליהו פעל בשלבים: ראשית הוא ריפא את מזבח ה' (פסוק ל). הוא בנה מחדש את מזבח ה' ההרוס שעמד במקום, באמצעות שתים עשרה אבנים, כמספר שבטי ישראל. לאחר מכן, בנה אליהו תעלה מסביב למזבח, ערך את העצים והניח את הפר על המזבח. בנוסף, הוא מילא את התעלה במים, כדי להגדיל את נס הורדת האש מהשמיים.

לו. וַיְהִי בַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגְשׁוּ אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר

ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וַיִּצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל הַיּוֹם יוֹדַע כִּי אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וְאֲנִי עַבְדְּךָ וַבְּדַבְּרֶךָ (ובדבריך) עֲשִׂיתִי אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

לז. עֲנִי ה' עֲנִי וַיִּדְעוּ הָעַם הַזֶּה כִּי אַתָּה ה' הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הַסַּבֵּת אֶת לְבָם אַחֲרֵינוּ.

לח. וַתִּפֹּל אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל אֶת הָעֵלָה וְאֶת הָעֵצִים וְאֶת הָאֲבָנִים וְאֶת הָעֶפֶר וְאֶת הַמַּיִם אֶשֶׁר בַּתְּעֵלָה לַחֲכָה.

לט. וַיֵּרָא כָּל הָעַם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ ה' הוּא הָאֱלֹהִים ה' הוּא הָאֱלֹהִים.

אליהו ביקש שבמעמד זה ייודע לכול כי ה' הוא האלוקים, וכתוצאה מכך יחזור העם בתשובה ויבחר בעבודת ה'. אליהו התפלל שתירד אש מהשמיים, וה' נענה לתפילת אליהו. האש שירדה מן השמיים בדרך נס אכלה את בשר הקורבן, את העצים והאבנים ואף את המים בתעלה. נשים לב שוב לקשר הקרוב בין ה' לנביאו. אליהו ביקש והקב"ה נענה לבקשתו.

העם שראה את המחזה, נפל על פניו ואמר: "ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים". אחרי שנות בצורת שבאו בעקבות גזרת הגשם, ואחרי שעבודת ה' נפגעה קשות על ידי איזבל ואחאב, הצליח אליהו במעמד הר הכרמל, להביא את העם להכיר בגדולתו ובהנהגתו של ה'.

הפסוקים הבאים מתארים את מה שהתרחש בסופו של המעמד בהר הכרמל:

מ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לָהֶם תִּפְשׁוּ אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל אִישׁ אֶל יְמִלֵט מֵהֶם וַיִּתְּפְשׂוּם וַיִּרְדָּם אֱלֹהֵי אֵל נָחַל קִישׁוֹן וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם.

מא. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לְאַחֲאָב עֲלֵה אֶכֶל וְשִׁתָּה כִּי קוֹל הַמּוֹן הַגָּשָׁם.

מב. וַיַּעֲלֵה אַחֲאָב לְאַכֵּל וּלְשִׁתוֹת

וְאֱלֹהֵי עֲלֵה אֵל רֹאשׁ הַכְּרִמָּל וַיִּגְהַר אַרְצָה וַיִּשֶׂם פָּנָיו בֵּין בְּרָכּוֹ.

מג. וַיֹּאמֶר אֵל נַעֲרוּ עֲלֵה נָא הַיָּבֵט דְּרֹךְ יָם וַיַּעַל וַיִּבֵּט וַיֹּאמֶר אִין מְאוּמָה

וַיֹּאמֶר שָׁב שְׁבַע פְּעָמִים.

מד. וַיְהִי בְּשִׁבְעֵית וַיֹּאמֶר הִנֵּה עַב קִטְנָה כִּכְף אִישׁ עֲלֵה מִיָּם
 וַיֹּאמֶר עֲלֵה אָמֹר אֶל אַחֲזָב אֶסֶר וְרֹד וְלֹא יַעֲזָרְכָה הַגֶּשֶׁם.
 מה. וַיְהִי עַד כַּה וְעַד כַּה וְהַשְּׁמַיִם הִתְקַדְּרוּ עֲבִים וְרוּחַ וַיְהִי גֶשֶׁם גָּדוֹל
 וַיִּרְכַּב אַחֲזָב וַיֵּלֶךְ יוֹרְעָאֵלָה.
 מו. וַיֵּד ה' הִיָּתֵה אֶל אֱלֹהֵיו וַיִּשְׁנֶם מִתְנֵיו וַיִּרְץ לִפְנֵי אַחֲזָב עַד בְּאֶבֶה יוֹרְעָאֵלָה.

אליהו ביקש מהעם לתפוס את נביאי הבעל, שכנראה החלו להימלט על נפשם, והם הומתו על ידי העם בציווי של אליהו (רד"ק). כעת, עם הכרתת נביאי הבעל, והצהרת האמונה של העם "ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים" הגיעה השעה לבטל את גזרת הבעלות.

עוד לפני שאליהו התפלל לירידת הגשם, הוא אמר לאחזב לעלות אל קצה ההר והוא הבטיח לו ששם הוא כבר יוכל לראות את בואו של הגשם, ולקיים סעודה לכבוד סוף הבעלות: "עֲלֵה אֶכְלֵ וַיִּשְׁתֶּה כִּי קוֹל הַמּוֹן הַגֶּשֶׁם" (י"ח, מא). אליהו ואחזב עלו להר הכרמל. אליהו התפלל לה', ושלח את נערו לראות אם בא הגשם. נערו של אליהו הביט מערבה לכיוון הים שבע פעמים, עד שזיהה ענן קטן, שבישר את הפסקת הבעלות וירידת הגשם מחדש. כך הגיעו לסיומן שלוש שנות הבעלות. אליהו האיץ באחזב לצאת לדרך חזרה לביתו ביזרעאל, לפני שיתחזק הגשם. אחרי שאחזב נשמע לדברי אליהו ואפשר לו לקיים את מעמד הר הכרמל, אליהו הקפיד לחלוק לו את הכבוד הראוי למלך ישראל, ולכן רץ לפני מרכבתו: "וַיִּרְץ לִפְנֵי אַחֲזָב עַד בְּאֶבֶה יוֹרְעָאֵלָה".

הידעתם?

קרן הכרמל - המוחרקה

על פי המסורת, מקום המזבח שהקים אליהו נמצא על פסגת הר הכרמל בסמוך לכפר דלית אל כרמל. המקום מכונה בערבית בשם "מוחרקה". שם זה קשור לשורש העברי ח"ר, שמשמעותו שריפה. השם נגזר ממעשה ירידת האש ושריפת הפר על המזבח שהקים אליהו. על ההר נבנה מנזר, ובחצרו מוצב פסל של אליהו.

תצפית מהמוחרקה אל עמק יזרעאל

שאלה למחשבה:

האם מעמד הר הכרמל הצליח לחולל שינוי מהותי בקרב העם ובית המלוכה?

4 | אליהו אחרי מעמד הר הכרמל

פרק י"ט

מדוע ברה אליהו? מה ציווה אותו ה'?

מעמד הר הכרמל היה מעמד פומבי בו הוכחה בפני העם אמיתות האמונה בה' אל מול האמונה האלילית. במהלכו התרחש נס והעם הכריז על אמונתו בה'. ברם, השינוי הזה לא היה מספיק גדול וכוחה של איזבל נשאר על כנו. היא המשיכה כהרגלה לרדוף אחרי נביאי ה' ובכלל זה אחר אליהו שנאלץ לברוח מפניה.

אליהו בורה מפני איזבל

פרק י"ט, א-ז

פרק י"ט

- א. וַיֵּגֵד אַחְזָב לְאַיִזְבֵּל אֶת פֶּלֶאֶשֶׁר עֲשָׂה אֱלֹהֵי וְאֵת פֶּלֶאֶשֶׁר הָרֶג אֶת כָּל הַנְּבִיאִים בְּחָרֵב.
- ב. וַתִּשְׁלַח אִיזְבֵּל מְלָאָךְ אֶל אֱלֹהֵי לֵאמֹר
- כ. כֹּה יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֵפוּן כִּי כִיעַת מְחַר אֲשִׁים אֶת נַפְשְׁךָ כַּנֶּפֶשׁ אֶחָד מֵהֶם.
- ג. וַיֵּרָא וַיִּקֶם וַיִּלְךְ אֶל נַפְשׁוֹ וַיִּבֵּא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לַיהוּדָה וַיִּנַּח אֶת נַעְרֹ שָׁם.
- ד. וְהוּא הֵלֵךְ בְּמִדְבַר דֶּרֶךְ יוֹם וַיִּבֵּא וַיִּשָׁב תַּחַת רְתֵם אֶחָד (אחת)
- ה. וַיִּשְׂאֵל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר רַב עֲתָה ה' קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא טוֹב אֲנִי מֵאֲבֹתַי.
- ו. וַיִּשָׁב וַיִּישָׁן תַּחַת רְתֵם אֶחָד וְהִנֵּה זֶה מְלָאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֲכוֹל.
- ז. וַיִּבֵט וְהִנֵּה מְרֹאֲשֹׁתָיו עֲגַת רְצָפִים וְצַפְחַת מַיִם וַיֹּאכַל וַיִּשְׂתֵּי וַיִּשָׁב וַיִּשָׁב.
- ח. וַיִּשָׁב מְלָאָךְ ה' שְׁנִית וַיִּגַע בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֲכַל כִּי רַב מִמֶּךָ הַדֶּרֶךְ.

אחאב חזר ליזרעאל וסיפר לאיזבל על המעמד בהר הכרמל ועל הריגת נביאי הבעל. בתגובה, שלחה איזבל שליח אל אליהו והזהירה אותו שגורלו יהיה כמו של נביאי הבעל: "כיעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם". אליהו, שהבין כי הוא נתון בסכנה, קם והלך דרומה, כדי להציל את נפשו: "ויקם וילך אל נפשו". אליהו הלך למדבר, למקום מבודד מאנשים, שם הוא התיישב תחת עץ הרותם, ומסופר כי: "וישאל את נפשו למוות". בשלב הזה אליהו כבר לא מצא כוח להמשיך בחייו וביקש את מותו. הוא חש שמבחינתו הוא מיצה את כל מה שיכול היה לפעול ולתקן בעולם (מלבי"ם).

אליהו שכב תחת שיח הרותם ונרדם. עם הרדמו בא מלאך והעיר אותו משנתו וציווה עליו לקום ולאכול. אליהו ראה לפניו עגת רצפים - עוגה שנאפתה על גבי גחלים, וצפחת מים - כלי חרס שטוח ובו מים. ככל הנראה, אליהו אכל ושתה מעט, וחזר לשכב. בפסוק ז מסופר שהמלאך שב ונגע בו ואמר לו שיוסיף לאכול ולשתות כי דרך ארוכה עוד לפניו.

אליהו בהר חורב פרק י"ט, ח-ה

משימת קריאה

קראו פסוקים ח- יח ושימו לב לשאלות:

- כמה זמן ארכה דרכו של אליהו להר חורב?
- פעמיים שאל הקב"ה את אליהו - "מה לך פה אליהו?". כיצד השיב אליהו בכל אחת מן הפעמים וכיצד הגיב על כך הקב"ה?

- ח. וַיֵּקֶם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה
וַיֵּלֶךְ בַּכֹּחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים הַרְבִּי.
ט. וַיְבֹא שָׁם אֶל הַמַּעְרָה וַיֵּלֶן שָׁם וַהֲנֵה דָבָר ה' אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ פֹּה אֵלֶיךָ.
י. וַיֹּאמֶר קִנְאָה קִנְאָתִי לַה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עֲזָבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַחֲרֹב
וְאֹתָר אֲנִי לְבָדִי וַיִּבְקְשׂוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ.
יא. וַיֹּאמֶר צֵא וְעַמְדַתְּ בְּהָר לִפְנֵי ה' וַהֲנֵה ה' עִבֵר
וְרוּחַ גְּדוּלָּה וְחֹזֶק מִפָּרֶק הַרִים וּמִשֹּׁבֵר סְלָעִים לִפְנֵי ה' לֹא בְרוּחַ ה'
וְאַחַר הַרוּחַ רֵעַשׁ לֹא בְרֵעַשׁ ה'.
יב. וְאַחַר הַרֵעַשׁ אֵשׁ לֹא בְּאֵשׁ ה' וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דְּקוֹה.
יג. וַיְהִי כִשְׂמַע אֱלֹהֵיו וַיִּלֵּט פָּנָיו בְּאֲדָרְתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמַּעְרָה
וַהֲנֵה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה לָּךְ פֹּה אֵלֶיךָ.
יד. וַיֹּאמֶר קִנְאָה קִנְאָתִי לַה' אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי עֲזָבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרְסוּ וְאֶת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַחֲרֹב
וְאֹתָר אֲנִי לְבָדִי וַיִּבְקְשׂוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ.
טו. וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו לָךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְּבַרְהָ דְמִשְׁק
וּבָאֵת וּמִשְׁחַת אֶת חֲזָאֵל לְמַלְךְ עַל אֲרָם.
טז. וְאֵת יְהוּא בֶן נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמַלְךְ עַל יִשְׂרָאֵל
וְאֶת אֱלִישָׁע בֶּן שַׁפְט מֵאֲבֵל מְחֹלָה תִמְשַׁח לְנָבִיא תַחְתֶּיךָ.
יז. וַהֲיֵה הַנְּמַלֵּט מִחֲרֹב חֲזָאֵל יְמִית יְהוּא וְהַנְּמַלֵּט מִחֲרֹב יְהוּא יְמִית אֱלִישָׁע.
יח. וְהִשְׁאֲרָתִי בְּיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלֹפִים
כָּל הַבְּרָכִים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לְבַעַל וְכָל הַפָּה אֲשֶׁר לֹא נָשַׁק לוֹ.

האוכל והשתיה שזכה להם אליהו הספיקו לו לארבעים ימים שלמים עד הגיעו למערה בחורב (בהר סיני). בעודו ישן במערה ושרוי בייאוש, נגלה הקב"ה לאליהו ושאל אותו "מה לך פה אליהו". ניתן להניח שהקב"ה שידע את מעשיו של כל אדם, פנה אל אליהו כדי לבוא עמו בדברים (מצודת דוד). ייתכן גם שהקב"ה רמז בשאלתו לכך שהנביא צריך שימצא עם בני עמו, ולא שיתבודד במדבר ובהרים (מלבי"ם).

תגובת אליהו מופיעה בפסוק י': "קנא קנאתי לה' אלקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחותיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה".

אליהו העיד על עצמו שהוא פעל מתוך קנאות לה' - דאגה לכבודו ולשמו של הקב"ה (הן כאשר גזר את גזרת הבצורת והן כאשר הזמין את העם למעמד הר הכרמל והרג את נביאי הבעל). לפי דבריו, פעל אליהו בקנאות לה' משום שעם ישראל עזב את ה' והוא נותר לבדו. בדידותו יכולה להיות מוסברת על רקע רצונה של איזבל לפגוע בנביאי ה' ובאליהו (על פי דברי עובדיה בפרק י"ח, ועל פי דבריה בתחילת פרק י"ט), ועל רקע מנוסתו המתמדת מאז גזרת הבצורת.

בתגובה לדברי אליהו, התגלה אליו ה' וציווה עליו לצאת מן המערה ולעמוד בהר לפני ה'.

בהתגלות, הקב"ה הראה לאלהו את הדרך בה הוא פועל ומתגלה בעולם. אמנם בכוחו לשלוח רוח ולפרק הרים וסלעים, להשמיע רעש ולהבעיר אש, ובכל זאת - לא ברוח, לא ברעש ולא באש אלא בקול דממה דקה. בדרך זו ביקש ה' ללמדו איך הנביא, שליח ה', אמור לפעול בעולם - ללא רעש ואש "כמו שעשה אליהו בקנאתו לה' צבאות שעצר את השמים ושחט את נביאי הבעל" (מלבי"ם), אלא "בקול דממה, וימשכו את העם בעבותות אהבה ובדברים רכים" (שם). במילים אחרות הקב"ה הביע את הסתייגותו מדרכו של אליהו (להרחבה, ראו בהשוואה שעשה המדרש בין משה רבנו לאלהו במדרש אליהו זוטא פרשה ח).

הקב"ה שב ושאל את אליהו: "מַה לָּךְ פֶּה אֱלֹהִי" (פסוק יג), מדוע אינו חוזר אל שליחותו לנבא ולהוכיח את העם בלא קנאה ורעש (מלבי"ם).

ואליהו, על אף ההתגלות של ה', חזר על אותה תשובה שענה לפני ההתגלות, והצדיק שנית את מעשיו.

בתגובה, הקב"ה ציווה את אליהו למנות שלושה בעלי תפקידים שנועדו לבצע שליחות:

1. חזאל ימלוך בארם במקום בן הדד

2. יהוא בן נמשי ימלוך במקום אחאב מלך ישראל

3. אלישע בן שפט יתמנה לנביא במקום אליהו

מהי משמעות המינויים הללו?

פרשנים הבינו בדרכים שונות את משמעות הציווי לאלהו. יש פרשנים שראו בציווי של הקב"ה, מילוי בקשתו של אליהו: " לפי שביקש אליהו נקמה מישראל, ציווה לו המקום למשוח אלו, והם יהיו השליחים בדבר הנקם" (מצודת דוד). ואמנם לפי פסוקים יז-יח מטרת המינויים הללו היא לבער את עבודת הבעל מישראל על ידי המתת עובדי הבעל: "וְהִשְׁאֵרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שְׁבַעַת אֲלֹפִים כָּל הַבְּרָפִים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לְבַעַל וְכָל הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא נִשְׁק לֹ".

רש"י התייחס לציווי למשוח את אלישע תחת אליהו, ולפי דבריו משמעות הציווי למשוח את אלישע לנביא היא שהקב"ה לא רצה שאלהו ימשיך בתפקידו. הקב"ה לא הסכים עם דרכו הקנאית של אליהו. רש"י ציטט את דברי חז"ל, לפיהם אמר הקב"ה לאלהו: " אי איפשי [אינני רוצה] בנביאותך" (רש"י, י"ט, טז).

המפגש בין אליהו לאלישע פרק י"ט, יט-כא

- יט. וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפֵט וְהוּא חָרֵשׁ שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי צִמְדִים לִפְנָיו וְהוּא בְּשָׁנַיִם הָעֶשְׂרִי וַיַּעֲבֹר אֵלָיו וַיִּשְׁלַךְ אֶדְרֵתוֹ אֵלָיו.
- כ. וַיַּעֲזֹב אֶת הַבְּקָר וַיֵּרֶץ אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר אֱלִישֶׁע נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי וּלְאֶחָיו אַחֲרַיָּךְ וַיֹּאמֶר לוֹ לָךְ שׁוֹב כִּי מָה עָשִׂיתִי לָךְ.
- כא. וַיֵּשֶׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת צִמְדֵי הַבְּקָר וַיִּזְבְּחֵהוּ וַיְכַלֵּי הַבְּקָר בְּשֶׁלֶם הַבֶּשֶׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ וַיִּקֶם וַיֵּלֶךְ אַחֲרָיו וַיִּשְׁרְתֵהוּ.

אליהו יצא מהר חורב ובדרכו מצא את אלישע בן שפט, שאותו הוא נצטווה למנות לנביא תחתיו. אלישע חרש את האדמה יחד עם אנשים נוספים. כל אחד מן החורשים הלך אחרי צמד בקר, אלישע היה החורש השנים עשר. אליהו השליך לעבר אלישע את אדרתו, ואלישע מיד רץ לקראתו. האדרת היא פריט לבוש, מעין מעיל עשוי עור, שנהגו הנביאים ללבוש. השלכת האדרת סימלה לאלישע שהוא עתיד להיות נביא, ולכן הבין שעליו ללכת אחרי אליהו.

לפני שהצטרף לאליהו, אלישע ביקש ללכת להיפרד מהוריו. אליהו משיב לו: "לך שוב פי מה עשיתי לך". אליהו אמר לאלישע ללכת להוריו, ואחר כך ללכת אחריו. כשילך אחריו, בדרכו להיות נביא, עתיד גם הוא לעשות ניסים כאליהו (מצודת דוד).

אלישע לקח את הבקר, זבח אותו, הביא לעם והמשיך ללכת אחרי אליהו.

נשים לב שאליהו לא ביצע את יתר המינייים. לאחר שמינה בזריקת האדרת את אלישע לנביא תחתיו הוא חשב שאלישע ימשיך את שליחותו וימנה את האחרים (דעת מקרא).

הידעתם?

דמותו של אליהו

הלימוד על אליהו לא הסתיים אך בשל דמותו הייחודית מצורפת כאן העשרה.

סיפורי אליהו בתנ"ך מציגים דמות ייחודית של נביא שבמהלך מאבקו לחזק את האמונה בה' ולעקור את העבודה הזרה הוא גזר גזרה קשה על כל העם (גזרת הבצורת), וחולל ניסים (כמו בפרק י"ז - הוא הבטיח לאלמנה מצרפת שיתרחש נס ויהיה לה ולבנה מספיק מזון, והוא החיה את בנה המת). במדרשי חז"ל יש הרחבה על דמותו של אליהו ודיון במעשיו.

על פי דברי ר' יוחנן יש בידי הקב"ה שלושה מפתחות שאינם נמסרים לאחרים: "שלושה מפתחות לא נמסרו לשליח: מפתח של שמים, מפתח חיה (יולדת), ומפתח גשמים, ושל תחיית המתים" (תענית ב ע"א). ובכל זאת בידי אליהו ניתנו שניים מן המפתחות - הוא עצר את הגשמים והחיה את בן האלמנה (בבלי סנהדרין קיג ע"א).

אליהו העיד על עצמו בפרק י"ט שמה שהניע אותו לפעול בדרך ייחודית היא קנאותו לה':

"קנא קנאתי לה' אלוקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי..." (י"ט, יד).

אליהו הוא נביא שיזם הרבה פעולות ולפי פרשנים רבים, החל מהמדרש ואילך, דרכו הייתה קשה מדי. בהתגלות של ה' אליו בחורב הובעה הסתייגות ממנה והוא התבקש למשוך תחתיו נביא אחר.

גם דרך עזיבתו את העולם הייתה בדרך ייחודית כמתואר במלכים ב פרק ב'.

רבים משווים בין דמותו של אליהו לדמותו של משה רבנו ומוצאים קווי דמיון בין מעשיהם לצד הבדלים מהותיים. לדוגמה, שניהם זכו להתגלות ה' בהר חורב (כמסופר בפרק י"ט), שניהם היו שותפים לקריעת ים/נהר ועוד (להרחבה, ראו בפסיקתא רבה פיסקא ד).

לדמותו של אליהו נקשרו מסורות רבות והוא ממשיך ללוות את חיי העם גם לאחר מותו. כבר מלאכי, הנביא האחרון בתנ"ך, הטעים שאליהו יחזור בימי הגאולה "הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא: והשיב לב אבות על בנים וילב בנים על אבותם" (מלאכי ג', כג-כד). במנהגי ישראל אליהו לא נתפס כקנאי לה'. הוא מלווה אותנו בכל מוצאי שבת, במעמד ברית המילה ('כיסא של אליהו') ובכל ליל סדר (ואנו מכינים לכבודו כוס מיוחדת).

5 | כרם נבות

פרק כ"א

איך בא לידי ביטוי ניצול לרעה של כח המלוכה?

השלכת האדרת של אליהו לעבר אלישע בפרק י"ט מסמלת שאלישע עומד להתמנות לנביא במקום אליהו. אך טרם הסתלקותו של אליהו מן העולם יש לו עוד מספר משימות.

בפרק כ"א אנחנו קוראים על עימות נוסף בין אליהו לאחאב. בפרקים הקודמים למדנו על מאבקו של אליהו בעבודת הבעל, ואילו פרק זה מספר על מעשיו של אחאב בפרשת כרם נבות היזרעאלי, שבו אחאב ואיזבל משתמשים בכוחם השלטוני לרעה והופכים לרוצחים.

לפני שנקרא את הפסוקים, נכיר את המקום ואת הדמויות הפועלות:

הסיפור מתמקד בכרם נבות - חלקת אדמה בעיר יזרעאל בבעלות נבות היזרעאלי, שהייתה חלק מנחלת אבותיו. הכרם נמצא בצמוד להיכל אחאב, בית מפואר המשמש מעין מעון חורף, שנמצא בעיר יזרעאל, ששכנה מצפון לעיר הבירה שומרון.

הדמויות הפועלות:

אחאב מלך ישראל

נבות היזרעאלי - בעל הכרם ביזרעאל. על פי חז"ל היה קרוב משפחה של אחאב (סנהדרין מח ע"ב).

איזבל - אשת אחאב (בת אתבעל מלך צידון), שהכניסה את עבודת הבעל לממלכת ישראל ורדפה אחרי נביאי ה'. לאחר מעמד הר הכרמל היא רצתה להרוג את אליהו.

אליהו הנביא

אחאב מבקר בכרם נבות היזרעאלי - הבקשה של אחאב מנבות פרק כ"א, א-ג

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מה ביקש אחאב מנבות, ומדוע נבות סירב?

פרק כ"א

- א. ויהי אחר הדברים האלה פָּרַם ה' לְנִבְיֹת הַיְזְרְעֵאֵלִי אֲשֶׁר בְּיִזְרְעֵאל אֶצֶל הַיְכָל אַחְזָב מִלֶּךְ שְׁמֵרוֹן.
- ב. וַיְדַבֵּר אַחְזָב אֶל נְבוֹת לֵאמֹר תִּנְהַל לִי אֶת פְּרִמְךָ וַיְהִי לִי לֶגֶן יָרֵק כִּי הוּא קָרוֹב אֶצֶל בֵּיתִי וְאַתְּנָה לֶךְ תַּחֲתֵיו פָּרַם טוֹב מִמֶּנּוּ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֲתֵנָה לֶךְ כֶּסֶף מְחִיר זֶה.
- ג. וַיֹּאמֶר נְבוֹת אֶל אַחְזָב חֲלִילָה לִי מִה' מִתְּתִי אֶת נַחֲלַת אֲבֹתַי לֶךְ.

נבות היה בעליו של כרם ששכן סמוך לארמונו של אחאב. אחאב ביקש מנבות לקבל את הכרם, והוא אף הציע כרם אחר כתמורה לכרמו של נבות: "וְאַתְּנָה לֶךְ תַּחֲתֵיו פָּרַם טוֹב מִמֶּנּוּ אִם טוֹב בְּעֵינֶיךָ אֲתֵנָה לֶךְ כֶּסֶף מְחִיר זֶה". נבות סירב לבקשתו של המלך ונימק: "חֲלִילָה לִי מִה' מִתְּתִי אֶת נַחֲלַת אֲבֹתַי לֶךְ". נבות רצה לשמור בידי משפחתו את נחלתם העוברת בירושה, ולא הסכים לקבל בעבור אדמתו כסף או רכוש, כפי שהציע לו אחאב. נשים לב לאמונה בה' המשתקפת בדברי נבות, ובערך שמנחה אותו - שמירה על נחלת אבותיו.

שאלה למחשבה:

האם בקשתו של המלך אחאב משכנו נבות היא בקשה ראויה לדעתכם? מדוע חשוב כל כך לנבות לשמור את נחלת אבותיו?

בחזרה לבית אחאב - אחאב מספר לאיזבל על ביקורו בכרם פרק כ"א, ד-ז

אחאב לא היה מרוצה מתשובתו של נבות והוא שב הביתה "סַר וַנְעָף":

- ד. וַיָּבֵא אַחְזָב אֶל בֵּיתוֹ סַר וַנְעָף עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו נְבוֹת הַיְזְרְעֵאֵלִי וַיֹּאמֶר לֹא אֲתֵן לֶךְ אֶת נַחֲלַת אֲבֹתַי וַיִּשָׁכַב עַל מִשְׁתּוֹ וַיִּסַּב אֶת פָּנָיו וְלֹא אָכַל לֶחֶם.

ההתנהגות של אחאב המתוארת בפסוקים, מלמדת כי הוא התקשה לקבל את דברי נבות, שסירב לבקשת המלך. איזבל ראתה את אחאב כשהוא טרוד במחשבותיו, לא אכל ולא שתה, ושאלה לפשר הדבר:

- ה. וַתָּבֵא אֵלָיו אִיזְבֵּל אִשְׁתּוֹ וַתִּדְבֶּר אֵלָיו מַה זֶה רֹחֵץ סָרָה וְאֵינְךָ אוֹכֵל לֶחֶם.

אחאב סיפר לאיזבל:

- ו. וַיְדַבֵּר אֵלֶיהָ כִּי אֲדַבֵּר אֶל נְבוֹת הַיְזְרְעֵאֵלִי וַאֲמַר לוֹ תִנְהַל לִי אֶת פְּרִמְךָ בְּכֶסֶף אוֹ אִם חֲפֵץ אַתָּה אֲתֵנָה לֶךְ כָּרֶם תַּחֲתֵיו וַיֹּאמֶר לֹא אֲתֵן לֶךְ אֶת פְּרִמִּי.

נשים לב כי הכתוב חוזר על סירובו של נבות לתת את כרמו לאחאב שלוש פעמים:

בפעם הראשונה מפי נבות עצמו: "חֲלִילָה לִי מִה' מִתְּתִי אֶת נַחֲלַת אֲבֹתַי לֶךְ" (כ"א, ג).

בפעם השנייה - כפי שהוא נתפס בתודעתו של אחאב: "לֹא אֲתֵן לֶךְ אֶת נַחֲלַת אֲבֹתַי" (כ"א, ד),

ופעם נוספת כאשר אחאב שיתף את איזבל: "לֹא אֲתֵן לֶךְ אֶת פְּרִמִּי" (כ"א, ו).

נבות הסביר כי סירובו נשען על נאמנות לקב"ה ועל נאמנות למשפחה (נחלת האבות עברה מדור לדור על פי חלוקת הנחלות מימי יהושע), אולם בתודעתו של אחאב הסירוב מוצג כסירוב אישי: "לא אתן לך את נחלת אבותי", ואילו מול איזבל אחאב מציג את הסירוב ללא כל סיבה: "לא אתן לך את פרמי".

איזבל הבטיחה לאחאב שהיא תדאג שכרם נבות יינתן לו, וביקשה ממנו לקום ולאכול:

וַתֹּאמֶר אֵלָיו אִיזְבֵּל אִשְׁתּוֹ אֶתְּהָ עֵתָה תַעֲשֶׂה מְלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל
כִּי־אֶכֶל לֶחֶם וְיִטֵּב לְבָבְךָ אֲנִי אֶתֶּן לְךָ אֶת כָּרְם נְבוֹת הַיְזְרְעֵאלִי.

איזבל לעגה לאחאב: "אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל!" היא חשבה שמלך צריך לעמוד על דרישותיו ולהשיג את מבוקשו ולא להתרגש מהסירוב של נבות.

ועוד בבית אחאב - התוכנית של איזבל להשגת כרם נבות פרק כ"א, ה-יג

כדי לממש את הבטחתה לאחאב, שלחה איזבל איגרות בשם אחאב, ובהן דרישה להכריז על צום ולהעמיד את נבות לדין בעוון ביזוי וקללת המלך. היא דאגה לשני עדי שקר שהאשימו את נבות בכך שהוא קילל את ה' ואת המלך. עבירה שעונשה מוות בסקילה.

ח. וַתִּכְתֹּב סִפְרִים בְּשֵׁם אַחְאָב וַתִּחַתֵּם בְּחֹתְמוֹ
וַתִּשְׁלַח סִפְרִים (הספרים) אֶל הַזְּקֵנִים וְאֶל הַחֹרִים אֲשֶׁר בְּעִירוֹ הַיֹּשְׁבִים אֶת נְבוֹת.
ט. וַתִּכְתֹּב בְּסִפְרִים לְאֹמֶר קְרָאוּ צוּם וְהָשִׁיבוּ אֶת נְבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם.
י. וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אַנְשִׁים בְּנֵי בְלִיעֵל נְגִדוֹ וַיַּעֲדוּהוּ לְאֹמֶר בְּרַכְתָּ אֱלֹקִים וּמֶלֶךְ
וְהוֹצִיאוּהוּ וְסִקְלֵהוּ וַיָּמָת.

אנשי יזרעאל ישבו לדין, ביצעו את תוכניתה של איזבל, והוציאו להורג את נבות:

יא. וַיַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי עִירוֹ הַזְּקֵנִים וְהַחֹרִים אֲשֶׁר הַיֹּשְׁבִים בְּעִירוֹ כְּאֲשֶׁר שְׁלַחָה אֵלֵיהֶם אִיזְבֵּל
כְּאֲשֶׁר כָּתוּב בְּסִפְרִים אֲשֶׁר שְׁלַחָה אֵלֵיהֶם.
יב. קְרָאוּ צוּם וְהָשִׁיבוּ אֶת נְבוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם.
יג. וַיְבִאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיעֵל וַיָּשִׁיבוּ נְגִדוֹ
וַיַּעֲדוּהוּ אַנְשֵׁי הַבְּלִיעֵל אֶת נְבוֹת נְגִד הָעָם לְאֹמֶר בְּרַכְתָּ אֱלֹקִים וּמֶלֶךְ
וַיַּצִּיאוּהוּ מִחוּץ לְעִיר וַיִּסְקְלוּהוּ בְּאֲבָנִים וַיָּמָת.

סוף המעשה - אחאב שומע מאיזבל על מות נבות פרק כ"א, יד-טז

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

• "וכפל ושילש וריבע הכתוב את עניין מיתתו של נבות בסקילה כדי להטעים [להדגיש] את העיוות שבמשפט זה" (פירוש דעת מקרא).

- עיינו בפסוקים ובדקו באיזו דרך מדגיש הכתוב את העוול החמור שנעשה לנבות?

- יד. וַיִּשְׁלַחוּ אֶל אִיזְבֶּל לֵאמֹר סַקֵּל נְבוֹת וַיָּמוּת.
- טו. וַיְהִי כִשְׂמֹנֶעַ אִיזְבֶּל כִּי סַקֵּל נְבוֹת וַיָּמוּת
- והנאמר איזבל אל אחאב קום רש את כרם נבות היזרעאלי אשר מאן לתת לך בכסף
- כי אין נבות חי כי מת.
- טז. וַיְהִי כִשְׂמֹנֶעַ אַחְאָב כִּי מֵת נְבוֹת וַיִּקַּם אַחְאָב לְרַדֵּת אֶל כְּרַם נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי לְרִשְׁתּוֹ.

לאחר שאנשי העיר יזרעאל ביצעו את דרישתה של איזבל, והוציאו להורג את נבות, הם באו ובישרו לה על מותו. איזבל הודיעה לאחאב שהוא יכול לרשת את כרם נבות, מאחר שזה מת. היא הדגישה בפני אחאב את דברי נבות, שעוררו את כעס אחאב משום שהם מרמזים לזלזול במלכות: "אשר מאן לתת לך בכסף". אחאב שמע את דבר מותו של נבות, וירד אל הכרם כדי לממש את זכותו כמורש חוקי.

הרצחה וגם ירשת! דבר ה' ביד אליהו לאחאב פרק כ"א, יז-כט

- יז. וַיְהִי דְבַר ה' אֶל אֱלִיהוּ הַתְּשֻׁבִי לֵאמֹר.
- יח. קוּם רֵד לְקִרְיַת אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן
- הִנֵּה בְּכַרְם נְבוֹת אֲשֶׁר יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ.

במקביל לירידתו של אחאב לכרם, ציווה ה' את אליהו לרדת אל הכרם, כדי להוכיחו על מעשיו.

שאלה למחשבה:

מה עשוי לקרות במפגש של אליהו עם אחאב?
מה צריך לשמוע אחאב?

בפי אליהו יש תוכחה קשה כלפי אחאב -

- יט. וּדְבַר־תְּ אֱלֹהֵי יְהוָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' הֲרִצְחָתָּ וְגַם יִרְשָׁתָּ
- וּדְבַר־תְּ אֱלֹהֵי יְהוָה לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה'
- בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לָקְחוּ הַכְּלָבִים אֶת דַּם נְבוֹת יִלְקֹוּ הַכְּלָבִים אֶת דַּמְךָ גַּם אַתָּה.

אליהו האשים את אחאב בשני דברים: רצח נבות, וגזלת אדמתו. אחאב אמנם לא הגה את רעיון רציחתו של נבות, אך תאוותו לכרם נבות, ובפרט ההסכמה לתוכניתה הרצחנית של איזבל הפכו אותו לאשם במותו של נבות. הוא אפשר לאיזבל חופש פעולה לביים משפט שקר, שהוביל למותו של נבות, וכך ירש את כרמו.

שאלת אליהו את אחאב "הרצחת וגם ירשת" היא מטבע לשון המשמשת לתיאור עוול שנעשה על גבי עוול, עוול שנהנים מתוצאותיו.

מכאן ואילך בישר אליהו נבואת פורענות קשה שעיקרה - הכרתת בית אחאב.

<p>אחאב פנה בכעס אל אליהו במילים: "המִצָּאתִי אִיבִי". הוא תמה על כך שאליהו מצא אותו אשם ברצח נבות, על אף שאיזבל היא זו שיזמה בפועל את הרצח (מצודת דוד). אליהו התחיל לפרט את העונש שיבוא על אחאב וביתו: ה' יכרית את בית (שושלת) אחאב, ולא יישאר איש מביתו, וזכר ממשפחתו.</p> <p>הביטוי: "מִשְׁתֵּיִן בְּקִיר וְעֵצוֹר וְעוֹב בְּיִשְׂרָאֵל", מופיע לראשונה בתיאור עונשו של ירבעם בן נבט (מלכים א פרק י"ד).</p> <p>בפסוק הבא ישווה הכתוב את חטאי אחאב לחטאי ירבעם.</p>	<p>כ. וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל אֱלֹהֵי הַמִּצָּאתִי אִיבִי וַיֹּאמֶר מִצָּאתִי יַעַן הִתְמַכְּרָךְ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה'.</p> <p>כא. הֲנִי מִבֵּי אֱלֹהֵי רָעָה וּבַעֲרַתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מִשְׁתֵּיִן בְּקִיר וְעֵצוֹר וְעוֹב בְּיִשְׂרָאֵל</p>
<p>הכתוב מציין שהעונש לבית אחאב הוא כעונש שניתן למלכי ישראל הקודמים: בית ירבעם ובית בעשא.</p> <p>לאורך ספר מלכים, מלכים שונים בממלכת ישראל נענשו על מעשיהם בהכרתת בית המלוכה שהקימו. שלטון המלוכה אמור להמשיך מדור לדור, מאב לבן והכרתתו מהווה עונש למלך.</p> <p>נציין כי התחלופה של בתי המלוכה שמשמעותה החלפת השלטון לעיתים קרובות, הביאה למצב של חוסר יציבות שלטוני הקשור גם במצב חברתי, מדיני ורוחני רעוע.</p>	<p>כב. וְנִתְּתִי אֶת בֵּיתְךָ בְּבֵית יִרְבֵּעַם בֶּן נִבְט וּכְבֵּית בַּעֲשָׂא בֶן אַחֲזִיָּה אֶל הַבַּעַס אֲשֶׁר הִכְעִסְתָּ וַתַּחֲטֵא אֶת יִשְׂרָאֵל</p>
<p>עונשה של איזבל יהיה שלאחר מותה גופתה תבוזה והיא לא תזכה לקבורה מכובדת.</p>	<p>כג. וְגַם לְאִיזָבֵל דָּבַר ה' לֵאמֹר הַפְּלִבִּים יֹאכְלוּ אֶת אִיזָבֵל בְּחַל יִזְרְעֵאל</p>
<p>גם המתים האחרים ממשפחת אחאב לא יזכו לקבורה בכבוד, כחלק מהכרתת שמו של אחאב.</p>	<p>כד. הַמֵּת לְאַחְאָב בְּעִיר יֹאכְלוּ הַפְּלִבִּים וְהַמֵּת בְּשָׂדֵה יֹאכְלוּ עוֹף הַשָּׁמַיִם</p>

אחרי שנים רבות של עבודת הבעל בימי אחאב עדיין היה פתח לשינוי ולתשובה. רצח נבות הטה את הכף באופן סופי לרעתו של אחאב. הכתוב מזכיר ומסכם את חטאיו לאורך השנים ומדגיש את חומרתם:

- כה. רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' אשר הסתה אתו איזבל אשתו.
- כו. ויתעב מאד ללכת אחרי הגללים ככל אשר עשו האמורי אשר הוריש ה' מפני בני ישראל.

הפסוקים מתארים את אחאב כמלך שמעשיו חמורים יותר מכל המלכים שקדמו לו, ובכללם ירבעם, מייסדה של ממלכת ישראל. בעוד ירבעם והמלכים שבאו אחריו עבדו את ה' בבמות, אחאב עבד גם את הבעל והאשרה, כעבודה זרה, והרבה לעשות מעשי תועבה: "ויתעב מאד ללכת אחרי הגללים". הכתוב תולה את חטאיו בכך שהוסת על ידי איזבל אשתו.

בתגובה לנבואת הפורענות מביע אחאב חרטה וצער על מעשיו - הוא קרע את בגדי המלכות אשר עליו, לבש שק וצם כמנהג האבלים:

- כז. ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט.
- כח. ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר.
- כט. הראית כי נכנע אחאב מלפני ויען כי נכנע מפני לא אבי הרעה בימיו בימי בנו אביא הרעה על ביתו.

סיכום – דמותו המורכבת של אחאב

תגובתו של אחאב לבשורת החורבן של בית המלוכה מלמדת שמדובר בדמות מורכבת. הקווים הבולטים שעמדנו עליהם לאורך לימוד הפרקים העמידו אותנו כמלך רשע שפגע באופן חמור במצב הרוחני של העם - גם בתחום של בין אדם למקום וגם בתחום שבין אדם לחברו: הוא בנה בעיר הבירה בית מקדש אלילי; נשא אישה נוכרייה שהכניסה פולחן אלילי ורדפה אחרי נביאי ה'. גם לאחר מעמד הר הכרמל פעלה איזבל ללא הגבלה מטעמו של אחאב. בסופו של דבר אחאב אפשר לה לרצוח את נבות והמעשה נחשב לגנותו.

מצד שני מדובר במלך שדאג לתושבי ממלכתו בימי הבצורת, וחזר בתשובה לאחר ששמע את התוכחה של אליהו והעונש הצפוי לו. מממצאים ארכאולוגיים עולה שלאחאב היה חשוב להגן על אנשי הממלכה, ולצורך כך הוא בנה צבא גדול, ויצא באומץ רב למלחמות על אויבי ישראל. כמו-כן בימיו הייתה תנופת בנייה ושגשוש כלכלי רב.

6 | עליית אליהו בסערה לשמיים

מלכים ב פרק ב', פסוקים א-טו

כיצד הסתלק אליהו מן העולם?

אליהו ואלישע בדרכם מהגלגל לירדן

פרק ב', א-ו

הפסוקים מתארים את מסע הסתלקותו של אליהו ואת פרידתו מאלישע.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מהן ארבע התחנות במסע?
- מי הם השותפים למסעו של אליהו?

פרק ב'

- וַיְהִי בַהֲעֲלוֹת ה' אֶת אֱלִיהוּ בְּסַעֲרָה הַשָּׁמַיִם וַיֵּלֶךְ אֱלִיהוּ וְאֵלִישַׁע מִן הַגִּלְגָּל.
- וַיֹּאמֶר אֱלִיהוּ אֶל אֵלִישַׁע שֵׁב נָא פֹה כִּי ה' שְׁלַחְנִי עַד בַּיִת אֵל וַיֹּאמֶר אֵלִישַׁע חִי ה' וְחִי נַפְשְׁךָ אִם אָעֻבְדְּךָ וַיֵּרְדוּ בַּיִת אֵל.
- וַיֵּצְאוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בַּיִת אֵל אֶל אֵלִישַׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִדְעָתָּ כִּי הַיּוֹם ה' לָקַח אֶת אַדְמֶיךָ מֵעַל רֹאשְׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם אֲנִי יִדְעֵתִי הַחַשׁוּ.
- וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלִיהוּ אֵלִישַׁע שֵׁב נָא פֹה כִּי ה' שְׁלַחְנִי יְרִיחוֹ וַיֹּאמֶר חִי ה' וְחִי נַפְשְׁךָ אִם אָעֻבְדְּךָ וַיֵּבְאוּ יְרִיחוֹ.
- וַיִּגְשׂוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בִּירִיחוֹ אֶל אֵלִישַׁע וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הִדְעָתָּ כִּי הַיּוֹם ה' לָקַח אֶת אַדְמֶיךָ מֵעַל רֹאשְׁךָ וַיֹּאמֶר גַּם אֲנִי יִדְעֵתִי הַחַשׁוּ.
- וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלִיהוּ שֵׁב נָא פֹה כִּי ה' שְׁלַחְנִי הַיַּרְדֵּנָה וַיֹּאמֶר חִי ה' וְחִי נַפְשְׁךָ אִם אָעֻבְדְּךָ וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם.

מסע הסתלקותו של אליהו שבסופו עלה בסערה השמיים, עבר בארבע תחנות.

לאורך המסע אלישע התלווה לאליהו ואליהו הצטרפו גם בני הנביאים שהיו באזור.

על פי הפסוקים, המסע התחיל בגלגל. בהיותם בגלגל, ביקש אליהו מאלישע להיפרד מעליו ולהישאר שם, בעוד הוא ילך, על פי דבר ה', לבית אל. אלישע סירב. הוא דבק באליהו ומאן להיפרד ממנו: "חִי ה' וְחִי נַפְשְׁךָ אִם אָעֻבְדְּךָ" (מל"ב, ב', ב). בבית אל ניגשו בני הנביאים לאלישע וסיפרו לו על עלייתו העתידית של אליהו לשמיים. אלישע אמר בתגובה שהוא יודע את הדבר ומבקש שלא ידברו בו.

נראה שכולם - אליהו, אלישע ובני הנביאים - הבינו שבסיומו של המסע אליהו עומד להילקח מהעולם.

גם בבית אל, ביקש אליהו מאלישע להיפרד מעליו לפני שימשיך בדרכו ליריחו, ואלישע שב ואמר: "חִי ה' וְחִי נַפְשְׁךָ אִם אָעֻבְדְּךָ" (מל"ב, ב', ב). (ד).

השיח הזה חזר שוב גם כאשר אלישע ואלהיו הגיעו ליריחו. גם שם בני הנביאים פנו אל אלישע והוא הגיב באופן דומה: "וַיֹּאמֶר גַּם אֲנִי יָדַעְתִּי הַחֲשׂוֹ" (מל"ב, ב', ה). אליהו ביקש מאלישע להיפרד מעליו, וגם שם אלישע הגיב במילים: "חִי ה' וְחִי נַפְשְׁךָ אִם אֶעְבְּדְךָ" (מל"ב, ב', ו). מיריחו המשיכו אליהו ואלישע לנהר הירדן.

ארבעת המקומות בהם עבר אליהו במסע הסתלקותו מן העולם, קשורים במסורת עתיקה ורבת משמעות, ואף בעלי ערך מקודש הנעוץ בעברו של עם ישראל:

הגלגל - המקום הראשון שבו חנו ישראל עם כניסתם ארצה, קיימו ברית מילה וחגגו את הפסח הראשון בארץ (יהושע ה').

בית אל - המקום שבו נראה ה' ליעקב בחלום ערב יציאתו לחרן (בראשית כ"ח).

יריחו - העיר הראשונה שנכבשה עם כניסת ישראל לארץ, ונעשה בה נס גדול (יהושע ו').

הירדן - נהר הירדן נחצה לשניים בדרך נס עם כניסת ישראל ארצה (יהושע ד').

המסלול האחרון של אליהו בארבעת המקומות המקודשים הללו והטעונים משמעות היסטורית כה רבה, מקבעים את דמותו כדמות מרכזית בחיי האומה.

עליית אליהו בסערה השמימה פרק ב', ז-יב

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מה ביקש אלישע מאליהו לפני פרידתם?
- מדוע לדעתכם השיב אליהו "הקשית לשאול"?
- האם בקשתו של אלישע נענתה בכל זאת?

- וַחֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים הִלְכוּ וַיַּעֲמֵדוּ מִנְּגַד מִרְחוֹק וַשְּׂנִיחֵם עָמְדוּ עַל הַיַּרְדֵּן.
- וַיִּקַּח אֱלִיהוּ אֶת אֲדָרְתוֹ וַיִּגְלֵם וַיִּכֶה אֶת הַמַּיִם וַיַּחֲצוּ הַנָּה וְהַנָּה וַיַּעֲבְרוּ שְׁנֵיהֶם בַּחֲרָבָה.
- וַיְהִי כַעֲבָרָם וְאֱלִיהוּ אָמַר אֶל אֱלִישֶׁע שְׂאֵל מָה אֶעֱשֶׂה לָּךְ בְּטָרִם אֶלְקָח מֵעַמְּךָ וַיֹּאמֶר אֱלִישֶׁע וַיְהִי נָא פִי שְׁנַיִם בְּרוּחְךָ אֵלַי.
- וַיֹּאמֶר הַקְּשִׁית לְשֵׂאוֹל אִם תִּרְאֶה אֹתִי לִקַּח מֵאֲתֶךָ יְהִי לָךְ כֵּן וְאִם אֵין לֹא יְהִיָּה.
- וַיְהִי הַמָּה הַלְכִים הַלֹּךְ וַדְּבַר וְהִנֵּה רֶכֶב אִשׁ וְסוּסֵי אִשׁ וַיִּפְרְדוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם וַיַּעַל אֱלִיהוּ בְּסַעֲרַת הַשָּׁמַיִם.
- וְאֱלִישֶׁע רָאָה וְהוּא מִצַּעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרְשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֹק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַעֵם לְשֵׁנַיִם קָרְעִים.

לאחר שהגיעו לירדן, אליהו לקח את אדרתו ובעזרתה חצה את המים לשניים, ואלהיו ואלישע עברו ביבשה. חציית הירדן של אליהו מזכירה את נס קריעת ים סוף בימי משה ואת נס חציית הירדן בימי יהושע.

רגע לפני הסתלקותו הציע אליהו לאלישע לבקש ממנו בקשה: "שְׂאֵל מָה אֶעֱשֶׂה לָּךְ בְּטָרִם אֶלְקָח מֵעַמְּךָ" (מל"ב, ב', ט). אלישע הגדיל לבקש: "וַיְהִי נָא פִי שְׁנַיִם בְּרוּחְךָ אֵלַי", כלומר הוא ביקש שרוח ה' ששרתה על אליהו תעבור אליו בעוצמה גדולה מאוד. אליהו השיב לו שזו בקשה קשה, והמענה לה הוא רק ביד ה'. למרות זאת, אם אלישע יצליח לראות את רגע ההסתלקות שלו, רגע שיש בו קדושה ועוצמה מיוחדת, הוא יוכל לדעת שהקב"ה קיבל את בקשתו.

הפסוקים מתארים מראה מרשים ויוצא דופן: בעודם מדברים אליהו עלה בסערה לשמיים במרכבת אש. אלישע המופתע צעק צעקה המבטאת את עומק הקשר שלו לאליהו ואת צער הפרידה: "אָבִי אָבִי רֵכֵב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו" (מל"ב, ב', יב). את אבלו הוא ביטא באמצעות קריעת הבגד שלבש.

רוח אליהו נחה על אלישע פרק ב', יג-טו

- יג. וַיֵּרָם אֶת אֲדָרְתוֹ אֲלֵיהֶוּ אֲשֶׁר נִפְלָה מֵעֲלָיו וַיֵּשֶׁב וַיַּעֲמֵד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן.
- יד. וַיִּקַּח אֶת אֲדָרְתוֹ אֲלֵיהֶוּ אֲשֶׁר נִפְלָה מֵעֲלָיו וַיִּבֶה אֶת הַמַּיִם וַיֹּאמֶר אֵימָה ה' אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ אֵף הוּא וַיִּבֶה אֶת הַמַּיִם וַיַּחֲצוּ הַנָּהָ וְהַנָּהָ וַיַּעֲבֵר אֱלִישָׁע.
- טו. וַיִּרְאֶהוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בִּירְחוֹ מִנֶּגֶד וַיֹּאמְרוּ נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל אֱלִישָׁע וַיִּבְאוּ לְקִרְאָתוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לוֹ אַרְצָה.

בשעה שעלה אליהו לשמים, נפלה ממנו אדרתו ואלישע לקח את האדרת כצעד ראשון כממשיכו של אליהו. בזה התממש באופן מלא המינוי של אלישע לנביא: "...וְאֵת אֱלִישָׁע בֶּן שַׁפְט מֵאֵבֶל מְחֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ" (מלכים א י"ט, טז).

דרכו של אלישע כנביא מוסברת בפירוש דעת מקרא: "משהרים אלישע את אדרת אליהו וצירף לה תפילה נרגשת: "אֵימָה ה' אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ" זכה, שמכאן ואילך נעשו ניסים גלויים בידיו ולו, ולא בכדי אמרו בני הנביאים, בראותם את מי הירדן נחצים: "נָחָה רוּחַ אֵלִיָּהוּ עַל אֱלִישָׁע".

אלישע הכה את הירדן כפי שעשה אליהו בתקווה שיוכל לחצות את הירדן, וכך אכן קרה: "וַיִּבֶה אֶת הַמַּיִם וַיֹּאמֶר אֵימָה ה' אֱלֹהֵי אֵלִיָּהוּ אֵף הוּא וַיִּבֶה אֶת הַמַּיִם וַיַּחֲצוּ הַנָּהָ וְהַנָּהָ וַיַּעֲבֵר אֱלִישָׁע" (מל"ב, ב', יד). קריעת הירדן אישרה לבני הנביאים שאלישע הוא ממשיכו של אליהו ושכוחו הנבואי אינו נופל משל אליהו. פעולה זו מאפיינת את דרכו הייחודית של אלישע כנביא, שהרבה במעשי ניסים, כפי שיתואר בפרקים הבאים בספר מלכים.

מפה 11 - המקומות בהם עבר אליהו

עיון במפה

אחד המאפיינים הייחודיים של אליהו כנביא, עולה מתוך עיון במפה. אליהו עבר במקומות שונים על פני כל הארץ ולא היה לו מקום קבוע אליו הוא חזר. הוא החל דרכו ממקום מוצאו בגלעד, שבעבר הירדן המזרחי, והוא הסתלק מן העולם לאחר שחצה חזרה לעברו המזרחי של הירדן.

עיינו במפה וחשבו: מה מוסיפים נדודיו הרבים של אליהו לסיפור חייו?

* לגלגל יש יותר מזיהוי אחד. בחרנו לציין במפה את הגלגל הצמודה ליריחו כפי שעולה מן הסיפור ביהושע פרק ה'. אין צורך לדעת להבחין בין יריחו לבין הגלגל.

מבט על היחידה - נושאי רוחב

מנהיג ומנהיגות

במרכזה של יחידה זו עומד המלך אחאב.

הכתובים מציגים את אחאב כמלך אשר הרבה "לְהִקְעִים אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו" (מל"א, ט"ז, לג). אחאב נשא לאישה את איזבל בת אתבעל מלך צידון. כפי שראינו, איזבל לא קיבלה את חוקי תורת ישראל והביאה איתה את עבודת הבעל והאשרה, שאותה היא הטמיעה בממלכת ישראל. תחת השפעתה בנה אחאב מקדש אלילי בעיר הבירה שומרון והיא רדפה אחרי נביאי ה'. ספר מלכים מלמד אותנו שלמלך יש כוח רב להשפיע על מצבו הרוחני של העם.

מתוך תיאור העימות שבין נבות לבין אחאב ואיזבל נוכל ללמוד עיקרון נוסף. איזבל, בת מלך צידון, ראתה את המלך כבעל כוח בלתי מוגבל, והיא סירבה לקבל מציאות שבה אדם פשוט יכול להתנגד לבקשה של המלך. עמדתה של איזבל משקפת תודעה שרווחה בין העמים לפיה המלך הוא כמעט "אל" והוא עומד מעל החוק. עם זאת, בתוך המציאות של חברה ישראלית בעלת תודעה, שמגבילה את כוחו של המלך, נאלצה איזבל לביים משפט שקר ולפעול במסגרת חוקי התורה לכאורה.

תוכחת אליהו לאחאב על הריגתו של נבות מלמדת כי בישראל אין למלך כוח אבסולוטי: מותר לו לפעול כדי לשרת את צורכי העם אך לא לצרכיו הפרטיים, ואם עשה כך - המלכות תילקח ממנו.

מנגד, יש לציין כי מפרקים נוספים בספר מלכים (מלכים א' כ"ב ומלכים ב' א' - פרקים שלא בתוכנית הלימודים) עולה כי אחאב חיזק את ממלכת ישראל והביא אותה לשגשוג מדיני וכלכלי, האמין באחדות ושיתוף פעולה עם יהושפט מלך יהודה.

מלך ונביא

אחרי שלוש שנים של בצורת קשה מאוד התראו אחאב ואליהו, כל אחד מהם האשים את האחר בכך שהוא "עוכר ישראל". אחאב פעל לניתוק הקשר בין עם ישראל לבין הקב"ה, אולם האמין שהוא פועל בדרכים רבות לטובתו של עם ישראל. מבחינתו אליהו שגזר את הבצורת פגע בעם ישראל.

אליהו הנביא גזר בצורת, צעד דרסטי שסיכן את עם ישראל, מתוך אמונה בכך שהברית בין עם ישראל לבין הקב"ה היא הבסיס לקיום של עם ישראל בארצו. מנקודת מבטו של אליהו "עוכר ישראל" הוא אחאב, מי שמרחיק את עם ישראל מהקב"ה.

במהלך היחידה ראינו ניסיונות של אליהו לקרב את העם ולבסס מחדש את הברית הזו. למדנו גם שכאשר אליהו האמין שאחאב שינה את דרכיו הוא רץ לפני מרכבתו ונתן לו כבוד מלכים.

עימות נוסף בין אליהו לבין אחאב התקיים בכרם, אותו ירד אחאב לרשת אחרי הריגתו של נבות. אליהו האשים את אחאב: "הֲרִצְחָתָּ וְגַם יִרְשָׁתָּ" (מל"א, כ"א, יט). התוכחה מלמדת אותנו שתפקידו של הנביא לא מוגבל לתחום עבירות שבין אדם למקום, והוא הוכיח את המלך גם על עבירות בתחום המוסרי.

מקורות לתמונות:

מוחרקה - <https://www.pikiwiki.org.il/image/view/95667>

שאלות הזרה ליהודה 3 אליהו ואחאב

שאלות ידע לחלק א

שאלות קצרות

1. מה עשה חיאל בית האלי וכיצד נענש? (ט"ז)
2. לאן שלח הקב"ה את אליהו על מנת להתחבא וכיצד התקיים שם? (י"ז)
3. מה ביקש אליהו מהאישה האלמנה מצרפת? מה ענתה לו ומה הבטיח לה אליהו? (י"ז)
4. מה קרה לבן האישה האלמנה מצרפת ומה עשה אליהו? (י"ז)
5. מה ביקש אחאב מעובדיה בעקבות הרעב ואת מי פגש עובדיה בדרך? (י"ח)
6. מדוע חשש עובדיה להיענות לבקשת אליהו ולהודיע לאחאב על הגעת אליהו? (י"ח)
7. בעקבות הרעב: במה האשים אחאב את אליהו ובמה האשים אליהו את אחאב? (י"ח)
8. הסבירו את שאלת אליהו: "עַד מָתִי אֲתֶם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעָפִים". מהו המבחן שהציע אליהו בעקבות ה"פסיחה" של העם? (י"ח)
9. מה עשה אליהו למזבח ההרוס במעמד הר הכרמל ומה גרם לעם לומר "ה' הוא האלוקים ה' הוא האלוקים"? (י"ט)
10. מה סיפר אחאב לאיזבל לאחר מעמד הר הכרמל ומה הייתה תגובתה לסיפור זה? (י"ט)
11. מה גרם לאליהו ללכת אל המדבר לאחר מעמד הר הכרמל? (י"ט)
12. מי דיבר עם אליהו כאשר שכב תחת הרוותם? מה אמר לו? (י"ט)
13. מהי תשובת אליהו לשאלתו של הקב"ה: "מה לך פה אליהו?". (י"ט)
14. מה ענה הקב"ה לאליהו על דבריו "קנא קנאתי לה" בפעם הראשונה ומה ענה לאליהו בפעם השנייה? (י"ט)
15. ה' ציווה את אליהו למשוח שלושה אנשים. מי הם האנשים ולאיזה תפקיד יש למשוח כל אחד מהם? (י"ט)
16. מה עשה אליהו כאשר פגש את אלישע לראשונה? כיצד הגיב אלישע למעשה? (י"ט)
17. מה ביקש אחאב מנבות היזרעאלי ומה ענה לו נבות? (כ"א)
18. כיצד התנהג אחאב לאחר שנענה בשלילה על ידי נבות? מה היו דבריה של איזבל על מעשה זה? (כ"א)
19. כיצד תכננה איזבל להעביר את כרם נבות לרשות אחאב? (כ"א)
20. אליהו הנביא נשלח על ידי ה' כדי להוכיח את אחאב בפרשת כרם נבות. כיצד הגיב אחאב לדברי אליהו "הרצחת וגם ירשת"? וכיצד הגיב כאשר שמע על העונש שנגזר עליו ועל ביתו? (כ"א)
21. לאחר פרשת כרם נבות, מה העונש שניתן לאחאב? לאיזבל? לבית אחאב? (כ"א)
22. ביום שבו עלה אליהו בסערה לשמיים, מה ביקש אלישע מאליהו ומה ענה לו אליהו? (מל"ב ב')
23. מה אמרו בני הנביאים לאלישע לפני עליית אליהו בסערה השמיים ומה הייתה תגובתם לעליית אליהו השמיים? (מל"ב ב')
24. כיצד הגיב אלישע לעליית אליהו בסערה לשמיים ומה הנס הראשון שעשה? (מל"ב ב')

מי אמר למי ובאיזה הקשר

1. אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי (י"ז)
2. פד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תת ה' גשם על פני האדמה (י"ז)
3. מה לי ולך איש האלקים באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני (י"ז)
4. עתה זה ידעתי כי איש אלקים אתה ודבר ה' בפניך אמת (י"ז)
5. לך בארץ אל כל מעיני המים ואל כל הנחלים ואולי נמצא חציר ונחיה סוס ופרד ולוא נכרית מהבהמה (י"ח)
6. מה חטאתי כי אתה נתן את עבדך ביד אחאב להמיתני (י"ח)
7. חי ה' אלקיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה (י"ח)
8. האתה זה עכר ישראל (י"ח)
9. לא עברתי את ישראל כי אם אתה ובית אביך בעובכם את מצות ה' ותלך אחרי הבעלים (י"ח)
10. עד מתי אתם פסחים על שתי הסעפים אם ה' האלקים לבו אחריו ואם הבעל לבו אחריו (י"ח)
11. וקראתם בשם אלקיכם ואני אקרא בשם ה' והיה האלקים אשר יענה באש הוא האלקים (י"ח)
12. קראו בקול גדול כי אלקים הוא כי שיה וכי שגי לו וכי דרך לו ואולי ישן הוא ויקץ (י"ח)
13. ה' אלקי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי אתה אלקים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה (י"ח)
14. ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' האלקים ואתה הסבת את לבם אחריתי (י"ח)
15. ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים (י"ח)
16. עלה אכל ושתה כי קול המון הגשם (י"ח)
17. הנה עב קטנה ככף איש עלה מים (י"ח)
18. כה יעשו אלקים וכה יוספון כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם (י"ט)
19. רב עתה ה' קח נפשי כי לא טוב אנכי מאבתי (י"ט)
20. מה לך פה אליהו (י"ט)
21. קנא קנאתי לה' אלקי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב (י"ט)
22. תנה לי את פרמך ויהי לי לגן ירק כי הוא קרוב אצל ביתי ואתנה לך תחתיו פרם טוב ממנו אם טוב בעיניך אתנה לך כסף מחיר זה (כ"א)
23. חלילה לי מדה' מתתי את נחלת אבתי לך (כ"א)
24. אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל קום אכל לחם וישב לבך (כ"א)
25. ברוך נבות אלקים ומלך (כ"א)
26. קום רש את פרם נבות היוזעאלי אשר מאן לתת לך בכסף כי אין נבות חי כי מת (כ"א)
27. הרצחת וגם ירשת (כ"א)
28. במקום אשר לקחו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה (כ"א)
29. הידעת כי היום ה' לקח את אדניך מעל ראשך (מל"ב ב')
30. שאל מה אעשה לך בטרם אלקח מעמך (מל"ב ב')

31. ויהי נא פי שנים פרוחך אלי (מל"ב ב')

32. הקשית לשאול אם תראה אתי לקח מאתך יהי לך כן ואם אין לא יהיה (מל"ב ב')

33. אבי אבי רכב ישראל ופרשיו (מל"ב ב')

באיזה הקשר נאמר/מוזכר

- נחל ועורבים (י"ז)
- כף קמח ומעט שמן בצפחת (י"ז)
- רעב חזק בשומרון (י"ח)
- נביאי הבעל (י"ח)
- מזבח ו- אבנים (י"ח)
- עוגת רצפים וצפחת מים (י"ט)
- אדרת (מל"ב ב')
- רכב אש וסוסי אש (מל"ב ב')

צינו שני פרטים על הדמויות הבאות (מאפיין אישיותי, פעולה שעשו, קשר בינן לבין דמות אחרת, דבר שאמרו וכדו'):

- אחאב (ט"ז-כ"א)
- איזבל
- חיאל בית האלי (ט"ז)
- האישה האלמנה מצרפת (י"ז)
- עובדיה (י"ח)
- אלישע (מל"א י"ט, מל"ב ב', ח ועוד)
- נבות היזרעאלי (כ"א)

מה קרה בכל אחד מהמקומות הבאים:

- נחל כרית (י"ז)
- צרפת (י"ז)
- הר הכרמל (י"ח)
- הר חורב (י"ט)
- הירדן (מל"ב ב')
- גלגל, בית אל ויריחו (מל"ב ב')

על מי נאמר/מוזכר ובאיזה הקשר:

1. בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו (ט"ז)
2. באבירים בכרו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה (ט"ז)
3. והעורבים מבאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב ומן הנחל ישתה (י"ז)
4. ויקח... מאה נביאים ויחביאים חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים (י"ח)
5. ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואין קול ואין ענה (י"ח)
6. ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם (י"ח)
7. והוא הלך במדבר דרך יום ויבא וישב תחת רתם אחד וישאל את נפשו למות (י"ט)
8. וילך בכח האכילה היא ארבעים יום וארבעים לילה (י"ט)
9. והוא חרש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר (י"ט)
10. ויעוב את הבקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה נא לאבי ולאמי ולאכה אחריך (י"ט)
11. ונתתי את ביתך כבית ירבעם בן נבט וכבית בעשא בן אחיה אל הכעס אשר הכעסת ותחטא את ישראל (כ"א)
12. ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק ויהלך אט (כ"א)
13. ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה (מל"ב ב')
14. ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב איש וסוסי איש ויפרדו בין שניהם (מל"ב ב')
15. ויקח את אדרת אליהו אשר נפלה מעליו ויכה את המים (מל"ב ב')

שאלות מפה

במפה שלפניכם מסומנים שלושה מקומות ללא שם הקשורים לאליהו הנביא.

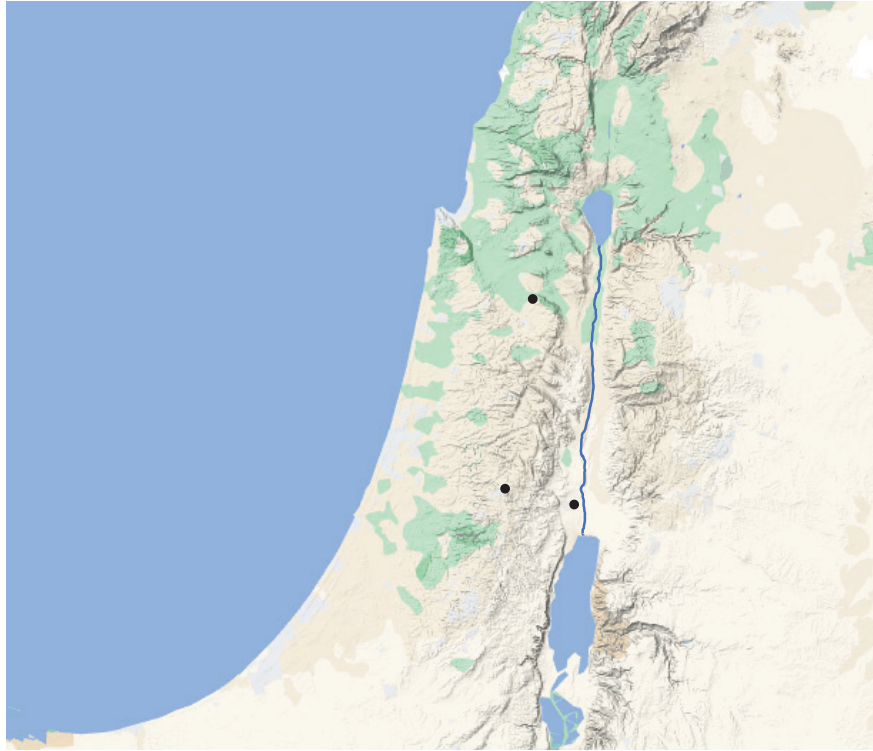
א. סמנו במפה את המקומות הבאים: הר הכרמל, צרפת, בית אל.

ב. כתבו במשפט אחד מה הקשר של כל אחד מן המקומות שסימנתם לאליהו הנביא.

במפה שלפניכם מסומנים מספר מקומות הקשורים באליהו. בשניים מהמקומות עבר אליהו עם אלישע לפני שעלה בסערה לשמיים.

א. סמנו במפה את הגלגל ובית אל.

ב. מה ביקש אלישע מאליהו לפני שאליהו עלה בסערה לשמיים? האם בקשתו נענתה? הסבירו.

שאלת ידע רחב לחלק ב

המאבק בעבודת הבעל

”עַד מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסַּעֲפִים אֲסֵ ה' הָאֱלֹקִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם הִבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו” (מל"א י"ח, כא)

א. מהי טענת אליהו כלפי העם הבאה לידי ביטוי בשאלתו? מה הציע אליהו לנביאי הבעל? מה עשה אליהו לאחר שנביאי הבעל נכשלו במעשיהם?

ב. גם יהוא מלך ישראל נלחם בעבודת הבעל. כיצד היתל יהוא בנביאי הבעל? במה דומה המעשה של יהוא למעשה של אליהו ובמה הוא שונה?

שאלת העמקה והרחבה לחלק ג

נביא ומלך

"הנני מביא אליך רעה ובערתי אחריך והכרתי לאחאב משתינ בקיר ועצור ועזוב בישראל" (מל"א כ"א, כא)

- א. מהו המעשה שבעקבותיו נשלח אליהו לומר לאחאב את עונשו? מי עוד נענש על פי דברי אליהו וכיצד מגיב אחאב לדברי אליהו על העונש הצפוי לו?
- ב. בספר מלכים מופיעים מקרים נוספים של נביא שנשלח לבשר למלך על העונש הצפוי לו בעקבות חטאים שעשה.
ציינו נביא נוסף שנשלח למלך לבשר לו על עונשו. ציינו מי היה המלך שאליו נשלח הנביא, במה חטא ומה היה עונשו.
- ג. המפגש בין מלך ונביא משקף למעשה מפגש בין מלך בשר ודם לבין נציגו של מלך מלכי המלכים.
הסבירו מהו האתגר העומד בפני הנביא בבואו להביא את דבר ה' למלך.
הסבירו מדוע קשה למלך לקיים את דבר ה'?
הדגימו את האתגר של הנביא ואת הקושי של המלך על ידי סיפור על מלך אחד (מלבד אחאב).
בתשובתכם כתבו: מי היה המלך, מה המעשה שבגיננו נשלח אליו נביא, מי היה הנביא שנשלח אליו. האם שליחות הנביא הצליחה? נמקו תשובתכם לשאלה האחרונה.

יחידה 4: מהפכות ותמורות

מלכים ב פרקים ה'-ט"ו

הנושאים ביחידה							
עזריה (עוזיה) בן אמציה מלך יהודה	אמציה בן יהואש מלך יהודה	יהואחז בן יהוא מלך ישראל	יהואש בן אחזיה מלך יהודה	מלכות עתליה מעשי יהוידע הכהן	הכרתת בית אחאב הכרתת עבודת הבעל סיכום ימיו של יהוא	המלכת יהוא הכרתת בית אחאב	יהורם בן יהושפט מלך יהודה אחזיה בן יהורם מלך יהודה
מלכים ב פרק ט"ו (פסוקים א-יב)	מלכים ב פרק י"ד	מלכים ב פרק י"ג	מלכים ב פרק י"ב	מלכים ב פרק י"א	מלכים ב פרק י'	מלכים ב פרק ט'	מלכים ב פרק ח' (פסוקים טז-כט)

מבוא ליחידה

ביחידה השלישית, העוסקת בסיפורי אליהו ואחאב, למדנו על ימי מלכות אחאב אשר בעקבות איזבל אשתו הכניס את עבודת הבעל לממלכת ישראל וגם פעל לרעה בתחום החברתי והמוסרי (סיפור כרם נבות).

אליהו הנביא התעמת עם אחאב ונאבק בעבודת הבעל. מיד לאחר מעמד הר הכרמל, ציווה ה' את אליהו למשוח שלושה אנשים. שניים מהם (אלישע הנביא ויהוא בן נמשי) נדרשו להמשיך את המאבק בעבודת הבעל ולממש את העונש הצפוי לבית אחאב. יהוא בן נמשי, ייסד שושלת מלוכה חדשה בישראל, וסיפורו יעמוד במרכז של יחידה זו. נלמד על המהפכה שחולל יהוא בתחום הפוליטי והדתי, על פי השליחות שניתנה לו. בשנים אלו התחוללו במקביל מהפכות ותמורות פוליטיות ודתיות גם בממלכת יהודה.

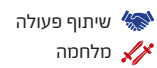
לאחר תקופה של חוסר יציבות שאפיינה את המהפכות בשתי הממלכות התבססו הממלכות, ובסוף היחידה נלמד על ימי פריחה, שגשוג ויציבות, הן בממלכת יהודה והן בממלכת ישראל, בימי שלטונם של ירבעם בן יואש מלך ישראל ועזריה (עוזיה) בן אמציה מלך יהודה.

נקרא את הפסוקים, נלמד ונעמיק בסיפורים.

ביחידה זו נעזר בטבלת המלכים המציגה את מלכי יהודה וישראל מימי שלמה ועד החורבן.

מלכי יהודה וישראל מימי שלמה ועד החורבן

מעצמות האזור	מלכי ישראל	מלכי יהודה	היחידה
	שלמה (40)		יחידה 1 מלכות שלמה
מצרים	ירבעם (22)	רחבעם (17)	יחידה 2 פילוג הממלכה
	נדב (2)	אבים (3)	
ארם	בעשא (24)	אסא (41)	יחידה 3 אחאב ואליהו
	זמרי (7 ימים)		
	אלה (2)	יהושפט (25)	
	תבני (6)		
	אחאב (22)	יהורם (8)	
	אחזיה (2)	אחזיה (1)	
	יורם (12)	עתליה (6)	
	יהוא (28)	יהואש (40)	
	יהואחז (17)		
	יואש (16)	אמציה (29)	
ירבעם (41)	עזריה (52)		
זכריה (6 חודשים)			
שלום (חודש)	יותם (16)		
מנחם (10)			
פקחיה (2)	אחז (16)		
פקח (20)	חזקיה (29)		
הושע (9)	מנשה (55)		
האמפריה האשורית		אמון (2)	יחידה 4 מהפכות ותמורות
		יאשיהו (31)	
		יהואחז (3 חודשים)	
		יהויקים (11)	
מצרים		יהויכין (3 חודשים)	יחידה 5 הכיבוש האשורי
		צדקיהו (11)	
		גדליה בן אחיקם	
האמפריה הבבלית			יחידה 6 סופה של ממלכת יהודה וחורבן המקדש

רקע

מלכי יהודה: מאסא בן אבים ועד יהורם בן יהושפט

המלך האחרון בממלכת יהודה אותו פגשנו היה אסא (מלכים א ט"ו. סוף יחידה 2).

יהושפט בן אסא מלך אחרי מותו של אסא כמתואר בפסוקים: "וַיִּשְׁכַּב אֲסָא עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרָם עִם אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ יְהוֹשָׁפָט בְּנֵי תַחְתָּיו" (מלכים א ט"ו, כד).

הכתוב מתאר את יהושפט שכאביו אסא, עשה הישר בעיני ה' אך בימיו לא סרו הבמות. במלכים א פרק כ"ב מסופר על יחסיו של יהושפט עם אחאב מלך ישראל. לאחר שנים של יריבות בין הממלכות השלימו יהושפט ואחאב זה עם זה ויהושפט אף נענה לבקשת אחאב לסייע לו במלחמה בארם, ממלכה שאימה רבות על ממלכת ישראל. מותו של יהושפט מתואר במלכים א פרק כ"ב, ולאחריו, עלה למלוכה בנו יהורם.

יחידה זו פותחת ביהורם בן יהושפט.

ארם

ארם שכנה מצפון מזרח לממלכת ישראל. מלחמות עם ארם מתוארות כבר מימי השופטים. בימי שלמה היו קשרי מסחר בין הממלכה הישראלית המאוחדת לבין ארם (מלכים א י', כט). הממלכות שלטו על דרכי המסחר הבינלאומיות שעברו בין מסופוטמיה (ממזרח לנהר פרת) למצרים.

מפה 12 - ארם

פילוג ממלכת ישראל לשתים ממלכות גרם להיחלשות כל אחת מן הממלכות והעצים את כוחה של ארם שהפכה להיות גורם משמעותי באזור.

לעיתים סייעה ארם לממלכת ישראל כנגד ממלכת יהודה (כמו בימי בעשא ואסא, מלכים א פרק ט"ו), ולעיתים התאחדו שתי הממלכות (ישראל ויהודה) אל מול ארם, וראו בארם אויב משותף (כמו בימי יהושפט ואחאב, מלכים א פרק כ"ב).

קשרים מיוחדים עם ארם באו לידי ביטוי גם בציווי של הקב"ה לאלהיו למשוך את חזאל למלך על ארם.

ביחידה שלפנינו נלמד גם על קשרים עם ממלכת ארם ועל ההשלכות של הקשרים הללו.

1 | מלכי יהודה - יהורם בן יהושפט ואחזיה בן יהורם

מלכים ב, פרק ח' פסוקים טז-כט

איך השפיעו קשרי הנישואים עם משפחת אחאב על מלכי יהודה?

יהורם בן יהושפט פרק ח', טז-כד

אחרי מות יהושפט מלך יהודה, מלך יהורם בנו תחתיו. במקביל, בממלכת ישראל, מלך אחזיה בן אחאב, במשך שנתיים בלבד. לאחר מותו עלה למלוכה אחיו, יורם בן אחאב. * שימו לב, במשך מספר שנים מלכו ביהודה ובישראל מלכים עם שם זהה: יהורם בן יהושפט ביהודה, ויורם בן אחאב בישראל. בחרנו לכתוב את מלך ישראל כיהורם, ואת מלך יהודה כיהורם (אף על פי שלעיתים השמות בכתוב מתחלפים).

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

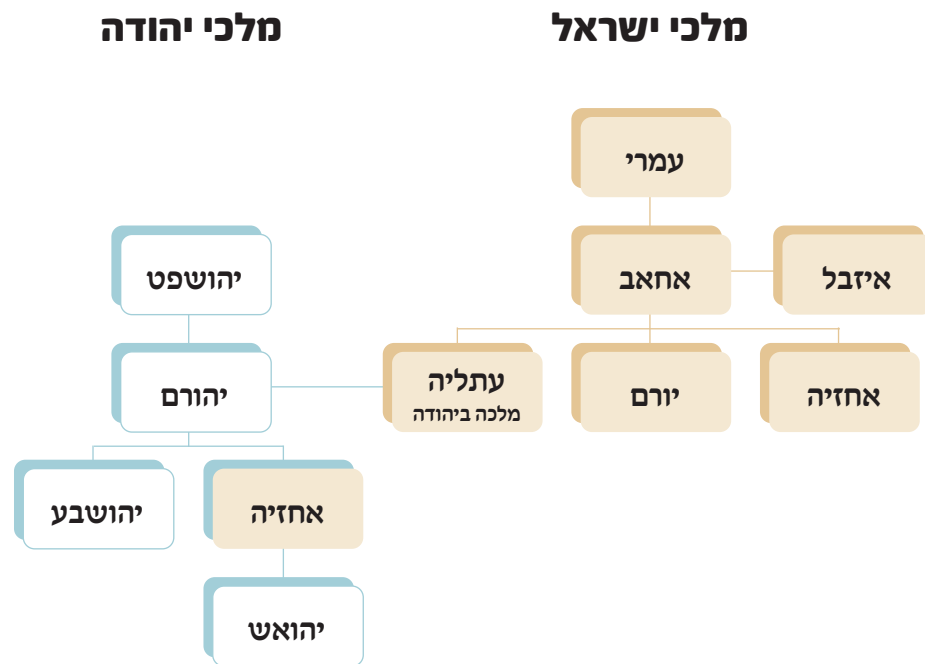
- זהו בכתוב את כל הידוע על יהורם בן יהושפט.
- מה ניתן ללמוד על יהורם בן יהושפט מלך יהודה מהמתואר עליו בפסוק יח?

פרק ח'

- טו. ובשנת חמש ליהורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה מלך יהורם בן יהושפט מלך יהודה.
- זו. בן שלשים ושתים שנה היה במלכו ושמנה שנים (שנה) מלך בירושלם.
- יח. וילך בדרך מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת אחאב היתה לו לאשה ויעש הרע בעיני ה'.
- יט. ולא אבה ה' להשחית את יהודה למען דוד עבדו כאשר אמר לו לתת לו ניר לבניו כל הימים.
- כ. בגמיו פשע אדום מתחת יד יהודה ומלכו עליהם מלך.
- כא. ויעבר יורם צעירה וכל הרכב עמו ויהי הוא קם לילה ויכה את אדום הסביב אליו ואת שרי הרכב וינס העם לאהליו.
- כב. ופשע אדום מתחת יד יהודה עד היום הזה אז תפשע לבנה בעת ההיא.
- כג. ויתר דברי יורם וכל אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה.
- כד. וישפב יורם עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד ומלך אחזיהו בנו תחתיו.

יהורם היה בן 32 כשהחל למלוך על יהודה, והוא מלך על יהודה שמונה שנים. הכתוב מדגיש שיהורם, בניגוד ליהושפט אביו, עשה הרע בעיני ה' - ובכך הלך בדרך מלכי ישראל! יהורם מלך יהודה נשא לאישה את עתליה בת אחאב ואיזבל, וכנראה הושפע מדרכו של בית אחאב. אחזיה, בנם המשותף של יהורם ועתליה, מלך לאחר מות יהורם, ובהמשך מתואר כי גם עתליה מלכה על יהודה במשך שש שנים (מלכים ב פרק י"א), עד שהוצאה להורג בפקודת יהוידיע הכהן.

למעשה זו פעם ראשונה שישנם קשרי נישואין בין שתי הממלכות.

שאלה למחשבה:

קשרי נישואין בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל, דבר טוב או רע?

הקשר בין בית אחאב לבין בית דוד תרם לכאורה לאחדות בעם, אך השפיע לרעה על ממלכת יהודה מבחינה רוחנית, ועבודת הבעל חדרה גם לממלכת יהודה! יתר על כן, בהמשך הכתובים אנו למדים על הפיכה שלטונית והשתלטות של עתליה על ממלכת יהודה. עתליה בת אחאב קטעה את רצף שלטון המלכים מבית דוד, והעמידה בסכנה את המשכיותה של שושלת בית דוד.

בפסוקים כ-כב מדגיש הכתוב שלראשונה מאז ימי דוד, האדומים פרקו את עולה של ממלכת יהודה מעליהם (השליטה על אדום החלה בימי דוד, נמשכה בימי שלמה ולאחריה ע"י ממלכת יהודה), דבר המעיד על חולשתה של ממלכת יהודה (אברבנאל). כתגובה לכך יצא יהורם מלך יהודה למלחמה באדום. אחרי מותו עלה למלוך על יהודה, אחזיה בנו.

אהזיה בן יהורם פרק ה', כה-כט

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מה הקשר המשפחתי של אחזיה מלך יהודה לבית אחאב?
- איזה שיתוף פעולה בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל מתואר בפסוקים?
- מדוע עזב יורם מלך ישראל את שדה הקרב ברמות גלעד?
 - בשנת שתים עשרה שנה לְיִוֶרָם בֶּן אַחְזָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ אַחְזִיָּהוּ בֶן יְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה.
 - בן עשרים ושתים שנה אחזיהו במקלו ושנה אחת מלך בירושלם ושם אמו עתליהו בת עמרי מלך ישראל.
 - וילך בדרך בית אחאב ויעש הרע בעיני ה' כבית אחאב כי חתן בית אחאב הוא.
 - כח. וילך את יורם בן אחאב למלחמה עם חזאל מלך ארם ברמת גלעד ויכו ארמים את יורם.
 - כט. וישב יורם המלך להתרפא בזרעאל מן המכים אשר יכהו ארמים ברמה בהלחמו את חזאל מלך ארם ואחזיהו בן יהורם מלך יהודה ירד לראות את יורם בן אחאב בזרעאל כי חלה הוא.

אחזיה בן יהורם, שמלך שנה אחת בלבד על יהודה, הלך בדרכי אביו ועשה הרע בעיני ה'. גם לגביו מדגיש הכתוב בדרכים שונות את הקשר לבית אחאב (שש פעמים חוזר השם אחאב בפסוקים הנ"ל, ובנוסף שמה של עתליה, מבית עמרי). בפסוקים מסופר על שיתוף פעולה בין ממלכת ישראל וממלכת יהודה, כאשר שתי הממלכות נלחמות יחד בחזאל מלך ארם, ברמות גלעד. זו לא הפעם הראשונה ששתי הממלכות פועלות יחד כנגד ממלכת ארם, שהייתה גורם חזק ומשמעותי באזור. ספר מלכים מתאר שלוש מלחמות בין ארם לאחאב מלך ישראל. במלחמה השלישית הצטרף יהושפט מלך יהודה לאחאב מלך ישראל, ויחד הם נלחמו בבן הדד, המלך הארמי שקדם לחזאל (מלכים א פרק כ"ב).

במלחמה הנוכחית נגד ארם מסופר בפסוק כח שיוורם מלך ישראל נפגע: "ויכו ארמים את יורם". יורם ירד להתרפא בעיר זרעאל. אחזיה מלך יהודה, בא לבקר את יורם היושב בזרעאל, בדרכו משדה הקרב ברמות גלעד.

עיון במפה:

רמות גלעד הייתה עיר בגלעד בעבר הירדן המזרחי שנחלת שבט גד. מאחר שרמות גלעד חלשה על שטח אסטרטגי חשוב (דרומית לירמוך, בגבול בין ישראל לבין ארם, בעבר הירדן המזרחי) היא הייתה סיבה למחלוקת ממושכת בין ישראל לבין ארם לאורך דורות רבים (דעת מקרא).

עיינו במפה וחשבו, מדוע הלך יורם מלך ישראל מרמות גלעד לעיר יזרעאל, כדי להחלים מפציעתו?

מפה 13 - מלחמת יורם מלך ישראל ברמות גלעד

יורם, שנאלץ לעזוב את שדה הקרב בשל פציעתו, ירד לעיר יזרעאל, הנמצאת על דרך מרכזית העוברת מעבר הירדן המזרחי לעבר הירדן המערבי. ישיבתו של יורם ביזרעאל אפשרה לו להישאר קרוב לשדה הקרב ברמות גלעד. בנוסף, העיר יזרעאל הייתה מרכז שלטוני של בית אחאב, במקביל לעיר הבירה שומרון. גם ארמונה של איזבל שכן שם. בני המלוכה והשרים התפצלו בין שני מוקדי שלטון אלו.

במלכים א' פרק כ"א, בסיפור כרם נבות היזרעאלי, קראנו כיצד השיג אחאב את השטחים ביזרעאל הצמודים לארמונו, שהפכו לחלק מארמון המלוכה ושימשו את מלכי ישראל מבית אחאב (אחאב, אחזיה ויורם).

לאחר השמדת בית אחאב ירדה יזרעאל מגדולתה.

2 | מהפכת יהוא - הכרתת בית אחאב

מלכים ב פרק ט' - פרק י' פסוק יז

כיצד מימש יהוא בן נמשי את נבואת אליהו על בית אחאב?

המלכת יהוא פרק ט', א-יג

בעוד יורם מלך ישראל התרפא ביזרעאל, נמשכה המלחמה עם ארם ברמות גלעד. במקביל התרחש אירוע בעל חשיבות הקשור למלכי ישראל. אירוע זה הוא פרי שליחות של אלישע הנביא, ממשיך דרכו של אליהו, אותו אנחנו שבים ופוגשים בפסוקים הבאים.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- בפסוקים הבאים מוזכרים שמות אנשים או קבוצות. מה ידוע לכם מן הפסוקים על כל אחד מהם:
 - אלישע הנביא
 - יהוא בן יהושפט בן נמשי
 - בית אחאב
 - איזבל
- מה ציווה אלישע את הנער מבני הנביאים לומר ליהוא?
- מה מתנבא הנער בן הנביאים ליהוא?

פרק ט'

- א. וְאֵלִישַׁע הַנְּבִיא קָרָא לְאֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים וַיֹּאמֶר לוֹ חָגֹר מִתְּנִיךָ וְקַח פֶּךְ הַשֶּׁמֶן הַזֶּה בְּיָדְךָ וְלֶךְ רֵמֹת גִּלְעָד.
- ב. וּבָאתְ שָׁמָּה וְרֵאדָה שָׁם יְהוּא בֶן יְהוֹשָׁפָט בֶּן נִמְשִׁי וּבָאתְ וְהִקְמַתוּ מִתּוֹךְ אֶחָיו וְהִבִּיאתְ אֹתוֹ חֹדֶר בְּחֹדֶר.
- ג. וְלִקְחַתְּ פֶּךְ הַשֶּׁמֶן וַיִּצְקִתְּ עַל רֵאשׁוֹ וְאָמַרְתְּ כֹה אָמַר ה' מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל יִשְׂרָאֵל וּפְתַחְתְּ הַדְּלֵת וְנִסַּתְהָ וְלֹא תִחַפְּהָ.
- ד. וַיֵּלֶךְ הַנֶּעֶר הַנֶּעֶר הַנְּבִיא רֵמֹת גִּלְעָד.
- ה. וַיָּבֹא וְהָיָה שָׂרֵי הַחֵיל יֹשְׁבִים וַיֹּאמֶר דָּבָר לִי אֵלֶיךָ הַשָּׂר וַיֹּאמֶר יְהוּא אֵל מִי מִכְּלָנּוּ וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הַשָּׂר.
- ו. וַיִּקַּם וַיָּבֹא הַבַּיִתָּה וַיִּצַק הַשֶּׁמֶן אֶל רֵאשׁוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְשַׁחְתִּיךָ לְמֶלֶךְ אֶל עַם ה' אֶל יִשְׂרָאֵל וְהִכְמִיתָ אֶת בֵּית אַחְאָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקְמַתִי דָמָי עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים וְדָמָי כָּל עַבְדֵי ה' מִיַּד אִיזָבֵל.
- ז. וְאַבְדָּר כָּל בֵּית אַחְאָב וְהִכְרַתִי לְאַחְאָב מִשְׁתָּיִן בְּקִיר וְעַצוֹר וְעֹזוֹב בְּיִשְׂרָאֵל.
- ט. וְנִתְתִּי אֶת בֵּית אַחְאָב כְּבֵית יִרְבֵּעַם בֶּן נִבְט וּכְבֵית בַּעְשָׂא בֶן אַחִיָּה.

- י. וְאֵת אֵיזֶבֶל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֶלֶק יִזְרְעָאֵל וְאִין קָבַר וַיִּפְתַּח הַדֶּלֶת וַיֵּנֶס.
- יא. וַיְהִי יָצָא אֶל עַבְדֵי אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר לֹא הַשְׁלוֹם מִדּוּעַ בָּא הַמְּשָׁנָע הַזֶּה אֵלַיךְ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם יָדַעְתֶּם אֶת הָאִישׁ וְאֵת שִׁיחוֹ.
- יב. וַיֹּאמְרוּ שְׂקָר הֲגַד נָא לָנוּ וַיֹּאמֶר כִּזְאוֹת וְכִזְאוֹת אָמַר אֵלַי לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' מִשְׁחַתֵּיךְ לְמֶלֶךְ אֶל יִשְׂרָאֵל.
- יג. וַיִּמְהָרוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ בְּגָדוֹ וַיִּשְׂמוּ תַחְתָּיו אֶל גֶּרֶם הַמַּעְלוֹת וַיִּתְקְעוּ בְּשׂוֹפָר וַיֹּאמְרוּ מֶלֶךְ יְהוּא.

אלישע הנביא ציווה את אחד מבני הנביאים להמליך את יהוא למלך ישראל. יהוא היה שר בצבא יורם, ונער של אלישע נשלח אליו לרמות גלעד בעודו בשדה הקרב.

מדוע ציווה הנביא להמליך את יהוא?

כדי להבין את סיפור המלכת יהוא, שלא היה משושלת בית אחאב, נחזור לתקופתו של אחאב מלך ישראל, אשר בימיו פעל אליהו הנביא.

בימיהם של אחאב ואיזבל הוכנסה עבודת הבעל לממלכת ישראל. אליהו הנביא ניסה להתמודד עם תופעה זו אך לא הצליח למגר אותה. הייאוש הגדול של אליהו התבטא בבריחתו אל המדבר לאחר מעמד הר הכרמל ובזעקתו אל ה' במעמד הר חורב: "וַיֹּאמֶר קִנְאָתִי לָהּ אֱלֹהֵי צִבְאוֹת כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִזְבְּחֹתֶיךָ הֲרִסוּ וְאֵת נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בְּחָרֶב וְאֹתָרִי אָנִי לְבָדִי וַיִּבְקְשׂוּ אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ (מלכים א' י"ט, ד).

בתגובה, ה' הטיל על אליהו שלוש שליחויות, שהיו עתידות להיות חלק מהמאבק בעבודת הבעל.

אליהו צווה למנות שלושה אנשים שלהם תהיינה משימות שונות:

1. למשווח את חזאל למלך על ארם - "לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְּבַרְהָ דַמְשֵׁק וּבֵאתָ וּמִשְׁחַתָּ אֶת חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל אַרְם" (מלכים א' י"ט, טו).
2. למשווח את יהוא למלך על ישראל - "וְאֵת יְהוּא בֶן נִמְשִׁי תִמְשָׁח לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל" (מלכים א', י"ט, טז).
3. למנות את אלישע לנביא אחריו - "וְאֵת אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט מֵאֶבֶל מְחֻלָּה תִמְשָׁח לְנָבִיא תַחְתֶּיךָ" (מלכים א' י"ט, טז).

בחזרה לסיפור משיחת יהוא בימי אלישע

אליהו ביצע רק את השליחות האחרונה - מינוי אלישע לנביא.

את השליחות הראשונה למשווח את חזאל ביצע אלישע (כמתואר במלכים ב, פרק ח').

לשליחות השנייה, המלכת יהוא, מינה אלישע את אחד מבני הנביאים שנשלח לרמות גלעד. אלישע ציווה את הנער למשווח את יהוא למלך ולומר לו: "כֹּה אָמַר ה' מִשְׁחַתֵּיךְ לְמֶלֶךְ אֶל יִשְׂרָאֵל".

הנער הגיע לרמות גלעד וביקש לדבר עם יהוא בפרטיות. הוא יצק שמן על ראשו של יהוא, והוסיף וניבא לו על משימתו להכרית את בית אחאב. נבואת הנער חוזרת על נבואת אליהו שבה התבשר אחאב על עונשו לאחר סיפור כרם נבות:

מלכים ב, ט', ו-י - נבואת הנער ליהוא	מלכים א, כ"א, כ"א-כד - נבואת אליהו לאחאב
ו. פה אמר ה' אלקי ישראל משחתיך למלך אל עם ה' אל ישראל.	כא. הנני מביא אליך רעה ובערתי אתה ואת ביתך ואת ארצך ואת בני ישראל.
ז. והכיתה את בית אחאב אדניך ונקמתי דמי עבדי הנביאים ודמי כל עבדי ה' מיד איזבל.	כב. ונתתי את ביתך בבית ירבעם בן נבט וכבית בעשא בן אחיה אל הפעם אשר הכעסת ותחטא את ישראל.
ח. ואבד כל בית אחאב והכרתי לאחאב משחתיך בקיר ועצור ועזוב בישראל.	כג. וגם לאיזבל דבר ה' לאמר הפלבים יאכלו את איזבל בחל יורעאל.
ט. ונתתי את בית אחאב בבית ירבעם בן נבט וכבית בעשא בן אחיה.	כד. המת לאחאב בעיר יאכלו הפלבים והמת בשדה יאכלו עוף השמים
י. ואת איזבל יאכלו הפלבים בחלק יורעאל ואין קבר	

יהוא נשלח להכרית את בית אחאב. המשמעות של הכרתת בית אחאב, היא השמדת כל צאצאי אחאב. משמעות הביטויים: "משחתיך בקיר ועצור ועזוב בישראל", היא שהזכרים ('משחתיך בקיר') לבית אחאב הם אלו שייענשו, וגם רכושם בבית ('העצור בבית') ובשדה ('עזוב בשדה') יושמד (מצודת דוד).

בנבואה מופיע גם עונשה של איזבל, על פגיעתה בנביאי ה'.

מיד כשהנער סיים לומר את נבואתו הוא יצא וברח. לאחר שעבדי יהוא הבינו שיהוא נמשח למלך על ישראל הם מיהרו ופרשו את בגדיהם לפניו, תקעו בשופר ואמרו "מלך יהוא".

בהמשך נראה שיש ליהוא תפקיד נוסף: הכרתת עבודת הבעל. במונח זה יהוא ממשיך את המאבק בעבודת הבעל שאליהו לא השלים.

הכרתת בית אחאב בידי יהוא

פרק ט' פסוקים יד-לז, פרק י' פסוקים א-יז

הכתוב בשני הפרקים הבאים מתאר את הכרתת בית אחאב והכרתת עבודת הבעל בידי יהוא מלך ישראל.

הכרתת בית אחאב כללה את הריגתם של:

- יורם מלך ישראל - בנו של אחאב: פרק ט', יד-כו
- אחזיה מלך יהודה - בנה של עתליה, נכדו של אחאב: פרק ט', כז-כט
- איזבל - אשת אחאב: פרק ט', ל-לז
- 70 בני אחאב היושבים בשומרון: פרק י', א-יא
- 42 אחי אחזיה - נכדיו של אחאב: פרק י', יב-יז

הריגת יורם מלך ישראל בנו של אחאב

פרק ט', יד-כו

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

בפסוקים מוזכרות מספר דמויות השותפות לשלב הראשון בביצוע שליחותו של יהוא.

- זהו את הדמויות.
- בחרו אחת מן הדמויות ותארו את מעורבותה בסיפור.

- יד. וַיִּתְקַשֵּׁר יְהוּא בֶן הוֹשָׁפֵט בֶּן נִמְשִׁי אֶל יוֹרֵם
וַיּוֹרֵם הָיָה שֹׁמֵר בְּרִמּוֹת גִּלְעָד הוּא וְכָל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי חֲזָאֵל מֶלֶךְ אַרָם.
טו. וַיָּשָׁב יְהוֹרֵם הַמֶּלֶךְ לְהִתְרַפֵּא בַּיַּזְרְעֵאל מִן הַמַּפִּים אֲשֶׁר יָבִיאוּ אֲרָמִים בְּהִלָּחֲמוֹ אֶת חֲזָאֵל מֶלֶךְ אַרָם
וַיֹּאמֶר יְהוּא אִם יֵשׁ נַפְשְׁכֶם אֵל יֵצֵא פְּלִיט מִן הָעִיר לְלָכֶת לְהַגִּיד (לגיד) בַּיַּזְרְעֵאל.
טז. וַיִּרְכַּב יְהוּא וַיֵּלֶךְ יַזְרְעֵאלָה כִּי יוֹרֵם שָׁכַב שָׁמָּה
וַאֲחֻזַּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה יָרַד לְרֹאוֹת אֶת יוֹרֵם.
יז. וְהַצִּפָּה עֹמֵד עַל הַמַּגְדָּל בַּיַּזְרְעֵאל וַיִּרְא אֶת שַׁפְעֵת יְהוּא בְּבֹאוֹ וַיֹּאמֶר שַׁפְעֵת אֲנִי רֹאֶה
וַיֹּאמֶר יְהוֹרֵם קַח רֶכֶב וּשְׁלַח לְקַרְאֲתָם וַיֹּאמֶר הַשְּׁלוֹם.
יח. וַיֵּלֶךְ רֶכֶב הַסּוּס לְקַרְאָתוֹ וַיֹּאמֶר בָּה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַשְּׁלוֹם
וַיֹּאמֶר יְהוּא מַה לָּךְ וּלְשָׁלוֹם סֹב אֶל אַחֲרָי
וַיַּגִּד הַצִּפָּה לְאֹמֶר בָּה הַמֶּלֶךְ עַד הֵם וְלֹא שָׁב.
יט. וַיִּשְׁלַח רֶכֶב סוּס שְׁנֵי וַיָּבִיא אֲלֵהֶם וַיֹּאמֶר בָּה אָמַר הַמֶּלֶךְ שְׁלוֹם
וַיֹּאמֶר יְהוּא מַה לָּךְ וּלְשָׁלוֹם סֹב אֶל אַחֲרָי.
כ. וַיַּגִּד הַצִּפָּה לְאֹמֶר בָּה עַד אֲלֵיהֶם וְלֹא שָׁב וְהַמְנַהֵג כַּמְנַהֵג יְהוּא בֶן נִמְשִׁי כִּי בִשְׁעוֹן יִנְהַג.
כא. וַיֹּאמֶר יְהוֹרֵם אֶסֶר וַיֵּאסֹר רֶכְבוֹ
וַיֵּצֵא יְהוֹרֵם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַאֲחֻזַּיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה אִישׁ בְּרֶכְבוֹ וַיֵּצְאוּ לְקַרְאֵת יְהוּא
וַיִּמְצְאוּהוּ בְּחִלְקַת נְבוֹת הַיַּזְרְעֵאֵלִי.
כב. וַיְהִי כִּרְאוֹת יְהוֹרֵם אֶת יְהוּא וַיֹּאמֶר הַשְּׁלוֹם יְהוּא
וַיֹּאמֶר מַה הַשְּׁלוֹם עַד וְנֹנִי אֵיזֶבֶל אִמְךָ וְכַשְׁפִּיָּה הַרְבִּים.
כג. וַיַּהַפֵּךְ יְהוֹרֵם יָדָיו וַיִּנָּס וַיֹּאמֶר אֶל אַחֻזַּיָּה מִרְמָה אַתְּזִיָּה.
כד. וַיְהִי מִלֵּא יָדוֹ בְּקִשְׁתּוֹ וַיַּךְ אֶת יְהוֹרֵם בֵּין רַגְלָיו וַיֵּצֵא חֲצִי מַלְבוֹ וַיִּכְרַע בְּרֶכְבוֹ.
כה. וַיֹּאמֶר אֶל בְּדָקָר שְׁלֹשָׁה שָׂא הַשְּׁלֹכְהוּ בְּחִלְקַת שְׂדֵה נְבוֹת הַיַּזְרְעֵאֵלִי
כִּי זָכַר אֲנִי וְאַתָּה אֶת רֶכְבִּים צְמֻדִים אַחֲרָי אַחָאָב אָבִיו וְה' נָשָׂא עָלָיו אֶת הַמִּשְׁאָ הַזֶּה.
כו. אִם לֹא אֶת דְּמֵי נְבוֹת וְאֶת דְּמֵי בְנֵי רְאִיתִי אֶמֶשׁ נָאִם ה' וְשַׁלְמֹתִי לָךְ בְּחִלְקָה הַזֹּאת נָאִם ה'
וְעַתָּה שָׂא הַשְּׁלֹכְהוּ בְּחִלְקָה כְּדָבַר ה'.

הכתוב בפסוקים טו-טז חוזר ומספר שבמהלך המלחמה בארם, יורם מלך ישראל נפצע, עזב את שדה הקרב ברמות גלעד, וירד להתרפא ביזרעאל. אחזיה מלך יהודה בא לבקר אותו, כפי שראינו בפרק הקודם.

במקביל לאירועים אלו, יהוא נמשח למלך על ידי נערו של אלישע וקיבל את הציווי להכרתת בית אחאב.

בעוד שיורם מלך ישראל ואחזיה מלך יהודה שהו ביזרעאל, קשר יהוא קשר נגד יורם: "וַיִּתְקַשֵּׁר יְהוּא בֶּן הוֹשָׁפֵט בֶּן נִמְשִׁי אֶל יוֹרֵם" (פסוק יד) וירד מרמות גלעד ליזרעאל על מנת להתחיל לבצע את שליחותו. הצופה במגדל השמירה ביזרעאל ראה שיירה (שפעת) מתקרבת, אך לא יכול היה לזהות מי נמצא בשיירה. יורם, שחשש מבשוורת רעות משדה הקרב, שלח רוכב לקראת השיירה על מנת לברר מה בפיהם.

בתגובה לשאלת הרוכב - "השלוש?" ענה יהוא: "מה לך ולשלוש סב אלהיך?" - לא משנה אם פני למלחמה או לשלום, הצטרף אליו לשיירה! למעשה, יהוא גרם לרוכב, שליחו של יורם, להצטרף אליו, אף שהרוכב לא ידע מה מטרת ביקורו של יהוא. הצופה, ראה את הרוכב מצטרף לשיירה המתקרבת, דיווח ליורם, וזה שלח רוכב נוסף. גם הרוכב השני ציית ליהוא והצטרף אליו (פסוק יט). כעת, זיהה הצופה שהשיירה היא שיירת יהוא על פי דרך נהיגתו - "כי בשגגון ינהג" - יהוא היה מוכר כמי שנוהג במהירות רבה.

בשלב זה, יורם מלך ישראל החליט לצאת יחד עם אחזיה מלך יהודה לקראת יהוא. המפגש ביניהם התרחש בחלקת נבות היזרעאלי. בתגובה לדברי יורם: "השלוש יהוא", משיב יהוא: "מה השלוש עד ונני איזבל אמך וכשפיה הרבים" - אינך ראוי לשלום, כל עוד פולחני העבודה זרה שהנהיגה איזבל, אמך, מתקיימים בישראל. יורם, שהבין שיהוא בא לפגוע בו, סובב את מרכבתו לאחור על מנת לברוח, ופנה לאחזיה ואמר לו שיהוא קשר נגדם קשר (מְרָמָה).

ברגע שיורם הסתובב, דרך יהוא את קשתו, ירה ביורם מלך ישראל והרגו. יהוא ציווה את שלישי בְּדָקָר, להשליך את גופתו של יורם בחלקת נבות היזרעאלי. יהוא מזכיר לְבְּדָקָר שהם עצמם נכחו במקום בזמן שאחאב, אביו של יורם, הרג את נבות (רש"י), ושם אליהו, לאחר שהוכיח את אחאב, ניבא לאחאב את עונשו.

במילים: "יְהוָה נִשָּׂא עֲלָיו אֶת הַמִּשָּׂא הַזֶּה" מבטא יהוא את הבנתו שהוא ממלא את דבר ה' ומוציא לפועל את נבואת העונש: "כֹּה אָמַר ה' הַרְצַחְתָּ וְגַם יִרְשָׁתָּ וְדַבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לָקְחוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמְךָ גַּם אֲתָה" (מלכים א כ"א, יט), יהוא חוזר ומדגיש בפסוק כו, שמעשיו הם הגשמת דבר ה': "אִם לֹא אֶת דְּמֵי נְבוֹת וְאֶת דְּמֵי בְנֵי רְאִיתִי אֲמַשׁ נְאֻם ה' וְשִׁלְמֹתִי לְךָ בַּחֲלָקָה הַזֹּאת נְאֻם ה' וְעַתָּה שָׂא הַשְּׁלֵכָהוּ בַּחֲלָקָה כְּדָבָר ה'".

הריגת אחזיה מלך יהודה נכדו של אחאב פרק ט', כז-כט

- כו. וְאַחְזִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה רָאָה וַיֵּנֶס דֶּרֶךְ בֵּית הַגֶּן וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו יְהוּא וַיֹּאמֶר גַּם אֹתוֹ הִכְהוּ אֵל הַמְרֻכָּבָה בְּמַעֲלַה גֹוֹר אֲשֶׁר אֶת יִבְלָעִם וַיֵּנֶס מִגְדוֹ וַיָּמָת שָׁם.
- כז. וַיִּרְכְּבוּ אֹתוֹ עֲבָדָיו וַיִּשְׁלֹמֶה וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּקִבְרָתוֹ עִם אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד.
- כט. וּבִשְׁנַת אַחַת עָשָׂרָה שָׁנָה לְיֹוֹרָם בֶּן אַחְזָב מֶלֶךְ אַחְזִיָּה עַל יְהוּדָה.

אחזיה מלך יהודה, בנה של עתליה ונכדו של אחאב, שעליו נאמר: "וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ בֵּית אַחְזָב וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' כְּבֵית אַחְזָב כִּי חָתַן בֵּית אַחְזָב הוּא" (מלכים ב ח', כז), הבין שבהיותו צאצא של בית אחאב, צפוי לו גורל דומה לזה של יורם, ולכן נס מפני יהוא. כשהשיגו יהוא ואנשיו את אחזיה, יהוא ציווה להרגו. אחזיה המשיך במנוסתו עד שהומת במגידו. אחזיה מלך יהודה הובא לקבורה על ידי עבדיו בעיר דוד.

פסוק כט חותם את ימי אחזיה מלך יהודה. כדאי לשים לב שיש כאן חריגה מן המקובל - אזכור זמן עלייתו של מלך לשלטון ביחס לממלכה המקבילה, מופיע בדרך כלל בתחילת תיאור ימי מלכותו של המלך, ואילו כאן, בתיאור מלכות אחזיה, הוא מופיע בסופו.

הריגת איזבל אשת אחאב פרק ט', ל-לז

- ל. וַיָּבֹא יְהוָה וְיִרְעָאֵלָהּ וַאֲיִזְבֵּל שָׁמְעָה וְתִשָּׁע בְּפוּךְ עֵינֶיהָ וְתִיטֵב אֶת רֹאשָׁהּ וְתִשְׁקֹף בְּעַד הַחֲלוֹן.
- לא. וַיְהוּא בָּא בְּשַׁעַר וַתֹּאמֶר הַשָּׁלוֹם זְמֵרֵי הָרֶג אֲדֹנָיו.
- לב. וַיֵּשֶׂא פָּנָיו אֶל הַחֲלוֹן וַיֹּאמֶר מִי אֲתֵי מִי וַיִּשְׁקִיפוּ אֵלָיו שְׁנַיִם שְׁלֵשָׁה סָרִיסִים.
- לג. וַיֹּאמֶר שְׁמַטוּהָ (שְׁמַטוּהוּ) וַיִּשְׁמַטוּהָ וַיִּזּוּ מִדְּמָהּ אֶל הַקִּיר וְאֶל הַסּוּסִים וַיִּרְמְסֶנָּה.
- לד. וַיָּבֹא וַיֹּאכַל וַיִּשָּׂת.
- וַיֹּאמֶר פְּקֹדוּ נָא אֶת הָאֲרוּרָה הַזֹּאת וְקַבְּרוּהָ כִּי בֵּת מֶלֶךְ הִיא.
- לה. וַיֵּלְכוּ לְקַבְּרָהּ וְלֹא מָצְאוּ בָּהּ כִּי אִם הַגְּלִגְלִת וְהַרְגְּלִים וְכַפּוֹת הַיָּדַיִם.
- לו. וַיִּשְׁבוּ וַיִּגִּידוּ לוֹ וַיֹּאמֶר דְּבַר ה' הוּא אֲשֶׁר דְּבַר בְּיַד עֲבָדָיו אֵלֶיךָ הַתְּשִׁבִי לְאָמְרוֹ בְּחֶלֶק יִרְעָאֵל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת בֶּשֶׂר אֲיִזְבֵּל.
- לוז. וְהָיְתָה (וְהָיְתָה) נִבְלַת אֲיִזְבֵּל כְּדָמֶן עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחֶלֶק יִרְעָאֵל אֲשֶׁר לֹא יֹאמְרוּ זֹאת אֲיִזְבֵּל.

לאחר שהרג יהוא את יורם מלך ישראל, ורדף אחרי אחזיה מלך יהודה והרגו, שב יהוא ליזרעאל, על מנת להמשיך את הכרתת בית אחאב.

איזבל, שישיבה בארמון ביזרעאל, שמעה שיהוא הרג את יורם ואחזיה. בפסוקים מוצגת איזבל כאצילה: היא התקשטה, הסתרקה ולבשה בגדי מלכות - "וְתִשָּׁע בְּפוּךְ עֵינֶיהָ וְתִיטֵב אֶת רֹאשָׁהּ", כך ניסתה למנוע את הריגתה ע"י יהוא.

התנהגותה של איזבל התפרשה בדרכים רבות. רד"ק סובר שאיזבל רצתה שיהוא יחוס עליה; לדעת רש"י איזבל רצתה למצוא חן בעיני יהוא כדי שיישא אותה לאישה; מלבי"ם מסביר שאיזבל ניסתה למצוא חן בעיני אחד מאנשי יהוא על מנת לסכל את מזימתו של יהוא, שנתפס בעיניה כמורד.

בשעה שהגיע יהוא לשערי הארמון, ישבה איזבל בחלון ופנתה אליו במילים הבאות: "הַשָּׁלוֹם זְמֵרֵי הָרֶג אֲדֹנָיו". איזבל מכנה את יהוא - "זְמֵרֵי הוֹרֵג אֲדֹנָיו", ובכך היא רומזת לזמרי, אחד משרי הצבא, שמרד במלך ישראל אלה בן בעשא. זמרי הרג את אלה בן בעשא, ובכך הכרית את בית בעשא (מלכים א פרק ט"ז).

בתגובה לדברי איזבל, פנה יהוא אל סריסי איזבל וקרא להם לשתף עמו פעולה - "מִי אֲתֵי מִי". לקריאתו נענו כמה משומרי ראשה של איזבל, ויהוא ציווה עליהם לשמוט את איזבל מהחלון ובכך להביא למותה. דמה של איזבל הוטז והיא נרמסה ע"י אחד הסוסים. יהוא ציווה לקבור את איזבל, כיאה לבת מלך. כשאנשיו סיפרו לו שנותרו מאיזבל רק גולגולתה, הרגליים וכפות הידיים, חזר יהוא לנבואת אליהו ואמר: "דְּבַר ה' הוּא אֲשֶׁר דְּבַר בְּיַד עֲבָדָיו אֵלֶיךָ הַתְּשִׁבִי לְאָמְרוֹ בְּחֶלֶק יִרְעָאֵל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים אֶת בֶּשֶׂר אֲיִזְבֵּל". פסוק לז מתאר את סופה המר של איזבל: "וְהָיְתָה נִבְלַת אֲיִזְבֵּל כְּדָמֶן [זבל בהמות] עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחֶלֶק יִרְעָאֵל אֲשֶׁר לֹא יֹאמְרוּ זֹאת אֲיִזְבֵּל".

הריגת בני אחאב היושבים בשומרון

פרק י', א-יא

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

בפסוקים שלפניכם מוזכרים שני ספרים (שתי איגרות) ששלח יהוא אל שרים הקשורים לבית המלוכה ששהו בעיר הבירה שומרון יחד עם שבעים בניו של אחאב. בפרק ט' למדנו שמלך ישראל עצמו, יורם, נהרג ע"י יהוא בעת ששהה בארמון המלכותי ביזרעאל ושם הומתה גם איזבל אמו (לפי רד"ק "שרי יזרעאל", נמלטו מיזרעאל לשומרון עיר הבירה כששמעו על מרד יהוא, וביקשו להתיעץ עם יתר השרים).

- מה ביקש יהוא בכל אחד מן הספרים ששלח?
- מה הייתה תגובת השרים לדברי יהוא בכל אחת מן הפעמים?

פרק י'

- א. וְלֵאחָאֵב שִׁבְעִים בְּנִים בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּכְתֹּב יְהוּא סְפָרִים וַיִּשְׁלַח שֹׁמְרוֹן אֶל שָׂרֵי יִזְרְעֵאל הַזְּקֵנִים וְאֶל הָאֲמָנִים אַחָאֵב לֵאמֹר.
ב. וְעַתָּה כִּבְּאֵ הַסֵּפֶר הַזֶּה אֲלֵיכֶם וְאַתְּכֶם בְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְאַתְּכֶם הָרֹכֵב וְהַסּוֹסִים וְעִיר מִבְּצָר וְהַנְּשֻׁק.
ג. וְרֵאִיתֶם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשִׁמְתֶם עָלֶיךָ פֶּסֶא אָבִיו וְהִלַּחְמוּ עַל בֵּית אֲדֹנֵיכֶם.
ד. וְיֵרְאוּ מֵאֵד מֵאֵד וַיֹּאמְרוּ הִנֵּה שְׁנֵי הַמְּלָכִים לֹא עָמְדוּ לִפְנֵינוּ וְאִיךָ נִעֲמֹד אֲנַחְנוּ.
ה. וַיִּשְׁלַח אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְאֲשֶׁר עַל הָעִיר וְהַזְּקֵנִים וְהָאֲמָנִים אֶל יְהוּא לֵאמֹר
עֲבָדֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה
לֹא נִמְלֶךְ אִישׁ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה.
ו. וַיִּכְתֹּב אֲלֵיהֶם סֵפֶר שְׁנֵית לֵאמֹר אִם לִי אַתֶּם וְלִקְלֵי אַתֶּם שְׁמָעִים
קְחוּ אֶת רְאֵשֵׁי אֲנָשֵׁי בְנֵי אֲדֹנֵיכֶם וּבְאוּ אֵלַי כְּעֵת מָחָר יִזְרְעֵאלָהּ
וּבְנֵי הַמֶּלֶךְ שִׁבְעִים אִישׁ אֶת גְּדֻלֵי הָעִיר מִגְּדָלִים אוֹתָם.
ז. וַיְהִי כִּבְּאֵ הַסֵּפֶר אֲלֵיהֶם וַיִּקְחוּ אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחָטוּ שִׁבְעִים אִישׁ
וַיִּשְׁיִמוּ אֶת רֵאשֵׁיהֶם בַּדִּוְדִים וַיִּשְׁלְחוּ אֵלָיו יִזְרְעֵאלָהּ.
ח. וַיִּבֹא הַמֶּלֶךְ וַיִּגְדֹּ לוֹ לֵאמֹר הִבִּיאוּ רְאֵשֵׁי בְנֵי הַמֶּלֶךְ
וַיֹּאמֶר שִׁימוּ אֹתָם שְׁנֵי צִבְרִים פֶּתַח הַשַּׁעַר עַד הַבֶּקֶר.
ט. וַיְהִי בַבֶּקֶר וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד
וַיֹּאמֶר אֶל כָּל הָעָם צִדְקִים אַתֶּם הִנֵּה אֲנִי קִשְׁרָתִי עַל אֲדֹנִי וְאַהֲרָגְהוּ וּמִי הִכָּה אֶת כָּל אֶלֶה.
י. דַּעוּ אֲפֹאֵ כִּי לֹא יִפְלֵ מִדְּבַר ה' אֲרֻצָּה אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עַל בֵּית אַחָאֵב
וְה' עֲשָׂה אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד עֲבָדָיו אֲלֵיהֶם.
יא. וַיִּן יְהוּא אֶת כָּל הַנְּשָׂאִים לְבֵית אַחָאֵב בְּיִזְרְעֵאל וְכָל גְּדֻלָּיו וּמִיָּדָעִיו וּכְהֵנוּ
עַד בְּלַהֲתֵי הַשָּׁאִיר לוֹ שָׂרִיד.

אחרי שהרג יהוא את יורם מלך ישראל ואת איזבל אשת אחאב, הוא פנה להרוג את בני אחאב הנותרים היושבים בעיר שומרון. לפני עשותו כן, הוא העמיד בניסיון את השרים בממלכה ואת האומנים (המשרתים האחראים על גידול הילדים) של בית אחאב כדי לבדוק את מידת ההתנגדות הצפויה לו.

לשם כך שלח יהוא ספר ראשון (איגרת) אל שרי יזרעאל, היושבים בשומרון. בספר כתב יהוא לשרים כי הוא מודע לכך ששומרון עיר הבירה היא עיר מבוצרת וחזקה עם צבא מרשים של מרכבות סוסים וכלי נשק: "אַתְּכֶם הָרֹכֵב וְהַסּוֹסִים וְעִיר מִבְּצָר וְהַנְּשֻׁק", ומשום כך בני המלוכה והשרים היושבים בה, הם בעלי כוח רב. הוא הציע לשרים לבחור באחד מצאצאי בני המלך ולהמליכו תחת יורם: "וְרֵאִיתֶם הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר מִבְּנֵי אֲדֹנֵיכֶם וְשִׁמְתֶם עָלֶיךָ פֶּסֶא אָבִיו וְהִלַּחְמוּ

עַל בֵּית אֲדֹנֵיכֶם" (ג). יהוא רצה לבחון האם בקרב בני אחאב יהיה מי שיקום נגדו וירצה להמשיך את מלכות יורם, ולדעת אם השרים יעמדו לצידו.

שרי יזרעאל ששמעו שיהוא הרג את יורם מלך ישראל ואחזיה מלך יהודה, הבינו את כוונתו האמיתית של יהוא ונבהלו. הם חשבו שאין ביכולתם לעמוד מולו, ולכן הם ענו לו: "עבדיך אֲנַחְנוּ וְכָל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֵינוּ נַעֲשֶׂה לֹא נִמְלֶךְ אִישׁ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה" (ה).

יהוא, בתגובה לדברי השרים והאומנים, שלח ספר שני ובו כתב להם: "אם לי אתם ולקלי אתם שְׁמַעִים קְחוּ אֶת רֵאשֵׁי אֲנָשֵׁי בְנֵי אֲדֹנֵיכֶם וּבֵאוּ אֵלַי כְּעַת מִחֹר יִזְרְעֵאלָה" (ו).

השרים קיבלו את האיגרת השנייה של יהוא, ולהבנתם את דבריו, הרגו את שבעים בני המלך אחאב ושלחו את ראשיהם בסלים (בַּדְּוָדִים) ליהוא אשר ביזרעאל.

יהוא ציווה לשים את הסלים עם הראשים של בני המלך בשתי ערימות בשער העיר על מנת שכל העם יראה את בני המלך המתים. בבוקר עמד יהוא בשער ופנה לעם בדברים, ואמר להם שהם מחזיקים את עצמם כצדיקים והוא נתפס כרשע בשל העובדה שמרד במלך יורם והרג אותו ואת איזבל. אולם עליהם לדעת שבהמתת שבעים בני אחאב בשומרון בידי השרים ובהריגת יורם מלך ישראל, אחזיה מלך יהודה ואיזבל אשת אחאב ביזרעאל, התגשמה למעשה נבואת אליהו הנביא על הכרתת בית אחאב.

לאחר דברים אלו מספר הכתוב בפסוק יא על המשך פעולתו של יהוא ביזרעאל - הכרתת כל הנותרים לבית אחאב כולל מעגל כל הקרובים לבית אחאב והכהנים ששימשו לעבודה זרה.

הריגת ארבעים ושניים אחי אחזיה, נכדיו של אחאב פרק י', יב-יז

- יב. וַיִּקֶם וַיָּבֵא וַיִּלְכְּ שְׁמֵרוֹן הוּא בֵּית עֶקֶד הָרוּעִים בְּדָרְךְ.
- יג. וַיְהִי מִצָּא אֶת אַחֵי אַחֲזִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּאמֶר מִי אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ אַחֵי אַחֲזִיָּהוּ אֲנַחְנוּ וְנָרַד לְשָׁלוֹם בְּבֵן הַמֶּלֶךְ וּבְנֵי הַגְּבִירָה.
- יד. וַיֹּאמֶר תִּפְשׂוּם חַיִּים וַיִּתְּפְשׂוּם חַיִּים וַיִּשְׁחָטוּם אֵל בּוֹר בֵּית עֶקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ וְלֹא הִשְׁאִיר אִישׁ מֵהֶם.
- טו. וַיִּלְכְּ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת יְהוֹנָדָב בֶּן רִכְבַּ לְקִרְיָתוֹ וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵשׁ אֵת לְבַבְךָ יִשְׂרָאֵל לְבָבִי עִם לְבַבְךָ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָדָב יֵשׁ וַיֵּשׂ תְּנֵה אֶת יָדְךָ וַיִּתֵּן יָדוֹ וַיַּעֲלֵהוּ אֵלָיו אֶל הַמְּרִקָּבָה.
- טז. וַיֹּאמֶר לְכֵה אִתִּי וּרְאֵה בְּקִנְאָתִי לָהּ וַיִּרְכְּבוּ אֹתוֹ בְּרִכְבּוֹ.
- יז. וַיָּבֵא שְׁמֵרוֹן וַיַּךְ אֶת כָּל הַנְּשֹׂאִים לְאַחֲאָב בְּשְׁמֵרוֹן עַד הַשְּׂמֵדוֹ כַּדָּבָר הַאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵל אֱלֹהֵי.

יהוא יצא מיזרעאל אל עיר הבירה שומרון על מנת לסיים את הכרתת בית אחאב.

בדרכו לשומרון, כשהגיע למקום הנקרא "בית עקד הרועים", שהיה בדרך מיזרעאל לשומרון (לפי רד"ק: "נקרא כן לפי שהיו הרועים גוזזים שם את צאנם, ובעת הגזיזה קושרים אותם ברגליהם מקום העקדה"), פגש יהוא במפתיע את 42 אחי אחזיה מלך יהודה. לשאלתו מי הם, ענו שהם אחי אחזיה מלך יהודה והם בדרכם לדרוש בשלום בני המלוכה.

יהוא ציווה לתפוס את אחי אחזיה, והם נשחטו והושלכו אל הבור בבית עקד הרועים. אחזיה מלך יהודה שהומת ביזרעאל היה נכדו של אחאב, והמתת אחיו בידי יהוא מלמדת שיהוא דן את כל המקורבים לבית אחאב כאילו היו שייכים לבית אחאב עצמו, ולא מנע עצמו מהמתת אנשים רבים.

יהוא המשיך בדרכו לשומרון ופגש בדרך את יהונדב בן רכב (יהונדב היה מצאצאי קיני חותן משה. על בני רכב שומעים גם בתקופות מאוחרות יותר, וככל הנראה שימשו סופרים. יהונדב וכמוהו צאצאיו היו ידועים כקנאים לה'). יהוא שאל את יהונדב: "הֲיֵשׁ אֶת לְבַבְךָ יִשְׂרָאֵל בְּאִשְׁרֵי לְבָבִי עִם לְבַבְךָ" - האם ליבו שלם עם המעשים שעשה יהוא. כשיהונדב הגיב בחיוב, הציע לו יהוא להצטרף אליו בהליכתו לשומרון, כדי להמשיך בהכרתת בית אחאב ולהכרית את עובדי הבעל: "וַיֹּאמֶר לְכֵה אִתִּי וְרֵאָה בְּקִנְאָתִי לָהּ". יהונדב בחר להצטרף ליהוא ועלה על מרכבתו. כשהגיעו לשומרון הכה יהוא את כל הנותרים לבית אחאב שישבו בשומרון, והכתוב חוזר ומדגיש שבכך קיים יהוא את נבואת אליהו לאחאב.

הכרתת בית אחאב הביאה לסיום שושלת המלוכה של אחאב (המכונה גם בית עמרי, על שם עמרי אבי אחאב). בכך באה לידי סיום השושלת השלישית שהוקמה במלכות ישראל. לפני הוכרתו בית ירבעם (מלכים א פרק ט"ו) ובית בעשא (מלכים א פרק ט"ז). יהוא ייסד את בית המלוכה הרביעי במלכות ישראל הקרוי על שמו - בית יהוא. ניתן להתרשם שאחד המאפיינים של מלכות ישראל הוא חוסר היציבות השלטונית והחלפה של שושלת המלוכה לעיתים קרובות.

3 | מהפכת יהוא - הכרתת עבודת הבעל וסיכום ימיו של יהוא

מלכים ב, פרק י' פסוקים יח-לו

מה עשה יהוא כדי להשלים את המהפכה השלטונית והדתית?

הכרתת עבודת הבעל פרק י', יח-כט

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

הפסוקים מתארים את המהפכה הדתית שעשה יהוא - הכרתת עבודת הבעל.

- מדוע קיבץ יהוא את העם?
- כיצד הערים יהוא על עובדי הבעל?
- מדוע הכין יהוא לעובדי הבעל לבוש מיוחד?
- יח. ויקבץ יהוא את כל העם ויאמר אליהם אחאב עבד את הבעל מעט יהוא ועבדו הרבה.
- יט. ועתה כל נביאי הבעל כל עבדיו וכל בהינו קראו אלי איש אל יפקד כי זבח גדול לי לבעל כל אשר יפקד לא יחיה ויהוא עשה בעקבה למען האביד את עבדי הבעל ויאמר יהוא קדשו עצרה לבעל ויקראו.
- כ. וישלח יהוא בכל ישראל ויבאו כל עבדי הבעל ולא נשאר איש אשר לא בא ויבאו בית הבעל וימלא בית הבעל פה לפה.
- כב. ויאמר לאשר על המלתחה הוצא לבוש לכל עבדי הבעל ויצא להם המלבוש.
- כג. ויבא יהוא ויהונדב בן רכב בית הבעל ויאמר לעבדי הבעל חפשו וראו פן יש פה עמכם מעבדי ה' כי אם עבדי הבעל לבדם.
- כד. ויבאו לעשות זבחים ועליות והוא שם לו בחוץ שמנים איש ויאמר האיש אשר ימלט מן האנשים אשר אני מביא עלי ידכם נפשו תחת נפשו. ויהי ככלהו לעשות העלה ויאמר יהוא לרצים ולשלישים באו הכוס איש אל יצא ויפוס לפי חרב וישלכו הרצים והשלישים וילכו עד עיר בית הבעל.
- כו. ויצאו את מצבות בית הבעל וישרפוה.
- כז. ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את בית הבעל וישמהו למוצאות (למחראות) עד היום.
- כח. וישמד יהוא את הבעל מישראל.
- כט. רק חטאי ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל לא סר יהוא מאחריהם עגלי הזהב אשר בית אל ואשר בן.

לאחר הכרתת בית אחאב, המשיך יהוא במהפכה ופנה להכרית את עבודת הבעל שהחלה בימי אחאב ואיזבל. הוא קיבץ את העם לשומרון והכריז: "אֲחָאָב עֶבֶד אֶת הַבַּעַל מֵעַתָּה יְהוָה יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה". מטרתו של יהוא הייתה להרוג את נביאי הבעל ולשם כך הוא קיבץ אותם בעֶרְמָה לבית הבעל (בית המקדש האלילי) שבעיר הבירה שומרון. יהוא הציג את עצמו כאילו הוא עובד את הבעל אפילו יותר מאחאב, וברצונו לעשות זבח גדול לבעל: "כִּי יָבֵחַ גָּדוֹל לִי לַבַּעַל" (יט) אליו כולם חייבים להגיע "כֹּל אֲשֶׁר יִפְקֹד לֹא יִחָדֵד" (שם). הכתוב מגלה לנו שמדובר בתכסיס שמטרתו לרכז במקום אחד את עובדי הבעל, ואף רומז שהמעשה של יהוא, כמו מעשיו הקודמים, כרוך באמצעים שאינם ראויים: "וַיְהִי וְהָיָה עֲשָׂה בְעֶקְבָהּ (מרמה) לְמַעַן הָאֲבִיד אֶת עֲבָדֵי הַבַּעַל" (שם).

יהוא שלח שליחים בכל ישראל כדי שכל נביאי הבעל יתקבצו לשומרון. הכתוב מדגיש כי: "וְלֹא נִשְׁאַר אִישׁ אֲשֶׁר לֹא בָּא". כדי שיוכל לזהות את עובדי הבעל ולהבדילם משאר העם שנאסף שם, דאג יהוא שעובדי הבעל ילבשו לבוש המיוחד להם. לאחר שווידא יהוא כי אין עובדי ה' בקרב הנאספים בבית הבעל, החל יהוא יחד עם עובדי הבעל לעלות עולות וזבחים. במקביל, הציב שמונים אנשים מחוץ לבית הבעל (הכוללים רצים ושלישים) שתפקידם לשמור שאיש לא יברח, ועם סיום הקרבת הקרבנות, הם הרגו את עובדי הבעל. הכרתת עבודת הבעל כללה לא רק את עובדי הבעל אלא גם את הריסת ושריפת בית הבעל והמצבות. הכתוב מציין שמעשיו של יהוא הובילו להכרתה מוחלטת של הבעל מישראל, אולם מיד אחר כך נאמר שיהוא המשיך בחטאות ירבעם בן נבט ועבד את ה' בעגלים שהקים ירבעם בן נבט בבית אל ובדן.

סיכום מלכותו של יהוא פרק י', ל-לו

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

מצאו בפסוקים דבר חיובי ודבר שלילי המיוחס ליהוא.

- ל. וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוָה יֵעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי כָּל אֲשֶׁר בְּלִבָּבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אֲחָאָב בְּנֵי רְבֻעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל פְּסַא יִשְׂרָאֵל.
- לא. וַיְהוּא לֹא שָׁמַר לְלַכֵּת בְּתוֹרַת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל לִבּוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטָּאוֹת יְרֻבְעֵם אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל.
- לב. בְּיָמֵם הָהֵם הִחֵל ה' לְקַצּוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיָּבֵס חֲזָאֵל בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל.
- לג. מִן הַיַּרְדֵּן מִנְרַח הַשְּׁמֶשׁ אֶת כָּל אֶרֶץ הַגִּלְעָד הַגָּדִי וְהָרְאֻבֵנִי וְהַמְנַשִּׁי מֵעֵרֵעַר אֲשֶׁר עַל נַחַל אַרְנֹן וְהַגִּלְעָד וְהַבְּשָׁן.
- לד. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יְהוָה וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וְכָל גְּבוּרָתוֹ הַלּוֹא הֵם פְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.
- לה. וַיִּשְׁכַּב יְהוָה עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּשֹׁמְרוֹן וַיִּמְלֹךְ יְהוֹאָחָז בְּנֵו תַחְתָּיו.
- לו. וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ יְהוָה עַל יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה בְּשֹׁמְרוֹן.

בפסוק ל מתייחס הכתוב בצורה חיובית למעשי יהוא, כשהוא מתאר את הכרתת בית אחאב: "אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי כָּל אֲשֶׁר בְּלִבָּבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אֲחָאָב". ה' שיבח את יהוא על מעשיו ובעקבותיהם הוא זכה לבית מלוכה יציב (100 שנה): "בְּנֵי רְבֻעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל פְּסַא יִשְׂרָאֵל" (שושלת שנמשכה ארבעה דורות אחרי יהוא), ואכן, מרד יהוא היה מפנה דתי חיובי בממלכת ישראל. יהוא עשה מהפכה דתית ופוליטית בישראל, ומימש את נבואת אליהו, מהפכה שזכתה לתמיכה ציבורית רחבה. לאחר חמישים שנות מלכות בית עמרי ואחאב, בהן הוכנסה לראשונה באופן מלכותי עבודת הבעל לממלכת ישראל, וכללה גם הקמת בית מקדש אלילי בליבה של עיר הבירה שומרון

(בית הבעל), הוא הביא להכרתת עבודת הבעל ולהכרתת בית אחאב. מעשיו כללו שפיכות דמים והרג רב של כל צמרת השלטון ועובדי הבעל, ונדרשה לכך מידה לא מבוטלת של אכזריות וקור רוח.

בפסוק לא מותח הכתוב ביקורת על יהוא על כך שלא השלים את המהפכה הרוחנית עד הסוף, והמשיך את חטאות ירבעם ועבד בבמות שהקים ירבעם בן נבט: **וַיְהִי וְלֹא שָׁמַר לְלֶכֶת בְּתוֹרַת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעָם אֲשֶׁר הִחֲטִיֵּא אֶת יִשְׂרָאֵל** (מלכים ב, י', לא).

בימי יהוא נחלשת ממלכת ישראל מבחינה ביטחונית ועוצמתה נפגעת. על פי פסוק לב, חזאל, המלך הארמי החדש, פגע בחלקי ממלכת ישראל הסמוכים לגבולו.

הידעתם?

לדמותו של יהוא

מנבואת הושע משתמעת ביקורת על הכרתת בית אחאב בידי יהוא. את דברי הנביא: **כִּי עוֹד מְעַט וּפְקֻדָּתִי אֶת דְּמֵי יִזְרְעֵאל עַל בֵּית יְהוּא וְהִשְׁבֵּתִי מִמְּלִכּוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל** (הושע א', ד). מבאר רש"י כך:

"את דמי יזרעאל - כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל. והלכו הוא [יהוא] ובניו אחרי כן, ועבדו עבודת עכו"ם [עבודה זרה], לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי".

לפי רש"י למרות שיהוא עשה את אשר צווה, מעשיו נחשבים למפרע לשפיכת דם נקי, שבעטיו נחרבה ממלכת ישראל, מאחר שברבות הימים הוא וממשיכיו חטאו בעבודה זרה.

אדם שנדרש לאכזריות כדי לקיים את צו ה' צריך להשתדל ללכת בדרך ה' ובכך להוכיח שפעל לשם שמיים. אם הוא חוטא בעצמו בחטא נגדו פעל באכזריות, יש מקום לחשוב שהוא פעל ממניעים זרים ומעשיו ייחשבו לחטא.

רד"ק הביא דוגמה היסטורית נוספת לאותו רעיון העולה מפירוש רש"י:

"וכן ראינו כי נענש בעשא על דמי נדב בן ירבעם, ואף על פי שהיה [נדב בן ירבעם] רשע כמו שנאמר **וַיַּעַל אֲשֶׁר הִכָּה אֹתוֹ**" (מלכים ב ט"ז, ז).

הדוגמה שהביא רד"ק מתוארת במלכים א פרקים ט"ו, כו-לד; ט"ז, א-ז.

לסיכום מהפכת יהוא, תוכלו לצפות בסרטון המצורף:

<https://www.youtube.com/watch?v=4dsSI0ADNb4>

4 | יהודה וישראל

מלכים ב, פרק י"ד - פרק ט"ו פסוקים א-יב

כיצד באה לידי ביטוי ההידרדרות ביחסי יהודה וישראל?

הפסוקים הבאים מתארים את המתרחש בשתי הממלכות - יהודה וישראל, ואת היחסים ביניהן.

מלכי ישראל בית יהוא	מלכי יהודה בית דוד
	אחזיה (1)
	עתליה (6) בת אחאב מלך ישראל
יהוא (28)	יהואש (40)
יהואחז (17)	
יואש (16)	אמציה (29)
ירבעם (41)	
זכריה (6 חודשים)	עזריה (52)

* שימו לב, בממלכת יהודה ובממלכת ישראל מלכו מלכים עם שם זהה: יהואש בן אחזיה ביהודה, ויואש בן יהואחז בישראל. בחרנו לכתוב את מלך ישראל כיואש, ואת מלך יהודה כיהואש (אף על פי שלעיתים השמות בכתוב מתחלפים).

ה' הבטיח ליהוא שבני רבעים ישובו על כיסא ישראל: 'וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוּא יֶעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי כְּכֹל אֲשֶׁר בְּלִבִּי עָשִׂיתָ לְבֵית אֲחָאָב בְּנֵי רְבָעִים יָשׁוּבוּ לָךְ עַל פֶּסַע יִשְׂרָאֵל' (מלכים א' י, ל).

בפרק י"ד מוזכרים שמותיהם של מלכי ישראל לבית יהוא שמלכו לאורך ארבעה דורות אחרי יהוא: יהואחז, יואש, ירבעם וזכריה (בית יהוא כלל שושלת של חמישה מלכים).

גם בממלכת יהודה התרחשה הפיכה מדינית במקביל לממלכת ישראל. לאחר הריגת אחזיה ואחיו ע"י יהוא, תפסה את השלטון ביהודה עתליה (בת אחאב) לתקופה של שש שנים, וקטעה בכך את הרציפות של שושלת בית דוד. מלכותה הסתיימה בהפיכה שלטונית שעשה יהוידע הכהן, שהיה דמות משמעותית בממלכת יהודה, ובמהלכה הושבה ממלכת יהודה לידי בית דוד עם המלכת יהואש בן אחזיה וחידוש הברית עם הקב"ה.

במהלך ההפיכה שחולל יהוא בממלכת ישראל, וההפיכה השלטונית בממלכת יהודה נותקו הקשרים בין הממלכות וכפי שנראה להלן, בימי יואש מלך ישראל, נכדו של יהוא, ואמציה מלך יהודה התחוללה מלחמה בין שתי הממלכות. עם זאת, בימי ירבעם השני, נינו של יהוא, חודש הקשר בין הממלכות.

אמציה מלך יהודה פרק י"ד, א-ז

פרק י"ד

- א. בשנת שתים ליואש בן יואחז מלך ישראל מלך אמציהו בן יואש מלך יהודה.
- ב. בן עשרים וחמש שנה היה במלכו ועשרים ותשע שנה מלך בירושלים. ושם אמו יהועדן (יהועדין) מן ירושלים.
- ג. ויעש הישר בעיני ה' רק לא פדוד אביו ככל אשר עשה יואש אביו עשה.
- ד. רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות.
- ה. והי כאשר חזקה הממלכה בידו ויך את עבדיו המכים את המלך אביו.
- ו. ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות כי אם איש בחטאו יומת. (ימות)
- ז. היא הכה את אדום בגי מלח (המלח) עשרת אלפים ותפש את הסלע במלחמה ויקרא את שמה יקתאל עד היום הזה.

בפסוקים אלו אנחנו פוגשים את אמציה בן יהואש, שמלך על יהודה עשרים ותשע שנה, ועשה הישר בעיני ה'. הכתוב מציין שבימיו המשיכו לעבוד את ה' בבמות מחוץ למקדש למרות שהדבר נאסר בתורה. בפסוקים ה-ו, מסופר שלאחר שאמציה ביסס את ממלכתו, הוא התפנה להרוג את עבדי המלך שהרגו את יהואש אביו (כמסופר בסוף פרק י"ב). הכתוב מדגיש שאמציה הרג רק את העבדים שפגעו באביו ולא את בניהם, כפי שמצווה התורה: "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות" (דברים כ"ד, טז). אמציה חיזק את גבולה המזרחי של הממלכה, נלחם באדום בגי מלח (מדרום מזרח לים המלח), כבש עיר חשובה באדום ובה מצודה (המכונה סלע), וקרא לה יקתאל. את אדום הזכרנו בתחילת היחידה (פרק ח' פסוקים כ-כב), בימי יהורם בנו של אחזיה מרדה אדום בממלכת יהודה. ככל הנראה, אמציה ניסה להחזיר לידי ממלכת יהודה את השליטה על אדום. לפי המתואר בפסוקים אמציה הצליח להחזיר את השליטה רק באופן חלקי, הוא פגע באדום והשתלט על אחת ממצודותיה.

מלחמת אמציה מלך יהודה ביואש מלך ישראל פרק י"ד, ה-כב

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מי הם המלכים בממלכת יהודה המוזכרים בפסוקים? מי הם המלכים בממלכת ישראל המוזכרים?
- מה הוביל למלחמה בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל?
- ח. או שלח אמציה מלאכים אל יהואש בן יהואחז בן יהוא מלך ישראל לאמר לכה נתראה פנים.
- ט. וישלח יהואש מלך ישראל אל אמציהו מלך יהודה לאמר החזח אשר בלבנון שלח אל הארו אשר בלבנון לאמר תנה את בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון ותרמס את החוח.
- י. הבה הבית את אדום ונשאך לבך הכבד ושב בביתך ולמה תתגרה ברעה ונפלתה אתה ויהודה עמך.
- יא. ולא שמע אמציהו ויעל יהואש מלך ישראל ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה בבית שמש אשר ליהודה.
- יב. וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש לאהלו.

- יג. ואת אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בֶּן יְהוֹאָשׁ בֶּן אֲחִיזָהוּ תִפֵּשׂ יְהוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית שָׁמֶשׁ
וַיְבֵא יְרוּשָׁלַם וַיִּפְרֹץ בְּחֹמֹת יְרוּשָׁלַם בְּשַׁעַר אֶפְרַיִם עַד שַׁעַר הַפֶּנֶה אַרְבַּע מֵאוֹת אַמָּה.
- יד. וַלְקַח אֶת כָּל הַזֹּהָב וְהַכֶּסֶף וְאֶת כָּל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים בֵּית ה' וּבְאֲצֻרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וְאֶת בְּנֵי הַתַּעֲרָבוֹת
וַיִּשָּׁב שְׁמֹרֶנֶה.
- טו. יָתֵר דְּבָרֵי יְהוֹאָשׁ אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ וְאֲשֶׁר נָלַחַם עִם אֲמַצְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
הֲלֵא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.
- טז. וַיִּשָּׁבֵב יְהוֹאָשׁ עִם אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּר בְּשִׁמְרוֹן עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ יָרְבֵּעַם בְּנֵו תַחְתָּיו.
- יז. וַיְחִי אֲמַצְיָהוּ בֶן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹאָשׁ בֶּן יְהוֹאָחָז מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה.
וַיִּתֵּר דְּבָרֵי אֲמַצְיָהוּ הֲלֵא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה.
- יח. וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלַם וַיִּנְס לְכִישָׁה
וַיִּשְׁלַחוּ אַחֲרָיו לְכִישָׁה וַיִּמְתְּהוּ שָׁם.
- יט. וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ עַל הַסּוּסִים וַיִּקְבְּר בִּירוּשָׁלַם עִם אֲבֹתָיו בְּעִיר דָּוִד.
- כ. וַיִּקְחוּ כָּל עַם יְהוּדָה אֶת עֲרִיָה וְהוּא בֶן שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה
וַיִּמְלְכוּ אֹתוֹ תַּחַת אָבִיו אֲמַצְיָהוּ.
- כב. הוּא בָנָה אֶת אֵילַת וַיִּשְׁבֶּה לַיהוּדָה אַחֲרֵי שָׁכַב הַמֶּלֶךְ עִם אֲבֹתָיו.

אמציה מלך יהודה שלח שליחים ליואש מלך ישראל. המטרה המוזכרת בפסוקים היא: "לְכָה נִתְרַאָּה פָּנִים". ניתן להבין שכוונתו של אמציה הייתה לצאת להילחם במלך ישראל, זאת לאור תגובתו של יואש מלך ישראל (בפסוק ט) והמסופר בדברי הימים ב (פרק כ"ה). בדברי הימים מתואר סכסוך בין אנשי צבא של יואש לבין אמציה, וכתוצאה ממנו פשטו אנשי יואש בערי יהודה והרגו בהם. אמציה רצה להוכיח את כוחו פנים אל פנים בשדה הקרב והזמין את יואש להילחם בו (מצודת דוד).

יואש ענה לאמציה במשל: "הַחֹחַ אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן שֶׁלַח אֶל הָאָרֶז אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן לֵאמֹר תִּנְהָ אֶת בְּתֶךְ לִבְנִי לְאִשָּׁה וְתַעֲבֹר חַיֵּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְתִרְמַס אֶת הַחֹחַ".

המשל: החוח, השיח הקוצני הפשוט פנה אל הארז, העץ הגדול והחזק, בבקשה לבוא עמו בקשרי נישואין. חייית השדה בעוברה שם רמסה את החוח.

יואש מדמה את אמציה מלך יהודה לחוח ואת עצמו לארז, ומלגלג על אמציה באומרו: גם אם היית פונה אלי לשלום ("תִּנְהָ אֶת בְּתֶךְ לִבְנִי לְאִשָּׁה" - קשרי נישואין, שהיו הדרך ליצור קשרים דיפלומטיים בין ממלכות), אתה לא ראוי להיות בקשר איתי, קל וחומר שאין לך סיכוי להילחם נגדי כיוון שאני חזק ממך. יואש סיים את משלו באומרו: "וְתַעֲבֹר חַיֵּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְתִרְמַס אֶת הַחֹחַ" - אם תצא למלחמה נגדי, תירמס על ידי. יואש הסביר בעצמו את הנמשל: הוא אמר לאמציה שניצחונו על אדום גרם לו להתגאות ולחשוב שיוכל להילחם גם בממלכת ישראל. הוא מציע לו לא להתגרות בגורלו כי הוא עתיד להפסיד במלחמה זו.

הכתוב מספר שאמציה מלך יהודה לא שמע לדברי האזהרה של יואש מלך ישראל. מהכתוב בדברי הימים עולה שה' סיבב את הדברים כך שאמציה לא יקבל את דברי יואש: "וְלֹא שָׁמַע אֲמַצְיָהוּ כִּי מֵהָאֱלֹהִים הָיָה לִמְעַן תִּתֵּן בְּיָד כִּי דִרְשׁוּ אֶת אֱלֹהֵי אֲדוּם" (דברי הימים ב כ"ה, כ). על פי פסוק זה ההפסד של יהודה במלחמה היה עונש מה' על כך שאמציה ואנשיו הלכו אחרי אלוהי אדום.

יואש מלך ישראל, שעמד בראש הממלכה החזקה יותר, עלה להילחם באמציה מלך יהודה בעיר בית שמש שבשפלת יהודה.

אנשי יהודה נחלו תבוסה והתפזרו. יואש תפס את אמציה בשבי, העלה אותו לירושלים וגרם להשפלתו בעת שפרץ פרצה רבה בחומת ירושלים (משער אפרים ועד שער הפינה, לאורך 200 מטר מחומת ירושלים),

מלך יהודה השבוי, עמד חסר אונים אל מול חומת ירושלים הפרוצה, בעוד יואש מלך ישראל נכנס לעיר, לקח מאוצרות בית ה' ובית המלך, ושבה את "בני התעבובות" - בניהם של שרי הממלכה (כך מסביר מצודת דוד את מעמדם: "בני השרים, שהם ביד המלך לערבון, שלא ימרדו בו אבותיהם").

לאחר המלחמה שב יואש מלך ישראל לממלכתו, לעיר הבירה שומרון. כעבור זמן קצר הסתיימה תקופת מלכותו ובנו ירבעם (השני) עלה למלוכה אחריו.

פסוקים יז-כ מסכמים את ימי מלכותו של אמציה מלך יהודה: לאחר המלחמה מול יואש מלך אמציה עוד 15 שנה. הכתוב מספר שקשרו נגד אמציה קשר, בעקבותיו הוא נס ללכיש, שהייתה אחת מערי יהודה החשובות, ושם נהרג בידי הקושרים (זהות הקושרים לא מוזכרת בפסוקים וייתכן שמדובר בשרי הממלכה). אמציה הובא לקבורה בעיר דוד בירושלים. לאחר מותו עלה למלוכה בנו עזריה (הקרוי גם עוזיה). בפסוק כב מציין הכתוב שעזריה בנה את אילת, שישבה בקצה גבול אדום, והחזיר אותה לשליטתה של ממלכת יהודה. במעשה זה המשיך עזריה את מעשי אביו אמציה, שהשיב באופן חלקי את השליטה של ממלכת יהודה על אדום. על עזריה מלך יהודה נלמד בפרק ט"ו.

ירבעם בן יואש - ירבעם השני מלך ישראל פרק י"ד, כג-כט

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

על ירבעם השני נאמר "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה'" ובכל זאת, בימי מלכותו התרחבה ממלכת ישראל.

כיצד מסביר זאת הכתוב?

- כג. בַּשָּׁנָה חֲמִשׁ עָשָׂרָה שָׁנָה לְאַמְצִיָּהוּ בֶן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ יִרְבֵּעַם בֶּן יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּשֹׁמְרוֹן אֲרָבָעִים וְאַחַת שָׁנָה.
- כד. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' לֵאמֹר מִכָּל חַטֹּאוֹת יִרְבֵּעַם בֶּן נְבֹט אֲשֶׁר הִחֲטִיֵּא אֶת יִשְׂרָאֵל.
- כה. הוּא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבֹא חֶמֶת עַד יָם הָעֲרָבָה כְּדָבָר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד עֲבָדָיו יוֹנָה בֶן אֲמֵתַי הַנְּבִיא אֲשֶׁר מָגַת הַחֶפֶר.
- כו. כִּי רָאָה ה' אֶת עֲנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְּחֹק מְאֹד וְאָפֶס עֲצוֹר וְאָפֶס עֲשׂוֹב וְאִין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל.
- כז. וְלֹא דָבַר ה' לְמַחְזֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וַיִּוֹשְׁעִים בְּיַד יִרְבֵּעַם בֶּן יוֹאֵשׁ.
- כח. וַיֹּתֵר דְּבָרֵי יִרְבֵּעַם וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וּגְבוּרָתוֹ אֲשֶׁר נִלְחַם וְאֲשֶׁר הָשִׁיב אֶת דְּמִשְׁקָן וְאֶת חֶמֶת לְיְהוּדָה בְּיִשְׂרָאֵל הֲלֵא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.
- כט. וַיִּשְׁכַּב יִרְבֵּעַם עִם אֲבֹתָיו עִם מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ וְכָרְיָהּ בְּנוֹ תַחְתָּיו.

ירבעם בן יואש (ירבעם השני), מלך על ישראל 41 שנה. מלכותו נמשכה זמן רב, דבר המעיד על יציבות שלטונית. מבחינה דתית מתאר אותו הכתוב כמי שעשה הרע בעיני ה', ואילו מבחינה מדינית מסופר כי הביא להרחבת גבולות הממלכה והושיע את ישראל. במשך שנים רבות התמודדה ממלכת ישראל עם האיום של ממלכת ארם. החל מהמלחמה בין אסא מלך יהודה לבעשא מלך ישראל, במהלכה פנה אסא לבן הדד מלך ארם לעזרה. בהמשך מלכי בית אחאב ומלכי בית יהוא התמודדו עם פגיעות חוזרות ונשנות של הארמים. ירבעם השני הצליח לנצח את ארם ואף לכבוש אזורים נרחבים בארם, עד לעיר חמת. בכך הסתיימו המלחמות בין ארם לישראל.

כאמור ירבעם חטא לה' אך למרות זאת זכה להצלחות מדיניות רבות. פסוק כו עשוי להבהיר את המציאות בה מלך חוטא ומצליח. הפסוק מתאר את המצב של ממלכת ישראל לפני שירבעם הושיע את ישראל: "רָאָה ה' אֶת עֲנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְּחֹק מְאֹד וְאָפֶס עֲצוֹר וְאָפֶס עֲשׂוֹב וְאִין עֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל" - ה' ראה את מצבה הקשה של ממלכת ישראל (אפס מלשון

אין. הכוונה לכך שלא נשאר להם רכוש, לא בבית ולא בשדה), ואף על פי שלא שבו מדרכם הרעה, נהג ה' במידת הרחמים, עזר לישראל ולא הביא עליהם עדיין את החורבן: 'וְלֹא דִבֶּר ה' לְמַחֲוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם' (כז). פסוק כט חותם את תיאור ימי מלכותו של ירבעם השני מלך ישראל. אחריו מלך בנו זכריה.

שאלה למחשבה:

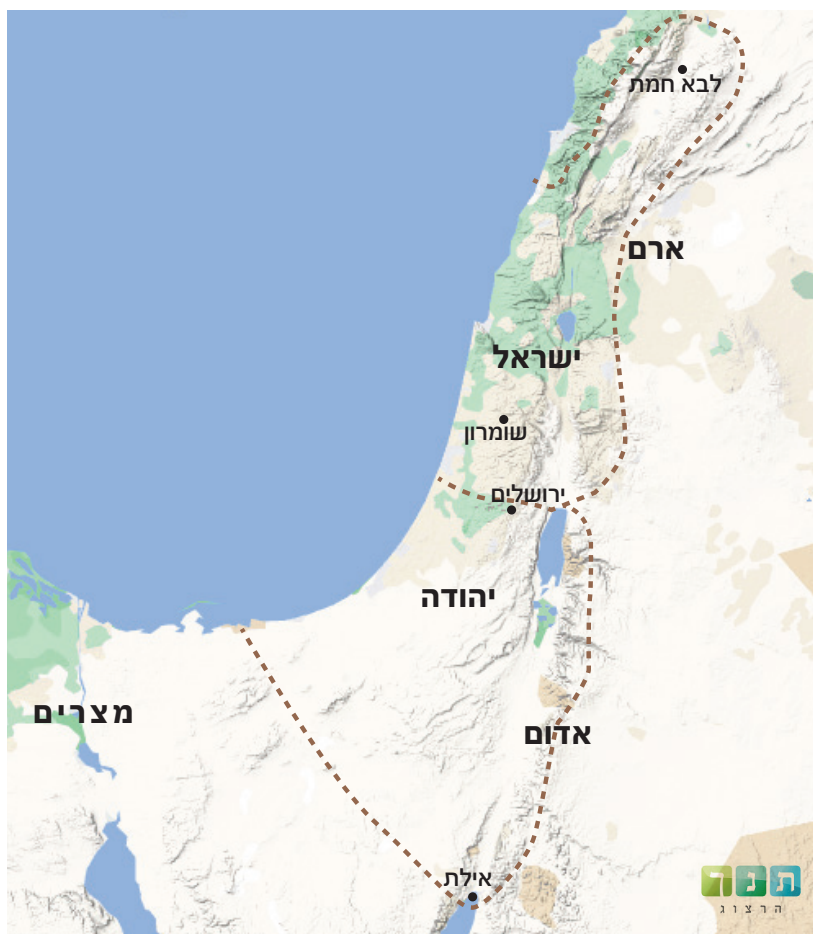
מדוע מוזכרת הנבואה של יונה אם ממילא הגזירה הטובה על ישראל לא באה בזכות ישראל, שהרי למדנו על מצבו הירוד של העם ועל ירבעם (השני) שעשה הרע בעיני ה'?

עיון במפה:

במפה שלפניכם מסומנים גבולות ממלכת ישראל בימי ירבעם השני וגבולות ממלכת יהודה בימי עזריה (עוזיהו). באותה תקופה בה הצליח ירבעם להרחיב את גבולות ממלכת ישראל, הצליח גם עזריה להרחיב את גבולות ממלכת יהודה, כך שביחד גבולות השליטה של עם ישראל בארץ התרחבו מאוד, והגיעו לגבולות הדומים לגבולות בימי מלכות שלמה.

מפה 14 - ממלכת ישראל בימי ירבעם השני וממלכת יהודה בימי עזריה

- זהו את גבולות ממלכת יהודה. חזרו לפסוקים כא-כב העוסקים בעזריה מלך יהודה.

- זהו את גבולות ממלכת ישראל. חזרו לפסוק כה המתאר גבולות ממלכת ישראל בימי ירבעם השני.

- קראו את הפסוקים המתארים את גבולות ממלכת שלמה - 'וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבֶטֶח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה' (מלכים א ה', ה) 'וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה בַעַת הַהִיא אֶת הַחֹג וְכָל יִשְׂרָאֵל עָמְדוּ קָהָל גָּדוֹל מִלְּבֹאֵ קָמַת עַד נַחַל מִצְרַיִם' (שם ח', סה).

במה דומה המצב בימי שלמה למצב בימי ירבעם השני מלך ישראל ועזריה מלך יהודה? במה שונה?

גבולות הממלכה הרחבים בימי ירבעם השני ועזריה מצטרפים ביחד לגבולות הדומים לממדיה של ממלכת שלמה. בימי שלמה הייתה ממלכה מאוחדת, ואילו בפרקנו מדובר בשתי ממלכות - יהודה וישראל. כזכור לאחר מהפכת יהוא ומהפכת יהוידע, נוצר נתק בין הממלכות בימיהם של יהואש מלך יהודה ויהואחז מלך ישראל.

נתק זה החמיר והפך לאיבה ואף למלחמה בימי אמציה מלך יהודה ויואש מלך ישראל. לעומת זאת בימי עזריה וירבעם השני התחדש הקשר ושיתוף הפעולה בין הממלכות. שיתוף פעולה זה תרם לשגשוגן של שתי הממלכות. נשים לב שבימי שלמה גבולותיה הרחבים של הממלכה משתקפים גם במאפיינים חיוביים נוספים שלה: מבחינה כלכלית ומדינית וגם מבחינה דתית. לעומת זאת, גבולות הממלכה בימיו של ירבעם השני היו רחבים למרות שעשה הרע בעיני ה'.

עזריה (עוזיה) מלך יהודה פרק ט"ו, א-ז

- א. בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה בן אמציה מלך יהודה.
- ב. בן שש עשרה שנה היה במלכו וחמשים ושתים שנה מלך בירושלם וישם אמו יכליהו מירושלם.
- ג. ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה אמציהו אביו.
- ד. רק הבמות לא סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות.
- ה. וינגע ה' את המלך ויהי מצרע עד יום מותו וישב בבית החפשיית ויותם בן המלך על הבית שיפט את עם הארץ.
- ו. ויתר דברי עזריה וכל אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה.
- ז. וישב עזריה עם אבתיו ויקברו אתו עם אבתיו בעיר דוד וימלך יותם בנו תחתיו.

עזריה (עוזיה) הצליח לחזק את ממלכת יהודה מבחינה צבאית וביטחונית, והביא להרחבת גבולות הממלכה. ספר מלכים אמנם תיאר את מלכות עזריה (עוזיה) בתמצות, אך למעשה, כפי שמתואר בספר דברי הימים ב פרק כ"ו, היה עזריה אחד המלכים הגדולים שקמו בממלכת יהודה. הוא עשה הישר בעיני ה', והצליח לייצב ולחזק את ממלכת יהודה מבחינה כלכלית וביטחונית, לבנות מפעלי בנייה רבים ולהרחיב את גבולות הממלכה לכיוונים רבים. בנוסף לכך, היה שיתוף פעולה בינו לבין ירבעם השני מלך ישראל.

אף על פי כן מסופר כי עזריה נענש בצרעת והיה חולה עד יום מותו. בזמן שישב "בבית החפשיית", בית הממוקם מחוץ לעיר ומבודד מחברת אנשים, בנו יותם ניהל את הממלכה בפועל.

הסיבה לעונשו של עזריה בצרעת מוסברת בספר דברי הימים ב: "וכחוקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת" (כ"ו, טז). על פי הכתוב, הצלחתו של עזריה ושגשוג הממלכה בימיו, הביאו אותו לגאווה שהובילה לכך שנכנס להקטיר קטורת בבית המקדש במקום הכהנים, שלא על פי חוקי התורה.

כפי שהזכרנו, מהפכת יהוא מלך ישראל ומהפכת יהוידע הכהן בממלכת יהודה הכריתו את בית אחאב וכך נפסק הקשר בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל, שהתחיל בימי אחאב ויהושפט.

לאחר תקופה ארוכה של מהפכות, בימיהם של עזריה מלך יהודה וירבעם מלך ישראל התחדש הקשר בין הממלכות. המלכים הצליחו בעזרת ה' להתגבר על ארם ועל עמים נוספים, להרחיב את גבולות הממלכות שלהם, ולהביא לרגיעה ולשגשוג כלכלי. תקופה זו היא אחת התקופות הטובות של עם ישראל, בדומה לתקופת מלכות שלמה.

זכריה בן ירבעם מלך ישראל פרק ט"ו, ה-יב

- ח. בשנת שלישים ושמנה שנה לעריהו מלך יהודה
מלך זכריהו בן ירבעם על ישראל בשמרון שישה חדשים.
ט. ויעש הרע בעיני ה' כאשר עשו אבותיו
לא קר מחטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל.
י. ויקטר עליו שלם בן יבש ויכרו קבל עם ומיתו
וימלך תחתיו.
יא. ויתר דברי זכריה הנם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל.
יב. הוא דבר ה' אשר דבר אל יהוא לאמר בני רביעים ישובו לך על כסא ישראל
ויהי כן.

זכריה בן ירבעם, האחרון למלכי בית יהוא, מלך על ישראל שישה חודשים ועשה הרע בעיני ה', כחטאות ירבעם בן נבט. מלכותו הסתיימה בעקבות הקטר שקטר עליו שלם בן יבש, אחד משרי הממלכה, אשר הרגו לעיני העם ועלה למלוך במקומו. בכך התקיימה הנבואה על בית יהוא: "הוא דבר ה' אשר דבר אל יהוא לאמר בני רביעים ישובו לך על כסא ישראל". רק לאחר ארבעה דורות של רציפות שלטונית של בית יהוא (כ-100 שנה). יחד עם יהוא מנתה השושלת חמישה דורות), חוסל המלך החמישי והאחרון לבית יהוא ואחריו מלך שלום בן יבש במשך חודש אחד בלבד. מימי שלום בן יבש ועד לחורבנה, ממלכת ישראל מאופיינת בחוסר יציבות שלטונית רבה יותר ובתחלופה מהירה של מלכים.

מבט על היהידה - נושאי רוחב

אחדות ופילוג

מערכת היחסים בין ממלכת ישראל לממלכת יהודה עברה מהפכות ותמורות. אחאב מלך ישראל (עליו למדנו ביחידה הקודמת), שיתף פעולה עם יהושפט מלך יהודה, דבר שהוביל למצב מדיני-ביטחוני וכלכלי טוב בימיהן של שתי הממלכות. שיתוף פעולה זה המשיך גם בימי יורם בן אחאב ואף גרר קשרי נישואין בין הממלכות. עתליה, בתם של אחאב ואיזבל הייתה נשואה ליהורם בן יהושפט מלך יהודה. אחזיה בן יהורם מלך יהודה שיתף פעולה עם יורם בן אחאב בעת שיוורם נלחם בארמים. מהפכת יהוא הובילה לנתק בין הממלכות. בימי יואש מלך ישראל (המלך השלישי של בית יהוא) התחזקה ממלכת ישראל ובמקביל אליה התחזקה גם ממלכת יהודה וכתוצאה מכך התחדש המאבק בין הממלכות עד כדי מלחמה ביניהם. מעשיהם ובחירותיהם של יואש מלך ישראל ואמציה מלך יהודה הובילו למלחמה שהסתיימה בפגיעה בממלכת יהודה ובבית המקדש. שוב, כמו בימי אסא ובעשא, הביא הפילוג להשלכות קשות על שתי הממלכות.

זמן קצר לאחר מכן, עם עלייתם למלוכה של ירבעם השני בנו של יואש (מלך ישראל) ועזריה בנו של אמציה מלך יהודה, השכילו המלכים לשתף פעולה בין הממלכות ולהביא את ממלכותיהם להישגים מדיניים, ביטחוניים וכלכליים רבים, הישגים שהושפעו ככל הנראה, משיתוף הפעולה בין הממלכות.

ראינו אם כך, שאמנם גזירת הפילוג מאת ה' היא ולא ניתנת לשינוי, אך היחסים בין הממלכות נתונים בידי המלכים ולבחירה זו השפעה רבה על ההתפתחות והשגשוג של הממלכות בתחומים רבים.

מנהיג ומנהיגות

בפרקים שלמדנו הכתוב מבליט את דמותו של יהוא בן נמשי כמנהיג כריזמטי ונוקשה שהצליח לסחוף אחריו את תושבי הממלכה. הוא מימש את הציווי שקיבל מאחד מבני הנביאים ששלח אלישע הנביא להכרית את בית אחאב. בנוסף לבית אחאב הוציא להורג חלק גדול מבית המלוכה ביהודה - את המלך אחזיה ואת אחיו. הוא גייס את אנשי העיר שומרון לפעילותו הנוקשה כדי להשלים את המשימה ולהרוג את בניו הנותרים של אחאב, והשתמש בערמה כדי לאסוף לבית הבעל בשומרון את עובדי הבעל, וכדי להכרית את עבודת הבעל מהממלכה. הפעולות שעשה היו כרוכות במעשי הריגה רבים ונדרשה לשם כך תקיפות גדולה. ניתן לומר שהוא הצליח לקדם את הממלכה מבחינה רוחנית, בהקשר של המאבק בפולחן האלילי, אולם למרות הדבקות שלו במטרה הוא המשיך בחטאת ירבעם בן נבט (שהכניס את עבודת ה' בבמות) והמהפך הרוחני והדתי שעשה לא היה שלם, ובמהלך הדורות שימש תשתית לחדירה מחדש של הפולחן האלילי לממלכה, כפי שנלמד בהמשך.

מצב רוחני-מצב מדיני

ביחידה השלישית למדנו על אחאב מלך ישראל שהכניס את עבודת הבעל לממלכה הישראלית, בעיקר בעקבות הקשרים הפוליטיים של ממלכת ישראל עם ממלכות צור וצידון, שהתבטאו בנישואי אחאב לאיזבל בת מלך צידון.

ביחידה זו למדנו על יהוא מלך ישראל ופועלו להכרתת עבודת הבעל מישראל. יהוא כינס את עובדי הבעל ל"בית הבעל", בית מקדש אלילי שעמד במרכז של עיר הבירה שומרון, והוביל להריגתם של עובדי הבעל והשמדת בית הבעל וכל הכלים ששימשו את עבודת הבעל. הכתוב מציין שמעשיו של יהוא הובילו להשמדת הבעל מישראל, אך העבודה בבמות ("חטאת ירבעם") המשיכה לאורך כל ימי המלכים מבית יהוא, וברבות הימים היא היוותה פתח לחזרה מחדש של הפולחן האלילי.

אחד הדברים המעניינים ביחידה זו הוא שלא תמיד מציג הכתוב את הקשר בין המצב המדיני למצב הרוחני במתכונת של תורת הגמול - מצב רוחני טוב וכשכר לכך מצב מדיני טוב, ולהפך.

יהוא שניקה את ממלכת ישראל מעבודת הבעל זכה כשכר למעשיו בשושלת יחסית יציבה, שהיו בה חמישה מלכים (יהוא, יהואחז, יואש, ירבעם וזכריה): "וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוָה יֵעַן אֲשֶׁר הִטִּיבֶתָּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי כָל אֲשֶׁר בְּלִבֵּי עַשְׂיֹת לְבַיִת אַחָאָב בְּנֵי יִרְבְּעָם יָשְׁבוּ לְךָ עַל כִּפְּאֵי יִשְׂרָאֵל" (מלכים ב' י"ד, ל).

מכל מקום, מבחינה מדינית יהוא לא הצליח להחזיר את הממלכה לעוצמתה מימי אחאב, וממלכתו סבלה רבות מידם של הארמים: "בַּיָּמִים הָהֵם הִחֵל ה' לְקַצֹּת בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּכַּס חֲזָאֵל בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל: מִן הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ אֶת כָּל אֶרֶץ הַגְּלִיעָד הַגְּדִי וְהָרְאֹבֵנִי וְהַמְנַשִּׁי מֵעַרְעַר אֲשֶׁר עַל נַחַל אֶרֶץ וְהַגְּלִיעָד וְהַבְּשָׁן" (שם, לב-לג). הכתוב מקשר בין מצבו המדיני של יהוא למצבו הרוחני ורואה במצב המדיני תוצאה מהמצב הרוחני: "וַיְהִי וְלֹא שָׁמַר לְלֶכֶת בְּתוֹרַת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעָם אֲשֶׁר הִחֲטִיֵּא אֶת יִשְׂרָאֵל" (שם, א).

לעומת זאת, בימי יואש ובעיקר ירבעם בן יואש (ירבעם השני) הממלכה התחזקה מאוד מבחינה מדינית, ויחד עם ממלכת יהודה, בראשותו של עזריה (עוזיה), הגיעו שתי הממלכות לגבולות ממלכתו של שלמה.

הכתוב מציג את חוסר הזיקה הישירה בין המצב הרוחני למצב המדיני: "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' לֹא סָר מִכָּל חַטָּאוֹת יִרְבְּעָם בֶּן נִבְטָא אֲשֶׁר הִחֲטִיֵּא אֶת יִשְׂרָאֵל [המצב הרוחני]: הוּא הָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבֹא חֶמֶת עַד יָם הָעֲרָבָה כְּדָבַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד עֲבָדָיו יוֹנָה בֶּן אַמְתַּי הַנְּבִיא אֲשֶׁר מִגַּת הַחֶפֶר [המצב המדיני]: (מלכים ב' י"ד, כד-כה). ומסביר את חוסר הקשר בין המצב הרוחני למצב המדיני באופן הבא: "כִּי רָאָה ה' אֶת עֲוֹנוֹת יִשְׂרָאֵל מִרְּחֹק וְאָפֶס עֲצוּר וְאָפֶס עֲוֹב וְאִין עֲזָר לְיִשְׂרָאֵל. וְלֹא דָבַר ה' לְמַחֲזֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וַיִּזְשִׁיעַם בְּיַד יִרְבְּעָם בֶּן יוֹאָשׁ" (שם, כו-כז).

ניתן ללמוד אם-כך מהיחידה שלפנינו שלא תמיד השגחת ה' כורכת את המצב המדיני עם המצב הרוחני, וישנם שיקולים נוספים להצלחה או לכישלון מדיני. ישנן תקופות בהן השגחת ה' על המציאות ההיסטורית של עם ישראל בהירה וגלויה לעין, וישנן תקופות בהן שיקוליה נסתרים מאתנו ונדרשת נבואת אמת, כמו שהיה בימי התנ"ך, כדי לבאר את מהלכי ההשגחה.

שאלות הזרה ליהודה 4 מהפכות ותמורות

שאלות ידע לחלק א

שאלות קצרות

1. מי צווה ע"י ה' למשוח את יהוא למלך על ישראל ומי קיים את הציווי בפועל? (מל"א י"ט; מל"ב ט')
2. מה ציווה אלישע על הנער מבני הנביאים לומר ליהוא? (מל"ב ט')
3. מה ענה יהוא לעבדיו כששאלו אותו מדוע בא הנער מבני הנביאים? מה הוא ענה אחרי שהם הפצירו בו לשמוע את האמת? (מל"ב ט')
4. מה עשו עבדי יהוא כשמעו שיהוא נמשח למלך על ישראל? (מל"ב ט')
5. מדוע רכב יהוא מרמות גלעד ליזרעאל? (מל"ב ט')
6. כיצד הגיב יורם מלך ישראל כשמע שיהוא מגיע מרמות גלעד? ומה קרה לו? (מל"ב ט')
7. כיצד מת אחזיה מלך יהודה? (מל"ב ט')
8. כיצד מתה איזבל? (מל"ב ט')
9. מה כתב יהוא בספר הראשון ששלח לשרי יזרעאל ולאומנים את אחאב? כיצד הגיבו? (מל"ב י')
10. מה כתב יהוא בספר השני ששלח לשרי יזרעאל ולאומנים את אחאב? מה הם עשו בעקבות דבריו? (מל"ב י')
11. כיצד הערים יהוא על עובדי הבעל? (מל"ב י')
12. מה הבטיח ה' ליהוא מלך ישראל אחרי השמדת בית אחאב? (מל"ב י')
13. מה הציע אמציה מלך יהודה ליואש מלך ישראל? כיצד הגיב על כך יואש? (מל"ב י"ד)
14. מה היו תוצאות המלחמה בין אמציה מלך יהודה ליואש מלך ישראל? פרטו! (מל"ב י"ד)
15. מדוע, עפ"י הכתוב, עזר ה' לישראל בימי ירבעם בן יואש? (מל"ב י"ד)
16. מי הרג את זכריה בן ירבעם המלך האחרון לבית יהוא? (מל"ב ט"ו)
17. כיצד התקיים דבר ה' על בית יהוא בימי זכריה? הסבירו (מל"ב ט"ו)

מי אמר למי ובאיזה הקשר

1. משחתיך למלך אל עם ה' אל ישראל. והפיתה את בית אחאב אדניך (מל"ב ט')
2. מדוע פא המשגע הזה אליך (מל"ב ט')
3. מה השלום עד ונוני איובל אמך וכשפיה הרבים. (מל"ב ט')
4. השלכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי כי זכר אני ואתה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו (מל"ב ט')
5. פקדו נא את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא (מל"ב ט')
6. וראיתם הטוב והישר מבני אדניכם ושמעתם על פסא אביו והלקחמו על בית אדניכם (מל"ב י')

7. הַיָּה שְׁנֵי הַמַּלְכִים לֹא עָמְדוּ לְפָנָיו וְאִיךְ נִעְמַד אֲנַחְנוּ (מל"ב ב' י')
8. אֲחָאָב עָבַד אֶת הַבַּעַל מֵעַט יְהוּא יַעֲבֹדְנוּ הַרְבֵּה (מל"ב י')
9. אִישׁ אֵל יִפְקֹד כִּי זָבַח גָּדוֹל לִי לַבַּעַל כָּל אֲשֶׁר יִפְקֹד לֹא יִחִיָּה (מל"ב י')
10. יַעַן אֲשֶׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיֵּשֶׁר בְּעֵינַי כָּכָל אֲשֶׁר בְּלִבִּי עָשִׂיתָ לְבֵית אֲחָאָב בְּנֵי רַבְעִים יָשְׁבוּ לָךְ עַל פְּסַא יִשְׂרָאֵל. (מל"ב י')
11. הַחוּחַ אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן שָׁלַח אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן לֵאמֹר תִּנְהַ אֶת בְּתוּךְ לִבְנֵי לְאִשָּׁה וְתַעֲבֹר חֵית הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּלִבְנוֹן וְתִרְמַס אֶת הַחוּחַ. (מל"ב י"ד)
12. הִפֵּה הַכִּיָּת אֶת אָדוֹם וּנְשָׂאָךְ לִבְךָ הַכְּבֹד וְשָׁב בְּבֵיתְךָ וְלָמָּה תִתְגַּרְהַ בְּרַעְיָה וְנִפְלְתָה אֶתְהָ וַיהוּדָה עִמָּךְ. (מל"ב י"ד)

באיזה הקשר נאמר/מוזכר

- פך שמן (מל"ב ט')
- שפעת יהוא (מל"ב ט')
- גולגולת, רגליים וכפות ידיים (מל"ב ט')
- שבעים בנים בשומרון (מל"ב י')
- בית הבעל (מל"ב י')
- החוח והארז אשר בלבנון (מל"ב י"ד)
- מצורע (מל"ב ט"ו)

ציינו שני פרטים על הדמויות הבאות (מאפיין אישיותי, פעולה שעשו, קשר בינם לבין דמות אחרת, דבר שאמרו וכדו):

- יהורם בן יהושפט (מל"ב ח')
- אחזיה בן יהושפט (מל"ב ח')
- יהוא מלך ישראל (מל"ב ט'-י')
- יהונדב בן רכב (מל"ב י')
- אמציה בן יהואש (מל"ב י"ד)
- ירבעם בן יואש (מל"ב י"ד)
- יונה בן אמיתי (מל"ב י"ד)
- עזריה (עוזיה) מלך יהודה (מל"ב ט"ו)

מה קרה בכל אחד מהמקומות הבאים:

- יזרעאל (מל"ב ח')
- רמות גלעד (מל"ב ט')

על מי נאמר/מוזכר ובאיזה הקשר:

1. פי בשגֵעוֹן יִנְהַג (מל"ב ט')
2. מִלֵּא יָדוּ בְקִשְׁתֹּת וַיִּךְ אֶת יְהוֹרָם בֵּין זְרַעֵיו (מל"ב ט')
3. וַהֲשֵׁם בַּפּוֹךְ עֵינֶיהָ וַהֲנִיטָב אֶת רֵאשֶׁהָ וַתִּשְׁקֹף בְּעַד הַחַלּוֹן. (מל"ב ט')
4. וַיִּשְׁמְטוּהָ וַיִּז מִדְמָהָ אֶל הַקִּיר וְאֶל הַסּוּסִים וַיִּרְמֶסְנָה. (מל"ב ט')
5. וְלֹא מָצְאוּ בָהּ כִּי אִם הַגְּלָגֶלֶת וְהַרְגָלִים וְכַפּוֹת הַיָּדַיִם (מל"ב ט')
6. וַיִּשְׁחָטוּ שְׁבַעִים אִישׁ וַיִּשְׁיִמוּ אֶת רֵאשֵׁיהֶם בַּדּוּדִים (מל"ב י')
7. שִׁימוּ אֹתָם שְׁנֵי צַבָּרִים פָּתַח הַשַּׁעַר עַד הַבֶּקֶר. (מל"ב י')
8. וַיִּתְּפוּסוּם חַיִּים וַיִּשְׁחָטוּם אֶל בּוֹר בַּיִת עֶקֶד אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אִישׁ (מל"ב י')
9. עֲשֵׂה בְעַקְבָּהּ לְמַעַן הֶאֱבִיד אֶת עַבְדֵי הַבַּעַל (מל"ב י')
10. וַיֵּצְאוּ אֶת מַצְבּוֹת בַּיִת הַבַּעַל וַיִּשְׂרְפוּהָ. וַיִּתְּצוּ אֶת מַצְבַּת הַבַּעַל וַיִּתְּצוּ אֶת בַּיִת הַבַּעַל וַיִּשְׁמְהוּ (מל"ב י')
11. הוּא הִכָּה אֶת אֲדוֹם בְּגִי מֶלֶח עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וַתִּפֹּשׂ אֶת הַסֶּלַע בַּמִּלְחָמָה וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ יִקְתָּאֵל (מל"ב י"ד)
12. וַיִּקְשְׁרוּ עָלָיו קֶשֶׁר בִּירוּשָׁלַם וַיִּנָּס לְכִישָׁה וַיִּשְׁלַחוּ אַחֲרָיו לְכִישָׁה וַיִּמְתְּהוּ שָׁם (מל"ב י"ד)
13. וַיִּנְגַע ה' אֶת הַמֶּלֶךְ וַיְהִי מַצְרַע עַד יוֹם מוֹתוֹ וַיֵּשֶׁב בְּבַיִת הַחֲפְשִׁית (מל"ב ט"ו)

שאלות מפה

במפה שלפניכם מסומנים שלושה מקומות.

- א. סמנו במפה את המקומות: יזרעאל, רמות גלעד, שומרון.
- ב. (1) עם מי נלחם יורם מלך ישראל ברמות גלעד?
- (2) מדוע ירד יורם ליזרעאל במהלך המלחמה ומי בא לבקר אותו ביזרעאל?

במפה שלפניכם מסומנים גבולות ממלכת ישראל וממלכת יהודה בימי ירבעם השני מלך ישראל ועזריה (עוזיה) בן אמציה מלך יהודה.

- א. סמנו במפה איזה שטח שייך לממלכת ישראל ואיזה שטח שייך לממלכת יהודה
- ב. כיצד מסביר הכתוב את הפריחה המדינית בימי ירבעם השני מלך ישראל אף על פי שעשה הרע בעיני ה'?
- ג. כתבו שני פרטים על עזריה מלך יהודה

שאלת ידע רחב לחלק ב

הכרתת בית אחאב

הנער מבני הנביאים שנשלח ע"י אלישע למשווח את יהוא למלך על ישראל ציווה את יהוא:

”וְהִפִּיתָ אֶת בֵּית אַחְזָב אֲדֹנֶיךָ וְנִקְמְתִי דְמֵי עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים וְדְמֵי כָּל עֲבָדֵי ה' מִיַּד אֵיזָבֵל.
וְאַבְדְּ כָּל בֵּית אַחְזָב... וְנִתְתִּי אֶת בֵּית אַחְזָב כְּבֵית יִרְבְּעָם בֶּן נְבָט וְכְבֵית בַּעֲשָׂא בֶן אַחֲזָיָה.
וְאֶת אֵיזָבֵל יֹאכְלוּ הַכְּלָבִים בְּחֵלֶק יִזְרְעֵאל וְאִין קִבְרָ...” (מלכים ב' ט', ז-י).

א. ציינו שני אנשים או קבוצות אנשים שיהוא הרג כחלק מביצוע הציווי להכרתת בית אחאב.

עבור כל אחד מהאנשים או הקבוצות שציינתם כתבו מה הקשר שלהם לאחאב

ב. הכתוב מציין שהעונש לבית אחאב הוא כמו העונש לבית ירבעם בן נבט ולבית בעשא.

מי השמיד את בית ירבעם ובאיזה אופן, ומי השמיד את בית בעשא ובאיזה אופן?

שאלת העמקה והרחבה לחלק ג

עם ישראל אחדות ופילוג

- א. במלכים ב פרק י"ד מסופר על אמציה מלך יהודה שבחר לפתוח במלחמה נגד יואש מלך ישראל למרות אזהרתו של יואש.
- מה קרה בעקבות המלחמה: 1. לממלכת יהודה 2. לאמציה מלך יהודה 3. לאוצרות בית המקדש ולאוצרות בית המלך?
- ב. ימי שלמה המלך חתמו את ימי הממלכה המאוחדת.
- הביאו לפחות שלוש דוגמאות מימי שלמה המעידות על שגשוג ממלכתו.
- הסבירו כיצד מצב של אחדות בעם מאפשר שגשוג בתחומים אלו.
- ג. בסעיף א ראינו דוגמה להשלכות של הפילוג בעם על שתי הממלכות.
- בסעיף ב ראינו דוגמה לשגשוג ופריחה בימי אחדות.
- נסחו טענה המתייחסת להשלכות ולהשפעות של הפילוג ומנגד לכוחה של האחדות בעם.
- בסו את טענותיכם על הדוגמאות בסעיפים הקודמים והביאו לפחות דוגמה נוספת אחת לביסוס טענתכם.

יחידה 5: הכיבוש האשורי

מלכים ב, פרקים ט"ו-כ'

הנושאים ביחידה							
מחלת חזקיה נבואת ישעיה סוף ימיו של חזקיה	נבואתו השניה של ישעיה מפלת סנחריב	שליחי סנחריב לחזקיה תפילת חזקיה	תגובת חזקיה נבואתו הראשונה של ישעיה	מלכות חזקיה מלך יהודה נאום רב־שָׁקָה	חורבן ממלכת ישראל הכותיים	מלכות אחז	מלכי ישראל האחרונים
מלכים ב פרק כ' (פסוקים א-ו, כ-כא)	מלכים ב פרק י"ט (פסוקים כ, לב-לז)	מלכים ב פרק י"ט (פסוקים ח-יט)	מלכים ב פרק י"ט (פסוקים א-ז)	מלכים ב פרק י"ח	מלכים ב פרק י"ז	מלכים ב פרק ט"ז	מלכים ב פרק ט"ו (פסוקים יג-לח)

מבוא ליהודה

הפרקים הקודמים (פרקי אלישע ומהפכות ותמורות - מל"ב פרקים ב' - י"ד) עוסקים בתקופה של כ-110 שנה, בה ידעו היחסים בין ממלכת ישראל לממלכת יהודה עליות ומורדות. במקביל התמודדו ממלכות יהודה וישראל עם עמי האזור. בשנים אלו ארם, השוכנת מצפון מזרח לממלכת ישראל, הייתה הגורם המשמעותי באזור.

במאה השמינית (בימיו של מנחם בן גדי מלך ישראל וסוף ימיו של עזריה (עוזיה) מלך יהודה), הפכה אשור למעצמה, השתלטה בהדרגה על כל ממלכות האזור, והגיעה עד מצרים. ארם ניסתה להילחם בממלכה האשורית אך לבסוף נכנעה לה.

כפי שנראה ממלכות יהודה וישראל לקחו חלק במאבק שבין אשור לארם. הימים שלפני הכיבוש האשורי, ימיהם של ירבעם בן יואש מלך ישראל (המכונה גם ירבעם השני), ותחילת ימיו של עזריה (עוזיה) מלך יהודה (מל"א פרקים י"ד-ט"ו), היו ימים של שגשוג מדיני וכלכלי, התעצמות והרחבת גבולות בדומה לימי השיא של ממלכת שלמה. בניגוד לפריחה ולשגשוג הכלכלי והמדיני, המצב הרוחני בשתי הממלכות הלך והידרדר. ביחידה זו נלמד על ימיה האחרונים של ממלכת ישראל עד לחורבנה בידי האשורים, ועל השפעת הכיבוש האשורי על ממלכת יהודה.

נקרא את הפסוקים, נלמד ונעמיק בסיפור הכיבוש האשורי.

1 | מלכי ישראל האחרונים

פרק ט"ו פסוקים יג-לא

כיצד הידרדרה ממלכת ישראל בימי הכיבוש האשורי?

כפי שלמדנו, שלטון בית יהוא נמשך חמישה דורות, דבר המעיד על יציבות שלטונית. זכריה בן ירבעם, האחרון למלכי בית יהוא, מלך על ישראל שישה חודשים ועשה הרע בעיני ה'. מלכותו הסתיימה בקשר שקשר עליו שלם בן ג'ט, אחד משרי הממלכה, אשר הרגו לעיני העם ועלה למלוך במקומו (מל"ב ט"ו, ח-יב).

משימת התבוננות בטבלת המלכים

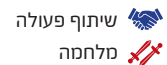
התבוננו בטבלת המלכים שלפניכם. התמקדו בימי מלכותו של זכריה מלך ישראל. עד לחורבן הממלכה עברו כ־43 שנים.

התייחסו לשאלות הבאות:

- כמה מלכים מלכו בתקופה זו בישראל?
- האם הורישו מלכים אלו את המלוכה לבניהם?
- כמה שנים מלך כל מלך?
- מה ניתן ללמוד על מצבה של הממלכה בשנים אלו?

מלכי יהודה וישראל מימי שלמה ועד החורבן

מעצמות האזור	מלכי ישראל	מלכי יהודה	יחידה	
	שלמה (40)		יחידה 1 מלכות שלמה	
מצרים	ירבעם (22)	רבעם (17)	יחידה 2 פילוג הממלכה	
	נדב (2)	אבים (3)		
ארם	בעשא (24)	אסא (41)		
	זמרי (7 ימים)			
	תבני (6)			
	אחאב (22)	יהושפט (25)	יחידה 3 אחאב ואליהו	
	אחזיה (2)	יהורם (8)	יחידה 4 מהפכות ותמורות	
	יורם (12)	אחזיה (1)		
	יהוא (28)	עתליה (6)		
	יהואחז (17)	יהואש (40)		
	יואש (16)	אמציה (29)		
	ירבעם (41)	עזריה (52)		
זכריה (6 חודשים)				
שלום (חודש)				
מנחם (10)				
פקחיה (2)	יותם (16)	יחידה 5 הכיבוש האשורי		
פקח (20)	אחז (16)			
האמפריה האשורית	הושע (9)	חזקיה (29)		
		מנשה (55)	יחידה 6 סופה של ממלכת יהודה וחורבן המקדש	
		אמון (2)		
		יאשיהו (31)		
		יהואחז (3 חודשים)		
		יהויקים (11)		
		יהויכין (3 חודשים)		
	מצרים		צדקיהו (11)	יחידה 6 סופה של ממלכת יהודה וחורבן המקדש
			גדליה בן אחיקם	

כפי שנראה להלן, מימי שלום בן יביש ועד לחורבנה, ממלכת ישראל בשנותיה האחרונות מאופיינת בחוסר יציבות שלטונית שבאה לידי ביטוי בעיקר במרידות וקשרים נגד המלכים, שהביאו לכך שלא קמו בתי מלוכה (בן לא המשיך את אביו במלוכה ולא נוצרה שושלת מלוכה). כפי שנראה להלן הפסוקים מתארים רצף מרידות ורצח מלכים בממלכת ישראל שנעשו על ידי שרים מקרב הממלכה.

בנוסף, בניגוד לבתי המלוכה הקודמים במלכות ישראל (בית ירבעם, בית אחאב ובית יהוא), שבייסוד השושלת היה מעורב נביא ה', מכאן ואילך מתמנים ומתחלפים מלכים, ללא מעורבות כזו. כמו כן חלק מהמלכים מלכו תקופה קצרה יחסית.

שאלה למחשבה:

מלכי ישראל האחרונים נרצחו על ידי שריהם פעם אחר פעם, לעיתים בהפרשי זמן של חודשים. חשבו: מה אומרת עובדה זו על הממלכה ועל שריה? מה עשויות להיות ההשלכות המדיניות של התנהלות כזאת?

ימיה האחרונים של ממלכת ישראל מאופיינים גם בהידרדרות דתית. הכתוב מדגיש שמלכי ישראל לא רק עשו הרע בעיני ה' אלא גם המשיכו את חטאותיו של ירבעם בן נבט. מציאות זו החלישה וערערה את המצב הביטחוני של הממלכה, כך יכלה האימפריה האשורית המתעצמת לפלוש ביתר קלות לממלכת ישראל. ההשתלטות האשורית על ממלכת ישראל התרחשה בשלבים, ומתוארת בפרקים ט"ו וי"ז.

עיון במפה

הממלכה האשורית ממוקמת באזור מסופוטמיה מצפון לבל (צפון עירק ואירן של ימינו) על חופי נהר החידקל ובירתה נינוה.

מפה 15 - הממלכה האשורית

שלום בן יביש מלך ישראל פרק ט"ו, יג-טו

פרק ט"ו

- יג. שלום בן יביש מלך בשנת שלשים ותשע שנה לעזריה מלך יהודה
וימלך ירח ימים בשמרון.
יד. ויעל מנחם בן גדי מתרצה ויבא שמרון ויגד את שלום בן יביש בשמרון
וימיתו וימלך תחתיו.
טו. ויתר דברי שלום וקשרו אשר קשר
הנם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל.

מלכותו של שלום בן יביש נמשכה חודש בלבד ואף היא, כמו מלכות זכריה, הסתיימה עם רציחתו של המלך על ידי מנחם בן גדי שמרד בו ועלה למלוך תחתיו. כפי הנראה גם מנחם בן גדי שעלה מהעיר תרצה, היה אחד משרי הממלכה.

מנחם בן גדי מלך ישראל פרק ט"ו, טז-כב

- טז. אז יבא מנחם את תפסח ואת כל אשר בה ואת גבוליה מתרצה כי לא פתח ויך
את כל ההרזיה בקע.
יז. בשנת שלשים ותשע שנה לעזריה מלך יהודה
מלך מנחם בן גדי על ישראל עשר שנים בשמרון.
יח. ויעש הרע בעיני ה'
לא סר מעל חטאות ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל כל ימיו.
יט. בא פול מלך אשור על הארץ ויתן מנחם לפול אלף כסף
להיות ידיו אטו להחזיק הממלכה בידו.
כ. ויצא מנחם את הכסף על ישראל על כל גבוי החיל
לתת למלך אשור חמשים שקלים כסף לאיש אחד
וישב מלך אשור ולא עמד שם בארץ.
כא. ויתר דברי מנחם וכל אשר עשה הלוא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי ישראל.
כב. וישב מנחם עם אבתיו וימלך פקחיה בנו תחתיו.

מנחם בן גדי מלך ישראל עשה הרע בעיני ה' והמשיך בחטאות ירבעם בן נבט. הכתוב מתאר את אכזריותו של מנחם - הוא רצח נשים הרות בעיר הארמית הצפונית תפסח - "את כל ההרזיה בקע" - כיוון שתושביה לא הסכימו לקבל את מלכותו (רש"י).

בימיו של מנחם בן גדי, עם עלייתו של פול מלך אשור על ממלכת ישראל, החלה האימפריה האשורית לפגוע בממלכת ישראל (על פי דעת מקרא פול הוא שמו הבלבי של תגלת פלאסר). מנחם הטיל מס על תושבי הממלכה על מנת להעלות מס זה למלך אשור, וכך הרחיק את הלחץ האשורי לזמן מה מהאזור.

פְּקֻחֵיהָ בֶן מִנְחֵם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל פָּרָק ט"ו, כג-כו

אחרי מותו של מנחם בן גדי, עלה פקחיה בנו למלוך אחריו, ומלך שנתיים בלבד בעיר הבירה שומרון. מסופר כי פקחיה עשה הרע בעיני ה' ומלכותו הסתיימה עם הירצחו בידי פְּקַח בן רמליהו, שליטו. יחד איתו נרצחו השומרים אשר איתו.

בשונה ממלכי ישראל האחרונים, פקחיה בן מנחם קיבל את מלכותו בירושה מאביו ולא על ידי קשירת קשר נגדו. לכאורה נוצר בית מלוכה חדש - בית מנחם - אך מכיוון שמלכותו נמשכה זמן קצר ולא היה לו יורש, הכתוב לא מחשיב זאת לבית מלוכה.

- כג. בְּשָׁנַת חֲמִשִּׁים שָׁנָה לְעֹרֵיָהּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ פְּקֻחֵיהָ בֶן מִנְחֵם עַל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן שְׁנָתַיִם.
- כד. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' לֹא כִּי מִחֲטָאוֹת יִרְבָּעָם בֶּן נִבְטָא אֲשֶׁר הֲחִטִּיא אֶת יִשְׂרָאֵל.
- כה. וַיִּקְשֹׁר עָלָיו פְּקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ שְׁלִישׁוֹ וַיִּכְהוּ בְּשִׁמְרוֹן בְּאַרְמוֹן בֵּית הַמֶּלֶךְ (מֶלֶךְ) אֶת אֶרְגָּב וְאֶת הָאָרֶיָּה וְעַמּוֹ חֲמִשִּׁים אִישׁ מִבְּנֵי גִלְעָדִים וַיִּמְתְּהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו.
- כו. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי פְּקֻחֵיהָ וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה הֵנָּם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.

פְּקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל פָּרָק ט"ו, כז-לא

- כז. בְּשָׁנַת חֲמִשִּׁים וְשָׁתַיִם שָׁנָה לְעֹרֵיָהּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ פְּקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ עַל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן עֶשְׂרִים שָׁנָה.
- כח. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' לֹא כִּי מִן חֲטָאוֹת יִרְבָּעָם בֶּן נִבְטָא אֲשֶׁר הֲחִטִּיא אֶת יִשְׂרָאֵל.
- כט. בְּיָמֵי פְּקַח מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בָּא תְּגִלַּת פְּלֹאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּקַּח אֶת עֵיזֹן וְאֶת אָבֵל בֵּית מַעֲכָה וְאֶת יְנוּחַ וְאֶת קַדְשׁ וְאֶת חֲצוֹר וְאֶת הַגְּלָעָד וְאֶת הַגְּלִילָה כָּל אֶרֶץ נַפְתָּלִי וַיִּגְלַם אֲשׁוּרָה.
- ל. וַיִּקְשֹׁר קֶשֶׁר הוֹשִׁיעַ בֶּן אֱלֹהִים עַל פְּקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ וַיִּכְהוּ וַיִּמְתְּהוּ וַיִּמְלֹךְ תַּחֲתָיו בְּשָׁנַת עֶשְׂרִים לְיוֹתָם בֶּן עֲזִיָּה.
- לא. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי פְּקַח וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה הֵנָּם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל.

פקח בן רמליהו מלך ישראל מלך עשרים שנה וכמלכי ישראל שלפניו, עשה הרע בעיני ה'. בימיו של פקח גבר הלחץ האשורי על ממלכת ישראל ולראשונה בהיסטוריה של עם ישראל בארצו התרחשה הגליה - תושביה הצפוניים של הממלכה הוגלו לאשור: "בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיזון ואת אביל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש ואת חצור ואת הגלעד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה" (כט).

עיון במפה

מפה 16 - הגליית תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל

במפה שלפניכם מסומן האזור ממנו הוגלו תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל.

- זהו את המקומות המוזכרים בפסוק כט.
- שימו לב לגודל השטח שנכבש בידי אשור, וחשבו על משמעות הגליית התושבים בנוגע למעמדה של ממלכת ישראל ובנוגע לכוחה של ממלכת אשור.

האשורים היו הראשונים שהגלו אוכלוסיות שלמות של עמים שכבשו ממקום למקום, על מנת לבסס את כוחה של האימפריה האשורית. ההגליות הביאו לביטול הזהות הלאומית והדתית של העמים הנכבשים, ולמעשה לשילובם בעם האשורי (עליהם הטעימו חז"ל במסכת סוטה ט ע"ב שיסנחריב בלבל את כל האומות).

מלכותו של פקח בן רמליהו הסתיימה גם היא בקשירת קשר נגדו על ידי הושע בן אלה.

2 | ממלכת יהודה בין ארם לאשור

פרק ט"ו פסוקים לב-לח ופרק ט"ז

איך התמודדה ממלכת יהודה עם השינויים שבאו בעקבות התעצמות כוחה של ממלכת אשור?

יותם בן עזריה מלך יהודה פרק ט"ו, לב-לח

- לב. בשנת שתים לפקח בן רמליהו מלך ישראל מלך יותם בן עזריהו מלך יהודה.
- לג. בן עשרים וחמש שנה היה במלכו ושיש עשרה שנה מלך בירושלם ושם אמו ירושא בת צדוק.
- לד. ויעש הישר בעיני ה' ככל אשר עשה עזריהו אביו עשה.
- לה. רק הבמות לא סרו עוד העם מובחים ומקטרים בבמות הוא בנה את שער בית ה' העליון.
- לו. ויתר דברי יותם אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה.
- לז. בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רצין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו.
- לח. וישבב יותם עם אבתי ויקבר עם אבתי בעיר דוד אביו וימלך אחז בנו תחתיו.

ראינו שהלחץ האשורי הלך והתהדק סביב צווארה של ממלכת ישראל, שהלכה והצטמצמה סביב הרי השומרון. במקביל מלכי יהודה: יותם בן עזריה, ולאחריו אחז בנו, התמודדו מול ממלכת ארם, שעדיין איימה על ביטחונן של הממלכות.

בסוף ימיו של יותם, שמלך שש עשרה שנה בירושלים ועשה הישר בעיני ה', שלח ה' את רצין מלך ארם ואת פקח רמליהו מלך ישראל לפגוע ביהודה: "בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רצין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו" (לז). שיתוף הפעולה בין רצין מלך ארם לפקח בן רמליהו מלך ישראל מתפרש כניסיון שלהם ליצור ברית אל מול הלחץ האשורי שהלך והתגבר, ולהכריח את ממלכת יהודה להצטרף לברית הזו (דעת מקרא). הלחץ שלהם על יהודה התעצם בימי אחז בן יותם, כפי שנראה בפסוקים הבאים.

אחז בן יותם מלך יהודה פרק ט"ז

משימת קריאה

קראו פסוקים א-ט, ושימו לב לשאלות:

- כיצד מתאר הכתוב את מלכותו של אחז?
- בפסוקים מוזכרים שני מלכים: רצין מלך ארם ותגלת פלאסר מלך אשור. מה טיב היחסים בין אחז ובין כל אחת מהממלכות?

פרק ט"ז

- א בשנת שבע עשרה שנה לפקח בן רמליהו מלך אֲחֹז בן יותם מלך יהודה.
- ב בן עשרים שנה אֲחֹז בְּמִלְכוֹ וְשֵׁשׁ עָשָׂר שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְלֹא עָשָׂה הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהָיו כְּדָוִד אָבִיו.
- ג וַיֵּלֶךְ בְּדֶרֶךְ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וְגַם אֶת בְּנוֹ הַעֲבִיר בְּאֵשׁ כְּתַעֲבוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִזְרִישׁ ה' אֶתְּם מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.
- ד וַיִּזְבַּח וַיִּקְטֹר בַּבָּמוֹת וְעַל הַגְּבָעוֹת וַתַּחַת כָּל עֵץ רֵעֵן.
- ה אִזְּעֹלָה רָצִין מֶלֶךְ אֲרָם וּפְקַח בֶּן רַמְלִיָּהוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַם לְמַלְחָמָה וַיִּצְרוּ עַל אֲחֹז וְלֹא יָכְלוּ לְהִלָּחֵם.
- ו בַּעֲת הַהִיא הִשִּׁיב רָצִין מֶלֶךְ אֲרָם אֶת אֵילַת לְאָרֶם וַיִּנְשַׁל אֶת הַיְהוּדִים מֵאֵילוֹת וְאֲדָמִים (וְאֲרָמִים) בְּאוֹ אֵילַת וַיִּשְׁבּוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה.
- ז וַיִּשְׁלַח אֲחֹז מַלְאָכִים אֶל תַּגְּלַת פְּלָאֶסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֵאמֹר עֲבֹדֶךָ וּבְנֶךָ אֲנִי עֹלָה וְהוֹשִׁיעֵנִי מִכַּף מֶלֶךְ אֲרָם וּמִכַּף מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלַי.
- ח וַיִּקַּח אֲחֹז אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב הַנִּמְצָא בֵּית ה' וּבְאֲצֻרוֹת בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר שְׂחָד.
- ט וַיִּשְׁמַע אֱלֹהֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיַּעַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶל דְּמִשְׁק וַיִּתְפָּשֶׂה וַיִּגְלֶה קִיָּדָה וְאֶת רָצִין הִמִּית.

אחז מלך שש עשרה שנה, עשה הרע בעיני ה' ומעשיו נחשבים חמורים ביותר. הכתוב מדגיש שאחז הלך בדרכי מלכי ישראל; יתר על כן, הוא אימץ פולחן אכזרי במיוחד של הקרבת בני אדם למולך האל העמוני - הוא העביר את בנו באש וזיבח וקטר בבמות.

כבר הזכרנו כי בימיו של אחז החריף המאבק עם רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל, שחברו יחד להילחם בו וצרו על ירושלים. רצין ופקח אמנם לא הצליחו לכבוש את ירושלים: "וְלֹא יָכְלוּ לְהִלָּחֵם" (ה) אך הכתוב מציין שרצין מלך ארם כבש את העיר אילת מידי יהודה. בספר דברי הימים מסופר על מכה קשה נוספת שהנחילו ארם וישראל לממלכת יהודה (דברי הימים ב פרק כ"ח, ה-ח).

נזכיר שמעט שנים קודם לכן, בימיו של עזריה (עוזיה) מלך יהודה סבו של אחז, הצליח עזריה להתגבר על האיום מצד ארם בזכות שיתוף פעולה בין ממלכת יהודה לממלכת ישראל (בימי ירבעם השני מלך ישראל) ואף להביא את ממלכת יהודה לימים של רגיעה ושגשוג כלכלי. בימיו של אחז אנחנו עדים למציאות הפוכה וקשה - אחז מלך יהודה שלח שליחים לתגלת פלאסר מלך אשור וביקש ממנו עזרה: "עֲבֹדֶךָ וּבְנֶךָ אֲנִי עֹלָה וְהוֹשִׁיעֵנִי מִכַּף מֶלֶךְ אֲרָם וּמִכַּף מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הַקּוֹמִים עָלַי" (ז). אחז ביקש ממלך אשור שיצא למלחמה כדי להושיע אותו מידי ארם וישראל. בתמורה הוא נתן לו כשוחד כסף וזהב מבית המקדש ומאוצרות בית המלך. תגלת פלאסר עלה על דמשק בירתה של ארם, כבש אותה והרג את רצין מלך ארם.

למדנו שבימי פקח בן רמליהו מלך ישראל (פרק ט"ו, פסוקים כז-לא), הגלה מלך אשור את תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל, ככל הנראה ההגליה התרחשה כחלק מהמלחמה של אשור בארם ובישראל, המוזכרת בפרק זה.

משימת קריאה

קראו פסוקים י-כ, ושימו לב לשאלה:

- פנייתו של אחז לתגלת פלאֶסר נבעה אמנם מסיבות מדיניות, אך השפיעה גם מבחינה דתית־תרבותית. כיצד מתוארת השפעה זו בפסוקים?

- י. וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ אַחֲזָה לְקִרְאֵת תְּגַלְת־פְּלֶאֶסֶר מֶלֶךְ אַשּׁוּר דּוֹמֵשֶׁק וַיֵּרָא אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּדַמְשֶׁק וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲזָה אֶל אֹרֵיָה הַכֹּהֵן אֶת דְּמוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֵת תְּבַנְתּוֹ לְכָל מַעֲשֵׂהוּ.
- יא. וַיֵּבֶן אֹרֵיָה הַכֹּהֵן אֶת הַמִּזְבֵּחַ כְּכָל אֲשֶׁר שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲזָה מִדַּמְשֶׁק כִּן עָשָׂה אֹרֵיָה הַכֹּהֵן עַד בּוֹא הַמֶּלֶךְ אַחֲזָה מִדַּמְשֶׁק.
- יב. וַיְבֹא הַמֶּלֶךְ מִדַּמְשֶׁק וַיֵּרָא הַמֶּלֶךְ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקְרַב הַמֶּלֶךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעַל עָלָיו.
- יג. וַיִּקְטֹר אֶת עֹלֹתָיו וְאֵת מִנְחָתוֹ וַיִּסַּךְ אֶת נִסְכּוֹ וַיִּזְרַק אֶת דָּם הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ.
- יד. וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ הִנְחִישָׁת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה' וַיִּקְרַב מֵאֵת פְּנֵי הַבַּיִת מִבַּיִן הַמִּזְבֵּחַ וּמִבַּיִן בַּיִת ה' וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל יָרֵךְ הַמִּזְבֵּחַ צְפוֹנָה.
- טו. וַיִּצְוֶה (וַיִּצְוָהוּ) הַמֶּלֶךְ אַחֲזָה אֶת אֹרֵיָה הַכֹּהֵן לֵאמֹר עַל הַמִּזְבֵּחַ הַגָּדוֹל הִקְטֹר אֶת עֹלֹת הַבֶּקֶר וְאֵת מִנְחַת הָעֶרֶב וְאֵת עֹלֹת הַמֶּלֶךְ וְאֵת מִנְחָתוֹ וְאֵת עֹלֹת כָּל עַם הָאָרֶץ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵיהֶם וְכָל דָּם עֹלָה וְכָל דָּם זָבַח עָלָיו תִּזְרַק וּמִזְבֵּחַ הִנְחִישָׁת יְהִיָּה לִי לְבָקֶר.
- טז. וַיַּעַשׂ אֹרֵיָה הַכֹּהֵן כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ אַחֲזָה.
- יז. וַיִּקְצֹץ הַמֶּלֶךְ אַחֲזָה אֶת הַמִּסְגְּרוֹת הַמְּכֹנֹת וַיִּסַּר מַעְלֵיהֶם אֶת (וְאֵת) הַכִּיֹּר וְאֵת הַיָּם הוֹרֵד מֵעַל הַבֶּקֶר הִנְחִישָׁת אֲשֶׁר תַּחְתֶּיהָ וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל מַרְצֶפֶת אֲבָנִים.
- יח. וְאֵת מוֹסְךְ (מִיֹּסֶךְ) הַשִּׁבְתָּ אֲשֶׁר בְּנֻי בַּבַּיִת וְאֵת מְבוֹא הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה הַסָּבִב בַּיִת ה' מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר.
- יט. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי אַחֲזָה אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֹא הֵם פְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה.
- כ. וַיִּשָּׁבֵב אַחֲזָה עִם אֲבָתָיו וַיִּקְבֹּר עִם אֲבָתָיו בְּעִיר דָּוִד וַיִּמְלֹךְ חֻזַּקְיָהוּ בְּנֻי תַּחְתָּיו.

פנייתו של אחז לתגלת פלאֶסר מלך אשור הפכה את ממלכת יהודה למדינת חסות של אשור, לא רק בהיבט הצבאי־מדיני, אלא גם מבחינה דתית־רוחנית.

הכתוב מציין שבמהלך הגעתו של אחז לדמשק (שנכבשה על ידי האשורים מידי הארמים) כדי לקדם את פני מלך אשור ולהודות לו על הצלתו, הוא ראה את המזבח שעמד במקדש מלך ארם, וביקש מאוריה הכהן לבנות לו מזבח זה ולהציבו בחצר בית המקדש. כששב אחז לירושלים הוא הקריב קרבנות על המזבח שבנה אוריה ובכך למעשה שינה מן היסוד את סדרי המקדש - חצר בית המקדש הפכה למרכז לפולחן אלילי. המזבח שבנה אוריה היה גדול ממזבח הנחושת שבימי שלמה, ואחז הפכו למזבח העיקרי להקרבת קרבנות, הזיז את מזבח הנחושת ממקומו והסיר חלקים מכלי המקדש. את הנחושת שלקח אחז מכלי המקדש הוא נתן כשוחד למלך אשור (דעת מקרא). בפסוק יח אנחנו קוראים על מאמציו של אחז להסתר חלק מהכלים שבחצר מפני חמדנותו של מלך אשור.

לפי ספר דברי הימים (דברי הימים ב כ"ח, כד) אחז סגר את בית המקדש עצמו (ההיכל) ובפועל התקיים פולחן אלילי, בחצר בית המקדש.

ניתן להסיק מכך שאחז נמנה עם מלכי יהודה הרשעים ביותר. לראשונה בתולדות הממלכה הוכנס פולחן אלילי למתחם המקדש, והתנ"ך קושר בין השינוי הזה לבין התלות של ממלכת יהודה בממלכת אשור.

3 | חורבן ממלכת ישראל

פרק י"ז

מהם הגורמים שהביאו לחורבן הממלכה?

בפרק ט"ו למדנו על מצבה של ממלכת ישראל בשנותיה האחרונות. בפרק ט"ז למדנו על ממלכת יהודה. פרק י"ז חוזר לעסוק בממלכת ישראל, ומתאר את הסיבות ההיסטוריות והסיבות הדתיות לחורבן הממלכה בידי אשור ולגלות הסופית של עשרת השבטים בימי הושע בן אלה, המלך האחרון למלכי ישראל. ממלכת ישראל, שהתקיימה כ־200 שנה מאז פילוג הממלכה בימי רחבעם בן שלמה, הגיעה לקיצה.

סוף ימי ממלכת ישראל והסיבות ההיסטוריות-מדיניות של החורבן פרק י"ז, א-1

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, ושימו לב לשאלות:

- מיהם המלכים המוזכרים בפסוקים?
- תארו את הקשרים בין המלכים המוזכרים.

פרק י"ז

- בשנת שתים עשרה לאָחוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ הוֹשֵׁעַ בֶּן אֱלָהָ בְּשִׁמְרוֹן עַל יִשְׂרָאֵל תִּשְׁעֵי שָׁנִים.
- וַיֵּשֶׁב הָרַע בְּעֵינֵי ה' רַק לֹא כַּמְּלִכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו.
- עָלְיוּ עָלָהּ שְׁלֹמֶנְאֶסֶר מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיְהִי לוֹ הוֹשֵׁעַ עֶבֶד וַיֵּשֶׁב לוֹ מִנְחָה.
- וַיִּמְצָא מֶלֶךְ אֲשׁוּר בְּהוֹשֵׁעַ קֶשֶׁר אֲשֶׁר שָׁלַח מְלָאָכִים אֶל סוּא מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלֹא הָעֵלָה מִנְחָה לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר כְּשִׁנָּה בְּשָׁנָה וַיַּעֲצֵרְהוּ מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיֹּאסְרֵהוּ בֵּית כְּלָא.
- וַיַּעַל מֶלֶךְ אֲשׁוּר בְּכָל הָאָרֶץ וַיַּעַל שִׁמְרוֹן וַיִּצַר עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ שָׁנִים.
- בְּשָׁנַת הַתְּשָׁעִית לְהוֹשֵׁעַ לְכַד מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת שִׁמְרוֹן וַיִּגַּל אֶת יִשְׂרָאֵל אֲשׁוּרָה וַיֵּשֶׁב אוֹתָם בְּחָלָח וּבְחָבוּר נְהַר גּוֹזָן וְעָרֵי מְדֵי.

הושע בן אלה מלך תשע שנים ועשה הרע בעיני ה' - "רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו" (פסוק ב). מניסוח זה עולה שמעשיו היו פחות בעייתיים ממעשי קודמיו. בעקבות עלייתו של שלמנאסר מלך אשור (שירש את מקומו של תגלת פלאסר) להילחם בממלכת ישראל, נאלץ הושע בן אלה לשלם מס כבד לממלכת אשור ולהשתעבד לה. הפסוקים מלמדים כי הושע בן אלה כרת ברית עם סוּא מלך מצרים (ממלכה מתחרה לאשור ובהמשך לבבל) ומרד במלך אשור. משמעות המרידה הייתה הפסקת תשלום המס הכבד. כתוצאה מכך נעצר הושע ונאסר בבית סוהר אשורי. בעקבות המרד של הושע בן אלה הטיל שלמנאסר מלך אשור מצור של שלוש שנים על שומרון, עיר הבירה של ממלכת ישראל. כעבור שלוש שנים כבש מלך אשור (כפי הנראה, הכוונה לסרגון, שמלך אחרי שלמנאסר, דעת מקרא) את שומרון והגלה את שבטי ישראל לערים רחוקות ברחבי האימפריה האשורית. שבטי ישראל שגלו נטמעו בתוך הממלכות אליהם הוגלו ורובם אבדו מעם ישראל.

המפה המצורפת מתארת את הגליית עשרת השבטים ברחבי האימפריה האשורית: "...ויגל את ישראל אשורה וישב אותם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי".

מפה 17 - הגליית ממלכת ישראל

הטאי ישראל - הסיבה הדתית להורבן וסיכום ימי ממלכת ישראל פרק י"ז, ז-כג

במהלך לימוד ספר מלכים עסקנו בעקרון ה'סיבתיות הכפולה'. על פי עיקרון זה האירועים בעולם מתרחשים בהתאם לידו המכוונת של ה' ובד בבד הם תוצר של פעילות אנושית המושתתת על בחירה חופשית. בפסוקים א-ו קראנו על ההתרחשויות ההיסטוריות שהובילו לחורבן ממלכת ישראל בידי אשור - התחזקות השליטה האשורית על ממלכת ישראל, מרידה של הושע באשור בעזרת מצרים ובעקבותיה מצור על עיר הבירה שומרון, החרבת הממלכה והגליית תושביה.

פסוקים ז-כג, מציגים את הסיבה הדתית להתרחשויות ההיסטוריות. תחילה, מפורטים חטאי העם, ולאחר מכן (פסוקים יח-כג), מביא הכתוב אמירה כללית על חרון אפו של הקב"ה על שתי הממלכות, ועל עונשה של ממלכת ישראל.

- ז. ויהי כי חטאו בני ישראל לה' אלקיהם המעלה אתם מארץ מצרים מתחת יד פרעה מלך מצרים וייראו אלהים אחרים.
- ח. וילכו בחקות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל ומלכי ישראל אשר עשו.
- ט. ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלקיהם ויבנו להם במות בכל עריהם ממגדל נוצרים עד עיר מבצר.
- י. ויצבו להם מצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן.
- יא. ויקטרו שם בכל במות כגוים אשר הגלה ה' מפניהם ויעשו דברים רעים להכעיס את ה'.
- יב. ויעבדו הגללים אשר אמר ה' להם לא תעשו את הדבר הזה.
- יג. ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי (נביאו) כל חזה לאמר שבו מדרכיכם הרעים ושמרו מצותי חקותי ככל התורה אשר צויתי את אבותיכם ואשר שלחתי אליכם ביד עבדי הנביאים.
- יד. ולא שמעו ויקשו את ערפם כערף אבותם אשר לא האמינו בה' אלקיהם.

- טו. וַיִּמָּאֲסוּ אֶת חֻקֵי וְאֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת אֲבוֹתָם וְאֶת עֲדוּתוֹ אֲשֶׁר הָעִיד בָּם וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיִּהְיֶה וְאַחֲרֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סָבִיבָתֶם אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתָם לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת כָּהֵם.
- טז. וַיַּעֲבֹדוּ אֶת כָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה שְׁנֵי (שָׁנִים) עֲגָלִים וַיַּעֲשׂוּ אֲשִׁירָה וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְכָל צִבָּא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת הַבַּעַל.
- יז. וַיַּעֲבִירוּ אֶת בְּנֵיהֶם וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם בְּאֵשׁ וַיִּקְסְמוּ קְסָמִים וַיִּנְחָשׁוּ וַיִּתְמַכְרוּ לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיסוֹ.

לפניכם דוגמאות לחטאים המוזכרים בפסוקים: הליכה בחוקות הגויים, בניית במות, מצבות ואשרים - לשם עבודה זרה, עבודת העגלים (הקשורה לחטאי ירבעם), עבודת הבעל (הקשורה לחטאי אחאב), חוסר הקשבה לנביאים.

משימת קריאה

קראו את פסוקים יח-כג, ושימו לב לשאלה:

בפסוקים יח-כג מתאר הכתוב את קיצה של ממלכת ישראל מנקודת מבט אלוקית כעונש לממלכת ישראל על מעשיה מראשיתה, בימי מלכות ירבעם בן נבט, ועד לסופה בימי הושע בן אלה. בניגוד לתיאור הסיבה ההיסטורית המתמקד רק בימי הושע, שבימיו התרחש החורבן, תיאור הסיבה הדתית מתפרש על פני כל ההיסטוריה של תקופת הממלכה בישראל וביהודה.

ציינו שני דברים הנאמרים על ממלכת ישראל ודבר אחד הנאמר על ממלכת יהודה.

- יח. וַיִּתְאַנַּף ה' מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּסְרַם מֵעַל פְּנֵיו לֹא נִשְׂאָר רַק שִׁבְט יְהוּדָה לְבָדוּ.
- יט. גַּם יְהוּדָה לֹא שָׁמַר אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֵיהֶם וַיִּלְכּוּ בְּחֻקֹּת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָשׂוּ.
- כ. וַיִּמָּאֲסוּ ה' בְּכָל זֶרַע יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲנִם וַיִּהְיֶנּוּ בְיַד שָׂסִים עַד אֲשֶׁר הִשְׁלִיכֶם מִפְּנֵיו.
- כא. כִּי קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיִּמְלִיכוּ אֶת יָרְבֵּעַם בֶּן נִבְט וַיִּדַּח (וידא) יָרְבֵּעַם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' וְהַחֲטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה.
- כב. וַיִּלְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל חַטָּאוֹת יָרְבֵּעַם אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא סָרוּ מִמֶּנָּה.
- כג. עַד אֲשֶׁר הִסִּיר ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵיו בְּאֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד כָּל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמַתוֹ אֲשׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

הפסוקים מתארים את השפעתו הרבה של ירבעם בן נבט, המלך הראשון בממלכת ישראל, על חטאי ממלכת ישראל לאורך שנות קיומה. הביטוי "חטאות ירבעם" בפסוק כב, הוזכר רבות לאורך הפרקים המתארים את מלכי ישראל.

פסוק יט מזכיר את העובדה שגם תושבי ממלכת יהודה חטאו ולא הלכו בדרך ה'.

היחידה מסתיימת בתיאור הקשה של גלות ממלכת ישראל: "וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אַדְמַתוֹ אֲשׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה". הגלות הביאה לסופה של ממלכת ישראל ולהיעלמותם ההיסטורית של עשרת השבטים והיא מכונה "גלות עשרת השבטים". בארץ ישראל נותרה ממלכת יהודה.

התיישבות הכותים בשומרון פרק י"ז, כד-מא

במקביל להגליית תושביה הישראלים של ממלכת ישראל, הועברו תושבים מקצות האימפריה האשורית לארץ ישראל בידי ממלכת אשור, ויושבו בשומרון. מדובר בחילופי אוכלוסין יזומים וכפויים, שהחלישו את המוטיבציה של האוכלוסייה למרוד והקלו על השליטה האשורית באזורים אלו. הפסוקים מספרים על התושבים החדשים שהובאו לשטח ממלכת ישראל. תושבים אלו כונו בפי חז"ל 'הכותים', על שם העיר המרכזית 'כותה', שרבים מהתושבים הגיעו ממנה.

- כד. ויבא מלך אשור מבבל ומכּוּתָה וּמֵעֵנָא וּמִחַמַת וּסְפָרוּיִם וַיֵּשֶׁב בְּעָרֵי שְׁמֶרֶן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת שְׁמֶרֶן וַיֵּיָשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ.
- כה. וַיְהִי בַתְּחִלַּת שְׁבַתָּם שֶׁם לֹא יֵרְאוּ אֶת ה' וַיִּשְׁלַח ה' בָּהֶם אֶת הָאֲרִיזוֹת וַיְהִיו הָרְגִים בָּהֶם.
- כו. וַיֹּאמְרוּ לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹאמֹר הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וּתּוֹשָׁב בְּעָרֵי שְׁמֶרֶן לֹא יָדְעוּ אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח בָּם אֶת הָאֲרִיזוֹת וְהֵנָּם מְמִיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יָדְעִים אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ.
- כז. וַיִּצַּו מֶלֶךְ אֲשׁוּר לֹאמֹר הֲלִיכּוּ שָׁמָּה אַחַד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלִיתֶם מִשָּׁם וַיִּלְכוּ וַיֵּיָשְׁבוּ שָׁם וַיְרִים אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ.
- כח. וַיֹּבֵא אַחַד מֵהַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הִגְלוּ מִשְׁמֶרֶן וַיֵּשֶׁב בְּבֵית אֵל וַיְהִי מוֹדָה אוֹתָם אֵיךְ יֵרְאוּ אֶת ה'.
- כט. וַיְהִיו עֹשִׂים גּוֹי גּוֹי אֱלֹהֵיו וַיִּנְחֲוּ בְּבֵית הַבַּמֹּת אֲשֶׁר עָשׂוּ הַשְּׂמֹרְנִים גּוֹי גּוֹי בְּעָרֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם יֹשְׁבֵי שָׁם.
- ל. וְאֲנָשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת סִבּוֹת בְּנוֹת וְאֲנָשֵׁי כּוּת עָשׂוּ אֶת נִרְגָל וְאֲנָשֵׁי חַמַת עָשׂוּ אֶת אֲשִׁימָא.
- לא. וְהָעִיִּים עָשׂוּ נִבְחוּ וְאֶת הַתְּרַקַּק וְהַסְּפָרוּיִם שְׂרָפִים אֶת בְּנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר לְאֶדְרֵמֶלֶךְ וְעִנְמֶלֶךְ אֱלֹהֵי (אלה) סְפָרוּיִם (ספרים).
- לב. וַיְהִיו יִרְאִים אֶת ה' וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִקְצוֹתֵם כְּהִנֵּי בְמוֹת וַיְהִיו עֹשִׂים לָהֶם בְּבֵית הַבַּמֹּת.
- לג. אֶת ה' הָיוּ יִרְאִים וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלוּ אוֹתָם מִשָּׁם.

הגויים שיושבו בערי השומרון עבדו עבודה זרה ולא עבדו את ה', ולכן ה' שלח בהם את האריות: "... וַיִּשְׁלַח ה' בָּהֶם אֶת הָאֲרִיזוֹת וַיְהִיו הָרְגִים בָּהֶם" (כה). שליחת האריות היא אזהרה עבורם להפסיק לעבוד עבודה זרה בארץ ישראל, שמחמת קדושתה אינה סובלת עובדי עבירה (רמב"ן, ויקרא י"ח, כה).

פקידי מלך אשור פנו אל המלך, ותארו את מצוקתם של יושבי שומרון החדשים: "לֹא יָדְעוּ אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח בָּם אֶת הָאֲרִיזוֹת וְהֵנָּם מְמִיתִים אוֹתָם כַּאֲשֶׁר אֵינָם יָדְעִים אֶת מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ" (כו). הם חזרו פעמיים על אותו ביטוי "מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ", שמבטא את ההנחה שלכל ארץ יש אל, שאותו כל יושבי הארץ חייבים לעבוד. הם הניחו שאם התושבים החדשים יעבדו את ה' אלוהי ארץ ישראל, ויקיימו אורח חיים התואם את משפטו, תיפסק פגיעתם הרעה של האריות. בעקבות פנייתם ציווה מלך אשור לשלוח לארץ את אחד הכהנים שגלו, כדי ללמד את תושבי שומרון את משפט ה', משפט הארץ. על פי הפסוקים (כט-לג), גויים אלו המשיכו לעבוד את אלוהיהם וגם עבדו את ה': "אֶת ה' הָיוּ יִרְאִים וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים כְּמִשְׁפַּט הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלוּ אוֹתָם מִשָּׁם" (לג).

הידעתם?

מי הם גרי האריות?

יושבי השומרון החדשים, הכותיים, התגיירו בעקבות חששם מן האריות, ומכאן מקורו של הביטוי 'גרי אריות', שמשמעותו - גרים שהתגיירו שלא מרצונם החופשי אלא מתוך פחד. חז"ל (סנהדרין פה ע"ב) נחלקו לגבי מעמדם של אותם גרים: יש שסוברים שהם גרי אמת, ויש שסוברים שגרי האריות, שלא התגיירו מרצונם החופשי, נחשבים לגויים. ברבות הימים הם כונו שומרונים.

- לד. עד היום הזה הם עושים כמשפטים הראשונים אינם יראים את ה' ואינם עושים כחוקתם וכמשפטים וכתורה וכמצוה אשר צוה ה' את בני יעקב אשר שם שמו ישראל.
- לה. ויכרת ה' אתם ברית ויצום לאמר לא תיראו אלהים אחרים ולא תשתחוו להם ולא תעבדום ולא תנבחו להם.
- לו. כי אם את ה' אשר העלה אתכם מארץ מצרים בכח גדול ובורע נטויה אתו תיראו ולו תשתחוו ולו תנבחו.
- לז. ואת החקים ואת המשפטים והתורה והמצוה אשר כתב לכם תשמרון לעשות כל הימים ולא תיראו אלהים אחרים.
- לח. והברית אשר פרתני אתכם לא תשכחו ולא תיראו אלהים אחרים.
- לט. כי אם את ה' אלקיכם תיראו והוא יציל אתכם מיד כל איביכם.
- מ. ולא שמעו כי אם כמשפטים הראשון הם עושים.
- מא. ויהיו הגוים האלה יראים את ה' ואת פסיליהם היו עבדים גם בניהם ובני בניהם כאשר עשו אבתם הם עושים עד היום הזה.

לאחר שבפסוקים הקודמים דיבר הכתוב על התושבים שהוגלו לארץ ועבדו את אלוהיהם בשילוב עם עבודת ה', מתייחסים פסוקים כד-לג לאנשים מבני ישראל שנשארו בשומרון ולא הוגלו ונהגו אף הם כאותם כותים (דעת מקרא), המשיכו לעבוד עבודה זרה (כפי שתיאר הכתוב באופן מפורט בפסוקים ז-יז) בשילוב עבודת ה'. הפסוקים שבים ומזכירים את הברית בין ה' לישראל, ברית סיני, שבה ה' ציווה לא לעבוד אלוהים אחרים ואף על פי כן המשיכו בדרך זו, ונטמעו בין הכותים היושבים בארץ. נשים לב כי פסוק מא חוזר לתאר את הכותים, אשר הוסיפו את עבודת ה' לעבודת הגילולים.

על הכיבוש האשורי וסוף ימי ממלכת ישראל, צפו בסרטון:

https://youtu.be/kz3b-Ug_B-c?si=3MllofAWb2wApg8bI

4 | מלכות הזקיה מלך יהודה

פרקים י"ח-כ'

כיצד השפיע הכיבוש האשורי על ממלכת יהודה?

במקביל למלכי ישראל האחרונים, מלכו ביהודה שלושה מלכים: יותם, אחז וחזקיה. יותם בן עזריה עשה הישר בעיני ה'. לאחר מותו עלה למלוכה אחז בנו, אשר נהג בדרך הפוכה מאביו, והיה אחד המלכים הבעייתיים ביותר בממלכת יהודה (פרק ט"ז).

אחרי אחז, מלך בנו חזקיה. בעוד אחז דירדר את ממלכת יהודה לשפל רוחני - הכניס עבודה זרה למתחם המקדש ולממלכה כולה - חזקיה עשה הישר בעיני ה' והוביל מהפכה דתית. הכתוב מתאר: 'וַיִּדְבֹק בַּה' לֹא סָר מֵאַחֲרָיו וַיִּשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה' (מל"ב י"ח, ו).

השתלטות האימפריה האשורית על האזור בימי אחז הביאה להתפשטות התרבות האשורית וגרמה להידרדרות רוחנית ביהודה, כאמור, בפרט בימי אחז. בשנה השישית לחזקיה מלך יהודה התרחש חורבן שומרון וממלכת ישראל. הכיבוש האשורי העמיד את ממלכת יהודה בסכנה גדולה ודירדר את מצבה המדינית והביטחונית. על רקע ההידרדרות הרוחנית והביטחונית פעל חזקיה בעוצמה ותיאור פעולותיו מסופר בהרחבה בכמה ספרים בתנ"ך (ספרי מלכים, דברי הימים וישעיה). המאורעות בזמנו היו ייחודיים במשמעותם לזמנם ולדורות.

המהפכה הדתית בימי חזקיה פרק י"ח, א-ו

פרק י"ח

- א. וַיְהִי בַשָּׁנָה שְׁלִישׁ לְהוֹשֵׁעַ בֶּן אֱלָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ חֻזְקִיָּה בֶן אֲחָז מֶלֶךְ יְהוּדָה.
- ב. בֶּן עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה הָיָה בְּמָלְכוֹ וְעֶשְׂרִים וְתֵשַׁע שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ אֲבִי בֵּת זְכַרְיָה.
- ג. וַיַּעַשׂ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה' כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד אָבִיו.
- ד. הוּא הִסִּיר אֶת הַבַּמֹּת וְשִׁבַר אֶת הַמִּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת הָאֲשֵׁרָה וְכָתַת נְחֹשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה בְּיַד ה' עַד הַיָּמִים הַהֵמָּה הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְרִים לֹא וַיִּקְרָא לֹא נְחֹשֶׁתָן.
- ה. בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּטַח וְאַחֲרָיו לֹא הָיָה כְּמֹהוּ בְּכָל מַלְכֵי יְהוּדָה וְאַשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו.
- ו. וַיִּדְבֹק בַּה' לֹא סָר מֵאַחֲרָיו וַיִּשְׁמֹר מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

חזקיה הוביל מהפכה דתית ותיקן את מעשי אחז אביו. הוא טיהר את הארץ מעבודה זרה (פסוק ד), ושיקם את מעמדו של המקדש כמרכז לעבודת ה', בכך שביטל את עבודת ה' בבמות שמחוץ למקדש. הכתוב מציין שחזקיה שבר את נחש הנחושת שעשה משה במדבר כאות להצלת העם. בני ישראל שמרו עליו למעלה מ-700 שנה אך במהלך הדורות הוא הפך לחלק מפולחן אלילי.

הכתוב מדגיש את צדקותו של חזקיה, אשר לא סר ממצוות ה': 'בַּה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּטַח וְאַחֲרָיו לֹא הָיָה כְּמֹהוּ בְּכָל מַלְכֵי יְהוּדָה וְאַשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו' (פסוק ה).

רבים מהתיקונים של חזקיה קשורים למקדש שהיה המרכז של ממלכת יהודה, אך מהפכת חזקיה לא נשארה בגבולות ממלכת יהודה, אלא התפשטה גם לאזור שהיה שייך בעבר לממלכת ישראל ובתקופת חזקיה היה תחת שליטה אשורית. חזקיה הכרית את העבודה הזרה מכל רחבי הארץ (על-פי דברי הימים ב, פרקים כ"ט-ל"א).

מרד חזקיה באשור פרק י"ח, ז-טז

כפי שראינו, חזקיה שינה מדרכי אביו אחז, והוביל מהפכה דתית. במקביל לכך, עשה חזקיה גם מהפך מדיני: אחז אביו של חזקיה השתעבד מרצונו לממלכת אשור וכתר עמה ברית (כדי שתסייע לו כנגד ממלכת ארם שחברה לישראל), ואילו חזקיה מרד באשור והפסיק לעלות לה מיסים. לפני המרד פעל חזקיה לחיזוק וביצור ערי הממלכה, והרחיב מחדש את גבולות הממלכה שנחלשה בימי אחז.

ז. והיה ה' עמו בכל אשר יצא ישכיל וימרד במלך אשור ולא עבדו.

ח. הוא הפך את פלשתים עד עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר.

פסוקים ט-יב, הם מאמר מוסגר. הם שבים ומזכירים את המצור והחורבן של ממלכת ישראל בימי הושע בן אלה, המתוארים בהרחבה בפרק י"ז. המצור על שומרון התחיל בשנה הרביעית למלכות חזקיה, וכעבור שלוש שנים, בשנה השישית לחזקיה נחרבה עיר הבירה שומרון, וממלכת ישראל חרבה והוגלתה.

אזכורם של פסוקים אלו בפרק י"ח מסייע בידינו להבין את רצף האירועים בממלכת יהודה בהקבלה למתרחש בממלכת ישראל, ואף מצביע על הקשר בין האירועים.

ט. ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו היא השנה השביעית להושע בן אלה מלך ישראל

עלה שלמנאסר מלך אשור על שומרון ויצר עליה.

י. וילכדה מקצה שלש שנים בשנת שש לחזקיה

היא שנת תשע להושע מלך ישראל נלכדה שומרון.

יא. ויגל מלך אשור את ישראל אשורה וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי.

יב. על אשר לא שמעו בקול ה' אלקיהם ויעברו את בריתו את כל אשר צוה משה עבד ה'

ולא שמעו ולא עשו.

משימת קריאה

קראו את פסוקים יג-טז, ושימו לב לשאלות:

למדנו שממלכת ישראל חרבה בשנה השישית למלכות חזקיה מלך יהודה (פסוקים ט-יב). כעבור זמן, מרד חזקיה במלך אשור (פסוק ז). פסוקים יג-טז, מתארים את תגובת מלך אשור למרד של חזקיה בשנת ארבע עשרה למלכותו.

- כיצד הגיב מלך אשור?
- מה ביקש חזקיה ממלך אשור?
- מה עשה חזקיה כדי לעמוד בהתחייבות שלו למלך אשור?
- יג. ובארבע עשרה שנה למלך חזקיה עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצרות ויתפשים.
- יד. וישלח חזקיה מלך יהודה אל מלך אשור לכישה לאמר חטאתי שוב מעלי את אשר נתן עלי אשא וישם מלך אשור על חזקיה מלך יהודה שלש מאות כסף ושלשים ככר זהב.
- טו. ויתן חזקיה את כל הכסף הנמצא בית ה' ובאצרות בית המלך.
- טז. בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל ה' ואת האמנות אשר צפה חזקיה מלך יהודה ויתנם למלך אשור.

המרד של חזקיה התרחש במהלך השנים שלאחר חורבן ממלכת ישראל.

תגובת האשורים למרד הגיעה בשנת ארבע עשרה למלך חזקיה, בימיו של סנחריב מלך אשור. סנחריב יצא להילחם ביהודה ולכד את עריה הגדולות. בין היתר הוא כבש את העיר לכיש, עיר הממוקמת בשפלה, השנייה בגודלה בממלכת יהודה. תושבי לכיש הוגלו, והצבא האשורי התבסס שם. ככל הנראה, במהלך המצור על לכיש, ניסה חזקיה לעצור את המשך החרבת הממלכה ונכנע למלך אשור. מלך אשור הטיל קנס כבד על ממלכת יהודה, וכדי לשלמו השתמש חזקיה באוצרות המקדש ובאוצרות בית המלך. בין השאר נאלץ חזקיה להשתמש בזהב ששימש כציפוי לדלתות ההיכל ולעמודיו.

הידעתם?

תבליטי לכיש

סנחריב מלך אשור הנציח את הניצחון הגדול על לכיש באמצעות תבליטים המתארים את כיבוש העיר. התבליטים הוצגו בארמון סנחריב בנינווה והתגלו כ־2,700 שנה לאחר מכן. בסרטון המצורף תוכלו לראות את התבליטים שנמצאו ואת דרך כיבושה של העיר לכיש.

שאלה למחשבה

מה דעתכם על המעשה של חזקיה?
חשבו על טיעונים בעד ונגד המרד באשור.

נאום רב־שָׁקָה פרק י"ח, יז-לז

סנחריב מלך אשור לא הסתפק בכסף הרב שקיבל מחזקיה והחליט להמשיך את המערכה, והטיל מצור על ירושלים. סנחריב שלח לירושלים משלחת של שרים נכבדים בממלכתו מלווה ב"חיל כבד" (כוח צבאי חזק), כדי להטיל פחד ולהחליש את רוחם של אנשי ירושלים הנצורים ולגרום לכניעתה מרצון:

יז. וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת הַתְּרֵתָן וְאֶת רַב־סָרִיס וְאֶת רַב־שָׁקָה מִן־לְכִישׁ אֶל הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ
בְּחֵיל כָּבֵד יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲלוּ וַיִּבְּאוּ יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲלוּ וַיַּעֲמֵדוּ בַתְּעֵלַת הַבְּרֵכָה הָעֲלִיּוֹנָה
אֲשֶׁר בְּמִסְלַת שְׂדֵה כִּבְסִים.

משלחת השרים של סנחריב שנשלחה לחזקיה נעמדה בתעלת הבריכה העליונה, ויצאה בקריאה לאנשי ירושלים להיכנע מרצון. כניעה כזו הייתה מקצרת את משך המצור ומקלה על הצבא האשורי, שריכז כוחות רבים סביב ירושלים. חזקיה שלח שלושה שרים שבפניהם נשא רב־שָׁקָה (אחד משרי המשלחת של סנחריב) את נאומו ובמרכזו קריאה לכניעת חזקיה לאשור:

יח. וַיִּקְרָאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ וַיֵּצֵא אֵלֵיהֶם אֱלִיקִים בֶּן־חַלְקִיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשִׁבְנָה הַסֹּפֵר וַיֹּאדָה בֶּן־אֶסָף הַמְּזֻבֵּר.

שאלה למחשבה:

אילו נימוקים יציג להערכתכם רב־שָׁקָה בדבריו לחזקיה ואנשי ירושלים כדי לשכנע אותם להיכנע?

נאום רב־שָׁקָה כלל טיעונים דתיים, צבאיים ומדיניים שנימקו את הדרישה לכניעת ממלכת יהודה לאשור.

פסוקים יט-כא - טיעון מדיני/צבאי	
<p>רְבִשָּׁקָה תהה על האומץ של חזקיה למרוד במלך אשור, שהיה מלך גדול וחזק הרבה יותר ממנו.</p> <p>רְבִשָּׁקָה טען שחזקיה בחר לבטוח במצרים שהיא "משענת הקנה הרצוץ" (כא) - משל זה מתאר קנה עליו נשען אדם, אולם הקנה הוא "רצוץ" - שבור, כך שבמקום לקבל תמיכה מהקנה, הקנה פוגע בנשען עליו.</p> <p>הנמשל הוא שהממלכה המצרית לא אמינה, ומי שנשען עליה עלול להיפגע.</p> <p>* גם בימינו 'משענת קנה רצוץ' היא ביטוי לאדם או לדבר שאי אפשר לסמוך עליו.</p>	<p>יט. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רְבִשָּׁקָה אֲמָרוּ נָא אֵל חֲזַקְיָהוּ כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אֲשׁוּר מֶה הַבְּטָחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בְּטַחְתָּ.</p> <p>כ. אֲמָרְתָּ אֲךְ דַּבֵּר שְׁפָתַיִם יַעֲזֶה וּגְבוּרָה לְמַלְחָמָה עִתָּה עַל מִי בְטַחְתָּ כִּי מֵרַדְתָּ בִּי.</p> <p>כא. עִתָּה הִנֵּה בְטַחְתָּ לְךָ עַל מִשְׁעַנַּת הַקֶּנֶה הַרְצוּץ הַזֶּה עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסְמְךָ אִישׁ עָלָיו וּבֹא בְכַפּוֹ וּנְקָבָה בְּן פְּרֻעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְכָל הַבְּטָחִים עָלָיו.</p>
פסוק כב - טיעון דתי	
<p>רְבִשָּׁקָה טען שמכיוון שחזקיה הרס את הבמות ששימשו לעבודת ה', הוא לא יכול לסמוך על ה' שיציל אותו מיד אשור.</p> <p>טענת רְבִשָּׁקָה נובעת מתפיסה אלילית הרואה בעקירת הבמות מרידה בה', למרות שהמעשה של חזקיה נבע דווקא מתוך אמונה בה'.</p>	<p>וְכִי תֹאמְרוּן אֵלַי אֵל ה' אֱלֹהֵינוּ בְּטַחְנוּ הֲלוֹא הוּא אֲשֶׁר הִסִּיר חֲזַקְיָהוּ אֶת בְּמֹתָיו וְאֶת מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לַיהוָה וְלַיהוָה לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲוּוּ בִירוּשָׁלַם</p>
פסוקים כג-כד - טיעון צבאי	
<p>רְבִשָּׁקָה טען שצבא ממלכת יהודה כל-כך קטן שאפילו אם האשורים יספקו לממלכת יהודה סוסים לצורך המלחמה, חזקיה לא יהיה מסוגל להעמיד מספיק לוחמים כדי להשתמש בסוסים. ואפילו אם יפנה למצרים, הם לא יועילו לו עם סוסים ומרכבות.</p>	<p>כג. וְעִתָּה הִתְעַרַב נָא אֶת אֲדָנִי אֶת מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאֶתְנֶה לְךָ אֶלְפִים סוּסִים אִם תּוּכַל לָתֵת לְךָ רֶכָבִים עֲלֵיהֶם.</p> <p>כד. וְאִיךָ תָשִׁיב אֶת פְּנֵי פַחַת אֶחָד עַבְדֵי אֲדָנִי הַקְּטַנִּים וְהַבְּטַח לְךָ עַל מִצְרַיִם לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים.</p>
פסוק כה - טיעון דתי	
<p>לטענת רְבִשָּׁקָה, סנחריב מלך אשור הוא שליח ה' ופועל על פיו ובשליחותו.</p>	<p>עִתָּה הַמְּבַלְעָדִי ה' עֲלִיתִי עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהִשְׁחָתוֹ ה' אָמַר אֵלַי עֲלֶה עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהִשְׁחִיתָהּ.</p>

מפסוקים כו-כח, אנחנו למדים שרְבִשָּׁקָה נשא את נאומו בשפה העברית (יְהוּדִית), מכיוון שרצה שהעם יבין את דבריו. מטרתו הייתה לשבור את רוח העם, ובכך להשפיע על מהלכי חזקיה מלך יהודה. הנציג של שרי חזקיה, אליקים בן חלקיהו, חשש מהשפעת דברי רְבִשָּׁקָה על העם, וביקש מרְבִשָּׁקָה לדבר בשפה הארמית.

כו. וַיֹּאמֶר אֱלִיקִים בֶּן חֲלֻקְיָהוּ וְשִׁבְנָה וַיֹּאחֲזוּ אֶל רְבִשָּׁקָה דָּבָר נָא אֵל עַבְדֶּיךָ אֲרָמִית כִּי שְׂמָעִים אֲנַחְנוּ וְאֵל תְּדַבֵּר עִמָּנוּ יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל הַחֲמָה.

רְבִשָּׁקָה ענה והסביר שזוהי אחת המטרות בשליחותו - לשכנע את העם שיש להיכנע למלך אשור הצר עליהם.

רבִּשְׁקָה תיאר את התוצאה הצפויה של מצור, שמלך אשור עמד לשים על ירושלים. בעקבות המצור עלול להיווצר מצב קיצוני של רעב, שבו אנשים יאלצו לאכול ולשתות את צרכיהם:

- כו. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַב־שָׂקָה הֶעֱלֵךְ אֲדֻנְיָךְ וְאֵלֶיךָ שְׁלַחְנִי אֲדֻנִּי לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל הַחֹמָה לֵאכֹל אֶת צוֹאֲתָם (חריהם) וְלִשְׁתוֹת אֶת מִימֵי רְגְלֵיהֶם (שניהם) עִמָּכֶם.
- כח. וַיַּעֲמֹד רַב־שָׂקָה וַיִּקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל יְהוּדִית וַיְדַבֵּר וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ דְבַר הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר.

פסוקים כט-לב - טיעון מדיני-פסיכולוגי	
<p>רבִּשְׁקָה פנה לעם ואמר להם שלא ישתכנעו מדברי חזקיהו, כי הוא לא יוכל להציל אותם מידי מלך אשור, וגם ה' לא יעשה זאת.</p> <p>רבִּשְׁקָה הציע להם להיכנע למלך אשור. על פי פסוק לא - בשלב ראשון (דעת מקרא), אם יצאו משערי העיר וייכנעו, הם יזכו לחיי רוגע ושפע בארץ. בשלב שני, על פי פסוק לב - כאשר מלך אשור יכבוש את יהודה, הם יוגלו למקום משובח אחר, שם יסיפו לחיות חיים של רווחה ושפע.</p> <p>כל זאת בניגוד למצבם הנוכחי של חיי רעב ומחסור בעקבות המצור האשורי על ממלכת יהודה.</p>	<p>כט. כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ אֵל יִשָּׂא לָכֶם חֲזַקְיָהוּ כִּי לֹא יוּכַל לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ.</p> <p>ל. וְאֵל יִבְטַח אֶתְכֶם חֲזַקְיָהוּ אֵל ה' לֵאמֹר הֲצִילֵנוּ ה' וְלֹא תִנְתֵּן אֶת הָעִיר הַזֹּאת בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר.</p> <p>לא. אֵל תִּשְׁמַעוּ אֵל חֲזַקְיָהוּ כִּי כֹה אָמַר מֶלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ אִתִּי בְּרָכָה וְצֵאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ גִּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֲנָתוֹ וּשְׂתוּ אִישׁ מִי בְרוֹ.</p> <p>לב. עַד בָּאִי וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם אֵל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דְּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וְכַרְמִים אֶרֶץ יַיִת יִצְהָר וְדָבַשׁ וְחָיו וְלֹא תִמָּתוּ וְאֵל תִּשְׁמַעוּ אֵל חֲזַקְיָהוּ כִּי יִסִּית אֶתְכֶם לֵאמֹר ה' יִצְלֵנוּ.</p>
פסוקים לג-לה - טיעון דתי	
<p>רבִּשְׁקָה טען כי בכל הארצות שנכבשו על ידי מלך אשור, לא הצילו אלוהי ארצות אלו את עמם, כך גם ה' לא יציל את עמו.</p>	<p>לג. הֲהִצִּיל הַצִּילוּ אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת אֶרְצוֹ מִיַּד מֶלֶךְ אַשּׁוּר.</p> <p>לד. אֵיזָה אֱלֹהֵי חֲמַת וְאַרְפָּד אֵיזָה אֱלֹהֵי סַפְרוֹיִם הִנֵּעַ וְעָוָה כִּי הַצִּילוּ אֶת שְׁמֵרוֹן מִיָּדוֹ.</p> <p>לה. מִי בָּכַל אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הַצִּילוּ אֶת אֶרְצֵם מִיָּדוֹ כִּי יִצִּיל ה' אֶת יְרוּשָׁלַם מִיָּדוֹ.</p>

בפסוקים לו-לז מתוארות תגובת העם ותגובת שרי חזקיהו לנאום רבִּשְׁקָה:

- לו. וְהַחְרִישׁוּ הָעָם וְלֹא עָנּוּ אֹתוֹ דְּבַר כִּי מִצֹּת הַמֶּלֶךְ הִיא לֵאמֹר לֹא תַעֲנֶהוּ.
- לז. וַיָּבֵא אֲלֵיהֶם בֶּן חֲלָקְיָה אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשִׁבְנָא הַסֹּפֵר וַיֹּאחֲזוּ בֶּן אֶסְפֵּר הַמְּזִכִּיר אֵל חֲזַקְיָהוּ קְרוֹעֵי בְּגָדִים וַיִּגְדּוּ לוֹ דְּבָרֵי רַב־שָׂקָה.

חזקיהו מצווה את העם לא לענות לדברי רבִּשְׁקָה. שרי המלך, שנשלחו מטעמו לשמוע את דברי רבִּשְׁקָה, חזרו אל חזקיהו בבגדים קרועים כאבלים.

שאלה למחשבה:

כיצד יגיב חזקיהו לדברי רבִּשְׁקָה?
 מה עוד יכול חזקיהו לעשות בניסיון להציל את ירושלים מכיבוש בידי אשור?

תגובת הזקיה ונבואתו הראשונה של ישעיה

פרק י"ט, א-ז

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, ושימו לב לשאלות:

- אל מי שלח חזקיה את שריו?
- כיצד מתאר חזקיה את מצבו של העם?
- איזו בקשה הוא שם בפיהם?

פרק י"ט

- א. ויהי כששמע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו ויתפס בשק ויבא בית ה'.
- ב. וישלח את אליקים אשר על הבית ושבגא הספר ואת זקני הכהנים מתפסים בשקים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ.
- ג. ויאמרו אליו כה אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה.
- ד. אולי ישמע ה' אליקים את כל דברי רבשקה אשר שלחו מלך אשור לדבר אל אלהים חי והוכיח בדברים אשר שמע ה' אליקים ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה.
- ה. ויבאו עבדי המלך חזקיהו אל ישעיהו.
- ו. ויאמר להם ישעיהו כה תאמרו אל אדניכם
- ז. כה אמר ה' אל תירא מפני הדברים אשר שמעת אשר גדפו נערי מלך אשור אתי. הנני נתן בו רוח ושמע שמועה ושב לארצו והפלתיו בתרב בארצו.

כששמע חזקיה את דברי רבשקה מפי שריו, הוא קרע את בגדיו, לבש בגדי שק ונכנס להתפלל בבית המקדש. בנוסף, שלח חזקיה את: "אליקים אשר על הבית ושבגא הספר ואת זקני הכהנים", כשהם לבושים בבגדי שק, אל ישעיה הנביא.

כך מתאר חזקיה את היום שבו נאמרו דברי רבשקה: "יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה". חזקיה מדמה את העם היושב בירושלים לאישה הכורעת ללדת ויושבת על המשבר (כיסא היולדת), ואין בה כוח ללדת את בניה. לעם ישראל שהם בנים לה', אין כוח להתגבר על הצרה הניצבת בפניהם ואינם יכולים להכריע אם להיכנע לאשור או להמשיך להילחם בו (דעת מקרא).

אחרי תיאור מצבם הקשה, מוסיף חזקיה שדברי רבשקה הביאו לחילול שם ה' והוא מקווה שה' ישיע את ישראל למען שמו. חזקיה ביקש מישעיה הנביא לשאת תפילה על העם שנותר ביהודה ובירושלים. בתגובה לכך שלח ישעיה דברי עידוד - נבואה המבשרת את מפלתו הקרובה של הצבא האשורי.

הידעתם?

ישעיה הנביא

ישעיה בן אמוץ, היה נביא שפעל בממלכת יהודה בימיהם של עוזיה, יותם, אחז וחזקיה - מלכי יהודה. בימיו הייתה ממלכת אשור בשיאה, חרבה ממלכת ישראל וממלכת יהודה נחלשה. נבואותיו מקובצות ב'ספר ישעיהו', שמופיע כספר הראשון מבין הנביאים האחרונים. חלק גדול מנבואותיו הן נבואות נחמה.

נבואתו השניה של ישעיה ומפלת סנחריב פרק י"ט פסוקים כ, לב-לז

לאחר נבואת ישעיה הראשונה (פסוקים ו-ז) שב חזקיה ופנה בתפילה לה'. ולאחר מכן חזר ישעיה והביא את דבר ה' לחזקיה. נבואתו מתחילה בפסוק כ.

כ. וישלח ישעיהו בן אמוץ אל חזקיהו לאמר
כה אמר ה' אלקי ישראל אשר התפללת אלי אל סנחריב מלך אשור שמעתי.

נלמד את שלושת הפסוקים האחרונים של הנבואה, המבשרים על מפלת סנחריב והצלת ירושלים:

לב. לכן כה אמר ה' אל מלך אשור לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ
ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה.

לג. בדרך אשר יבא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבא נאם ה'.

לד. וגנתי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי.

ישעיה הבטיח בשם ה', שאשור לא יצליח לכבוש את ירושלים. ה' יגן על ירושלים למען שמו ולמען דוד המלך, שייסד בה את ממלכתו וה' הבטיח לו שמלכות בית דוד תתקיים לעולם.

מסע סנחריב ליהודה הסתיים במפלתו. כפי שניבא ישעיה, הכתוב מתאר את מפלת סנחריב באורח נס, כאשר בלילה הכה מלאך ה' את מחנה אשור ומתו 185,000 חייליו של סנחריב. סנחריב שב חזרה לעיר בירתו נינוה אשר באשור ונרצח בידי שניים מבניו:

לה. ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף
וישכמוו בבקר והנה כלם פגרים מתים.

לו. ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה.

לז. ויהי הוא משתתווה בית נכרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב
והמה נמלטו ארץ אררט וימלך אסר חדן בנו תחתיו.

מהלת חזקיה, נבואת ישעיה וסוף ימיו של חזקיה פרק כ' פסוקים א-ו, כ-כא

משימת קריאה

קראו את הפסוקים, ושימו לב לשאלה:

כיצד הגיב חזקיה כששמע על מותו הקרוב?

פרק כ'

א. בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת.
וַיֵּבֶא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בֶּן אֲמוּץ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' צוּ לְבֵיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תַחֲיֶה.

ב. וַיִּסַּב אֶת פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֵל ה' לֵאמֹר.

ג. אָנֹכָה ה' זָכַר נָא אֶת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בְּאֵמֶת וּבְלִבָּב שָׁלֵם וְהֵטוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי
וַיִּבֶךְ חֲזַקְיָהוּ בְּכִי גָדוֹל.

ד. וַיְהִי יִשְׂעִיָּהוּ לֹא יָצָא חָצֵר (העיר) הַתֵּיכְנָה וְדָבַר ה' הָיָה אֵלָיו לֵאמֹר.

ה. שׁוּב וְאַמְרֹת אֶל חֲזַקְיָהוּ נְגִיד עַמִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי דָוִד אָבִיךָ

שְׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ רֵאִיתִי אֶת דְּמֻעָתְךָ הִנְנִי רֹפֵא לְךָ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי תַעֲלֶה בֵּית ה'.

ו. וְהִסְפַּתִּי עַל יָמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמִכַּף מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲצִילְךָ וְאֶת הָעִיר הַזֹּאת
וְגִנְתִּי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְמַעַן וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי.

בעקבות מחלתו של חזקיה, בא ישעיה הנביא אליו ובפיו הבשורה כי חזקיה עומד למות.

בתגובה, התפלל חזקיה אל ה' ובכה בכי גדול. הוא ביקש שה' יזכור לו את מעשיו הטובים ואת הליכתו בדרכי ה'. עוד בטרם עזב ישעיה את ארמון המלך, ה' התגלה לישעיה בשנית, ובנבואתו הייתה בשורה אישית טובה לחזקיה ובשורה לאומית טובה על הממלכה. מבחינה אישית ה' שמע את תפילת חזקיה ותוך ימים ספורים הוא עומד להתרפא ממחלתו, וצפוי לחיות עוד חמש עשרה שנה נוספות. מבחינה לאומית, ירושלים עומדת להינצל מיד אשור.

אמנם למדנו כבר בסוף פרק י"ט על הצלתה של ירושלים, אבל מחלתו של חזקיה ונבואת ישעיה בפרק כ' התרחשו שלושה ימים לפני מפלת סנחריב, ולכן בנבואת ישעיה הוזכרה הצלת העיר (רש"י).

פסוקים כ-כא מתארים את סוף ימיו של חזקיה. פסוק כ מציין את מפעליו של חזקיה, שעל פי המתואר בספר דברי הימים היו חלק מההכנות למלחמה באשור: בניית בריכת מים ותעלה שדרכה הגיעו המים אל העיר וסתימת המים שמחוץ לעיר.

כ. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי חֲזַקְיָהוּ וְכָל גְּבוּרָתוֹ וְאִשֵּׁר עֲשָׂה אֶת הַבְּרָכָה וְאֶת הַתְּעַלָּה וַיָּבֵא אֶת הַמַּיִם הָעִירָה
הַלֵּא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמֶלֶךְ יְהוּדָה.
כא. וַיִּשָּׁבֵב חֲזַקְיָהוּ עִם אֲבֹתָיו וַיְמַלֵּךְ מִנְּשָׂה בְּנוֹ תַחְתָּיו.

הידעתם?

נקבת השילוח

כחלק מהכנותיו של חזקיה לקראת בואו של סנחריב הוא חצב נקבה (תעלה) המכניסה את מי מעיין הגיחון אל תוך העיר. בכך פתר חזקיה בעיה כפולה: הכנסת מים לתוך העיר, שישמשו את תושבי העיר בזמן המצור, ומניעת אספקת מים מהאויב הנמצא מחוץ לעיר.

הנקבה שחצב חזקיהו נמצאה בעיר דוד ובתוכה כתובת המתארת את תהליך החציבה. צפו בסרטון על נקבת השילוח.

מבט על היהידה - נושאי רוחב:

ישראל והעמים

ביחידה זו מתוארת התחזקותה של הממלכה האשורית והפיכתה לאימפריה. במקביל, ארם, שהייתה האויבת הצפונית הקבועה למן פילוג הממלכה המאוחדת, הלכה ונחלשה תחת הלחץ האשורי. בימיו של פקח בן רמליהו, ממלכי ישראל האחרונים, נעשה ניסיון להקים קואליציה צבאית אל מול האשורים - פקח בן רמליהו מלך ישראל ורצין מלך ארם. לקואליציה הזו, לא הצטרף אחז מלך יהודה. האשורים הצליחו להשתלט על ארם ולהגלות את תושביה, ולכבוש את צפון ממלכת ישראל.

הלחץ האשורי על ממלכת ישראל הנותרת ועל ממלכת יהודה הלך וגבר. האשורים הטילו מס כבד על שתי הממלכות. הושע בן אלה, מלכה האחרון של ממלכת ישראל, ניסה למרוד באשורים ולשים כף כרת ברית עם מצרים. כתוצאה מן המרד החריבו האשורים את ממלכת ישראל ובירתה שומרון, ורבים מתושבי הממלכה הוגלו (חורבן ממלכת ישראל וגלות אשור בשנת 722 לפני הספירה) האשורים הושיבו בממלכת ישראל תושבים חדשים - הכותים, המכונים 'גרי אריות'.

הלחץ האשורי לא פסח על ממלכת יהודה, ומלכי יהודה נאלצו לשלם מס כבד למלכי אשור. בימי אחז, השעבוד קיבל גם משמעות דתית עמוקה, עם הכנסת פולחן אלילי לתוך הממלכה, ואף למתחם המקדש. לאחר הידרדרות זו מרד חזקיה מלך יהודה, בנו של אחז, באשורים. הוא כרת ברית עם מצרים, הפסיק לשלם מס, ביצר את העיר ודאג לאספקת מים קבועה לעיר הבירה, כדי להחזיק מעמד במצור הצפוי. סנחריב מלך אשור עלה על הממלכה, כבש את ערי יהודה הבצורות, והטיל מצור על ירושלים, שניצלה בדרך נס. המרד של חזקיה באשורים הצליח, אם כי גבה מחיר יקר מן הממלכה והיא נחלשה.

ימיה של האימפריה האשורית היו ימי מפנה בתולדות עמנו, ולראשונה מאז ימי יהושע בן נון, גלו רבים מבני עמנו לארצות נכר. גלות זו מכונה גלות עשרת השבטים. יתר על כן, יותר ממחצית הארץ ניתנה בידי שלטון זר, שהביא אליה תושבים זרים.

מצב רוהני – מצב מדיני

הקשר בין המצב הרוחני למצב המדיני בולט בימיהם של רבים מן המלכים שנלמדו ביחידה זו.

אם נתבונן בממלכת ישראל - כל מלכי ישראל האחרונים עשו הרע בעיני ה', וחזרו על חטאות ירבעם בן נבט (דהיינו, השאירו על כנה את עבודת ה' בעגלים בבית אל ובדן ובכך העמיקו את הפילוג בין הממלכות). במקביל, המצב המדיני הלך והתדרדר.

בימי המלך האחרון לממלכת ישראל, הושע בן אלה, המצב הרוחני השתפר באופן יחסי לקודמיו: **וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' רַק לֹא כַמְלִכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו** (מל"ב פרק י"ז, ב) לעומת זאת המצב המדיני בימיו היה הגרוע ביותר - הממלכה נכבשה כולה בידי האשורים ובוצעה הגליה המונית של תושביה.

מן התיאור של חורבן שומרון וגלות עשרת השבטים (מל"ב, ב, י"ז) עולה שההחלטה האלוקית ההיסטורית להחריב את שומרון ולהגלות את תושבי הממלכה קשורה למעשים שנעשו לאורך כל ימיה של הממלכה ואין היא מתמקדת רק בימיו של הושע. הכתוב מזכיר את חטאות ירבעם (עבודת העגלים) ואת חטאת אחאב (עבודת הבעל) וחטאים נוספים. הגמול האלוקי נקבע על פי מעשיהם של דורות רבים, ורק במצב שבו הוגדשה הסאה של העוונות הקב"ה מבצע את הגמול.

בממלכת יהודה הקשר בין המצב הרוחני למצב המדיני בא לידי ביטוי בימיהם של אחז וחזקיה. אחז היה מלך חלש מאוד מבחינה מדינית, ונאלץ לקבל עזרה מהאשורים אל מול הלחץ הארמי והישראלי (רצין ופקח). במקביל המצב הרוחני היה ירוד ביותר, עבודה זרה התפשטה בארץ כולה, וחדרה אף למתחם המקדש.

לעומת זאת בימי חזקיה הייתה התחזקות מדינית והתחזקות רוחנית. חזקיה הוביל מהפכה דתית, עקר את הפולחן האיללי, ביטל את העבודה לה' בבמות מחוץ למקדש וחידש את עבודת ה' במקדש. במקביל הוא חיזק את הממלכה והתכוון למרד באשורים. המרד לא הוכתר כניצחון אשורי בעקבות התערבותו של ה' בדרך נס, שהצילה את ירושלים מידי של סנחריב מלך אשור. ממלכת יהודה נשארה אם-כך ממלכה עצמאית, עובדה זו יכלה ללמדם כי גם בדורות הבאים ה' יעמוד לימינם של בניו ולא ייתן להחריב את ירושלים: **וַיִּגְדַּלְתִּי אֶל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעַן יִלְמְעַן יְהוּדָה עַבְדֵי** (מל"ב פרק י"ט, לד). ולצד זאת הממלכה נחלשה ותושביה סבלו בעקבות הכיבוש האשורי של ערי יהודה הגדולות במהלך המלחמה.

אחדות ופילוג

התהפכות הגיאופוליטיות (היחסים הבינלאומיים בהקשר גיאוגרפי) הדרמטיות, והמעבר לתקופה האשורית, זעזעו את הקשרים בין שתי הממלכות האחיות - ישראל ויהודה. פקח בן רמליהו, מלך ישראל, חשב שיש להילחם באימפריה האשורית וכרת ברית עם רצין מלך ארם, אליה לא הצטרף אחז מלך יהודה. כתוצאה מכך, פרצה מלחמת אחים - פקח ובעל בריתו רצין מלך ארם עלו על ירושלים ורצו להכניע את אחז. אחז פנה לעזרת תגלת פלאסר מלך אשור שנענה ברצון לאתגר ויצא להילחם ברצין ובפקח, מה שהחיש את תהליך השתלטותה של אשור על המרחב.

קריאתו של אחז למלך אשור, שיעזור לו אל מול ממלכת ישראל, מזכירה את קריאתו של אסא מלך יהודה לבן הדד מלך ארם לעזור לו במלחמתו בבעשא מלך ישראל (מל"א פרק ט"ו, יח-כ). בשני המקרים ממלכת ישראל נפגעה קשות מכך ונכבש צפון הגליל בידי האויב הזר.

לאחר שהושלם הכיבוש של ממלכת ישראל על ידי האשורים נותרה ממלכת יהודה הממלכה היחידה של עם ישראל.

עיקרון הסיבתיות הכפולה

בפרק י"ז מתאר הכתוב את חורבנה של ממלכת ישראל ונותן שני סוגי הסברים להתרחשות ההיסטורית הדרמטית בתולדות עמנו. הוא פותח בהסבר פוליטי-היסטורי - הושע בחר למרוד במלך אשור, כרת ברית עם מלך מצרים כנגד האשורים, וכתוצאה מכך עלה מלך אשור על שומרון, הטיל מצור ממושך ובסופו נחרבה שומרון ותושבי הממלכה הוגלו.

הפרק ממשיך ונותן הסבר דתי המתייחס לכלל ימיה של ממלכת ישראל - מלכי ישראל למן ימיו של ירבעם בן נבט ואילך, עשו הרע בעיני ה', הכניסו עבודה זרה, עבדו את ה' בבמות ולא עלו למקדש, לא שמעו לנביאי ה' ועוד. וכתוצאה מכך, נגזר על ממלכת ישראל חורבן וגלות.

שני ההסברים הללו הם דוגמה נוספת לדרך בה התנ"ך מלמד אותנו על הסיבות השונות להתרחשויות ועל הרבדים השונים בהם ניתן לבחון אותן.

שאלות חזרה ליהודה 5 הכיבוש האשורי

שאלות ידע לחלק א

שאלות קצרות

1. כמה זמן מלך שלום בן יבש, ומי הרג אותו? (מל"ב ט"ו)
2. ציינו שניים ממלכי ישראל שמלכותם הסתיימה מכיוון שהרגו אותם. ציינו שני פרטים על תקופת מלכותם (מל"ב ט"ו).
3. מה עשה מנחם בן גדי כאשר פול מלך אשור עלה על ממלכת ישראל? (מל"ב ט"ו)
4. איזה חלק של הארץ נכבש ע"י תגלת פלאסר מלך אשור בממלכת ישראל בימי פקח בן רמליהו? (מל"ב ט"ו)
5. מה ביקש אחז מלך יהודה מתגלת פלאסר מלך אשור, מדוע ביקש זאת ומה הוא נתן לו בתמורה? (מל"ב ט"ז)
6. מה ראה אחז בדמשק ומה ציווה את אוריה הכהן? (מל"ב ט"ז)
7. באיזה אופן פגע אחז מלך יהודה בבית המקדש? (מל"ב ט"ז)
8. מה עשה הושע בן אלה כאשר שלמנאסר מלך אשור עלה על ממלכת ישראל? כתבו מה עשה בתחילה ומה עשה כעבור זמן. מה הייתה התוצאה של מעשיו? (מל"ב י"ז)
9. במה האשים שלמנאסר מלך אשור את הושע בן אלה? (מל"ב י"ז)
10. מהי הסיבה המדינית לחורבן ממלכת ישראל וליציאה לגלות בימי אשור ומהי הסיבה הדתית? (מל"ב י"ז)
11. ציינו שלושה חטאים של עם ישראל שמוזכרים בפרק י"ז (מל"ב י"ז).
12. מה קרה לאנשים שמלך אשור הושיב בערי שומרון במקום בני ישראל? כיצד פתר מלך אשור את הבעיה? (מל"ב י"ז)
13. מי היה מלך יהודה בזמן שממלכת ישראל נכבשה בידי האשורים? (מל"ב י"ח)
14. ציינו מעשים שעשה חזקיהו: שני מעשים בתחום הדתי-רוחני ושני מעשים בתחום הצבאי-בטחוני (מל"ב י"ח).
15. כיצד הגיב חזקיהו לתפיסת ערי יהודה בידי שלמנאסר מלך אשור? (מל"ב י"ח)
16. לשם מה שלח מלך אשור את תרתן, רב סריס ורבשקה מלכיש לירושלים? (מל"ב י"ח)
17. ציינו שתי טענות שמעלה רבשקה בנאומו לפני העם בתעלת הברכה העליונה. (מל"ב י"ח)
18. מדוע אליקים אשר על הבית, שבנא הסופר ויואח המזכיר הגיעו קרועי בגדים לחזקיהו? (מל"ב י"ח)
19. מדוע שלח חזקיהו משלחת לישעיה הנביא ומה מסר ישעיה לחזקיהו דרך השליחים? (מל"ב י"ט)
20. מה מבטיח ישעיה הנביא בנבואתו השנייה לחזקיהו? מה קרה מיד לאחר מכן? (מל"ב י"ט)
21. כיצד הסתיים המצור האשורי על ירושלים? (מל"ב י"ט)

22. כיצד הגיב חזקיה לדברי הנבואה של ישעיה, לפיהם הוא עומד למות ממחלתו? מה ענה ה' לחזקיה באמצעות ישעיה הנביא? (מל"ב כ)

מי אמר למי ובאיזה הקשר

1. עבדך ובנך אני עלה והושיעני מפני מלך ארם ומפני מלך ישראל הקומים עלי (מל"ב ט"ז).
2. הגוים אשר הגלית ותושב בערי שמרון לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנממיתים אותם כאשר אינם ידעים את משפט אלהי הארץ (מל"ב י"ז).
3. הנה בטחת לך על משענת הקנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה (מל"ב י"ח).
4. התערב נא את אדני את מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רכבים עליהם. (מל"ב י"ח).
5. המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה להשחתו ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה. (מל"ב י"ח).
6. דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו ואל תדבר עמנו יהודית באוני העם אשר על החמה. (מל"ב י"ח).
7. ולקחתי אתכם אל ארץ פארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחזי ולא תמתו (מל"ב י"ח).
8. יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד משבר וכח אין ללדה (מל"ב י"ט).
9. לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה (מל"ב י"ט).
10. וגנתי אל העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי (מל"ב י"ט).
11. והספתי על ימך חמש עשרה שנה ומפני מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת (מל"ב כ).

באיזה הקשר נאמר/מוזכר

- מזבח אשר בדמשק (מל"ב ט"ז)
- אריות (מל"ב י"ז)
- נחש הנחושת (מל"ב י"ח)
- משענת הקנה הרצוץ (מל"ב י"ח)

צינו שני פרטים על הדמויות הבאות

(מאפיין אישיותי, פעולה שעשו, קשר בינם לבין דמות אחרת, דבר שאמרו וכדו):

- מנחם בן גדי מלך ישראל (מל"ב ט"ו)
- פקחיה בן מנחם מלך ישראל (מל"ב ט"ו)
- תגלת פלאסר (מל"ב ט"ו)
- יותם בן עוזיה מלך יהודה (מל"ב ט"ו)
- אחז בן יותם מלך יהודה (מל"ב ט"ז)
- אוריה הכהן (מל"ב ט"ז)
- הושע בן אלה מלך ישראל (מל"ב י"ז)
- שלמנאסר מלך אשור (מל"ב י"ז)

- חזקיה בן אחז מלך יהודה (מל"ב י"ח)
- רבשקה (מל"ב י"ח)
- אליקים אשר על הבית, שבנא הסופר ויואח המזכיר (מל"ב י"ח)
- סנחריב מלך אשור (מל"ב י"ט)

מה קרה בכל אחד מהמקומות הבאים:

- שומרון (מל"ב י"ז)
- תעלת הבריכה העליונה במסילת שדה כובס (מל"ב י"ח)

שאלת מפה

במפה שלפניכם מסומנים מקומות מהם הוגלו על ידי תגלת פלאסר מלך אשור, תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל.

א. סמנו במפה את המקומות הבאים:

- אבל בית מעכה
- קדש
- חצור

ב. בימי איזה מלך ממלכי ישראל הגלה מלך אשור את תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל? כיצד הסתיימה מלכותו?

על מי נאמר/מוזכר ובאיזה הקשר:

1. בימי... בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש ואת חצור ואת הגלעד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי ויגלים אשורה (מל"ב ט"ו).
2. בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רצין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו (מל"ב ט"ו).
3. ויקח... את הפסוף ואת הזקב הנמצא בית ה' ובאצרות בית המלך וישלח למלך אשור שחד (מל"ב ט"ז).
4. וילך המלך.... לקראת תגלת פלאסר מלך אשור דימשק וירא את המזבח אשר בדמשק (מל"ב ט"ז).
5. ויעל מלך אשור בכל הארץ ויעל שמרון ויצר עליה שליש שנים (מל"ב י"ז).
6. ויגל את ישראל אשורה וישב אותם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי (מל"ב י"ז).

7. ויהי בתחלת שבבתם שם לא יראו את ה' וישלח ה' בהם את האריות ויהיו הרגים בהם (מל"ב י"ז).
8. את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עבדים כמשפט הגוים אשר הגלו אתם משם (מל"ב י"ז).
9. הנני נתן בו רוח ושמע שמועה ושב לארצו והפלתיו בחרב בארצו. (מל"ב י"ט).
10. לא יבא אל העיר הזאת ולא יורה שם חץ ולא יקדמנה מגן ולא ישפך עליה סללה. בדרך אשר יבא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבא (מל"ב י"ט).
11. שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני רפא לך ביום השלישי תעלה בית ה' (מל"ב כ).
12. והספתי על ימך חמש עשרה שנה ומכף מלך אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי (מל"ב כ).

שאלת ידע רחב לחלק ב

- א. בפרק י"ח מובאים דברי רבשקה לעם היושב בירושלים בימי חזקיה.
 1. מה הייתה מטרת רבשקה בנאומו?
 2. ציינו שלושה טיעונים שמביא רבשקה בדבריו כדי לשכנע את העם.
 3. מדוע ביקשו שרי חזקיה מרבשקה לדבר ארמית?
- ב. בפרקים ט"ו-י"ט אנו מוצאים ביטויים שונים לאיום האשורי כלפי ממלכות ישראל ויהודה. הביאו שתי דוגמאות לאיום זה: ציינו מי המלך המאיים, מה היה האיום ומה היו תוצאותיו.

שאלות העמקה והרחבה לחלק ג

ישראל והעמים

- יחסיו של עם ישראל עם העמים הסובבים אותו השפיעו במידה רבה על מצבו הדתי־רוחני ועל מצבו הצבאי־מדיני.
- א. מה הייתה התוצאה הצבאית־מדינית של הכיבוש האשורי על ממלכת ישראל? מה הייתה התוצאה הצבאית־מדינית של הכיבוש האשורי על ממלכת יהודה? מה גרם בסופו של דבר להסרת האיום האשורי על יהודה בימי חזקיה?
 - ב. אחז מלך יהודה וחזקיה מלך יהודה הגיבו בדרך שונה לכיבוש האשורי. כתבו מה היה ההבדל בין התגובות של כל אחד מהמלכים? הסבירו כיצד המצב הדתי בימי כל מלך משקף את דרכם המדינית השונה?
 - ג. פרקים רבים בספר מלכים מתארים את היחסים בין ישראל לעמים. סעיפים א' וב' עוסקים בקורות ממלכת ישראל וקורות ממלכת יהודה בימי הכיבוש האשורי. הביאו דוגמה נוספת ליחסים מתוחים בין ישראל לעמי הסביבה (שלא הוזכרה בסעיפים א' וב') וכתבו כיצד פגע הדבר בממלכת ישראל או יהודה. הביאו דוגמה מספר מלכים לקשר חיובי בין אחד מעמי האזור לממלכת ישראל או יהודה. כתבו במה סייע קשר זה. כתבו שלושה משפטי סיכום המתארים את הקשר בין ישראל לעמים כפי שניתן ללמוד מסעיפים א' וב' ומן הדוגמאות שהבאתם.

יחידה 6: סופה של ממלכת יהודה והורבן המקדש

מלכים ב, פרקים כ"א-כ"ה

הנושאים ביחידה					
מלכות מנשה מלכות אמן	מלכות יאשיהו	מלכות יהואחז מלכות יהויקים	מלכות יהויכין גלות החרש והמסגר	מלכות צדקיהו חורבן בית המקדש והגלות	שחרור יהויכין מהכלא הבבלי - תקווה לגאולה
מלכים ב פרק כ"א	מלכים ב פרק כ"ב פרק כ"ג (פסוקים א-ל)	מלכים ב פרק כ"ג פרק כ"ד (פסוקים לא-לז)	מלכים ב פרק כ"ד (פסוקים ח-יז)	מלכים ב פרק כ"ד פרק כ"ה (פסוקים יח-כ)	מלכים ב פרק כ"ה (פסוקים כז-ל)

מבוא ליהודה

ביחידה הקודמת למדנו על ממלכת אשור, אשר כבשה את כל האזור, החריבה את ממלכת ישראל, ופגעה קשות בממלכת יהודה (בימי המלך חזקיהו). למרות הפגיעה הקשה של ממלכת אשור, ירושלים והמקדש ניצלו בדרך נס, וממלכת יהודה המשיכה להתקיים כ-110 שנים נוספות אחרי ימי חזקיהו (מימי מנשה ועד לימי צדקיהו).

ביחידה זו, העוסקת בחלקו האחרון של ספר מלכים מתוארת הידרדרות קשה של ממלכת יהודה עד לחורבן ירושלים והמקדש וגלות יהודה לבבל. היחידה פותחת בתיאור חטאות מנשה שהביאו לגזירת החורבן, מספרת על מלכי יהודה האחרונים שעמדו מול הכיבוש הבבלי, ומסתיימת בתיאור שני השלבים של גלות בבל - בימי יהויכין ובימי צדקיהו.

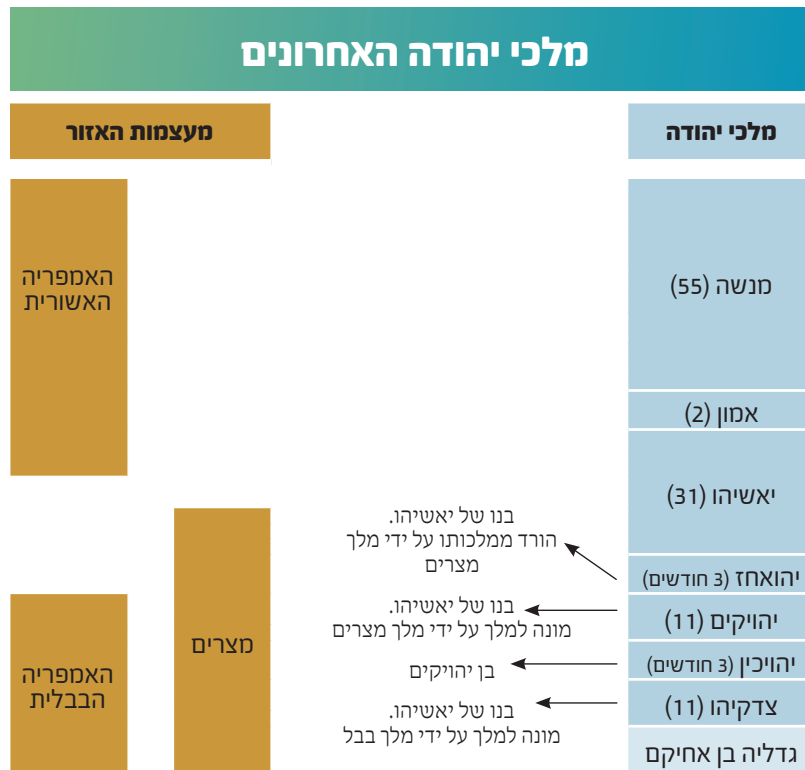
נקרא את הפסוקים, נלמד ונעמיק בסיפור ימיה האחרונים של ממלכת יהודה וחורבן בית המקדש.

ירידת האימפריה האשורית ועליית האימפריה הבבלית

מלכי יהודה האחרונים התמודדו עם מציאות פוליטית מורכבת כאשר שלוש מעצמות התחרו ביניהן על השליטה באזור - אשור, מצרים ובבל. ממלכת יהודה הקטנה והחלשה מצאה עצמה בתווך, בצומת דרכים אסטרטגי ופוליטי, ונאלצה להתמודד עם כוחות גדולים וחזקים ממנה.

מנשה, בנו של חזקיהו, היה משועבד למלכי אשור. בימי יאשיהו (נכדו של מנשה), חלה ירידה משמעותית בכוחה של האימפריה האשורית ואת מקומה ההיסטורי תפסה מלכות בבל.

בשנה הרביעית ליהויקים (בנו של יאשיהו) היא השנה הראשונה לְבִּוּכְדִנְאֶצַּר מלך בבל, התאחדו אשור ומצרים בניסיון למנוע מבבל להשתלט על האזור. הם יצאו לקרב בינלאומי הידוע בשם קרב כרכמיש, הנקרא על שם עיר על גדות נהר פרת, שבסמוך אליה הוכרעו צבאות אשור ומצרים. קרב כרכמיש נזכר בתנ"ך במספר מקומות (בספר ירמיהו ובספר דברי הימים ב). מכאן ואילך הפכה בבל למעצמה השלטת באזור כולו, ויהודה הפכה למדינת חסות תחת מלכות בבל, וחויבה לשלם לבבל מיסים כבדים.

1 | מלכות מנשה ומלכות ארון

מלכים ב, פרק כ"א

מה עשה מנשה שהביא לכך שבימיו גזר ה' על חורבן יהודה והמקדש?

מנשה עלה למלוכה לאחר חזקיה אביו. הוא קיבל לידי ממלכה במצב קשה. אמנם ירושלים ניצלה מהכיבוש האשורי, אך כמעט כל ערי יהודה נכבשו והוכו קשות, והממלכה שועבדה תחת עול מלך אשור. מנשה החליט על מדיניות הפוכה מזו של אביו. מבחינה פוליטית הוא נכנע למלכי אשור וקיבל את מרותם. מבחינה רוחנית, בניגוד גמור לצדיקותו של חזקיה - פעל מנשה לביסוס עבודה זרה.

הטאי מנשה פרק כ"א, א-ט

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

הכתוב מפרט את חטאי מנשה, אשר נאמר עליו כי: "הרבה לעשות הרע בעיני ה' להכעיס" (פסוק ו).

- מהם החטאים המוזכרים בפסוקים?

פרק כ"א

- בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלם וישם אמו חפצי בה.
- ויעש הרע בעיני ה' כתועבת הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל.
- וישב ויבן את הבמות אשר אבד חזקיהו אביו ויקם מזבחת לבעל ויעש אשרה פאשר עשה אחאב מלך ישראל וישתחו לکل צבא השמים ויעבד אתם.
- ובנה מזבחת בבית ה' אשר אמר ה' בירושלם אישים את שמי.
- ויבן מזבחות לכל צבא השמים בשהני חצרות בית ה'.
- והעביר את בנו פאש ועונן ונחש ועשה אוב וידענים הרבה לעשות הרע בעיני ה' להכעיס.
- וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה בנו בבית הזה ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אישים את שמי לעולם.
- ולא אסוף להניד רגל ישראל מן האדמה אשר נתתי לאבותם רק אם ישמרו לעשות ככל אשר צויתים ולכל התורה אשר צוה אתם עבדי משה.
- ולא שמעו ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני בני ישראל.

מנשה בנה במות לעבודה זרה, ולמעשה בנה מחדש את אותן במות שהרס אביו חזקיה. הוא הקים מזבחות לעבודת הבעל והאשרה כאחאב מלך ישראל, וכפי שעשה סבו, אחז מלך יהודה, הוא בנה מזבחות לעבודה זרה בבית המקדש. מנשה הלך אחרי תועבות הגוים: העביר את בנו באש, ניחש, עונן והעלה באוב.

הפסוקים מזכירים שני חטאים קשים וחמורים במיוחד של מנשה. בפסוק ז מסופר כי מנשה הכניס פסל לבית המקדש, ובכך הפך את בית המקדש מבית לעבודת ה' לבית מקדש אלילי. בהמשך הפסוקים (טז), מזכיר הכתוב שמנשה מלך יהודה גם שפך דם רב: "וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה'".

הידעת?

פולחן המולך

בשלהי ימי הבית הראשון פשטו בירושלים פולחני עבודה זרה לאלילים שיובאו מן העמים השכנים. אחד מפולחנים אלה כלל העברה באש של ילדים וילדות לאליל העמוני מולך (מלכום) ומרכזו היה ככל הנראה בגיא בן הינום כפי שעולה מדברי הנביא ירמיהו, המזהיר כי מעשים אלה יובילו לחורבן הממשמש ובא: "כי עשו בני יהודה הרע בעיני נאסדה: שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמא ובנו במות התנפת אשר בגיא בן הנם לשרף את בניהם ואת בנותיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על-לב" (ירמיהו ז', ל-לא). בסרטון המצורף תוכלו ללמוד על גיא בן הינום ופולחן המולך החל מימי מנשה.

גזירת החורבן פרק כ"א, י-ח

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

בעקבות מעשיו החמורים של מנשה, הנביאים ניבאו גזירה קשה על ממלכת יהודה.

- מה כוללת הגזירה?
- מהן הסיבות לגזירת החורבן הקשורות במנשה עצמו ומהן הסיבות המוזכרות הנוגעות במעשי העם?

- י. וידבר ה' ביד עבדיו הנביאים לאמר.
- יא. יען אשר עשה מנשה מלך יהודה התעבות האלה הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו.
- יב. לכן כה אמר ה' אלקי ישראל הנני מביא רעה על ירושלים ויהודה אשר כל שמעיה (שמעיו) תצלנה שתי אוניו.
- יג. ונטייתי על ירושלים את קו שמוון ואת משקלת בית אחאב ומחיתי את ירושלים כאשר ימחה את הצלחת מחה והפך על פניה.
- יד. ונטשתי את שארית נחלתי ונתתים ביד איביהם והיו לבו ולמשסה לכל איביהם.
- טו. יען אשר עשו את הרע בעיני ויהיו מכעסים אתי מן היום אשר יצאו אבותם ממצרים ועד היום הזה.
- טז. וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה'.
- יז. ויתר דברי מנשה וכל אשר עשה וחטאתו אשר חטא הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה.
- יח. וישכב מנשה עם אבתיו ויקבר בגן ביתו בגן עזא וימלך אמן בנו תחתיו.

בעקבות מעשיו של מנשה שלח ה' נביאים לממלכת יהודה שבישרו כי גורלה של ממלכת יהודה יהיה דומה לגורלה של ממלכת ישראל (שומרון).

בפסוק יג ישנם שני תיאורים ציוריים המסמלים את חורבנה הצפוי של ירושלים:

קו המשקולת: כלי בנייה שמשווה ומיישר את הבנייה (מעניין שהנביא בחר בכלי שמשתמשים בו לבנייה כדי לתאר חורבן). הכתוב משתמש בציור קו המשקולת כדי לתאר את חורבן ירושלים והוא משווה בין ירושלים ושומרון מבחינת גורלן - כשם ששומרון חרבה כך ירושלים תיחרב.

מחייית הצלחת על פניה: כשם שנהוג לנקות את הצלחת לאחר האכילה כך תתרוקן העיר מכל יושביה שיגלו ממנה. הביטוי "שאריית נחלתי" בפסוק יד, מתייחס לממלכת יהודה שנותרה לאחר חורבן ממלכת ישראל. על פי נבואה זו גם ממלכת יהודה עתידה להינתן ביד האויבים ויושביה יגלו לארץ אחרת.

מן הפסוקים עולה כי מעשיו של מנשה, שנמשכו על פני חמישים וחמש שנות מלכותו (פסוק א), בהן חטא והחטיא את העם, יביאו את הקץ על ממלכת יהודה, ירושלים והמקדש.

למעשה, בעקבות חטאיו החמורים של מנשה נגזר הקץ על מלכות בית דוד והמקדש. הממלכה שניצלה בנס בימי חזקיה עתידה להיחרב. אמנם, בפועל יבוא החורבן רק בימי צדקיהו, כ־50 שנה אחרי תום ימי מנשה, אך גזירת החורבן נחתמה בימיו של מנשה, כפי שחוזר הכתוב ומדגיש גם בפרקים הבאים:

"אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול אשר חרה אפו ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה" (מלכים ב כ"ג, כו)

"אך על פי ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בַחטאת מנשה בכל אשר עשה" (מלכים ב כ"ד, ג).

שאלה למחשבה:

האם יש סיכוי למנוע את הגזירה?

מלכות אָמוֹן פרק כ"א, יט-כו

לאחר מות מנשה מלך אָמוֹן בנו תחתיו. הפסוקים מתארים את ימי מלכותו של אָמוֹן.

- יט. בן עשרים ושתים שנה אָמוֹן במלכו ושתים שנים מלך בירושלם וישם אָמוֹן משלמת בת חרוץ מן יטבה.
- כ. ויעש הרע בעיני ה' כאשר עשה מנשה אביו.
- כא. וילך בכל הדרך אשר הלך אָביו ויעבד את הגללים אשר עבד אָביו וישתחו להם.
- כב. ויעוב את ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו ולא הלך בדרך ה'.
- כג. ויקשרו עבדי אָמוֹן עליו וימיתו את המלך בביתו.
- כד. ויך עם הארץ את כל הקשרים על המלך אָמוֹן וימליכו עם הארץ את אישיהו בנו תחתיו.
- כה. ויתר דברי אָמוֹן אשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה.
- כו. ויקבר אתו בקברתו בגן עזא וימלך אישיהו בנו תחתיו.

אָמוֹן שמלך רק שנתיים, הלך בדרכי אביו ועשה הרע בעיני ה'. מלכותו הסתיימה כאשר עבדיו קשרו עליו קשר והרגו אותו. רוצחי המלך אָמוֹן הוכו בידי "עם הארץ" - גדולי ממלכת יהודה ובאי כוחו של המלך מהם ראשי אבות ומהם בעלי קרקעות גדולים, שהיו נועצים בהם בענייני הממלכה, והיה להם מעמד מיוחד בנוגע למינוי מלך (דעת מקרא). בנו אישיהו מלך אחריו.

2 | מלכות יאשיהו

מלכים ב, פרק כ"ב - פרק כ"ג פסוקים א-ל

מה עשה יאשיהו כדי לתקן את מעשי מנשה סבו?

פרקים כ"ב-כ"ג מספרים את סיפורה של ממלכת יהודה בימי יאשיהו, נכדו של מנשה. 31 שנות מלכותו של יאשיהו שינו את ממלכת יהודה באופן דרמטי. את הסיפור הזה נתחיל דווקא מהסוף. כך מתאר הכתוב את יאשיהו מלך יהודה בפרק כ"ג: "וַיִּמְצְאוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֶל ה' בְּכָל לְבָבוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ כְּכָל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא קָם כְּמֹהוּ" (כ"ג, כה).

יאשיהו מתואר כמלך צדיק וישר שלא היה כמוהו. האם יצליח להשיב את העם לדרך הישר? האם יצליח לבטל את גזירת החורבן?

בפרקים אלו נלמד על המתרחש בירושלים בכלל ובבית המקדש בפרט, ונפגוש דמויות מגוונות: יאשיהו המלך ובעלי תפקידים חשובים בממלכה:

- **יאשיהו המלך** - יאשיהו החל למלוך בגיל צעיר ומלך 31 שנים ועשה הישר בעיני ה'.
- **שפן סופר המלך** - מבכירי השרים בממלכת יאשיהו. תפקידו היה לנסח עבור המלך את הפקודות ולכתוב איגרות.
- **חלקיה הכהן הגדול** - ממשפחת בני צדוק הכהן, אחראי על התנהלות המקדש.
- **חולדה הנביאה** - ניבאה בתקופת המלך יאשיהו ובמקביל לנביאים ירמיהו וצפניה. היא נמנתה על ידי חז"ל כאחת משבע נביאות שקמו בישראל (מגילה יד ע"א).

בדק הבית בימי יאשיהו פרק כ"ב, א-כ

בשנה השמונה עשרה למלכותו, יזם המלך יאשיהו את בדיקת בית המקדש ותיקון כל שנדרש. על פי המסופר בספר דברי הימים עלה הצורך בביצוע בדיקת הבית כי "הִשְׁחִיתוּ מַלְכֵי יְהוּדָה" (דברי הימים ב ל"ד, יא), בפרט בימיהם של אחז ומנשה, שהכניסו פולחן אלילי למתחם המקדש. יתר על כן המקדש היה בניין עתיק, שהוקם מאות שנים לפני ימי יאשיהו, ורק פעם אחת עבר תהליך דומה של שיפוץ (לאחר שהסתיימו שנות שלטונה של עתליה בת אחאב).

יאשיהו לקח את הכסף שנאסף למטרה זו ושלח את שִׁפְן בֶּן אֶצְלָיָהוּ הסופר לצוות על חִלְקִיָהוּ הכהן הגדול להתחיל במלאכה:

פרק כ"ב

- בֶּן שָׁמְנָה שָׁנָה יֹאשִׁיָהוּ בְּמִלְכוֹ וּשְׁלִשִׁים וְאַחַת שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ יְדִידָה בַת עֲדִיָה מִבְּצֻרָתָא.
- וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' וַיִּלְךְ בְּכָל דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא סָר יְמִינוֹ וּשְׁמֹאֵל.

- ג. ויהי בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו שלח המלך את שפן בן אצליהו בן משלם הספר בית ה' לאמור.
- ד. עלה אל חלקיהו הכהן הגדול ויתם את הכסף המובא בית ה' אשר אספו שמרי הסף מאת העם.

על פי המתואר בפסוקים העבודה התבצעה בנאמנות ומסירות. בעלי תפקידים רבים גויסו למשימה, ועמלו על תיקון בית ה':

- ה. ויתנהו ויתנהו על יד עשי המלאכה המפקדים בית (בבית) ה' ויתנו אותו לעשי המלאכה אשר בבית ה' לחזק ביד הבית.
- ו. לחרשים ולבנים ולגדרים ולקנות עצים ואבני מחצב לחזק את הבית.

(החרשים - כורתי העצים, הבונים - בנו את העצים בקירות הבית, הגודרים - בנו את קירות האבנים. מצודת דוד). ביטוי למסירות נוכל לראות בפסוק ז:

- ז. אך לא יחשב אתם הכסף הנתן על ידם כי באמונה הם עושים.

אנשי המלאכה לא מדדו את עבודתם בכסף, ועבדו ללא חשבון, בתום לב ומתוך נאמנות ואמונה במטרה. תוך כדי העבודה על בדיק הבית, קרה דבר מפתיע שהוביל לתגובה משמעותית ומעניינת מצד המלך.

חלקיהו הכהן מצא ספר תורה, מה מיוחד בספר התורה? ומה יעשה בו שפן הסופר?

- ח. ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הספר ספר התורה מצאתי בבית ה' ויתן חלקיהו את הספר אל שפן ויקראוהו.
- ט. ויבא שפן הספר אל המלך וישב את המלך דבר ויאמר התיכו עבדיך את הכסף הנמצא בבית ויתנהו על יד עשי המלאכה המפקדים בית ה'.
- י. ויגד שפן הספר למלך לאמור ספר נתן לי חלקיהו הכהן ויקראוהו שפן לפני המלך.
- יא. ויהי כשנמנע המלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו.

על פי חז"ל ספר התורה שמצא חלקיהו הכהן היה ספר תורה מימי משה, שנשמר בישראל במשך דורות, אך נגנז בימי מנשה מלך יהודה אשר עשה הרע בעיני ה' ופגע במקדש, מתוך חשש שמנשה יפגע בספר.

שפן הסופר קרא בספר התורה לפני יאשיהו. פסוק יא מתאר את תגובת יאשיהו, שהגיב בבהלה למשמע הדברים שקרא לפניו שפן הסופר.

מדוע יאשיהו נבהל וקרע את בגדיו?

כך מסביר בעל מצודת דוד את תגובת יאשיהו: "ואמרו רבותינו ז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרשת תוכחות והיה התחלת הדף 'יולך ה' אותך ואת מלכך'..."

על פי חז"ל ספר התורה היה פתוח בפרשת התוכחות המופיעה בספר דברים, שם מדובר על הגליית העם והמלך: "יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבתך ועבדת שם אלהים אחרים עין ואבן" (דברים כ"ח, לו). יאשיהו הבין שדברי התוכחה עלולים להתקיים בממלכתו, והוא וממלכתו עלולים לגלות מן הארץ. הבהלה של יאשיהו וקריעת בגדיו היו ביטוי לצערם ואבלו, והוא ציווה את שריו חלקיהו הכהן, אחיקם בן שפן, עכבור בן

מיכיה ושפן הסופר, ללכת אל הנביא ולבקש ממנו להתפלל עליו ועל העם ולבטל את גזירת החורבן, כמתואר בפסוקים יב-יג:

- יב. ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת אחיקם בן שפן ואת עכבור בן מיכיה ואת שפן הספר ואת עשיה עבד המלך לאמר.
יג. לכו דרשו את ה' בעדי ובעד העם ובעד כל יהודה על דברי הספר הנמצא הזה כי גדולה חמת ה' אשר היא נצתה בנו על אשר לא שמעו אבותינו על דברי הספר הזה לעשות ככל הכתוב עלינו.

למי יפנה חלקיהו הכהן, ומה יהיה דבר הנבואה?

- יד. וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה אל חלדה הנביאה אשר שלם בן תקנה בן חרחם שומר הבגדים והיא יושבת בירושלם במשנה ודברו אליה.

חלקיהו הכהן פנה אל חלדה הנביאה היושבת בירושלם. בנבואתה התייחסה חולדה לגורל ממלכת יהודה ולגורלו האישי של יאשיהו.

נבואת חולדה לממלכת יהודה

- טו. והאמר אליהם כה אמר ה' אלקי ישראל אמרו לאיש אשר שלח אתכם אלי.
טז. כה אמר ה' הנני מביא רעה אל המקום הזה ועל ישביו את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה.
יז. תחת אשר עזבוני וקטרו לאלהים אחרים למען הכעיסני בכל מעשה ידיהם ונצתה חמתי במקום הזה ולא תכבה.

חולדה ניבאה נבואה קשה על גורל ממלכת יהודה. היא הזכירה את דברי התורה שקרא שפן הסופר לפני יאשיהו, המבשרים שחטאי עם ישראל והליכה אחרי עבודה זרה יביאו לגלות וחורבן.

נבואת חולדה ליאשיהו מלך יהודה

- יח. ואל מלך יהודה השלח אתכם לדרש את ה' כה תאמרו אליו כה אמר ה' אלקי ישראל הדברים אשר שמעת.
יט. ישן רך לבבך ותכנע מפני ה' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל ישביו להיות לשמה ולקללה ותקרע את בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי שמעתי נאם ה'.
כ. לכן הנני אסףך על אבתיך ונאספת אל קברתיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה וישבו את המלך דבר.

על פי הנאמר בנבואת חולדה, תגובת יאשיהו מלך יהודה למציאת ספר התורה, הכוללת הבנה של משמעות דברי ה', קריעת הבגד, כניעה ותפילה לפני ה', תביא לכך שהגורל הצפוי ליהודה לא יתרחש בימיו אלא בדורות הבאים: "ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה..."

הידעת?

חולדה הנביאה

חולדה הייתה נביאה שחיה בימי יאשיהו בַּמְּשָׁנָה, אחת משכונותיה של ירושלים המקראית. היא פעלה במקביל לנביאים גדולים נוספים בעיר - ירמיהו וצפניה.

חז"ל (מגילה יד ע"ב) התעניינו בשאלה מדוע יאשיהו שלח את אנשיו לשאול את חולדה ולא את ירמיהו וצפניה. לפי רבי יוחנן, יאשיהו פנה לחולדה כיוון שירמיהו נעדר מהעיר באותה שעה לפי שהלך להחזיר את עשרת השבטים. לפי רבי שילא, יאשיהו העריך שהוא עומד לקבל תשובה קשה והעדיף לקבל אותה מאישה, לפי שנשים רחמניות הן.

מסורות נוספות קשרו לראשה גדולה נוספת, לפי החיבור פרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ג) בעלה היה בעל צדקות ובזכות מעשיו הטובים היא זכתה לרוח הקודש. לפי מסורת המובאת בפירוש רש"י (מל"ב כ"ב, יד) חולדה הייתה תלמידת חכמים ולימדה תורה את זקני הדור.

מעשיו של יאשיהו בעקבות נבואת הולדה פרק כ"ג, א-כד

בעקבות נבואת חולדה, מתאר הכתוב פעולות בהן נקט יאשיהו על מנת להמשיך את עשיית הישר בעיני ה', לבער את העבודה הזרה מקרב העם ולהחזירם בתשובה. הכתוב מעיד על מטרתו של יאשיהו: "...למען הקים את דברי התורה הפתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הפהן בית ה'" (כ"ג, כד)

	<p style="text-align: center;">פסוקים א-ג: כריתת הברית</p> <p style="text-align: right;">פרק כ"ג</p> <p>א. וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלם. ב. ויעל המלך בית ה' וכל איש יהודה וכל יושבי ירושלם אתו והכהנים והנביאים וכל העם למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית ה'. ג. ויעמד המלך על העמוד ויכרת את הברית לפני ה' ללכת אחר ה' ולשמור מצותיו ואת עדותיו ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש להקים את דברי הברית הזאת הפתבים על הספר הזה ויעמד כל העם בברית</p>
<p>יאשיהו אסף את העם לירושלים, בשביל לחדש את הברית בין הקב"ה לעם ישראל שמשמעותה קבלת עול תורה ומצוות. במעמד זה הקריא יאשיהו בפני הקהל הרב את דברי הברית הכתובים בתורה (כגון פרשת התוכחה בסוף חומש דברים), והעם והמלך התחייבו ללכת בדרך ה' ולשמור את מצוותיו.</p>	<p style="text-align: center;">פסוקים ד-י: טיהור בית המקדש וירושלים</p> <p>ד. ויצו המלך את חלקיהו הפהן הגדול ואת פהני המשנה ואת שמרי הסף להוציא מהיכל ה' את כל הכלים העשויים לבעל ולאשרה ולכל צבא השמים וישרפם מחוץ לירושלם בשדמות קדרון ונשא את עפרם בית אל. ה. והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה ויקטר בממות בערי יהודה ומסבי ירושלם ואת המקטרים לבעל לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים. ו. ויצא את האשרה מבית ה' מחוץ לירושלם אל נחל קדרון וישרף אתה בנחל קדרון וידק לעפר וישלך את עפרה על קבר בני העם. ז. ויתן את פתי הקדשים אשר בבית ה' אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה. ח. ויבא את כל הכהנים מערי יהודה ויטמא את הבמות אשר קטרו שמה הכהנים מגבע עד באר שבע ונתן את במות השערים אשר פתח שער יהושע שר העיר אשר על שמאול איש בשער העיר. ט. אך לא יעלו פהני הבמות אל מזבח ה' בירושלם כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם. י. ויטמא את התפת אשר בגי בן (בני) הנגם לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למלך.</p>
<p>לאחר חמישים וחמש שנות מלכותו של מנשה, סבו של יאשיהו, שהכניס עבודה זרה לבית המקדש ואף הקים מזבחות לעבודת הבעל והאשרה, פעל יאשיהו לטיהור המקדש וירושלים.</p> <p>מעשיו של יאשיהו:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ציווה להוציא מבית המקדש את הכלים ששימשו לעבודה זרה ולשרפם. • ביטל את עבודת הכמרים - כהני העבודה זרה שהקריבו בבמות בערי יהודה. • הוציא את האשרה (עבודה זרה) מחוץ לבית המקדש וניתן את הבתים בהם נעשו הכנות לעבודת האשרה. • החזיר לירושלים כהנים ששימשו לעבודה זרה ברחבי יהודה והחזירם בתשובה, אך לא נתן להם לשוב לעבוד בבית המקדש (ח-ט). • טימא את המקום שבו נהגו להעביר את הבנים למולך - גיא בן הינום. (תיאור עבודת המולך מובא בסרטון על ימי מנשה בפרק כ"א) 	

<ul style="list-style-type: none"> • השבית את הסוסים והמרכבות ששימשו את מלכי יהודה לעבודה זרה. • הרס את המזבחות שעשו אחז ומנשה, מלכי יהודה. • הרס את הבמות שסביבות ירושלים שבנה שלמה המלך לעבודה זרה. • שבר וכרת את המצבות והאשרים 	<p>יא. וַיִּשְׁבֹּת אֶת הַסּוּסִים אֲשֶׁר נָתַנּוּ מַלְכֵי יְהוּדָה לְשִׁמְשׁ מִבְּאֵר בֵּית ה' אֶל לְשִׁבֹת נְתַן מֶלֶךְ הַסָּרִיס אֲשֶׁר בַּפְּתוּרִים וְאֶת מִרְכָּבוֹת הַשִּׁמְשׁ שָׂרָף בְּאֵשׁ.</p> <p>יב. וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל הַגֶּגְעֵלִית אָחָז אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה בְּשִׁתֵּי חֲצֵרוֹת בֵּית ה' נִתְּנָן הַמֶּלֶךְ וַיִּרְצֵן מִשָּׁם וְהִשְׁלִיךְ אֶת עֲפָרָם אֶל נַחַל קִדְרוֹן.</p> <p>יג. וְאֶת הַבָּמוֹת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר מִימִין לְהַר הַמִּשְׁתָּחִית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְעִשְׂתָּרֶת שִׁקְיָן צִידֹנִים וְלִכְמוֹשׁ שִׁקְיָן מוֹאָב וּלְמִלְכָם תוֹעֵבֶת בְּנֵי עַמּוֹן טָמְא הַמֶּלֶךְ.</p> <p>יד. וַיִּשְׁבֹּר אֶת הַמִּצְבּוֹת וַיִּכְרֹת אֶת הָאֲשֵׁרִים וַיִּמְלֵא אֶת מְקוֹמָם עֲצָמוֹת אָדָם.</p>
<p>יאשיהו הרחיב את פעולות הטיהור גם לערי שומרון (ערי ממלכת ישראל שחרבה).</p> <ul style="list-style-type: none"> • ניתן ושבר את המזבח, האשרה והבמה אשר עשה ירבעם בן נבט בבית אל. • הוציא עצמות של עובדי עבודה זרה שנמצאו בקברים ליד בית אל, ושרף את העצמות. בין הקברים נמצא קבר אחד בולט. וכששאל יאשיהו מה הקבר הזה נאמר לו שבקבר הזה קבור איש האלוהים שהוכיח את ירבעם בן נבט על חטאיו וניבא לו שיבוא יום ומלך ששמו יאשיהו יטמא את המזבח וישרוף עליו את עצמות העובדים לעבודה זרה עליו: "וְהָיָה אִישׁ אֱלֹקִים בָּא מִיְהוּדָה... וַיִּקְרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּדָבָר ה' וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר ה' הִנֵּה בֵן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֵאֱשִׁיחֵהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עֲלֶיךָ אֶת כָּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמְקַטְרִים עֲלֶיךָ וְעֲצָמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עֲלֶיךָ" (מלכים א' י"ג, א-ב) 	<p>פסוקים טו-כ: טיהור בית אל וערי שומרון</p> <p>טו. וְגַם אֶת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בְּבֵית אֵל הַבְּמָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִרְבְּעָם בֶּן נְבַט אֲשֶׁר הִחְטִיֵּא אֶת יִשְׂרָאֵל גַּם אֶת הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא וְאֶת הַבְּמָה נִתְּנָן וַיִּשְׂרֹף אֶת הַבְּמָה הַדֶּק לְעֶפֶר וְשָׂרָף אֶשְׁרָה.</p> <p>טז. וַיִּפֶן יֵאֱשִׁיחֵהוּ וַיִּרָא אֶת הַקְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁם בְּהָר וַיִּשְׁלַח וַיִּקַּח אֶת הָעֲצָמוֹת מִן הַקְּבָרִים וַיִּשְׂרֹף עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיִּטְמְאֵהוּ כַּדָּבָר ה' אֲשֶׁר קָרָא אִישׁ הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר קָרָא אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.</p> <p>יז. וַיֹּאמֶר מַה הַצִּיּוֹן הִלְזוּ אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֲנָשֵׁי הָעִיר הַקְּבָרִים אִישׁ הָאֱלֹקִים אֲשֶׁר בָּא מִיְהוּדָה וַיִּקְרָא אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עַל הַמִּזְבֵּחַ בֵּית אֵל.</p> <p>יח. וַיֹּאמֶר הַנְּחֹה לֹו אִישׁ אֵל יִנַּע עֲצָמוֹתָיו וַיִּמְלְטוּ עֲצָמוֹתָיו אֶת עֲצָמוֹת הַנְּבִיא אֲשֶׁר בָּא מִשְׁמֹרֹן.</p> <p>יט. וְגַם אֶת כָּל בְּתֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר בְּעָרֵי שְׁמֹרֹן אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְהִכְעִים הִסִּיר יֵאֱשִׁיחֵהוּ וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּכָל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית אֵל.</p> <p>כ. וַיִּזְבַּח אֶת כָּל כָּהֲנֵי הַבָּמוֹת אֲשֶׁר שָׁם עַל הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂרֹף אֶת עֲצָמוֹת אָדָם עֲלֵיהֶם וַיִּשָּׁב יְרוּשָׁלַם</p>
<p>לאחר פעולות טיהור המקדש וירושלים, ציווה יאשיהו את העם לחגוג את הפסח.</p> <p>הפסח הזה שנעשה לאחר טיהור המקדש, נחגג ברוב הדר ובשיתוף כל העם. הכתוב מציין שמאז ימי השופטים לא נחגג הפסח באופן זה (דעת מקרא)</p>	<p>פסוקים כא-כג: הפסח</p> <p>כא. וַיִּצֹו הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל הָעָם לֵאמֹר עֲשׂוּ פֶסַח לַה' אֱלֹקֵיכֶם כַּכְּתוּב עַל סֵפֶר הַבְּרִית הַזֶּה.</p> <p>כב. כִּי לֹא נַעֲשָׂה כַּפֶּסַח הַזֶּה מִיְמֵי הַשּׁוֹפְטִים אֲשֶׁר שָׁפְטוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְכָל יְמֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּמַלְכֵי יְהוּדָה.</p> <p>כג. כִּי אִם בְּשִׁמְנֵה עֲשָׂרָה שָׁנָה לְמֶלֶךְ יֵאֱשִׁיחֵהוּ נַעֲשָׂה הַפֶּסַח הַזֶּה לַה' בִּירוּשָׁלַם</p>

סוף ימי יאשיהו פרק כ"ג, כה-ל

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- כיצד מתוארת צדיקותו של יאשיהו?
- האם מעשיו של יאשיהו הביאו לביטול גזירת החורבן?
- כיצד מצא יאשיהו את מותו?

- כה. וְכִמְהוּ לֹא הָיָה לְפָנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֵל ה' בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ כְּכָל הַתּוֹרָה מִשָּׁה וְאַתְרִיּוֹ לֹא קָם כְּמֹהוּ.
- כו. אַךְ לֹא שָׁב ה' מִחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר חָרָה אַפּוֹ בַיהוּדָה עַל כָּל הַכַּעֲסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוּ מִנְשָׂה.
- כז. וַיֹּאמֶר ה' גַּם אֶת יְהוּדָה אֲסִיר מֵעַל פְּנֵי כַּאֲשֶׁר הִסְרֵתִי אֶת יִשְׂרָאֵל וּמְאֻסְתֵי אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת הַבַּיִת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי יְהִיָה שְׁמִי שָׁם. וַיִּתֵּר דְּבָרֵי יֹאשִׁיָהוּ וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה הֲלֵאָהּ סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה.
- כח. בְּיָמָיו עָלָה פְּרַעְיָה נְכֵחַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם עַל מֶלֶךְ אַשּׁוּר עַל נְהַר פָּרָת וַיִּלְךְ הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָהוּ לְקִרְאָתוֹ וַיִּמְתְּהוּ בַּמְּגִדוֹ כִּרְאָתוֹ אֹתוֹ.
- כט. וַיִּרְכְּבֵהוּ עַבְדָּיו מִתּוֹ מִמְּגִדוֹ וַיִּבְאֵהוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּקְבְּרֵהוּ בְּקִבְרֹתוֹ וַיִּקַּח עִם הָאָרֶץ אֶת יְהוֹאָחָז בֶּן יֹאשִׁיָהוּ וַיִּמְשְׁחוּ אֹתוֹ וַיִּמְלִיכוּ אֹתוֹ תַּחַת אֲבִיו.

בסיכום ימי מלכותו של יאשיהו מתאר הכתוב את צדיקותו של יאשיהו: "וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו ככל התורה משה ואתריו לא קם כמוהו". הפסוק משתמש באותן מילים המופיעות בפרשת שמע בספר דברים (פרק ו', ה: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך") ובכך מדגיש את צדיקותו של יאשיהו. למרות שיאשיהו היה ממלכי יהודה הצדיקים, גזירת החורבן לא בטלה. ה' לא שב מחרון אפן, וגורלה של ממלכת יהודה היה כגורל ממלכת ישראל. ירושלים ובית המקדש, הבית אשר נקרא שמו של ה' עליו, נחרבו.

בתיאור ימיו האחרונים של יאשיהו, אנו שבים להתבונן במצב המדיני של ממלכת יהודה ששכנה במקום אסטרטגי בסמוך לדרכי מסחר בינלאומיות ממסופוטמיה למצרים (דרך הים ודרך המלך).

כפי שכבר למדנו, בימי יאשיהו, הלך והידרדר מעמדה של ממלכת אשור, במקביל לעליית כוחם של הבבלים. פרעה נכה מלך מצרים חבר למלך אשור בניסיון למנוע את ההשתלטות הבבלית, ויצא למלחמה כנגד צבאו של מלך בבל (פסוק כט). גם מצרים שאפה להיות גורם משמעותי באזור, ולכן, על פי המתואר בפסוק כט עלה פרעה נכה לקראת מלך אשור על מנת למנוע את ההשתלטות הבבלית.

יאשיהו שניסה למנוע את שיתוף הפעולה בין מצרים לאשור (כנראה מתוך הבנה שעדיף לחבור לכוח הבבלים המתעצם מאשר להמשיך ולחבור לאשור שאבותיו, מנשה ואמון, נכנעו לה והביאו על ממלכת יהודה חורבן רוחני), יצא להילחם בפרעה נכה שהיה בדרכו להצטרף לצבא אשור, ובאזור העיר מגידו שיטבה על דרך הים, מצא יאשיהו את מותו בקרב.

יאשיהו הובא לירושלים ונקבר בה. בנו יהואחז הומלך תחתיו (על פי דעת מקרא, יהואחז, בנו הצעיר של יאשיהו הומלך על ידי 'עם הארץ', גוף שייצג את גדולי המלוכה. גוף זה העדיף את יהואחז על פני אחיו הבכור אליקים, מתוך תקווה שימשיך את דרכו של אביו).

3 | מלכות יהואחז ומלכות יהויקים

פרק כ"ג פסוקים לא-לז - פרק כ"ד פסוקים א-ז

כיצד השפיעו שינויים גיאוגרפיים באזור על ממלכת יהודה? באזור על ממלכת יהודה?

מלכות יהואחז פרק כ"ג, לא-לה

בימי מלכי יהודה האחרונים התרחשו שינויים גיאוגרפיים משמעותיים באזור. למדנו שיאשיהו נהרג במגידו על ידי פרעה נכה מלך מצרים, שיצא לכיוון אשור על מנת למנוע השתלטות בבלית. נראה כי ממלכת יהודה הנמצאת בתווך, המשיכה להיות מושפעת מהמאבק בין המעצמות האזוריות. בימי יהואחז בן יאשיהו, עם ירידת כוחה של האימפריה האשורית, עלה כוחה של מצרים כמעצמה חשובה באזור לתקופה קצרה. להלן נראה כיצד השפיע שינוי זה על ממלכת יהודה.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

- כיצד מתוארת בפסוקים השפעת כוחה של מצרים על ממלכת יהודה?

- לא. בן עשרים ושלש שנה יהואחז במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלם וישם אמו חמוטל בת ירמיהו מלכה.
- לב. ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשו אבותיו.
- לג. ויאסרהו פרעה נכה ברב־לה בארץ חמת ממלך (במלך) בירושלם ויתן ענש על הארץ מאה כפר כסף וכפר זהב.
- לד. וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את שמו יהויקים ואת יהואחז לקח ויבא מצרים ויקמת שם.
- לה. והכסף והזהב נתן יהויקים לפרעה אך העריך את הארץ לתת את הכסף על פי פרעה איש בערפו נגש את הכסף ואת הזהב את עם הארץ לתת לפרעה נכה.

יהואחז בן יאשיהו מלך על יהודה שלושה חודשים בלבד, ועשה הרע בעיני ה'. מלכותו באה לקיצה בידי פרעה נכה, מלך מצרים שאסר אותו בעיר הצפונית רב־לה, ובמקביל הטיל מס כבד על הממלכה. במקומו המליך פרעה נכה את אחיו, אליקים, ושינה את שמו ליהויקים. המלכת יהויקים תחת אחיו ושינוי שמו, לצד המס שהוטל על הממלכה, הם ביטוי לשליטה המצרית על ממלכת יהודה.

מלכות יהויקים פרק כ"ג, לו-לז – פרק כ"ד, א-ז

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מה מסופר על ממלכת יהודה בימי יהויקים מבחינה דתית?
- מה מסופר על ממלכת יהודה בימי יהויקים מבחינה מדינית?
- לו. בן עשרים וחמש שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם וישם אמו ובודה (ובידה) בת פדיה מן רומה.
- לז. ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשו אבותיו.

פרק כ"ד

- א. בנימיו עלה נבכדנאצר מלך בבל ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וימרד בו.
 - ב. וישלח ה' בו את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון וישלחם ביהודה להאבידו כדבר ה' אשר דבר ביד עבדיו הנביאים.
 - ג. אך על פי ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאת מנשה ככל אשר עשה.
 - ד. וגם דם הנקי אשר שפך וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה ה' לסלח.
 - ה. ויתר דברי יהויקים וכל אשר עשה הלא הם פתובים על ספר דברי הימים למלכי יהודה.
 - ו. וישכב יהויקים עם אבתיו וימלך יהויכין בנו תחתיו.
 - ז. ולא הסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו.
- פי לקח מלך בבל מנחל מצרים עד נהר פרת כל אשר היתה למלך מצרים.

יהויקים עשה הרע בעיני ה'. פסוק ג שב ומזכיר את גזירת החורבן שניתנה בימי מנשה על שום חטאיו. יהויקים הלך "בחטאת מנשה" (אבי סבו), ואף הוא שפך דם רב: "וגם דם הנקי אשר שפך וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה ה' לסלח" (פסוק ד).

יהויקים הומלך ע"י פרעה מלך מצרים, ובשנה הרביעית למלכותו, הוכה חיל פרעה המצרי בידי נבכדנאצר מלך בבל בעיר כרכמיש שעל נהר פרת, ולמעשה כל אזורי החסות של מצרים נפלו לידי מלך בבל. כוחה של ממלכת בבל עלה ומצרים נחלשה. מכאן ואילך הפכה בבל למעצמה השלטת באזור כולו, ויהודה הפכה למדינת חסות תחת מלכות בבל, וחויבה לשלם לבבל מיסים כבדים.

הידעת?

קרב כרכמיש

הקרב הבינלאומי החשוב שהתחולל בין צבאות בבל, בפיקודו של נבוכדנאצר, לבין מצרים בהנהגת פרעה נכה ואשור נקרא קרב כרכמיש. העיר כרכמיש שוכנת על גדות נהר פרת (טורקיה של היום), שבה הוכרעו צבאות אשור ומצרים. הקרב היה אחד הקרבות המכריעים של המזרח התיכון העתיק, והוא הסתיים בשנת 605 לפנה"ס בניצחון בבלי, אשר סלל את הדרך להקמת האימפריה הבבלית. השנה הראשונה לאימפריה הבבלית בראשותו של נבוכדנאצר הייתה כאמור השנה הרביעית ליהויקים מלך יהודה.

קרב כרכמיש החשוב נזכר בתנ"ך במספר מקומות (בספר ירמיהו פרק מ"ו, ב, ובדברי הימים ב פרק ל"ה, כ).

שלוש שנים אחרי עליית האימפריה הבבלית, מרד יהויקים בנבוכדנאצר מלך בבל, מרד שהתבטא בהפסקת תשלום המיסים שהבבלים הטילו על הממלכה, ומלך בבל בתגובה שלח גדודים שיפגעו בו. בפסוק ב הכתוב מציג את הפגיעה של מלך בבל ביהויקים (על ידי גדודי כשדים, מואב, ארם ועמון) כעונש מאת ה'.

רעיון הסיבתיות הכפולה שב ועולה גם בפסוקים אלו: המרד של יהויקים בבבל, שהוא ביטוי להידרדרות המצב המדיני, מתקיים לצד חטאיו הרבים שהם ביטוי להידרדרות במצבה הרוחני של הממלכה, כל אלו הובילו לפגיעה בממלכה בידי האויבים (פסוק ב).

מפסוק ז משתקפת המציאות האזורית החדשה - מצרים הלכה ונחלשה ובבל הפכה למעצמה המרכזית באזור.

עיון במפה

מפה 19 - האימפריה הבבלית

הסרטון המצורף, מתאר את עליית כוחה של האימפריה הבבלית עד לחורבן ממלכת יהודה והמקדש.

<https://www.youtube.com/watch?v=BTMwJj6fZbA>

4 | מלכות יהויכין וגלות החרש והמסגר

פרק כ"ד פסוקים ה-יז

כיצד הגיב יהויכין מלך יהודה לכיבוש הבבלי, ומה היו ההשלכות של מעשיו?

לאחר מות יהויקים, מלך בנו יהויכין תחתיו, במשך שלושה חודשים בלבד, וכאביו עשה הרע בעיני ה'. בימי יהויכין התחיל השלב הראשון של 'גלות בבל': שלב המכונה - 'גלות החרש והמסגר'. בשלב הבא, יבוא חורבן על ממלכת יהודה והמקדש ויבוא הקץ על היישוב היהודי העצמאי בארץ ישראל.

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלות:

- מה עשה יהויכין בתגובה למצור הבבלי על ירושלים?
- את מי הגלה נבוכדנאצר מלך בבל?
- מהי הפגיעה במקדש המתוארת בפסוקים?
- ח. בן שמונה עשרה שנה יהויכין במלכו ושלשה חודשים מלך בירושלם ושם אמו נחשתא בת אלנתן מירושלם.
- ט. ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה אביו.
- י. בעת ההיא עלו (עלה) עבדי נבכדנאצר מלך בבל ירושלם ותבא העיר במצור.
- יא. ויבא נבכדנאצר מלך בבל על העיר ועבדיו צרים עליה.
- יב. ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל הוא ואמו ועבדיו ושריו וסריסיו ויקח אתו מלך בבל בשנת שמונה למלכו.
- יג. ויצא משם את כל אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך ויקצץ את כל כלי הזהב אשר עשה שלמה מלך ישראל בהיכל ה' כאשר דבר ה'.
- יד. והגלה את כל ירושלם ואת כל השרים ואת כל גבורי החיל עשרת (עשרה) אלפים גולה וכל החרש והמסגר לא נשארו וילת דלת עם הארץ.
- טו. ויגל את יהויכין בבבל ואת אס המלך ואת נשי המלך ואת סריסיו ואת אילי הארץ הוליד גולה מירושלם בבבל.
- טז. ואת כל אנשי החיל שבעת אלפים והחרש והמסגר אף הכל גבורים עשי מלחמה ויביאם מלך בבל גולה בבבל.
- יז. וימלך מלך בבל את מתניה דדו ותחתיו ויסב את שמו צדקניהו.

בימי של יהויכין מלך יהודה, צר נבוכדנאצר מלך בבל על ירושלים. יהויכין נכנע למלך בבל ויצא אליו יחד עם משפחתו, עבדיו ושריו. נבוכדנאצר הגלה אותם לבבל, ואיתם גם את 'החרש והמסגר'. גלות זו מכונה 'גלות החרש והמסגר' וכן 'גלות יהויכין', על שם המלך שגלה.

על פי דעת מקרא, 'החרש והמסגר' זהו כינוי לבעלי המלאכה ובפרט ליצרני הנשק: החרשים והמסגרים. לפי חז"ל בגמרא (גיטין פח ע"א) 'החרש והמסגר', היה כינוי לגדולי הדור - תלמידי החכמים (מספר יחזקאל אנחנו לומדים שהנביא יחזקאל היה בין הגולים בימי יהויכין, ובמגילת אסתר מסופר שמרדכי היהודי היה בין הגולים

בימי יהויכין). לכל הדעות הגולים בימי יהויכין היו משכבת האליטה (בית המלך, שריו ועבדיו, החרש והמסגר) ועשירי העם. לאחר שגלו נותרה ביהודה דלת העם.

בנוסף להגליית התושבים, נשדדו חלק מאוצרות המקדש. נבוכדנאצר לקח את אוצרות בית ה' וכלי המקדש ואוצרות בית המלך, ואף קצץ ולקח את הזהב שבו היו מצופים כלים במקדש עוד מימי שלמה.

עם הגליית יהויכין וביתו מירושלים לבבל, המליך נבוכדנאצר את מתניה דודו של יהויכין, בנו של יאשיהו, ושינה את שמו לצֶדְקָהוּ. גם במקרה זה, שינוי השם מבטא את השליטה של המלך הבבלי ביהודה.

שאלה למחשבה:

מה יציל את יהודה וירושלים - מרידה בבבל או כניעה לבבל?

5 | מלכות צדקיהו וחורבן בית המקדש

פרק כ"ד פסוקים יח-כ - פרק כ"ה פסוקים א-כו

מה הביא לחורבן בית המקדש?

- יח. בן עשרים ואחת שנה צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם וישם אמו חמוטל (חמיטל) בת ירמיהו מלבנה.
- יט. ויעש הרע בעיני ה' ככל אשר עשה יהוים.
- כ. כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השלכו אתם מעל פניו וימרד צדקיהו במלך בבל.

צדקיהו בן יאשיהו, שמלך אחרי יהויכין, מלך אחת עשרה שנה ועשה הרע בעיני ה'. צדקיהו מרד בנבוכדנאצר מלך בבל. בפסוק כ סומך הכתוב את המרידה של צדקיהו לגזירת החורבן: "כי על אף ה' היתה בירושלם וביהודה עד השלכו אתם מעל פניו וימרד צדקיהו במלך בבל".

את רעיון הסיבתיות הכפולה שבפסוק מסביר הרד"ק באופן הבא: "האל יתברך שם בלבו שימרוד במלך בבל כדי שימצא מלך בבל טענה להחריב הכל" - המרידה של צדקיהו בבבל, היא פעולה פוליטית (ארצית), שמשמעותה המעשית היא הפסקת תשלום מיסים לבבלים. בעקבותיה עלה נבוכדנאצר על יהודה, וכך התממש עונש החורבן, שנגזר בידי ה' כבר בימי מנשה.

חורבן המקדש פרק כ"ה, א-כא

חורבן בית המקדש הראשון הוא אחד האירועים הקשים בתולדות עמנו. הפסוקים הבאים מתארים את החורבן שהתרחש בשנת 586 לפנה"ס, ואת רצף האירועים שקדמו לו. אירועים אלו השפיעו ועיצבו את זהות העם היהודי במובנים רבים.

משימת קריאה

קראו פרק כ"ה פסוקים א-יב, ושימו לב לשאלות:

- מהם ציוני הזמן המוזכרים בפסוקים?
- מה עשה צדקיהו כשהבבלים פרצו את חומות ירושלים?
- מה היה סופו של צדקיהו?

פרק כ"ה

- א. ויהי בשנת התשיעית למלכו בחדש העשירי בעשור לחדש פא נבכדנאצר מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלם ויחן עליה ויבנו עליה דיק סביב.
- ב. ותבא העיר במצור עד עשתי עשרה שנה למלך צדקיהו.
- ג. בתשעה לחדש ויחוק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ.

- ד. ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה הלילה דרך שער בין החומות אשר על גן המלך וכשדים על העיר סביב וילך דרך הערבה.
- ה. וירדפו חיל כשדים אחר המלך וישגו אתו בערבות ירחו וכל חילו נפצו מעליו.
- ו. ויתפשו את המלך ויעלו אתו אל מלך בבבל רבלתה וידברו אתו משפט.
- ז. ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו ואת עיני צדקיהו עור ויאסרוהו בנחשתים ויבאהו בבבל.
- ח. ובחדש החמישי בשבעה לחדש היא שנת תשע עשרה שנה למלך נבוכדנאצר מלך בבבל בא נבוזראדן רב טבחים עבד מלך בבבל ירושלים.
- ט. וישרף את בית ה' ואת בית המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול שרף באש.
- י. ואת חומות ירושלים סביב נתצו כל חיל כשדים אשר רב טבחים.
- יא. ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו על המלך בבבל ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן רב טבחים.
- יב. ומדלת הארץ השאיר רב טבחים לכרמים וליגבים.

בעקבות המרד של צדקיהו עלה נבוכדנאצר מלך בבל עם צבאו על ירושלים ושם את העיר במצור - 'זיחן עליה ויבנו עליה דיוק סביב' (א). על פי הכתוב, הדבר התרחש **בעשרה בטבת** (הוא החודש העשירי, כשמונים את החודשים מחודש ניסן כמקובל בתנ"ך) בשנה התשיעית למלכות צדקיהו.

המצור נמשך כשנה וחצי ובירושלים שרר רעב כבד: 'ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ' (ג).

מהשימוש בביטוי 'עם הארץ', עולה שאפילו גדולי המדינה וראשיה (שכונו 'עם הארץ') סבלו מן הרעב, מה שמלמד על חומרת מצבו של העם בירושלים (דעת מקרא).

בט' בתמוז (הוא החודש הרביעי) הבקיע נבוכדנאצר את חומות העיר (בפסוק ג, כתוב 'בתשעה לחודש', ללא ציון שם החודש. על פי הכתוב בירמיהו (ל"ט, ב), אנו למדים שהחומה הובקעה בחודש תמוז). מן האמור בפסוקים ניתן להבין שהרעב החליש את מגיני העיר, וכך הצליח צבא נבוכדנאצר לפרוץ את החומות.

כשנבקעו החומות, בשעת לילה, ברחו צדקיהו מלך יהודה ואנשיו (בפסוק ד מתוארים כ' אנשי המלחמה') מירושלים דרך שער שהיה בדרומה של העיר, אל עבר ערבות יריחו. הבבלים (חיל כשדים) רדפו אחרי צדקיהו ואנשיו, ותפסו את המלך על גבול יריחו. הפסוק מתאר כי אנשי המלחמה שהתלוו לצדקיהו: 'נפצו מעליו'.

צדקיהו נתפס והובל למשפט בפני נבוכדנאצר מלך בבל שישב ברבלה ששימשה כמפקדה בבליית בזמן המצור (בארץ חמת, מצפון לארץ ישראל).

הבבלים נהגו באכזריות רבה. הם הרגו את בניו של צדקיהו אל מול עיניו, ולאחר מכן עיוורו אותו והובילו אותו כאסיר לבלל. על פי הכתוב בירמיהו, צדקיהו ישב בכלא עד יום מותו: 'ויבאהו מלך בבבל בגלה ויתנהו בית הפקדות עד יום מותו' (ירמיהו נ"ב, יא).

בז' באב (בחודש החמישי בשבעה לחודש) הגיע נבוזראדן, משרי בבל הבכירים, לירושלים והעלה באש את בית המקדש, בית המלך ואת כל בתי ירושלים. הוא ניתץ את חומות העיר, הגלה את הנותרים לאחר המצור והחורבן, ולקח שכל את כלי המקדש שעוד נותרו בו.

בירושלים וסביבותיה הושארו מעט אנשים, שתפקידם היה לשמור על תנובת הארץ כדי שניתן יהיה להמשיך ולהפיק ממנה תועלת ומיסים עבור הממלכה הבבלית. אנשים אלו מכונים הכורמים - העובדים בכרמים, והיוגבים - איכרים שעיבדו שדות דגן (דעת מקרא).

את זכר האירועים האלו אנו מציינים בשלושה צומות:

עשרה בטבת - היום בו החל המצור הבבלי על ירושלים

שבעה עשר בתמוז - היום בו נפרצו חומות ירושלים (בחורבן הבית השני בשנת 70 לספירה).

תשעה באב - היום בו נחרב המקדש.

נשים לב כי בפסוקים בפרקנו, מוזכרים בתיאור החורבן חלק מהתאריכים באופן שונה מציון התאריכים המוכר לנו:

עשרה בטבת - בשנה ה'9 לצדקיהו - נזכר בפסוקים ללא שינוי.

תשעה בחודש - בשנה ה'11 לצדקיהו - היום בו נפרצו חומות ירושלים. לדורות, קבעו חז"ל שיום **י"ז בתמוז**, התאריך שבו נפלו החומות בחורבן הבית השני בשנת 70 לספירה, יהיה יום צום לזכר נפילת העיר (תענית כח ע"ב).

שבעה באב - בשנה ה'11 לצדקיהו (המספר "עֶשְׂרֵי עֶשְׂרֵה" במקרא הוא 11 ולא 12) היום שבו החל חורבן המקדש, שנמשך עד ליום י' באב: "בשבעה נכנסו נכרים להיכל ואכלו וקלקלו בו שביעי שמיני. ותשיעי סמוך לחשכה הציתו בו את האור (כינוי לאש) והיה דולק והולך כל היום" (תענית כט ע"א). לדורות נקבע שיום **ט' באב**, הוא היום שבו מציינים את חורבן המקדש.

הידעת?

שבעה עשר בתמוז ותשעה באב הם תאריכים שעל פי המסורת נקשרו באירועים נוספים בתולדות ישראל:
"חמשה דברים ארעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב.
בשבעה עשר בתמוז - נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר, ושרף אפוסטמוס את התורה, והעמיד צלם בהיכל.
בתשעה באב - נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר" (משנה תענית פרק ד, משנה ו)

פסוקים יג-יז ממשיכים בתיאור הכלים שלקח נבזזוֹרָאָדָן רב טַבָּחִים מבית המקדש החרב והגלה אותם לבבל. רוב הכלים שנלקחו היו עשויים או מצופים מנחושת ועמדו בחצר המקדש, כלים אלו נותרו במקדש לאחר שמספר שנים קודם לכן, בימי יהויכין, נלקחו והוגלו לבבל כלי מקדש יקרים יותר, שהיו עשויים מזהב ומכסף.

- יג. וְאֵת עֲמוּדֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בֵּית ה' וְאֵת הַמְּכֻלֹת וְאֵת ים הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר בְּבֵית ה' שָׁבְרוּ כְשָׂדִים וַיִּשְׂאוּ אֶת נְחֹשֶׁתם בְּבִלָּה.
- יד. וְאֵת הַסִּירֹת וְאֵת הַיָּעִים וְאֵת הַמְּזֻמְרוֹת וְאֵת הַכַּפֹּת וְאֵת כָּל כְּלֵי הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר יִשְׂרָתוּ בָם לְקַח.
- טו. וְאֵת הַמְּחֻתֹּת וְאֵת הַמְּזֻרְקוֹת אֲשֶׁר זָהָב וְזָהָב וְאֲשֶׁר כֶּסֶף כֶּסֶף לְקַח רַב טַבָּחִים.
- טז. הָעֲמוּדִים שְׁנַיִם הָיִם הָאֶחָד וְהַמְּכֻלֹת אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה לְבֵית ה' לֹא הָיָה מִשְׁקָל לְנְחֹשֶׁת כָּל הַכְּלִים הָאֵלֶּה.
- יז. שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אֲמָה קוֹמַת הָעֲמוּד הָאֶחָד וְכִתְרַת עָלָיו נְחֹשֶׁת וְקוֹמַת הַכִּתְרַת שְׁלֹשׁ אֲמֹת (אמה) וְשִׁבְכָה וְרַמְנִים עַל הַכִּתְרַת סָבִיב הַכָּל נְחֹשֶׁת וְכֹאֵלֶּה לְעֲמוּד הַשְּׁנַיִם עַל הַשִּׁבְכָה.

פסוקים יח-כא מספרים על בעלי התפקידים בממלכת צדקיהו, שהוגלו לבבל בידי נבוזראדן שר הטבחים, והומתו שם:

יח. וַיִּקַּח רַב טַבָּחִים אֶת שְׂרָיָה כֹהֵן הָרִאשׁוֹן וְאֵת צַפְנִיָּהוּ כֹהֵן מְשֻׁנֶּה וְאֵת שְׁלֹשֶׁת שְׂמָרֵי הַסֶּף.

- יט. וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר הוּא פֶּקִיד עַל אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה וְחַמְשָׁה אַנְשִׁים מֵרֵאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר נִמְצְאוּ בְּעִיר וְאֵת הַסֹּפֵר שֶׁר הֶעֱבָא הַמְּצַבָּא אֶת עִם הָאָרֶץ וְשִׁשִּׁים אִישׁ מֵעַם הָאָרֶץ הַנִּמְצָאִים בְּעִיר.
- כ. וַיִּקַּח אֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים וַיִּלְךְ אִתָּם עַל מֶלֶךְ בְּבֶל רַבְּלָתָה.
- כא. וַיֵּן אֹתָם מֶלֶךְ בְּבֶל וַיְמִיתֵם בְּרַבְּלָה בְּאָרֶץ חֲמַת וַיְגַל יְהוּדָה מֵעַל אֲדָמָתוֹ.

פסוק כא מסתיים בביטוי קשה מנשוא: "וַיְגַל יְהוּדָה מֵעַל אֲדָמָתוֹ", המבטא לא רק את אובדן העצמאות המדינית, המתת ראשי העם או הגלייתם, ושריפת המרכז השלטוני והדתי בירושלים, אלא את אבדן האחיזה הכוללת בארץ. עם ישראל עזב את ארצו ויצא לגלות, למעט מספר חקלאים עניים שהושארו, כפי הנראה לצרכי גביית מיסים (פסוק יב "וּמִדְּלֵת הָאָרֶץ הַשְּׂאִיר רַב טַבָּחִים לְכַרְמִים וְלִיְגָבִים").

תהליך ארוך זה החל כבר בתקופה האשורית בימי הושע בן אלה המלך האחרון בממלכת ישראל וציאת עשרת השבטים לגלות והסתיים בתקופת הכיבוש הבבלי.

גדליהו בן אחיקם פרק כ"ה, כב-כו

- כב. וְהָעַם הַנִּשְׁאָר בְּאָרֶץ יְהוּדָה אֲשֶׁר הַשְּׂאִיר נְבוּזַרְאֲדָן מֶלֶךְ בְּבֶל וַיִּפְקֵד עֲלֵיהֶם אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שָׁפָן.
- כג. וַיִּשְׁמְעוּ כָּל שְׂרֵי הַחַיִּלִּים הַמָּה וְהָאֲנָשִׁים כִּי הִפְקִיד מֶלֶךְ בְּבֶל אֶת גְּדַלְיָהוּ וַיָּבֹאוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמְּצַפָּה וַיִּשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה וַיִּזְחַן בֶּן קִרְחַ וַיִּשְׂרָיָה בֶן תַּנְחֻמֶת הַנְּטָפְתִי וַיֶּאֱוֹנָהוּ בֶן הַמַּעֲכָתִי הַמָּה וְאֲנָשִׁיהֶם.
- כד. וַיִּשְׁבַּע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ וַלְאֲנָשִׁיהֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם אֵל תִּירָאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים שְׂבוּ בְּאָרֶץ וְעַבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בְּבֶל וַיֵּטֵב לָכֶם.
- כה. וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא וַיִּשְׁמַעְעָל בֶּן נְתַנְיָה בֶּן אֱלִישָׁמַע מְזַרַע הַמְּלוּכָה וַעֲשָׂרָה אַנְשִׁים אֹתוֹ וַיִּכּוּ אֶת גְּדַלְיָהוּ וַיָּמָת וְאֵת הַיְהוּדִים וְאֵת הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ בַּמְּצַפָּה.
- כו. וַיִּקְמוּ כָּל הָעָם מִקְטָן וְעַד גָּדוֹל וְשְׂרֵי הַחַיִּלִּים וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם כִּי יֵרָאוּ מִפְּנֵי כַּשְׂדִּים.

מלך בבל השאיר בירושלים קבוצה של אנשים כדי שישמרו על הארץ ויחיו בה, והפקיד עליהם את גדליהו בן אחיקם, שייצג אותם אל מול השלטון הבבלי. גדליהו היה בן למשפחת שפן, משפחה מכובדת בירושלים (נכדו של שפן הסופר), אך לא היה מזרע המלוכה.

כששמעו שרי החיילים (מפקדי צבא שנשארו בחיים לאחר כיבוש ירושלים), שגדליהו התמנה על שארית העם, הם באו אליו למקום מושבו במצפה (עיר בנחלת שבט בנימין). בין שרי החיילים היה גם ישמעאל בן נתניה, שהיה מזרע בית דוד. גדליהו פנה אליהם והרגיע אותם בנוגע לחיים תחת השלטון הבבלי (הכשדים): "וַיִּשְׁבַּע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ וַלְאֲנָשִׁיהֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם אֵל תִּירָאוּ מֵעַבְדֵי הַכַּשְׂדִּים שְׂבוּ בְּאָרֶץ וְעַבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בְּבֶל וַיֵּטֵב לָכֶם".

בחודש השביעי, חודש תשרי, בא ישמעאל בן נתניה אל גדליהו למצפה, והרג אותו ואת שאר האנשים שהיו עמו שם. הפסוק מציין את היותו של ישמעאל מזרע המלוכה, כנראה כדי להסביר את המניע לרצח. ישמעאל חשב שגדליהו, שאיננו מזרע המלוכה, לא ראוי לשמש מנהיג לעם (מצודת דוד)

לאחר רציחתו של גדליהו, שארית הפליטה שנותרה בארץ לאחר החורבן ברחה למצרים: "וַיִּקְמוּ כָּל הָעָם מִקְטָן וְעַד גָּדוֹל וְשְׂרֵי הַחַיִּלִּים וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם כִּי יֵרָאוּ מִפְּנֵי כַּשְׂדִּים".

מינוי גדליהו למנהיג, היווה ניצוץ של תקווה להמשך קיום יהודי ביהודה לאחר החורבן. עם הירצחו, נגזזה גם תקווה זו. על פי חז"ל, גדליהו נרצח בחודש תשרי וג' תשרי נקבע כיום צום, הוא 'צום השביעי' המוזכר בזכריה (זכריה ח', יט).

פרק כ"ה חותם את סיפורו של עם ישראל בארץ ישראל. סיפור שיתחדש רק עשרות שנים מאוחר יותר בימי כורש מלך פרס. מאות שנים ישבו אבותינו בארץ עד שהגיעו ההגליות הגדולות בידי המעצמות - אשור ובבל (לפי חז"ל עברו 850 שנים מהכניסה לארץ בימי יהושע ועד חורבן המקדש בידי הבבלים).

בימי הושע בן אלה מלך ישראל, בשנת 722 לפנה"ס, הסתיים תהליך הגליית עשרת השבטים על ידי האימפריה האשורית ונחרבה מלכות ישראל ובירתה שומרון.

בימי צדקיהו מלך יהודה, בשנה 586 לפנה"ס, נחרבה ירושלים והמקדש שבתוכה בידי הממלכה הבבלית. רוב יושבי הארץ הוגלו לבבל או ברחו למצרים.

ספר מלכים, שהחל בימי מלכות שלמה ובנית בית המקדש, מסתיים בסיפור חורבן ירושלים והמקדש, ויציאת עם ישראל לגלות.

6 | שחרור יהויכין מהכלא הבבלי, תקווה לגאולה

פרק כ"ה פסוקים כז-ל

משימת קריאה

קראו את הפסוקים ושימו לב לשאלה:

מה מסופר על יהויכין מלך יהודה, שהוגלה לפני שנים רבות, בידי נבוכדנאצר מלך בבל?

- כו. ויהי בשלישים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים ושבעה לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת מלכו את ראש יהויכין מלך יהודה מבית כלא.
כח. וידבר אתו טבות ויתן את פסאו מעל פסא המלכים אשר אתו בבבל.
כט. ושנא את בגדי כלאו ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו.
ל. וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו.

שלושים ושבע שנים לאחר שהוגלה יהויכין מלך יהודה לבבל (בגלות החרש והמסגר), הוא שוחרר מהשבי על ידי אויל מרדך, שהיה מלך בבל באותה תקופה, וקיבל מקום של כבוד בארמון המלך עד יום מותו, ובגדי האסיר שלו הוחלפו בבגדי כבוד.

הצלתו של יהויכין מסמלת את האפשרות שממנו תצמח מחדש מלכות בית דוד בעתיד. ואכן כעבור שנים העם שגלה לבבל שב אל הארץ בהנהגת זרובבל, שהיה מזרע בית דוד ובנה מחדש את המקדש, כמתואר בספר עזרא.

ארבעת הפסוקים האחרונים של ספר מלכים, מסתיימים אם כן ברמיזה לתקווה לעתיד ממלכת יהודה, ובכך מבהירים, שחורבן ירושלים איננו סוף פסוק בתולדות קיומו של העם היהודי בארצו. התקווה לגאולה העתידית חוזרת ומודגשת גם בדברי הנביאים, שניבאו על קיבוץ גלויות ושיבה אל הארץ, חזרת מלכות בית דוד והקמת המקדש. כדברי הנביא זכריה בפרק ח':

- ג. פה אמר ה' שבתאי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלים ונקראת ירושלים עיר האמת והר ה' צבאות הר הקדוש
ד. פה אמר ה' צבאות עד ישובו וקנים וקנות ברחבות ירושלים ואיש משענתו בידו מרב ימים
ה. ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות משחקים ברחבתיה
יט. פה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים והאמת והשלום אהבו.

תקווה זו החזיקה את עם ישראל במשך שנות הגלות הארוכות ואפשרה את השיבה אל הארץ גם בדורות האחרונים ואת הקמת מדינת ישראל, ראשית צמיחת גאולתנו.

מבט על היהידה - נושאי רוחב

ישראל והעמים

יחידה זו עומדת בסימן המעבר משליטה אשורית לשליטה בבליה. ממלכת יהודה התקשתה לשמור על עצמאותה ונאלצה לבחור באחת משתי האפשרויות - מרד או כניעה. היחידה פותחת במנשה שנכנע לאשור, שלא כחזקיה אביו שמרד בהם (מסע סנחריב). כניעתו העמוקה לוותה בהכנסת הפולחן האלילי (האשורי) לממלכת יהודה. טיהור הממלכה מהפולחן האלילי בימי יאשיהו, עשוי להיות קשור בהיחלשותה של האימפריה האשורית. בסוף ימיו ניסה יאשיהו לעצור את צבא מצרים שיצאו להילחם יחד עם האשורים בבבלים. ניסיון זה לא צלח ויאשיהו נהרג בידי המצרים בקרב במגידו, השוכנת על דרך הים הבינלאומית.

לתקופה קצרה ניסתה מצרים לחזק את מעמדה אל מול הכוח הבבלי העולה והיחלשותם של האשורים, ולאחר מותו של יאשיהו, ומלכותו הקצרה של יהואחז בנו (שמלך בסך הכל שלושה חודשים), הומלך מטעמו של פרעה נכה מלך מצרים בן אחר של יאשיהו למלך על יהודה ושמו שונה בידי מלך מצרים ליהויקים.

השינויים הגיאופוליטיים באזורנו הוכרעו בקרב כרכמיש, שעל נהר פרת, וצבאות אשור ומצרים נסוגו מפני הבבלים, שקיבלו לידיהם את השליטה על האזור. הקרב התרחש בתחילת ימי יהויקים מלך יהודה, בשנה הרביעית למלכו (605 לפנה"ס). מכאן ואילך הלכה ונחלשה ממלכת יהודה.

מלכי יהודה האחרונים ניסו לפרוק את עולו של נבוכדנאצר מלך בבל. החל מיהויקים וכלה בצדקיהו מלך יהודה. אך בכל פעם ספגה יהודה מכה קשה יותר עד לחורבנה הסופי בסוף ימי צדקיהו.

הבבלים גלו בשלבים את תושבי הממלכה לבבל, החל בגלות החרש והמסגר, היא גלות יהויכין, מיד לאחר הכניעת מרד יהויקים, וכלה בסוף ימי צדקיהו. במקביל פגעו הבבלים באופן קשה בבית המקדש, החל בשוד אוצרותיו בסוף ימי יהויקים ובימי יהויכין, וכלה בשרפתו וחורבנו בסוף ימי צדקיהו.

לאחר החורבן השאירו הבבלים אוכלוסייה של חקלאים שישמרו על תנובת הארץ, ויאפשרו להם להמשיך ולגבות מסים, ושמו בראשם את גדליהו בן אחיקם, כמושל הארץ מטעמם. אולם לאחר הירצחו בידי אחד ממנהיגי הצבא שנותרו לאחר החורבן, ברחה שארית האוכלוסייה למצרים.

“וַיִּגְלֵ יְהוּדָה מֵעַל אֲדָמָתוֹ” (כ"ה, כא) - פסוק זה מסכם את התהליכים ההיסטוריים שהתרחשו בספר מלכים - עם ישראל התקשה לשמור על עצמאותו המדינית ואף על אחיזתו בארץ עם עלייתן של האימפריות הגדולות אשור ובבל. האימפריה האשורית הגלתה את עשרת השבטים וממלכת ישראל הפכה לחלק מן האימפריה האשורית. האזורים הנרחבים של ממלכת ישראל התרוקנו כמעט לחלוטין מיושביהם הישראלים. הישרדותה של ממלכת יהודה באותם ימים הייתה אפשרית רק בדרך נס (מסע סנחריב). עם עלייתם של הבבלים הושלם תהליך ההגליה של עם ישראל מארצו, עם הגלייתן של השכבות החזקות בממלכת יהודה בימי יהויכין (גלות החרש והמסגר), ההגליה לבבל של יושבי ירושלים בהכניעת מרד צדקיהו, ובריחתם של חקלאי הארץ למצרים לאחר רצח גדליהו.

פתח של תקווה לשינוי עתידי היה בימי אויל מרודך מלך בבל, כאשר הוא הוציא מן הכלא את יהויכין מלך יהודה שהוגלה לבבל בידי נבוכדנאצר.

עקרון הסיבתיות הכפולה

עקרון הסיבתיות הכפולה בא לידי ביטוי ביחידה זו מספר פעמים. בפעם הראשונה בימי יהויקים ופעם שנייה בימי צדקיהו. בפרק כ"ד בפסוק ב הכתוב מציג את המישור הרוחני - הפגיעה של מלך בבל ביהויקים (על ידי גדודי כשדים, מואב, ארם ועמון) הייתה עונש מאת ה'. יהויקים המשיך בדרכו של מנשה, שבעקבותחטאיו (המפורטים שם בפסוקים ג-ד) נגזרה גזרת החורבן. במישור המדיני הפגיעה של מלך בבל ביהויקים קשורה גם למהלכיו הפוליטיים. יהויקים מרד במלך בבל (פסוק א) ולכן מלך בבל שלח כוח צבאי להעניש את המלך הסורר.

בימי צדקיהו החורבן של הממלכה מוצג אף הוא בשני מישורים. במישור המדיני הוא נובע מתגובת נבוכדנצר מלך בבל למרד צדקיהו (כ"ד, כ; כ"ה, א-כא), ובמישור הרוחני הוא ביטוי לעונש מאת ה' על חטאי צדקיהו (כ"ד, יט-כ). ניתן להוסיף על כך גם את הפסוקים המקשרים בין חטאת מנשה לבין החורבן של הממלכה והמקדש (כ"א, יא-טז; כ"ג, כו-כז; כ"ד, ג-ד).

בית המקדש

ביחידה זו נסגר מעגל שנפתח בראשיתו של ספר מלכים. במלכים א למדנו על בניית המקדש בידי שלמה. ביחידה שלפנינו למדנו על הסיבה המרכזית שבעטייה חרב המקדש - "חטאת מנשה". כבר בימי מנשה נחרב המקדש לפחות מבחינה רוחנית, עם הכנסת פולחן אלילי לתוך המקדש עצמו, והגזרה האלוקית שנגזרה בעקבות המעשה. בהמשך ראינו שגזרת החורבן התממשה.

בית המקדש היה גם מרכז של אוצרות יקרים אליהם השתוקקו אויבי הממלכה. ביחידה 2 למדנו על רחבעם בן שלמה ששיחד את שיסק מלך מצרים ונתן לו חלק מאוצרות המקדש (מלכים א י"ד, כה-כו). ביחידה 4 למדנו על יואש מלך ישראל שנלחם באמציה מלך יהודה ובמהלך המלחמה לקח מאוצרות בית המקדש (מלכים ב י"ד, יג-יד). ביחידה זו למדנו על נבוכדנאצר ששדד את אוצרות המקדש באופן שיטתי, החל בימי יהויכין (אז נלקחו הכלים היקרים שהיו עשויים או מצופים בזהב ובכסף) וכלה בימי צדקיהו (אז נלקחו הכלים שהיו עשויים או מצופים בנחושת).

בית המקדש עמד על תילו למעלה מארבע מאות שנה (לפי חז"ל 410 שנים) והיה צורך לחזקו מדי פעם. הדבר הראשון המסופר על יאשיהו מלך יהודה הוא תיאור בדק בית שעשה למקדש (פרק כ"ב). במהלך בדק הבית נמצא במקדש ספר תורה והימצאותו עוררה התרגשות גדולה בממלכה וחוללה מפנה רוחני חשוב. המקדש טוהר משרידי הפולחן האלילי, ויאשיהו כינס לחצר המקדש את העם לשמוע את הקריאה מספר התורה ולכרות ברית מחודשת בין העם לה'.

מצב רוחני - מצב מדיני

הכתוב קשר במפורש בין חטאי המלכים, ובראשם מנשה, לבין היחלשות המצב המדיני של ממלכת יהודה. קשר זה בולט במיוחד החל מימי יהואחז בן יאשיהו שעשה הרע בעיני ה' ופרעה נכה מלך מצרים הטיל עליו מס כבד. בהמשך קשר הכתוב בין חטאי יהויקים ומנשה לבין הפגיעה של גדודי בבל ושותפיה במרחב בממלכת יהודה. בימי צדקיהו קשר הכתוב בין חטאי המלך שעשה הרע בעיני ה' לבין החורבן של הממלכה והמקדש.

לעומת זאת הכתוב לא עוסק במצב המדיני בימי מנשה ויאשיהו. בימי מלכים אלו אירעו תהפוכות רוחניות דרמטיות ונראה שהכתוב רוצה למקד את תשומת ליבנו בתהפוכות אלו - בחטאיו החמורים של מנשה ובהשפעתם על הדורות הבאים, ובהמשך, להבדיל, בצדקותו של יאשיהו.

שאלות חזרה ליהודה 6 הכיבוש הבבלי

שאלות ידע לחלק א

שאלות קצרות

1. ציינו שניים מחטאיו/ממעשיו החמורים של מנשה. מה נגזר בעקבות חטאיו? (מל"ב כ"א)
2. מה מצא חלקיה הכהן בבית המקדש וכיצד הגיב המלך יאשיהו למציאתו? (מל"ב כ"ב)
3. מה בישרה חולדה הנביאה שיקרה לעם ישראל בעתיד? מה היא אמרה שיקרה למלך יאשיהו? (מל"ב כ"ב)
4. ציינו שלושה דברים שעשה יאשיהו בעקבות דבריה של חולדה. (מל"ב כ"ג)
5. מה היה סופו של המזבח בבית אל שנבנה בידי ירבעם בן נבט? (מל"ב כ"ג)
6. ציינו אירוע משמעותי שקרה בימיו של יהואחז בן יאשיהו מלך יהודה. (מל"ב כ"ג)
7. ציינו אירוע משמעותי שקרה בימיו של יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה. (מל"ב כ"ד)
8. מה קרה בעקבות המצור של נבוכדנאצר על ירושלים בימי יהויכין מלך יהודה? (מל"ב כ"ד)
9. מי האנשים שגלו בגלות "החרש והמסגר" ומי האנשים שנשארו בארץ? (מל"ב כ"ה)
10. מה גרם לנבוכדנאצר לעלות על ירושלים ולצור עליה בימיו של צדקיהו? מתי החל המצור על ירושלים וכמה זמן נמשך? (מל"ב כ"ה)
11. מה עשה צדקיהו מלך יהודה כאשר נבקעה החומה ומה היה סופו? (מל"ב כ"ה)
12. מי הוגלה לבבל בחורבן בית המקדש ואת מי השאיר נבוכדנאצר בארץ? (מל"ב כ"ה)
13. ציינו את שלושת השלבים והתאריכים בכיבוש ירושלים על ידי הבבלים. (מל"ב כ"ה)
14. את מי מינה נבוכדנאצר על שארית הפליטה בירושלים ומה קרה לו? (מל"ב כ"ה)
15. לאן ברחו הנשארים בארץ לאחר החורבן ומדוע? (מל"ב כ"ה)

מי אמר למי ובאיזה הקשר

1. וְנָטִיתִי עַל יְרוּשָׁלַם אֶת קוֹ שִׁמְרוֹן וְאֶת מִשְׁקַלֶּת בַּיִת אֲחָאָב וּמַחֲיִתִּי אֶת יְרוּשָׁלַם כְּאִשֶּׁר יִמְחָה אֶת הַצִּלְחַת מִחָה וְהַפֶּךְ עַל פְּנֵיהָ. (מל"ב כ"א)
2. סֵפֶר הַתּוֹרָה מִצְאָתִי בְּבֵית ה'. (מל"ב כ"ב)
3. לָכֵן דִּרְשׁוּ אֶת ה' בְּעֵדֵי וּבְעֵד הָעָם וּבְעֵד כָּל יִשְׂרָאֵל עַל דְּבַרֵי הַסֵּפֶר הַנִּמְצָא הַזֶּה כִּי גְדוּלָה חֲמַת ה' אֲשֶׁר הִיא נִצְתָה בְּנֹו עַל אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל דְּבַרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַפְּתוּב עֲלֵינוּ. (מל"ב כ"ב)
4. אֵל תִּירָאוּ מֵעַבְדֵי הַפְּשָׁדִים שָׁבוּ בְּאַרְצָךְ וְעַבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל וְיִטֹּב לָכֵן. (מל"ב כ"ה)

באיזה הקשר נאמר/מוזכר

- קו שומרון ומשקולת בית אחאב (מל"ב כ"א)
- בדק הבית (מל"ב כ"ב)
- ספר תורה (מל"ב כ"ב)
- חג הפסח (מל"ב כ"ג)
- החרש והמסגר (מל"ב כ"ד)

צינו שני פרטים על הדמויות הבאות

(מאפיין אישיותי, פעולה שעשו, קשר בינם לבין דמות אחרת, דבר שאמרו וכדו):

- מנשה מלך יהודה (מל"ב כ"א)
- יאשיהו מלך יהודה (מל"ב כ"ב)
- חולדה הנביאה (מל"ב כ"ב)
- יהואחז מלך יהודה (מל"ב כ"ג)
- יהויקים מלך יהודה (מל"ב כ"ד)
- יהויכין מלך יהודה (מל"ב כ"ד)
- נבוכדנאצר מלך בבל (מל"ב כ"ד-כ"ה)
- צדקיהו מלך יהודה (מל"ב כ"ה)
- גדליהו בן אחיקם בן שפן (מל"ב כ"ה)

מה קרה בכל אחד מהמקומות הבאים:

- מגידו (מל"ב כ"ג)
- יריחו (מל"ב כ"ה)
- רבלה (מל"ב כה)

על מי נאמר/מוזכר ובאיזה הקשר:

1. וישב ויבן את הבמות אשר אבד חזקיהו אביו ויקם מזבחת לבעל ויעש אשרה פאשר עשה אחאב מלך ישראל וישתחו לכול צבא השמים ויעבד אתם. (מל"ב כ"א)
2. וען רך לבבך ותכנע מפני ה' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל ישביו להיות לשמה ולקללה ותקרע את בגדיך ותבקע לפני וגם אנכי שמעתי נאם ה'. (מל"ב כ"ב)
3. הנני אספך על אבתיך ונאספת אל קברתיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה. (מל"ב כ"ב)
4. ויחרת את הברית לפני ה' ללכת אחר ה' ולשמו מצותיו ואת עדותיו ואת חקתיו בכל לב ובכל נפש להקים את דברי הברית הזאת הכתבים על הספר הזה ויעמד כל העם בברית. (מל"ב כ"ג)
5. וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שוב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו בכל תורת משה ואחריו לא קם כמוהו. (מל"ב כ"ג)
6. בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשר על נהר פרת וילך המלך... לקראתו וימיתו במגדו פראתו אתו. (מל"ב כ"ג)

7. וַיִּשְׁלַח ה' בּוֹ אֶת גְּדוֹדָי כְּשָׂדִים וְאֶת גְּדוֹדֵי אָרֶם וְאֶת גְּדוֹדֵי מוֹאָב וְאֶת גְּדוֹדֵי בְנֵי עַמּוֹן וַיִּשְׁלַחֵם בְּיַהוּדָה לְהֶאֱבִידוּ. (מל"ב כ"ד)
8. וַיּוֹצֵא מִשָּׁם אֶת כָּל אוֹצְרוֹת בַּיִת ה' וְאוֹצְרוֹת בַּיִת הַמֶּלֶךְ וַיִּקְצֹץ אֶת כָּל כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. (מל"ב כ"ד)
9. הִגְלָה אֶת כָּל יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל הַשָּׂרִים וְאֶת כָּל גְּבוּרֵי הַחַיִל עַשְׂרֵת אֲלָפִים גּוֹלָה וְכָל הַחֲרָשׁ וְהַמְסַגֵּר לֹא נִשְׁאַר וְזוֹלַת דָּלַת עִם הָאָרֶץ. (מל"ב כ"ד)
10. וַיִּשְׂרֹף אֶת בַּיִת ה' וְאֶת בַּיִת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל בְּהֵי יְרוּשָׁלַם וְאֶת כָּל בַּיִת גָּדוֹל שָׂרָף בָּאֵשׁ. (מל"ב כ"ה)

שאלת ידע רחב לחלק ב

עבודה זרה ותיקון

מלכי יהודה התייחסו לעבודה זרה באופנים שונים ומנוגדים

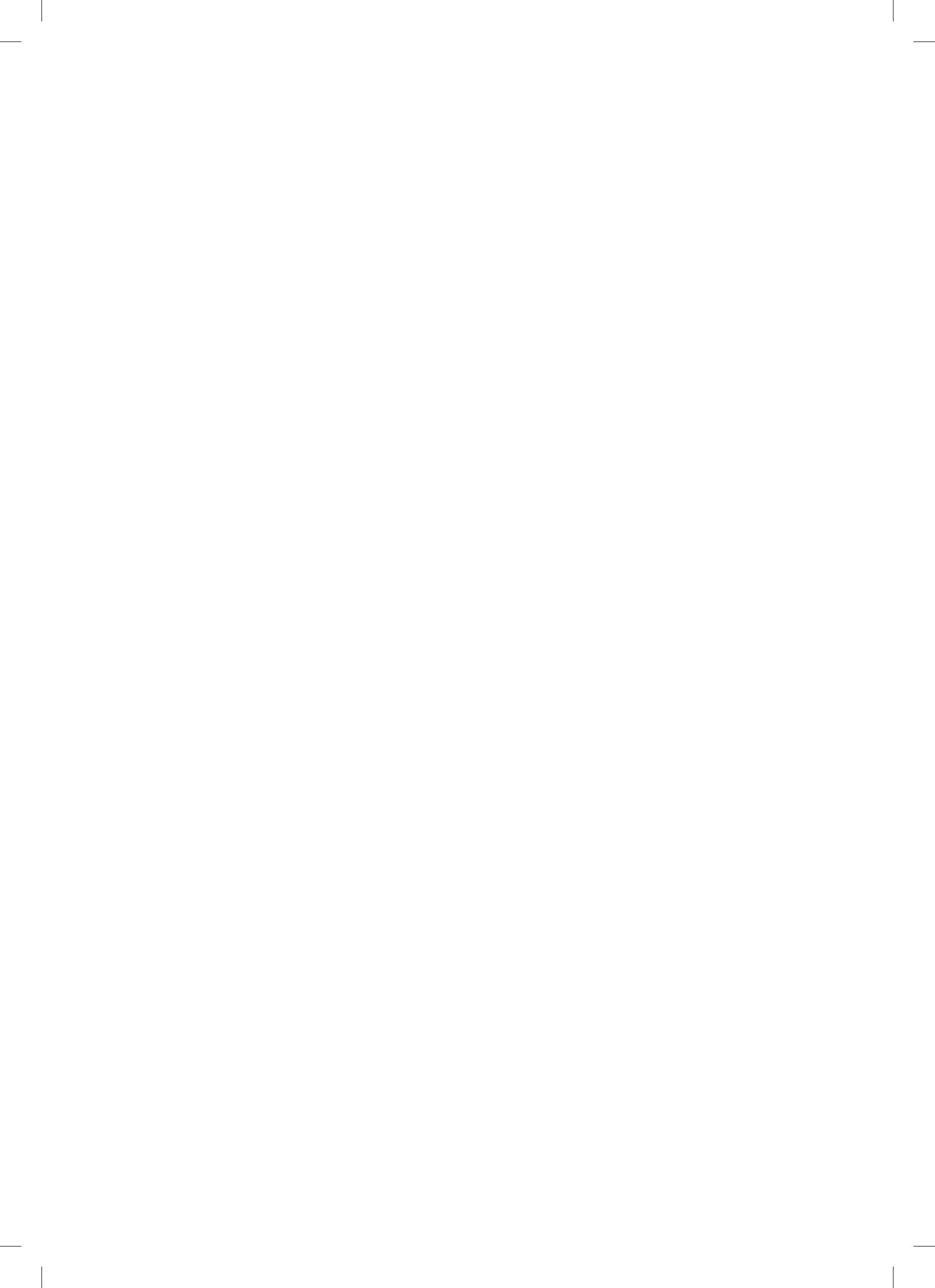
- א. אחז מלך יהודה הכניס עבודה זרה למקדש. מה הציב אחז במקדש ומה גרם לו לעשות זאת? כיצד נלחם בנו חזקיהו בעבודה הזרה שפשטה בממלכה וכיצד הכתוב מעריך את מעשיו?
- ב. על מנשה מלך יהודה נאמר: "הִרְבָּה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' לְהַכְעִיס" (מל"ב כ"א, ו). ציינו שני חטאים של מנשה המלך ומה נגזר על ממלכת יהודה בעקבות מעשים אלו? מה עשה יאשיהו על מנת לתקן את הנזק שעשה סבו מנשה לבית המקדש?

שאלת העמקה והרחבה לחלק ג

מנהיגות

מלכי יהודה האחרונים התמודדו עם בעיות מבית (מצב דתי-רוחני) ומחוץ (מצב צבאי-ביטחוני)

- א. מנהיגות במציאות צבאית-ביטחונית קשה. גם יהויכין וגם צדקיהו התמודדו עם מצור בבלי בימי נבוכדנאצר מלך בבל. מה עשה יהויכין כאשר התחיל המצור על ירושלים, ומה הייתה תוצאת מעשה זה? מה עשה צדקיהו בט' בתמוז לאחר שנתיים וחצי של מצור בבלי, ומה קרה לו בעקבות מעשה זה?
- ב. מנהיגות במציאות רוחנית-דתית קשה. כאשר קראו לפני יאשיהו את ספר התורה שנמצא במהלך בדק הבית, הוא הבין שעליו לעשות מעשה על מנת לנסות לתקן את המצב הרוחני. הכתוב מעריך את יאשיהו אך מוסיף הסתייגות: "וְכִמְהוּ לֹא הָיָה לִפְנֵי מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֵל ה' בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ... אֲךָ לֹא שָׁב ה' מִחֲרוֹן אַפּוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר חָרָה אַפּוֹ בְּיַהוּדָה עַל כָּל הַכְּעָסִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוּ מְנַשֶּׁה" (מל"ב כ"ג, ג, כה-כו). ציינו שלוש פעולות שעשה יאשיהו. וכתבו מה ניתן ללמוד על מצבו הרוחני של עם ישראל לאור הכתוב בפסוקים כה-כו.
- ג. לאורך ספר מלכים, מלכים רבים פעלו לחיזוק ממלכתם הן מבחינה צבאית-ביטחונית הן מבחינה דתית-רוחנית. כתבו 3-4 משפטים המסבירים מה כוחו של המנהיג מול העם, מה יכולת ההשפעה שלו על המציאות, מה היכולת שלו להביא שינוי? התייחסו בתשובתכם לדוגמאות בסעיפים הקודמים והביאו דוגמה נוספת למלך שפעל לחיזוק ממלכתו מבחינה צבאית-ביטחונית או מבחינה רוחנית-דתית.

רשימת המפות ופירוט המקומות לבגרות

מספר יחידה	מספר מפה	תוכן המפה	מספר עמוד בחוברת	שמות המקומות
1	1	תחום השליטה של ממלכת שלמה	20	יש לדעת את גודל הממלכה
1	2	ערים מרכזיות ששלמה בנה על דרך הים	29	חצור, מגידו, גזר
1	3	קשרי המסחר העיקריים של שלמה	35	ארם, צור, שבא, מצרים
2	4	המלכת רחבעם	52	שכם, ירושלים
2	5	ממלכת ישראל וממלכת יהודה	55	יש להכיר את גבולות ממלכת ישראל וממלכת יהודה
2	6	ממלכת ישראל - הצבת עגלי הזהב בדרך ובבית אל	58	דן, בית אל
2	7	השתלטות בן הדד מלך ארם על צפון ממלכת ישראל	69	דן, אבל בית מעכה
2	8	ערי הבירה של ממלכת ישראל	73	פנואל, תרצה, שומרון, שכם
3	9	אליהו בזמן הבצורת	88	נחל כרית, צרפת
3	10	מעמד הר הכרמל	94	הר הכרמל, יזרעאל, שומרון
3	11	המקומות בהם עבר אליהו	110	נחל כרית, צרפת, הר הכרמל, יזרעאל, באר שבע, בית אל, גלגל, יריחו, הירדן * אין צורך להבדיל בין יריחו לגלגל.
4	12	ארם בימי ממלכות יהודה וישראל	121	ארם
4	13	מלחמת יורם בן אחאב ברמות גלעד (נגד ארם)	125	רמות גלעד, יזרעאל
4	14	ממלכת ישראל בימי ירבעם השני וממלכת יהודה בימי עזריה	142	יש לדעת את גודל הממלכות והדמיון לממלכה המאוחדת בימי שלמה
5	15	האימפריה האשורית	156	אשור

שמות המקומות	מספר עמוד בחוברת	תוכן המפה	מספר מפה	מספר יחידה
אבל בית מעכה, קדש, חצור, הגלעד, הגליל	159	הגליית תושביה הצפוניים של ממלכת ישראל בימי פקח בן רמליהו	16	5
אין צורך להכיר את המקומות הנזכרים אלא את מיקומה של האימפריה האשורית בלבד	164	הגליית ממלכת ישראל	17	5
אשור, בבל, מצרים והעיר מגידו (מופיעה כבר במפה 2)	195	אשור, בבל ומצרים (מותו של יאשיהו במגידו)	18	6
בבל	198	האימפריה הבבלית	19	6